

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Branislav Šutić

**SOCIJALNI I POLITIČKI ASPEKTI
TRANZICIJSKIH PROMJENA U
POSTKONFLIKTNIM DRUŠTVIMA NA
PRIMJERU LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE U
REPUBLICI HRVATSKOJ (1995. - 2011.)**

doktorska disertacija

Beograd, 2013.
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Branislav Šutić

**SOCIAL AND POLITICAL ASPECTS OF
TRANSITIONAL CHANGES IN POST-
CONFLICT SOCIETIES ON EXAMPLE OF
LIKA-SENJ COUNTY IN THE REPUBLIC OF
CROATIA (1995. - 2011.)**

Doctoral Dissertation

Beograd, 2013.

KOMISIJA ZA ODBRANU TEZE

Mentor:

prof. dr.sc. Zoran Stoilković

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Članovi:

prof. dr. sc. Ilija Vujačić

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

prof. dr.sc. Branko Caratan

Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Datum odbrane: _____ 2013.

1. UVOD

Od sredine devedesetih godina 20. stoljeća a pojam demokracije se u literaturi o tranziciji pojavljuje zajedno sa pojmovima tranzicije i konsolidacije. Štranzicija je interval između u jednog političkog režima i onog koji slijedi iza njega. (Schmitter and O Donell, 1986). Tranzicija sa prefiksom demokratska podrazumeva uvođenje demokratskih ustanova, strukture vlasti koja proizilazi iz izbora, slobodne medije i pristup njima, slobodu udruživanja i političkog organiziranja, nezavisno sudstvo. No, glavna tranzicijska dilema nije u tome da se uvedu ustanove koje će omogućiti promjenu vlasti, već dilema u pogledu toga da li će nakon izbora netko donijeti odluku da te ustanove ukine i pokušati obnoviti ustanove starog režima. Problem sa kojim se nakon tranzicije dolazi odatle, smatrao je Huntington, –to nakon njenog početka, po pravilu, slijedi razaranja u demokraciju koje mogu rezultirati obratom u politici vlade i pokušajem restituiranja nedemokratskog poretka. Poseban problem isto predstavlja u multinacionalnim državama koje nastaju raspadom ranijih državnih zajednica, kao što je to bio slučaj i bivšom Jugoslavijom.

U svojoj studiji o demokratskoj tranziciji i konsolidaciji Juan Linz i Alfred Stepan ističu da je postojanje suverene države suštinski preduvjet za demokratski razvoj. ŠDemokracija je oblik upravljanja modernom državom. Na taj način, bez države nije moguća moderna demokracija. (Linz i Stepan, 1996:32).

Kada je o odnosu nacije i države, odnosno demosa i političke riječi, Linz i Stepan formuliraju tri važne hipoteze. Prvo, –to je država multinacionalnija, odnosno stanovništvo sastavljeno od različitih jezičnih, religijskih i kulturnih grupa, to je teže doći do suglasnosti oko temeljnih principa demokratske konstitucije. Drugo, neki načini rješavanja problema državnosti sami po sebi nisu spojivi sa demokracijom. Na drugoj strani dobrovoljna asimilacija ili napuštanje određenog teritorija, odnosno dogovorno kreiranje novih granica, uz nadzor i podršku međunarodne zajednice spadaju u red "herojskih pretpostavki" (Linz, Stepan, 1998:47-48). Treće, demokracija u multinacionalnim i multikulturnim društvima zahtjeva, i nakon obustave oružanih sukoba i formiranja novih država kao što je to bio slučaj i na prostoru bivše Jugoslavije,

znatan napor i vještinu oko formiranja i održavanja demokratskih normi i institucija. Da bi se demokracija uvrstila, Linc i Stepan smatraju da pored djelotvorne demokratske države, mora postojati i pet interaktivnih subjekata koji utječu pozitivno jedan na drugog: (1) slobodno i aktivno građansko društvo; (2) relativno autonomno i cijenjeno političko društvo; (3) vladavina prava, čime se osiguravaju građanske slobode i sloboda udruživanja; (4) državni administrativni aparat koji nova demokratska vlada može valjano upotrijebiti i (5) institucionalizirano ekonomsko društvo

U gotovo nepreglednoj literaturi tranzicija se u osnovi definira kao proces transformiranja zatvorenih, autoritarnih političkih režima u otvorena, manje ili više stabilizirana demokratska društva i poretke koje karakterizira pluralizam i nepristrana pravila tržišne i političke izborne utakmice. Tranziciju u Hrvatskoj i ukupnom prostoru bivše Jugoslavije pritom odlikuju dvije osnovne karakteristike. Prije svega kao i u svim postkomunističkim društvima, riječ je o zahtjevnoj dualnoj ili dvostrukoj tranziciji koja, pored političke pluralizacije i dokidanja političkog monopola uključuje i ukidanje zadane ekonomije, zamašan proces privatizacije svojine i kreiranje efektivne tržišne ekonomije.

Drugu karakteristiku tranzicijskih promjena kao i u svim nekadašnjim šocijalističkim federacijama obilježava raspad prethodnog i stvaranje novog državno-političkog okvira i identiteta. On je, međutim, u slučaju bivše Jugoslavije krajnje nasilan i razvojno skup. Zapravo, druga značajna specifičnost SFR Jugoslavije (i drugih, socijalističkih federacija) je dvostruki karakter krize – preplitanje i kumuliranje krize poretka i krize višenacionalne zajednice.

Kriza poretka učinila je vidljivom neriješenu, preciznije tek prividno – na uskoj, ideološkoj integrativnoj osnovi, (raz)riješenu, kriznu i potencijalno visokokonfliktnu cjelinu složenih, međunacionalnih odnosa. U jugoslovenskom slučaju su se osamdesetih na posebno drastičan način manifestirale teškoće i nemogućnost ostvarenja demokratskih promjena i istovremenog oživljavanja cjeline, prethodno vešezintegriranog društva/države. Kriza iz osamdesetih zapravo kumulira elemente krize modernizacije, otvorene još –ezdesetih, strukturalne krize sa kraja sedamdesetih, prerastaju i u političku i državnu krizu – «krizu mrcvarenja Jugoslavije». Ranija kriza iz sedamdesetih je umjesto liberalno-demokratskom modernizacijom prividno riješena decentralizacijom

mo i i «federiranjem federacije» - (kon)federalizacijom Jugoslavije. Jedina dozvoljena i mogu a osnova i okvir političke kompeticije postao je nacionalni (republi ko-pokrajinski) pluralizam. Produbljena i radikalizirana kriza iz osamdesetih u pitanje dovodi samu proklamiranu, socijalisti ko-samoupravnu, osnovu jugoslovenskog federalizma. Oslobo ena ideološke osnove identiteta, i bez razvijenog tržišta i civilnodruženih instituta i inicijativa, kao transnacionalne osnovne identiteta, jugoslovenska óvi-e mehani ka nego organska zajednica se suo ila sa dramati nom krizom identiteta.

Centralna savezna vlast, Titovom smr u i ranijim promjenama gotovo oslobo ena realnih, autonomnih atributa mo i, bila je osu ena na reaktivno, defanzivno ponašanje i neuspjeh. Zakonski politička pluralizacija dobija dominantnu, etni ko-teritorijalnu osnovu. Pri tom krizom potencirana i osnažena klima sveop eg nezadovoljstva zajednicom i uzajamnih optužbi vodi formuliranju uzajamno konfrontiranih, nacionalnih projekata teško svodivih na dovoljno obuhvatan, zajedni ki navodnik. Teritorijalizacija prava na samoopredjeljenje, njegovo svo enje na pravo na samostalnu nacionalnu državu je, u uvjetima nacionalno izmjenog sastava stanovništva i vanjske izmjene i neravnoteže snaga, rezultiralo ratom i raspadom SFRJ.

Neposredni cilj ove doktorske teze je kritički analizirati slofene ekonomske, socijalne i političke aspekte i efekte razvoja država koje su nastale nakon rata i raspada SFRJ ó na primjeru Republike Hrvatske , odnosno Li ko ó senjske županije u Hrvatskoj. Ova županija je odabrana kao predmet istraživanja zato što je na njenom prostoru došlo do izrazitih ratnih razaranja, demografskih promjena i ekonomske devastacije te može poslužiti kao paradigmatičan primjer šteke tranziciješ. Opređelju i se za ovaj rad polazio sam od vlastitog interesa za temu koja je rezultat mog izravnog sudjelovanja u svim događanjima od same uspostave lokalne samouprave u Li ko-senjskoj županiji do aktivne participacije u razvojnim procesima iste; od prvih izbora za lokalnu samoupravu 1993. godine do današnjeg razvoja, posebno u aspektima školstva i gospodarstva te sam neposredan sudionik razvoja i napretka ali i problema u razvoju Li ko-senjske županije. Dobro poznajem i najkonkretnije dijelove procesa uspostave političkih institucija, održavanja postkonfliktnih izbora i formiranja obrazovnih i socijalnih institucija na prostoru Li ko ó senjske županije , što sve predstavlja uvjerljive pretpostavke da se radi o kvalitetnoj š studiji služajaš za

znanstvena istraffivanja daleko plauzibilnijoj od uop enih i na ve provjerene teorijske nalaze gotovo isklju ivo naslonjenih radova. Temelj doktorske disertacije ini nekoliko posebnih hipoteza:

- Ekonomski kontekst tranzicije u flupaniji zadnja dva desetlje a definiran je posljedicama Domovinskog rata koje su rezultirale devastacijom privrede i infrastrukturnih objekata te ljudskim gubicima ; nakon normalizacije prilika te izgradnje infrastrukturne cestovne mreffe stvaraju se uvjeti za razvoj i kori-tenje prirodnih resursa;
- Socijalni kontekst tranzicije obiljeffen je dugim pogor-anjem socijalnih indikatora uz nagla-ene negativne demografske trendove te dva temeljna procesa: ukupno smanjenje broja stanovnika u cjelini ali i poslijeratni povratak stanovni-tva te paralelno oflivljanje visoko-kolskih i kulturnih institucija;
- Nacionalne manjine integrirane su u predstavnika i izvr-na tijela jedinica lokalne i podru ne samouprave; konsolidacijom demokratskih institucija te prilagodbom zakonodavstva Europskoj uniji u Republici Hrvatskoj institucionalno su osigurana mjesta kao i kulturna autonomija nacionalnim manjinama u politi kim tijelima jedinica samouprave
- Lokalne izbore karakterizira nagla-ena nacionalna pozicija desnog centra na rubnim, ratnim djelovanjem obuhva enim podru jima koja pokazuju tendenciju zadrflavanja dominacije desnog centra i stranaka desnice;
- Politi ki kontekst tranzicije obiljeffen je kontinuiranom vla- u stranaka desnog centra i desnice koja je postepeno opadala u dominaciji dok su paralelno na lokalne izbore u cjelini pozitivno utjecala demografska kretanja i povratak stanovni-tva;
- Gospodarska perspektiva demokratske tranzicije izravno je vezana uz regionalni razvoj ali i sposobnost da se iskoriste benefiti lanstva drflave u EU; realizacija gospodarskih projekata ovisit e o izlasku iz recesije ali i normalizaciji i stabilizaciji odnosa u regiji te generalna hipoteza:

Tranzicija iz monoorganizacijskih, jednostrana kih, ideolo-kih i autoritarnih reffima u pluralne, kompetitivne i demokratske poretke se pokazala daleko sloffenijim i

neizvjesnijim procesom, sa daleko većim socijalnom cijenom nego što su to analitičari i, posebno, građani zemalja u tranziciji otkivali i feljeli. Posebno je to slučaj na prostorima multinacionalnih država koje su se, poput bivše Jugoslavije raspale kroz proces krize i oružanih konflikata, na osnovu kojih su nastale nove države. Najveću cijenu otkrož ljudska i materijalna razaranja, demografske promjene i propušteni ekonomski i socijalni razvoj platila su rubna područja sa naglašenim multinacionalnim sastavom poput Ličko-senjske županije u Republici Hrvatskoj. Mogućnost da se negativni ekonomski, socijalni i politički trendovi preokrenu vezana je za konsolidaciju demokratskih ustanova, regionalnu suradnju i proces europskih integracija koje povratno vode ka stabilnom ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju.

1. PROBLEM SOCIJALNE I POLITIČKE TRANSFORMACIJE

Ako neke države definiramo kao postkomunističke tada vrlo malo govorimo o kojim je i kakvim procesima rije u sadašnjosti, a zbog sadržajne dominacije prefiksa „post“, može se reći da je postkomunizam jednostavno razdoblje koje slijedi nakon komunizma. Pitanje jest koristimo li izraz postkomunizam zato što je posve jasno koja je bit toga razdoblja ili, možda sasvim suprotno, stoga što nije uvijek lako razlučiti slovene, a isto i proturječne, postkomunističke procese. Oni su, naime, još uvijek, a što proizlazi iz istog pojma, pod dominantnim utjecajem prošlog razdoblja. Ukoliko tako različite zemlje s različitom povijesnom, kulturom te posve različitim razvojnim perspektivama, sve zajedno definiramo istim postkomunističkim imenom, tada to implicira da su one u nekim vidovima još uvijek vrlo slične, a zbog zajedničke komunističke prošlosti. Pojedina istraživanja sugeriraju da je tome još uvijek bilo tako sredinom 90-ih godina 20. stoljeća, što ne znači da se takva sličnost može ili mora perpetuirati unedogled (Zrinčak;2003:136).

Slične probleme generira i izraz „tranzicija“, a koji se vrlo često rabi kao sinonim za sve postkomunističke zemlje. Tranzicija (ponekad i transformacija) govori o intenzivnom prijelazu iz komunističkoga u novo društveno razdoblje. To novo je najčešće jasno definirano na ekonomskom i političkom planu. U području ekonomije rije je o prijelazu iz planske, centralizirane državno-vlasničke u tržišnu, pluralističku vlasničku ekonomiju. Na političkoj razini radi se o prijelazu iz jednostranikoga, nedemokratskoga u višestranički, demokratski sustav. Time pojam tranzicije hoće reći da je cilj jasan (tržište, demokracija), ali ne govori ništa o poteškoćama i dilemama toga tranzicijskog puta. On ne govori ništa i o tome o kojem je tipu demokracije i tržišta rije. U nekim je zemljama (prije svega onima u srednjoj Europi) uspostava demokratskoga političkog sustava uza sve probleme relativno uspješno obavljena, dok je u drugima taj proces bio, ili još uvijek jest, povezan s etničkim sukobima, ratovima te perzistencijom autoritarnih političkih režima. Uspostava tržišne ekonomije bila je povezana, između ostaloga, i s ključnim pitanjem kako privatizirati bivša državna poduzeća. Dosadnja iskustva govore o tome da su različiti modeli primijenjeni u različitim zemljama, a da nijedan model nije bio lišen mnogih problema i masovnih

nezadovoljstva na inom i u incima privatizacije. Neki problemi (usprkos provedenoj privatizaciji) ostaju i dalje nerazriješeni kao, primjerice, do koje mjere valja dalje privatizirati državna, posebice infrastrukturna poduzeća te u kojoj mjeri valja liberalizirati tržište kapitala i rada (Zrinčak;2003:136).

Ako su u politici i ekonomskom području ciljevi tranzicije bili na elno jasni, što reći za tranziciju u području socijalne sigurnosti. U kojoj mjeri dotadašnja socijalna politika bila obilježena komunističkim sustavom i u kojoj mjeri ona podložna transformaciji? Koji tip socijalnog režima je poželjno, odnosno kojega je moguće razvijati? Treba li i u kojem opsegu privatizirati socijalnu sigurnost? Koji su kriteriji uspješnosti transformacije u socijalnom području? Kako se odnositi spram socijalnih posljedica tranzicije i u kojoj mjeri one utječu na odvijanje svih drugih društvenih procesa?

Sadašnjost i budućnost postkomunističkih zemalja u velikoj mjeri određena prošlost i to, ponajprije, burnom i proturječnom prošlost u posljednjih 150 godina. Najveći broj zemalja, koje se danas ubrajaju u postkomunističke zemlje, svoju su nezavisnost počele stjecati krajem 19. i početkom 20. stoljeća, tijekom procesa raspada četiriju velikih carstava kojima su prije pripadale: njemačkoga, ruskoga, austrijskoga i turskoga (Zrinčak;2003:141).

Simbolika Berlinskog zida dobila je novo značenje 9. studenoga 1989. godine, kada je Vlada Demokratske Republike Njemačke, pod pritiskom svih događaja koji su označavali skoro kraj komunizma, odustala od svih zabrana putovanja u Zapadni Berlin. Berlinski zid otada gubi svoju dotadašnju funkciju te svojim padom sada simbolizira početak novoga, postkomunističkog razdoblja. Ono je, pak, povezano s političkim promjenama koje su u konačnici dovele do formiranja niza novih država, tako da danas govorimo čak o 27 postkomunističkih, odnosno 22 europske postkomunističke zemlje. Zapadna i Istočna Njemačka ujedinjene su 3. listopada 1990. godine u jedinstvenu državu. Raspadom Sovjetskog Saveza 1991. godine nezavisnost su ponovno stekle tri baltičke države te Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Gruzija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan. Raspadom Jugoslavije te češoslovačke tijekom 1992. i 1993. formiraju se sljedeće nove države:

Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Jugoslavija (danas Srbija i Crna Gora), Češka i Slovačka. Formiranje novih država bilo je dijelom povezano s ratom te intenzivnim etničkim sukobima, posebice na području bivše Jugoslavije (sukobi u Sloveniji, rat protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine, sukobi na Kosovu i u Makedoniji) te na području bivšega Sovjetskog Saveza (Zrinčak;2003:142).

Četrdesetak godina komunističkog režima nije samo razdoblje koje se može jednostavno okarakterizirati kao razdoblje nedemokratskoga političkog poretka koje treba brzo zaboraviti već se radi o razdoblju intenzivnih društvenih promjena na što je posebno utjecala činjenica da su ta društva većinom bila industrijski nerazvijena, agrarna i modernizacijski zaostala. Premda pod snažnom državno-partijskom kontrolom, industrijski je razvoj bio vrlo snažan, posebice u 50-im i 60-im godinama 20. stoljeća. U razdoblju između 1950. i 1970. godine *per capita* rast u Istočnoj Europi bio je 2,4 puta veći od europskog prosjeka. No, takav se ekstenzivan tip razvoja, a zbog političke dominacije nad ekonomijom, ubrzo iscrpio i u 80-ima definitivno ušao u strukturalnu krizu. Konačno i generalno vrlo porazna ekonomska bilanca komunističkog razdoblja može se najbolje ocrtati iz provedene analize razvoja Estonije i Finske u 20. stoljeću (Dallebrant; 1992:51). Prosječni *per capita* dohodak iznosio je 241 u Estoniji, 286 u Danskoj, 276 u Njemačkoj, 131 u Finskoj, 478 u Engleskoj.

Usporedo s industrijalizacijom na djelu su bili i drugi modernizacijski procesi, kao što su urbanizacija, intenzivna promjena obrazovne strukture, stvaranje masovne potrošačke kulture, emancipacija žena i sl. Zaposlenost u sektoru usluga iznosila je između 30% i 40% u gotovo svim zemljama 1985. godine (Turnock, 1997:163). Razlike u perspektivama društvenog razvoja među pojedinim zemljama duboko su povezane s iskustvima njihova povijesnog razvoja kao i komunističke modernizacije.

Tranzicijske promjene i (ne)zaposlenost

Zemlje u tranziciji nisu suočene samo s problemom prelaska na demokraciju i tržišnu ekonomiju već i s potrebom rješavanja međunarodnih pitanja u redefiniranoj posthladnoratovskoj i postkomunističkoj situaciji. Izbjegavanje rješavanja nacionalnih problema predstavlja kamen obješeno vrat tranzicijskih društava (Caratan, 1998: 232).

Prva i najo itija promjena u tranzicijskom razdoblju do-la je do izraflaja u podru ju rada i zaposlenosti. Stabilna i sigurna zaposlenost pretvorila se u nesigurnu i neza-ti enu zaposlenost, pra enu visokom nezaposleno- u te drugim promjenama u strukturi rada. Nezaposlenost je me u ovim promjenama bila najo itija i njoj je posve ivana najve a pozornost u mnogim analizama. Pritom se i ovdje u velikoj mjeri nametnuo problem njezina mjerenja, jer su zemlje postupno prelazile s postupka prikupljanja podataka administrativnim putem na metodu ankete radne snage, a koja se temelji na me unarodnoj standardnoj definiciji nezaposlenosti. Razlike izme u ovih dviju metoda mjerenja, a unutar kojih se zrcale razlike u administrativnim postupcima te stanju na trfli-tu rada u pojedinim zemljama, vidljive su u sljede ojoj tablici (Zrin- ak;2003:147).

Tablica 1. Stope nezaposlenosti iz dvaju izvora (u % od radne snage)

Zemlja	1993.		1997.	
	Registrirana nezaposlenost	Nezaposlenost prema ARS	Registrirana nezaposlenost	Nezaposlenost prema ARS
Bugarska	16,0 (III.)*	21,4 (III.)	13,7 (IV.)	13,7 (IV.)
Hrvatska	16,6**	bez pod.	15,6 (IV.)***	9,9 (IV.)***
e-ka R.	3,5**	3,7 (IV.)	5,2**	5,2 (IV.)
Estonija	5,0****	bez. pod.	4,6****	10,5 (II.)
Ma arska	12,1**	11,6 (IV.)	10,4**	8,7 (IV.)
Poljska	16,4**	14,9 (IV.)	10,5**	10,2 (II.)
Rusija	1,1**	5,6 (IV.)	2,8**	9,0 (IV.)

*broj u zagradi odnosi se na kvartal za koji su prezentirani podaci; ** podatak s kraja godine; *** 1996.; **** tražitelji posla. Izvor: Nesporova, 1999.

Premda se u nekim zemljama rast nezaposlenosti zaustavio, situacija je i dalje vrlo razli ita te se krajem 2000. godine zemlje-kandidatkinje za EU (za koje Eurostat prire uje komparabilne podatke) mogu grubo svrstati u dvije grupe: zemlje s postojanom visokom nezaposleno- u, a koja je u 2000. i dalje iznosila od 13% do 19% (Bugarska, Estonija, Letonija, Litva, Poljska i Slova ka) te zemlje s niskom nezaposleno- u koja je sli na prosjeku EU te se kre e od oko 6% do 9% (e-ka, Ma arska, Rumunjska, Slovenija) (European Communities, 2002.:133). Primjetno je, tako er, da kretanje nezaposlenosti, premda je povezano s ekonomskim kretanjima, ne

prati linearno porast BDP-a. Struktura nezaposlenosti i kretanja na tržištu rada, usprkos mnogim zajedničkim karakteristikama, razlikuju se od zemlje do zemlje pa pojedine analize s pravom zaključuju kako svaka zemlja mora ekonomski razvoj usklađivati sa, svojoj situaciji prilagođenom, specifičnom kombinacijom aktivnih i pasivnih mjera na tržištu rada (Zrinčak;2003:147).

Struktura nezaposlenosti pokazuje nekoliko karakteristika. Prvo, zamjetne su velike regionalne razlike među pojedinim zemljama, tako da i zemlje s niskom nezaposlenošću bilježe visoke stope u pojedinim svojim najslabije razvijenim regijama (Nesporova, 1999.; EBRD, 2000.). Drugo, nezaposlenost je uvelike stagnantna te je u mnogim zemljama vrlo velik udjel duge nezaposlenosti (duže od godinu dana). Treće, grupe stanovništva koje su najviše izložene nezaposlenosti jesu: mladi bez obrazovanja i iskustva, stariji radnici, invalidne osobe i one sa zdravstvenim teškoćama te u nekim zemljama etničke manjine. U slučaju žena situacija varira među zemljama. Četvrto, u velikom broju zemalja jaka je i jasna povezanost između nezaposlenosti i siromaštva. Analiza EBRD-a rađena na uzorku od pet zemalja pokazala je da najveći udjel nezaposlenih u grupi 20% najsiromašnijih prema potrošnji ima Hrvatska (40%), a slijede je Rusija (preko 35%) i Armenija (preko 25%). U ovom uzorku zemalja jedino u Ukrajini i Kirgistanu nezaposleni participiraju među siromašnima u jednakoj mjeri kao i druge grupe stanovništva, a što se može objasniti velikim udjelom neformalnoga i povremenog rada (EBRD, 2000.).

Usporedno s enormnim povećanjem broja nezaposlenih, u svim se zemljama uvode odnosno redefinišu prava nezaposlenih. Bivša Jugoslavija je bila jedina zemlja koja je osiguranje od nezaposlenosti uvela još 1952. godine. No u kratkom razdoblju nakon definiranja prava nezaposlenih s osnova osiguranja, pod utjecajem velikih izdataka za nezaposlene te pod pritiskom međunarodnih financijskih agencija, dolazi do redefinicije niza prava, odnosno do njihova smanjivanja te postrovanja kriterija (Deacon; 1994:37). Između 1992. i 1998. ukupan iznos naknade nezaposlenima izgubio je 63% svoje vrijednosti, a iznos *per capita* 50% vrijednosti (Ferge, Tausz, 2001:125). Sukladno takvom razvoju situacije, udjel troškova za aktivne mjere na tržištu rada relativno je malen, a samo se manji broj zemalja može pohvaliti uspjesima aktivne politike tržišta rada i to samo prema nekim određenim kategorijama nezaposlenih.

Iako je nezaposlenost najvidljivija društvena posljedica tranzicijskih promjena, ne treba smetnuti s uma velike promjene u strukturi rada i zaposlenosti. Najveći gubitak poslova zabilježen je u industrijskom sektoru u svim zemljama. Recesijom su najviše pogođene industrijske grane s visokom dodanom vrijednošću, kao što su tekstilna, kožna, drvna, metalna i slične industrije (Nesporova, 1999). Usporedo s tim dolazi do stanovitog porasta uslužnog sektora. Udjel zaposlenosti u tercijarnom sektoru povećan je od 1990. do 1997. sa 37,4% na 43,2% u Bugarskoj, sa 45% na 59,1% u Mađarskoj, sa 33,5 na 41,9% u Poljskoj te sa 44,5% na 50,8% u Ruskoj Federaciji. Nova su radna mjesta najviše bila kreirana u financijskom, trgovinskom, turističkom i uopće uslužnopotrošačkom sektoru, a to je povezano i s povećanjem udjela privatnog sektora u zaposlenosti. U tome su najopsefnije reforme poduzele srednjoeuropske zemlje pa je u Poljskoj i Češkoj već 70% od ukupne zaposlenosti krajem 90-ih bilo u privatnom sektoru (EBRD, 2000.).

Osnovna karakteristika svih država je fleksibilizacija i liberalizacija rada ali je moguće uočiti bitne razlike među grupama zemalja. Udio zaposlenih s punim radnim vremenom, većinom u javnom sektoru, viši je u zemljama bivšega Sovjetskog Saveza nego u zemljama srednje Europe: to govori ne o boljim uvjetima rada u prvoj grupi zemalja, već više o sporom procesu privatizacije i uopće reforme tržišta rada. Općenito pogoršanje uvjeta rada povezano je i sa širenjem alternativnih strategija koje se klasificiraju u dvije kategorije: rad u neformalnom sektoru u cilju preživljavanja te obavljanje više poslova istodobno (EBRD, 2000). Samozaposleni radnici u većini zemalja ujedno su i oni koji su bolje obrazovani te imaju više iskustva, a takvih je iznimno malo među onima koji pretežno obavljaju privremene poslove, odnosno koji rade povremeno i neregulirano. Problemi samozapostavljanja, poduzetništva, aktivne politike te fleksibilnosti tržišta rada i dalje su teme s kojima se suočavaju a i dalje će se suočavati sve postkomunističke države.

Usprkos tome što se i za postkomunističke zemlje 90-te godine 20. stoljeća mogu nazvati desetljećem socijalnih reformi, ova se dva tipa reformi ne mogu nikako izjednačiti. Reformski proces postkomunističkih zemalja bio je daleko radikalniji, sveobuhvatniji, dalekosefniji. On se, dakle, ne može objasniti bez konteksta kako društvenog naslijeđa 20. stoljeća tako i konteksta društvenih reformi nakon pada

komunizma. Otuda u ovom tekstu i jest takav naglasak na društvenom kontekstu socijalne politike postkomunističkih zemalja. Korjenitost društvenih promjena uvjetovala je dvije okolnosti koje se pokazuju ključnima za provođenje reformi (Zrinčak;2003:149). Prvo, odbacivanje komunizma naslijeđeno je bilo nekritičko i nepromišljeno. Unutar mirovinskih reformi, primjerice, jedan je od ključnih argumenata bio da je naslijeđeni mirovinski sustav potpuno neprilagođen novome političkom i ekonomskom sustavu te ga, stoga, treba u potpunosti promijeniti. Pritom nije detaljnije analizirano što unutar tog sustava treba mijenjati, a što ne. Ako javni sustav tek treba raspodijeliti (kakav i danas postoji u većini zemalja kontinentalne Europe) treba mijenjati zbog sadašnjih i budućih demografskih procesa (makar je i to podložno diskusiji), tada činjenica komunizma naslijeđena s time nema nikakve veze.

Drugo, ekonomska restrukturacija i ekonomski problemi tranzicije, a povezani sa svjetskim tendencijama (globalizacija, suvremeni društveni procesi, dominacija neoliberalnih rješenja), doveli su do jakog utjecaja međunarodnih financijskih institucija u oblikovanju postkomunističke socijalne politike (Deacon, 1994.; Deacon, Hulse, Stubbs, 1997.; Deacon, Hulse, 1999.; Deacon, 2000.). I bez sumnje da se takav utjecaj na koji na in ideologijski reinterpretira, jednostavna je i neprijeporna činjenica da se razvoj socijalne politike postkomunističkih zemalja ne može analizirati bez analize utjecaja globalnih agencija, a prije svega Svjetske banke i Međunarodnoga monetarnog fonda. S obzirom na snažan proces pridruživanja postkomunističkih zemalja upadljivo je zanemariv utjecaj EU u području socijalne politike (Zrinčak;2003:151). Mirovinska je reforma poduzeta na gotovo isti način i u vrlo slično vrijeme u različitim zemljama, a potpuno neovisno o njihovom tadašnjem statusu unutar procesa pridruživanja EU.

Zajednička europska politika započinjanja tek je 2000. godine uključena u pravnu stevinu EU. Naravno, na zemlje koje će 2004. godine postati članicama EU europski socijalni model imat će određeni utjecaj, ali on će se nadovezivati na već provedene reforme. U objašnjavanju neutjecaja EU mađarska autorica, Z. Ferge, otišla je tako daleko da govori o skrivenoj agendi EU prema postkomunističkim zemljama: u procesu pridruživanja, a u području socijalne politike, Europska se komisija jasno zauzimala za načela socijalnih reformi promoviranih od strane međunarodnih financijskih agencija, a koji su daleko od europskoga socijalnog modela (Ferge,

2000:97). Time autorica feli re i da se tako zanemariv utjecaj ne mođe objasniti samo na elom supsidijarnosti, a prema kojemu je socijalna politika u nadlefnosti zemaljanica EU (Zrinak;2003:152).

1.1. PROBLEMI ODREĐENJA GOSPODARSKE TRANZICIJE

Pojam tranzicija pojavio se u zapadnoj literaturi 70-tih godina prošlog stoljeća kao oznaka za prijelaz iz industrijskog u postindustrijsko društvo. Tranzicija je svjetski a ne regionalni proces i nije vezan samo za praksu postsocijalističkih društava. Može se reći i da se praktično sva društva u suvremenom svijetu nalaze u procesu tranzicije: visoko razvijena društva idu od industrijskih ka postindustrijskim, postrealsocijalisti ka od autoritarnog ka pluralističkom društvenom sistemu, zemlje trećeg svijeta od tradicionalnog ka industrijskom društvu. Sam pojam koristi se da označi prijelaz iz jednog u drugi sistem. U zemljama Istočne Europe postojali su društveno-ekonomski sistemi koji su za svoju osnovu imali razne oblike drжавne i društvene svojine. U njima nije postojao politički pluralizam. Društveni odnosi izgrađivani su kao socijalistička opcija razvoja društva, sa različitim oblicima društvene svojine, učešćem radnika u upravljanju privrednim poduzećima. Ovaj model društvenog razvoja bio je suparnički model kapitalističkog razvoja. Isticao je: ukidanje eksploatacije od jednog od drugog; veća ekonomsku ravnopravnost svih članova društva; besplatno obrazovanje i zdravstvenu zaštitu svih građana, socijalno osiguranje siromašnih. Ove zemlje bile su organizirane u Varšavskom paktu, za zaštitu svojih ekonomskih i političkih interesa.

Kapitalističke zemlje obrazovale su Sjevernoatlanski pakt, tj. NATO. Ove dvije grupacije država sa različitim opcijama društvenog razvoja, društveno-ekonomskim sistemima, vojno-političkim interesima činile su ujedinjeno društvo razjedinjenim. U drugoj polovini 80-tih godina intenzivno su se kritički razmatrali društveno-ekonomski odnosi u istočnoevropskim zemljama. U kritikama je ukazivano: Na neefikasnost društvene svojine i načina upravljanja razvojem koji se na njoj zasniva, Na nizak životni standard stanovništva, Na postojanje, nepostojanje ili neostvarivanje osobnih prava i sloboda građana i postojanje partijske države koja nije izraz demokratskih odnosa u društvu.

Ovo su bile osnove zahtjeva za promjenama u zemljama istočne Europe. Najprije se zahtijevala reforma socijalizma, dosljedno ostvarivanje socijalističkih društvenih odnosa. Predstavnik ovakvog pristupa bio je Gorbačov sa svojim konceptom

perestrojke. Kasnije se odstupa od ove koncepcije i pristupa manje ili više ubrzanom ukidanju socijalističkih društvenih odnosa. Istovremeno teži se uspostavljanju novog koji treba osigurati:

• u ekonomsku efikasnost

• brži privredni razvoj

• viši životni standard stanovništva

• veće slobode i prava građana

• uspostavljanje pravne države.

Postojala je teškoća kako da se označe ove promjene. Bilo je neuputno da se naglasi da se radi o povratku na kapitalistički sistem, jer bi se postavilo i pitanje u koju fazu kapitalizma se vraća. Za oznaku ovog procesa pronađen je termin tranzicija. Pojam tranzicije možemo definirati na tri načina i to:

• Opća definicija tranzicije

• Kao ključni ekonomski mehanizam

• Preko ključnih elemenata tranzicijskog procesa

Opća definicija procesa tranzicije je prijelaz iz netržišnog oblika u tržišni oblik privrednog organiziranja. Međutim, kada se prelazi na njenu praktičnu primjenu, nastaju nebrojene dileme: oko načina na koji izvršiti prijelaz iz jednog u drugo stanje; oko distribucije troškova induciranih promjena i vremenskog slijeda promjena. To je i razumljivo jer se ove dileme odražavaju na interese pojedinih grupa. Termin tranzicija se odnosi i na proces unapređenja uloge tržišta i u već postojećim tržišnim privredama. Povijesno gledano pojam tranzicija je upotrijebljen za opisivanje dva krupna događaja. Jedan je prijelaz iz feudalizma u kapitalizam, a drugi je prijelaz ratnih privreda poslije II. Svjetskog rata. Zajedničko obilježje oba događaja je zasnivanje tržišnog privrednog organiziranja.

Proces tranzicije može se karakterizirati i ključnim ekonomskim mehanizmima koji je određuju. Realokacija je ključni proces koji označava preusmjerenje resursa (rada, kapitala...) iz jednih sektora u druge. Zapravo, iz sektora u kojima su se proizvodila inferiorna dobra - u sistemu u kome je takva proizvodnja bila subvencionirana, u sektore u kojima se proizvode superiorna dobra. To podrazumijeva da u procesu tranzicije ka

trfii-noj privredi neki sektori (poput nekih industrijskih grana) opadaju, dok drugi (kao -to su trgovina i usluge) rastu.

Restrukturiranje je drugi mehanizam vezan uz poduze a. Da bi preflivjela u novim okolnostima poduze a se moraju su-tinski transformirati. To se odnosi i na strukturu i organizaciju proizvodnje. Zbog poticaja generiranih od strane netrffii-nih mehanizma poduze a prije inicirane tranzicije su bila prevelika, i sasvim malobrojna. Ona su bila izrazito vertikalno integrirana, da bi time preduhitrile zastoje u opskrbi, suprotno mehanizmima vertikalne integracije koju poti e trffite. Isti mehanizmi su generirali i proizvodni program lo-e kvalitete. Kapitalna intenzivnost je bila visoka u odnosu na onu na Zapadu, iako je tehnologija utjelovljena u tom kapitalu bila inferiorna. U novim okolnostima ova poduze a vrlo krupnu sistemsku promjenu koja se mofle opisati i kao svojevrsni institucionalni vakuum. Do uspostavljanja novih veza mofle se govoriti o dezorganizaciji, posebnom procesu. On obja-njava ga-enje mno-tva aktivnosti, -to je i jedna od najvidljivijih manifestacija tranzicije. Dezorganizacija je su-tinski razli ita od reorganizacije, sa kojom se tako er obja-njava pad proizvodnje. Ovaj fenomen se zasniva na ideji da sistemaska promjena ini dobar dio toka informacija i znanja zastarjelim. Dok se novi tokovi ne generiraju, -to iziskuje vrijeme, proizvodnja mora padati. O igledno je da ovaj mehanizam nije identi an sa realokacijom. Drflavna poduze a nestaju ne zbog toga -to tragaju za novim znanjima nego upravo suprotno: bivaju potisnuta jer to ne ine.

Pojam tranzicije se u hrvatskoj sociologiji i politologiji prije 1989. godine nije koristio. Tranzicija je praksa prijelaza nedemokratskih reflima u demokratske koja je zapo ela najprije u Latinskoj Americi i juflnoj Europi, a poslije 1989. u srednjoj, isto noj i jugoisto noj Europi i na tzv. zapadnom Balkanu. Naravno, tranzicija nije zemljopisno ome ena samo na te regije globalnoga sela, ve se odnosi na sve u prijelazu iz nedemokratskih u demokratske reflime. Sociolo-ko-politolo-ki pojam tranzicije najblifli je socijalnoj i politi koj filozofiji liberalizma i teoriji demokracije. Godina 1990. ozna ava po etak tranzicije: tranzicije iz komandne privrede prema trffii-noj privredi. Ovako je tranzicija bila definirana u po etku. Kasnije je postalo jasno da je ta trffii-na privreda bila vrlo specifi na: neregulirana, grabefljiva kapitalisti ka privreda. Komandna privreda je bila proizvod specifi nog dru-tva koje je znanstvena

literatura nazvala etatizam (Horvat, 1982: 53). Prema tome, sadašnja tranzicija zaista zna i tranziciju iz etatizma u kapitalizam. Pojam "tranzicija" u znanstvenu literaturu su uveli Marx i Engels sredinom prošlog stoljeća. To je značilo tranziciju od kapitalizma u socijalizam, pokretanje povijesnog procesa naprijed; iz starog u novi socijalni sustav (Horvat; 1982:47). Postojale su također izvorne tranzicije u našem stoljeću kao što je ruska tranzicija iz kapitalizma u etatizam koja je završila sedamdeset i tri godine poslije revolucije u kapitalističku restauraciju. Vrlo različita vrsta tranzicije dogodila se u Jugoslaviji, gdje je kratko postojao etatizam koji je zamijenjen radničkim upravljanjem.

Tranzicija iz etatizma u radničko upravljanje značila pretvaranje komandne ekonomije u tržišnu ekonomiju. Tranzicija je započela u Hrvatskoj i Jugoslaviji 1950. godine kada se država odrekla svog vlasništva nad proizvodnim kapitalom koje je transformirano u društveno vlasništvo i radnici su postigli pravo da upravljaju svojim vlastitim poduzećima. To je bio početak dugog procesa u kojem se država postepeno povukla iz ekonomije, poduzeća su postajala neovisna i ekonomska demokracija je postala prihvaćeni društveni cilj. U sljedeće dvije godine - 1951. i 1952. g. brze organizacijske promjene - "restrukturiranje" kao što je to danas nazvano stvorilo je tranzicijski blok koji je uzrokovao ekonomsku stagnaciju. Od 1953. g. daljnji rast bio je brži i tržišni razvoj u punom zamahu. Nakon što smo ustanovili prisutnost tržišta koje funkcionira, opravdano je nastaviti s usporedbom tržišnog socijalizma i tržišnog kapitalizma u Hrvatskoj. Ni jedno od njih nije potpuno razvijeno.

U hrvatskoj ekonomskoj i političkoj misli, od početka tranzicije do danas, zbiva se kretanje u idejnom krugu, koje se javlja i u drugim zemljama. To kružno kretanje u traženju modela upravljanja nacionalnom ili globalnom ekonomijom, u literaturi se označava različitim nazivima. Najpoznatiji su (Zdunić, Radošević; 2010: 253-280):

- kretanje od državne ka tržišnoj regulaciji; kretanje od intervencionizma ka liberalizmu ili obrnuto;
- kretanje od političke ekonomije ka ekonomici i nazad ka obnovi političke ekonomije.

Znanstvenici, menadžeri, profesionalni i povremeni političari koji, u prostoru slobodne volje i slobode mišljenja, brane privatne interese rentijerskog ili trgovačkog

kapitala, te, radi toga, bježe od Karla Marxa i Johna M. Keynesa (premda im se oni opet vraćaju u vrijeme ekonomskih kriza). Takve reakcije će biti razumljive u sadašnjoj situaciji, kada je povijest ekonomske misli, izbačena iz obrazovanja većine ekonomista ili je potisnuta na marginu sustava fakultetskog i političkog obrazovanja (Zduni, Radošević; 2010:253-280). Hrvatska i ostale tranzicijske zemlje ne mogu izići iz sadašnje ekonomske krize, pomoću neoliberalnih teorija i politika. Njihovi autori su, ipak, skloni višeslojnom zaokretu, najprije u načinu ekonomsko-političkog mišljenja, a zatim i zaokretu u oficijelnoj ekonomskoj politici. Nama se čini, da ne možemo izići iz krize pomoću modela ekonomsko-političkog mišljenja i ponašanja koji su nas doveli do krize i koji pogoduju ortodoksnoj vrsti kapitalizma, tj. stvaranju (formalnih ili neformalnih) interesnih saveza poduzetnika i političara.

Premda su mnogi domaći i ekonomski teoretičari, prije desetak godina, upozoravali na nedostatke i krizu neoliberalnog modela tranzicije, kreatori ekonomske politike u Hrvatskoj jasno su priznali postojanje krize tek krajem 2008. godine. Tada su pokrenute nove ekonomske i političke rasprave o izlazu iz krize. Nešto prije toga, a naročito poslije toga, u traženju izlaza iz ekonomske krize, obnavlja se interes za političku ekonomiju. Najviše se vraćaju i obnavlja interes za njene grane koje se nalaze izvan marksizma i izvan neoliberalne škole (Zduni, Radošević; 2010: 253-280). Aktualnost i značaj političke ekonomije svakodnevno se vraćaju u tzv. tranzicijskim ili post-tranzicijskim zemljama, koje se još uz aktualnu globalnu ekonomsku i financijsku krizu još moraju baviti i problemima brzog rasta njihovih nacionalnih ekonomija, te ekonomske konvergencije nacionalnih ekonomskih sustava sa ekonomijama Europske unije.

1.2. PROBLEMI SOCIJALNIH INDIKATORA TRANZICIJE

Tranzicija kao pojam koji se može definirati u širem smislu kao proces društvene promjene, kako društvene strukture tako i društvenih vrijednosti, s ciljem stvaranja nove strukture i novih društvenih vrijednosti kao smjernica za nove (poželjne) oblike društvenoga djelovanja. U tako složenj definiciji mogu se uočiti zapravo tri teorijska pristupa:

- teorija ekonomske i političke tranzicije ó kao strukturalni pristup kojim se promatraju promjene u društvenoj (ekonomskoj, političkoj i pravnoj) strukturi,
- teorija društvene transformacije ó kao sociokulturni pristup koji strukturalni model proširuje analizom promjena u društvenim vrijednostima te
- teorija modernizacije kao sociohistorijski model koji sve to zajedno stavlja u konkretan povijesni kontekst, uključujući i aspekt tehnološkog razvoja (Peraković ;2002:487-504).

Pod pojmom tranzicija u suvremenoj dnevno-političkoj upotrebi općenito se razumijeva proces demokratizacije zemalja nekadašnjeg istočnoeuropskog, tj. socijalističkog, bloka, koji se izmislju u ostaloga područja kao težnja za pluralizmom društvenih vrijednosti, što je u jednopartijskim komunističkim sustavima bilo najstrože zabranjeno. Taj pluralizam znači: pluralizam vlasništva, demokratski i višestranački politički sustav te civilno društvo kao sociokulturni pluralizam. U tom je smislu nastao pojam tranzicije, koja doslovno znači prijelaz iz jednoga stanja u drugo (lat. transire = prijeći), u ovom slučaju iz vrijednosno jednodimenzionalnoga društva u višedimenzionalno. Polazeći od ta tri pluralizma kao normativno poželjna cilja, mnogi autori govore i o tri tranzicije ili tri aspekta tranzicije:

- tranziciji vlasništva i tržišta,
- tranziciji političkog ustroja i
- sociokulturnoj tranziciji.

Tako npr. Vojni definira tranziciju kao "interakciju tranzicije vlasništva, tranzicije tržišta i tranzicije političkog ustroja" (Vojni, 1993:621-650).

Sociokulturni pristup tranziciji može se prikazati teorijom transformacije koja promatra odnose institucionalnih, tehničkih i gospodarskih promjena s promjenama u kulturnoj (vrijednosnoj) dimenziji nekoga društva. Cifri drži da je važno naglasiti razliku između pojmova tranzicija i transformacija, koji se međusobno odnose kao ciljevi i stvarnost, norma i praksa, poželjno i ostvareno, moguće i realno (Cifri, 1998:69). Tranzicija zapravo podrazumijeva "određeni interval" između dva režima: od totalitarnoga prema demokratskom, u kojem su normativno zadani ciljevi kojima se teži, dok se promjene u socijalnom prostoru koje se pojavljuju kao posljedice primjene tih novih normi i zakona (bilo kao adaptacija na njih ili kao otpor) smatraju procesom socijalne transformacije. Taj pristup stavlja ekonomsku i političku tranziciju u sociokulturni kontekst te se kritički odnosi spram teorije ekonomske tranzicije koja problem svodi samo na institucionalne i gospodarske promjene, a upravo su empirijska istraživanja o prvim iskustvima i stavovima javnosti prema tranzicijskim procesima (npr. privatizaciji) pokazala da je najveća slabost tranzicijskih strategija bilo zanemarivanje činjenice da se na posljedice strukturalnih promjena ljudi reagirati u skladu s vrijednosnim sklopom svoje sociokulturne baštine.

Općenito, kada se u sociologiji govori o sociokulturnoj dimenziji, polazi se od njezina temeljnoga pojma, a to su društvene vrijednosti, koje primjerice Parsons definira kao "koncepte poželjnih tipova društvenih sistema koje upravljaju privrženostima jedinki društva" (Parsons, 1991:93). A upravo se u tranzicijskom sustavu vrijednosti dogodila revolucionarna promjena: ono što je socijalizam u početku iskorištavao (poduzetništvo, integralno tržište i privatno vlasništvo) i što se skoro pola stoljeća vrednovalo kao negativno, u tranziciji se dubokom mijenja i dobiva pozitivan smjer: privatizacija i marketizacija sada ne samo da su pozitivno vrednovane nego postaju i najvažniji procesi društvenog razvoja na svim razinama. Jedan od primjera transformacije i u društvenoj strukturi i u sociokulturnoj dimenziji u odnosu na socijalizam svakako je stvaranje nove, kapitalističke klase, tj. formiranje poduzetničke elite (Sekulić, Torer, 2000:1-20). No ono što je ovdje zaista revolucionarno jest činjenica (danas gotovo zaboravljena) da je dotad u bivšem sustavu poduzetništvo kao

tip društvenoga djelovanja bilo najprije zabranjeno i gotovo iskorijenjeno, proglašavano klasnim neprijateljem, i tek nakon privredne reforme 60-ih godina dobiva (ali pod nadzorom) zeleno svjetlo, no privatna poduzetnika inicijativa uvijek je zapravo bila politički i ideološki sumnjiva. U tome se otkriva taj radikalni zaokret u društvenim vrijednostima: pola stoljeća postojao je (prisilni) vrijednosni konsenzus o tome što je "crno", a što "bijelo", a u razdoblju tranzicije to se značajno promijenilo.

Snafan industrijski razvoj bivših komunističkih zemalja bio je uz tadašnju službenu ideologiju socijalnog oslobođenja radnika, jedan od osnovnih elemenata implementacije niza programa socijalne sigurnosti. Komunističko je razdoblje, s pravom, identificirano kao razdoblje socijalnih prava i temeljne socijalne sigurnosti, neovisno o svim njegovim problemima i nedosljednostima te neovisno o tome što komunistički socijalni sustav nije bio prilagodljiv dinamičnim promjenama suvremenog svijeta. Mogle se čak i reći, a zbog svezanosti socijalnoga i političkog sustava, da su za dugovječnost komunističkoga režima dijelom zaslužna (uz autoritarne osobine režima) upravo široka socijalna prava (Furmanov, 2002:13-51). Upravo zbog socijalne sigurnosti koja im je bila nužna (sigurnost radnog mjesta, socijalno osiguranje i sl.), radnici su pristajali na ograničenja drugih svojih prava (prije svega političkih), na birokratske privilegije te na relativno nizak društveni standard. Ova teza mogla biti prihvaćena kao opći okvir analize, ali se ne može zaboraviti da je u nizu zemalja došlo i do ozbiljnih pobuna protiv komunističkoga režima, koje su bile krvavo ugušene (slučaj Maarske, Češke, Poljske).

Usprkos ekstenzivnom razvoju socijalnih programa u razdoblju komunizma, pojeci socijalne sigurnosti u nizu zemalja sefili u razdoblje kraja 19. i početka 20. stoljeća. Zemlje koje su krajem 19. stoljeća bile u sastavu Austro-Ugarske ili Njemačke (Maarska, Češka, dio Poljske, Slovenija, Hrvatska...), odnosno one koje su se početkom 20. stoljeća brzo industrijski razvijale, prva iskustva s implementacijom socijalnih programa bilježe upravo iz toga razdoblja. U Austriji, odnosno zemljama pod njezinom direktnom vlašću (Češka, Slovenija), zakon o socijalnom osiguranju iz 1888. godine uspostavlja sustav zdravstvenog osiguranja prema Bismarckovu modelu (Cockerham, 1999: 173). U Maarskoj je obvezno zdravstveno osiguranje za radnike uvedeno 1891. godine, a mirovinsko osiguranje financirano je iz državnog proračuna

samo za sluffbenike od 1912. godine (Müller, 1999.: 60; Ferge, 1999:231). Obvezno osiguranje Bismarckova tipa za radnike i zaposlenike protiv invalidnosti, starosti i smrti započelo je u Maarskoj 1. siječnja 1929. godine, ali kako je ruralno stanovništvo bilo isključeno iz osiguranja, samo je 31% stanovništva bilo osigurano 1938. godine. U Hrvatskoj je osiguranje za slučaj bolesti uvedeno, također, 1891. godine, a 1907. ono je prošireno na čitavi krug radnika, a uvedeno je i osiguranje za slučaj nesreće na poslu. Nakon stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca donosi se Zakon o socijalnom osiguranju radnika 1922. godine koji je pokrivaio sve rizike osim rizika nezaposlenosti no do njegove pune primjene dolazi tek 1937. godine. O razlikama u obuhvatu stanovništva –to, između ostaloga, svjedoči i kako o različitom povijesnom naslijeđu tako i o različitom industrijskom razvoju u prvoj polovici 20. stoljeća, govori podatak da je u predvečerje Drugoga svjetskog rata u Poljskoj 30% stanovništva bilo zdravstveno osigurano, a u Rumunjskoj samo 5% (Cockerham, 1999.:175). Poljski je slučaj posebice ilustrativan jer je, zbog podijeljenosti Poljske do 1918. godine između Njemačke, Austrije i Rusije, različiti i po etak implementacije programa socijalnog osiguranja u pojedinim dijelovima zemlje (Müller, 1999.:93). U dijelu zemlje pod njemačkom vlašću mirovinsko je osiguranje radnika uvedeno 1889. zakonom kancelara Bismarcka. U regijama pod austrijskom vlašću starosno osiguranje radnika uvedeno je 1906. godine, ali u dijelovima pod ruskom vlašću sve do kraja I. svjetskog rata nije bilo nikakvih programa osiguranja radnika. Ruski socijaldemokrati, potaknuti Bismarckovim idejama, na svome kongresu 1912. godine naglašuju važnost da osiguranje pokriva sve rizike. No do postupne implementacije tih ideja dolazi tek nakon komunističke revolucije i to u kontekstu izrazito loše socijalne situacije, nepostojeće industrijske infrastrukture te politički nestabilne i diktaturom obilježene situacije (Manning, 2002:55.).

Ovakva je tradicija omogućila komunističkoj vlasti da povijest socijalnog osiguranja velikim dijelom veće uz svoju vlast. No socijalno je osiguranje prije svega bilo namijenjeno radnicima i sluffbenicima, dakle onima koji su bili zaposleni u državnom sektoru. Nova socijalna prava (plaćeno bolovanje, mirovina, dječji doplaci...) bila su presudna u privlačenju radne snage koja je dolazila iz sela, a čiji je jeftin rad bio *condicio sine qua non* primarne i ekstenzivne industrijalizacije (Zrinčak;2003:139). Ovi su se procesi dijelom razlikovali među pojedinim državama, ali su obrasci razvoja socijalnih prava i socijalne politike bili takvi da ih se može svesti pod zajednički

nazivnik. Zanimljivo je, ipak, da u literaturi ne postoji usklađena ocjena komunističke socijalne politike kao, uostalom, i ocjena samoga komunističkog razdoblja.

Rezimiraju i različita gledišta različitih autora, Bob Deacon tvrdi da su autori sa Zapada na elno ne-to benevolentniji, dok su oni s Istoka kritičniji prema dotadašnjoj komunističkoj praksi (Deacon, 1993.:61). To nije čudno, jer su prvi vidjeli ono čega na Zapadu nema (minimalna nezaposlenost, niska društvena nejednakost, razmjerno velika prava, primjerice u obiteljskoj politici i sl.), dok su drugi vidjeli mnoge negativne strane istoga (nerazvijenost usluga, nizak standard, lošiji zdravstveni indikatori, birokratske privilegije i sl.).

Problem socijalnih indikatora (socijalnih posljedica) tranzicije jest ključno pitanje neriješenoga statusa. Naime, u prvih pet do šest godina tranzicijskog razdoblja o njima se sasvim marginalno raspravlja, premda već politički izbori 1993. godine u Mađarskoj i Poljskoj, a kada se bivše komunističke a sada socijaldemokratske stranke vraćaju na vlast, sasvim jasno daju naslutiti da glavno društveno pitanje postaje pitanje socijalnih nesigurnosti. Od 1991. do 1995. godine broj onih koji novi sustav ocjenjuju lošijim u odnosu na prethodni značajno je porastao: sa 14% na 23% u Češkoj, sa 23% na 39% u Poljskoj, sa 35% na 51% u Slovačkoj te sa 40% na 51% u Mađarskoj (Ferge, 1998.:56). Ono što se u zemljama koje se često nazivaju naprednijima desilo već početkom 90-ih (a koje su, uz ekonomski oporavak, daljnje socijalno raslojavanje uspjele barem djelomično sanirati) u Rusiji je, te većini drugih postsovjetskih zemalja, u drugoj polovici 90-ih kulminiralo do pravoga socijalnog kolapsa. Rusku je socijalnu situaciju najpregnantnije opisao Guy Standing dovodeći (pod njezinim dojmom) u pitanje racionalnost cjelokupne društvene preobrazbe (Standing, 1998.:54). Razmjeri socijalnih neuravnoteženosti postupno su doveli do situacije u drugoj polovici 90-ih da svaka studija tranzicijskog razdoblja (uključujući i one financijskih agencija) detaljno dokumentira sve socijalne posljedice tranzicijskog razdoblja. Osim na razini priznavanja činjenica, velika se pozornost sada posvećuje i dubljoj vezi socijalnih problema s procesom cjelokupne društvene preobrazbe, jer postaje sasvim jasno da nove društvene institucije nije moguće graditi na temeljima siromaštva i nejednakosti koje razaraju društvo. Ovo razumijevanje, međutim, ne uspijeva razriješiti početnu dilemu: je li do socijalnog kolapsa zaista došlo zato što reforme nisu bile brze i učinkovite? Štoviše, kad se prizna da za postkomunističke reforme u nizu zemalja nisu postojale ni minimalne

društvene pretpostavke i dalje se moramo suočiti s temeljnom činjenicom: drugačija putanja zasada nema, ili nema društvenih aktera koji ga mogu izvesti (Zrinčak;2003:138).

Analiza socijalnih posljedica cjelokupne društvene preobrazbe ponovno jasno govori o dvjema grupama postkomunističkih zemalja, onih srednje i (većim dijelom) jugoistočne Europe te zemalja ZND-a. Naravno, i unutar tih dviju grupa zemalja postoje razlike koje detaljnija analiza ne smije zanemariti. O svemu vrlo jasno govori sljedeći pregled činjenica (Fajth, Micklewright, 2001:101)

Nema sumnje da je riječ o ozbiljnim društvenim posljedicama s kojima se svaka strategija društvenog razvoja mora ozbiljno suočiti. Zanimljiv je, međutim, slučaj srednjoeuropskih zemalja koje nisu zabilježile tako razorne socijalne posljedice i u kojima su, u promatranom razdoblju, neki ključni socijalni indikatori (ili, čak, većina njih) zabilježili poboljšanje. U njima se kao glavni problem postavio problem nezaposlenosti te, u javnosti snažno percipirano, povećanje društvenih razlika. Premda su podaci često vrlo neprecizni, oni dostupni o Ginijevom koeficijentu to potvrđuju. Društvene su se nejednakosti izrazito povećale u kratkom vremenskom razdoblju, ali se one (barem za većinu srednjoeuropskih zemalja) ne razlikuju bitno od društvenih nejednakosti u zemljama OECD-a. To može značiti da socijalna politika mora voditi računa kako o pokušajima njihova ublažavanja, odnosno još više o tome da socijalne reforme ne proizvedu njihovo daljnje povećanje ali da one, na ovoj razini, nisu takve da mogu ugroziti temeljno funkcioniranje demokratskoga društvenog poretka (Zrinčak;2003.:144).

Najopasnija promjena u tranzicijskom razdoblju došla je do izražaja u području rada i zaposlenosti. Stabilna i sigurna zaposlenost pretvorila se u nesigurnu i nezastuđenu zaposlenost, prateću visokom nezaposlenosti u te drugim promjenama u strukturi rada. Nezaposlenost je među ovim promjenama bila najopasnija i njoj je posvećivana najveća pozornost u mnogim analizama. Pritom se i ovdje u velikoj mjeri nametnuo problem njezina mjerenja, jer su zemlje postupno prelazile s postupka prikupljanja podataka administrativnim putem na metodu ankete radne snage, a koja se temelji na međunarodnoj standardnoj definiciji nezaposlenosti (Zrinčak;2003:145). Raznolikost postkomunističkih zemalja kao i sveobuhvatnost reformi u različitim

područjima socijalne politike, otežavaju ili posve onemogućuju klasifikaciju njihovih socijalnih režima. U svakom slučaju, dva su temeljna okvira analize socijalne politike postkomunističkih zemalja: institucionalno naslijeđe (široka socijalna sigurnost, visoki javni socijalni troškovi, nerazvijenost usluga te drugih privatnih aktera) te reforme koje su najviše inspirirane liberalnim rješenjima, odnosno one koje idu u smjeru rekonstrukcije (otuda paradigmatičnost mirovinske reforme). U svojoj recentnoj analizi utjecaja globalizacije na postkomunističke zemlje, Bob Deacon (2000.:419) tvrdi da je i krajem 90-ih još uvijek nejasno idu li zemlje srednje Europe (uz neke baltičke i postjugoslavenske zemlje) u smjeru europskoga konzervativnoga, korporativističkoga ili pak američkoga liberalnog modela. U svim tim zemljama zadržavaju se (premda u smanjenom opsegu) i elementi skandinavskog tipa državnog financiranja. Nasuprot tome, prema njegovu mišljenju, neke zemlje Balkana (Bugarska, Rumunjska, Makedonija) te većina zemalja bivšega Sovjetskog saveza tendiraju zadržavanju dotadašnjih državnih i radnozasnovanih naknada, a usprkos smanjenim izvorima financiranja, što sve potencijalno vodi imanentnom kolapsu staroga socijalnog sustava i posljedičnoj rezidualizaciji socijalne politike. U tim je zemljama veći otpor tržišnim reformama, jači utjecaj komunističke ideologije jednakosti i zaštite radnika te jači utjecaj nomenklature koja želi zadržati neke elemente bivšega društvenog ugovora između radnika i komunističke elite. Dodajmo ipak, da strukturalne političke i ekonomske reforme koje se poduzimaju u nekim od tih zemalja (Bugarska, Rumunjska) te mogući utjecaj mirovinske reforme mogu promijeniti ovu ocjenu i te zemlje približiti većini zemalja srednje Europe (Zrinčak;2003.:144).

1.3. PROBLEMI TRANZICIJSKE EKONOMSKE POLITIKE

Teorija tranzicije ili tzv. tranzicijski model u ekonomiji podrazumijeva "proces prijelaza iz netržišnih gospodarstava u tržišna gospodarstva potaknut slomom totalnoga birokratskog podržavanja vlasništva, upravljanja i političkog života u istočnoeuropskim zemljama kojima se nametnula potreba radikalnog reorganiziranja gospodarstva i društva te njihova usklađivanja s dostignućima visokorazvijenih zemalja i potrebama modernoga znanstveno-tehnološkog razvoja" (Baletić, 1995., 910). Za ekonomsku teoriju, model tranzicije treba dovesti do makroekonomske stabilizacije, liberalizacije, privatizacije i prestrukturiranja tih gospodarstava, tako da će u budućnosti ključnu ulogu imati privatno vlasništvo, otvoreno tržište, slobodno poduzetništvo, stabilno i uravnoteženo gospodarstvo te višestranački parlamentarni demokratski politički sustav. Govoreći o obilježjima ekonomije u tranziciji, Calvo i Frenkel (1991.) opisuju tranziciju kao razdoblje u kojem zemlja ima još uvijek višestruke karakteristike planske privrede nego tržišne, što npr. Dubravčić i Dujin (1991.) nazivaju tranzicijski sindrom. Iako postoji politički i zakonski okvir za razvoj tržišne privrede, glavna obilježja tranzicijskoga sindroma jesu:

- ekonomska kriza,
- makroekonomska nestabilnost i
- nepotpuno funkcioniranje tržišta.

Južić (1999.) smatra da je najvažnije obilježje ekonomske tranzicije zapravo ekonomska revolucija, tj. prekid s politikom reforme koja je obilježavala kraj 80-ih u bivšim socijalističkim zemljama. Prema tome, nije riječ o mekom prijelazu, nego o radikalnoj promjeni socioekonomske strukture društva koja rezultira ekonomskom krizom. Ukratko, ekonomski model tranzicije podrazumijeva prije svega promjenu političkoga i pravnog okvira koja će omogućiti prijelaz iz jednostranačkoga sustava s društvenim vlasništvom i planskom privredom (društvena struktura 1) u višestranački s privatnim vlasništvom u tržišnoj privredi. Taj pristup, koji uvjetno možemo nazvati modelom, pretpostavlja da će promjene u pravnoj i političkoj dimenziji kao temeljnim elementima društvene strukture omogućiti promjene i u ekonomskoj sferi, što će u

kona niki rezultirati cjelokupnom društvenom promjenom. Stoga bi se ovaj pristup mogao konceptualizirati modelom ekonomskoga i političkoga determinizma.

U vrijeme kad je započinjao proces tranzicije ekonomska znanost nije raspolagala iskustvima koja bi pomogla u dizajniranju mogućih preporuka ekonomskim vlastima, jer nikad do tada slični zahvati ekonomske transformacije nisu bili provedeni u praksi. Kako je vrijeme odmicalo, a iskustvo zemalja u tranziciji bivalo sve veće, ekonomski su analitičari prihvatili izazov upustivši se u početne analize ekonomskih zbivanja u tim zemljama. Uslijedile su ozbiljne znanstvene rasprave o modelima i mogućim pokretima ekonomskog rasta tranzicijskih zemalja, te o mogućnostima održavanja visokih stopa rasta kako bi se smanjio ekonomski jaz između njih i razvijenih zemalja. Dosadašnje iskustvo pokazuje da svaka zemlja koja je prihvatila tržišnu orijentaciju kao krajnji cilj proživljava specifični tranzicijski proces. Stoga, problemi koji izranjaju s implementacijom (ne)provjerenih mjera ekonomske politike u većini ovih zemalja zahtijevaju diferencirani pristup u njihovom rješavanju. Prve stručne analize tranzicijskih iskustava davale su prilično pesimističnu sliku stanja u tim ekonomijama. Realni BDP po stanovniku smanjivao se od samog početka primjene "tranzicijskih" mjera ekonomske politike, sa inflatnim procesom kojeg su dodatno poticali visoki fiskalni deficiti. Do smirivanja inflacije dolazi tek sa uvođenjem nacionalnih stabilizacijskih programa potpomognutih ostalim mjerama nadzora državnih rashoda.

U takvim uvjetima vodeći "reformatore" doživljavaju osjetan ekonomski oporavak, koji rezultira povećanjem bruto domaćeg proizvoda jednu do dvije godine nakon primijenjenih stabilizacijskih koraka. Dosadašnji je tranzicijski proces u ovim zemljama obuhvatio niz složenih mjera ekonomske politike poput liberalizacije cijena i trgovine, financijske stabilizacije, uspostave valutne konvertibilnosti, restrukturiranja poduzeća, stvaranja mreže socijalne sigurnosti, te razvoja institucionalnog i pravnog okvira tržišno orijentirane ekonomije. Za ekonomsku je politiku bilo ključno pitanje optimalne brzine i slijeda pojedinih koraka, jer se nerijetko morale započinjati sa novim paketom mjera i prije nego što su postali jasno vidljivi rezultati već uvođenih ekonomskih poteza.

Za većinu zemalja već sam početak prelaska na tržišne osnove nije bio nimalo ugodan. Tržišna usmjerena ekonomska politika polako je niz (ne) očekivanih negativnih učinaka. Nagomilani fiskalni problemi nastaju iz prošlog "refloma" i "isti" monetarni problemi potakli su snažne inflatorne procese. Najveću inflaciju ove zemlje doživljavaju u samim početcima ekonomske transformacije kada započinje odlučna liberalizacija u području cijena i trgovine. Međutim, već do kraja 1994. godine većina zemalja uspijeva otkritim mjerama financijske stabilizacije smanjiti godišnju stopu inflacije ispod 50% (Hrvatska bilježi i deflaciju). Gotovo neizbježna posljedica tranzicije je snažno smanjenje gotovo svih sektora realne gospodarske aktivnosti. Ekonomski slom najviše im je dijelom zahvatio neefikasni industrijski sektor nastajućim iz prijašnjeg ekonomskog sustava. Taj se pad u početku objašnjavao kao makroekonomski slom induciran potražnjom, kojeg su dodatno poticale mjere "nategnute" fiskalne i monetarne politike. Iako se jedno vrijeme predlagalo monetarno pooptanje i blaga fiskalna ekspanzija kako bi se zaustavio taj pad, bez obzira na opasnosti koje nosi inflatorni proces u kombinaciji sa visokim fiskalnim deficitom. Međutim, kada je postalo jasno da sve tranzicijske ekonomije, i one bez reformi, doživljavaju nagli pad realne aktivnosti, postala je jasnija strukturna priroda tog pada.

Kontrakciju ekonomske aktivnosti bilježe sve tranzicijske zemlje, a do najvećeg smanjenja dolazi u zemljama zahvaćenim ratom ili trgovinskim embargom. Visoki javni izdaci u pravilu impliciraju nerealno visoke stope oporezivanja, što u većini tranzicijskih zemalja rezultira visokim poreznim "klinom" između troška rada za poslodavca i realnih primanja zaposlenih. Ovakva porezna praksa dodatno potpiruje "sivu" ekonomiju i poskupljuje rad, što ima za posljedicu povećanje stope nezaposlenosti, a "teški" socijalni izdaci dovode do pada ukupne nacionalne potrošnje. Premda su ukupni državni izdaci vrlo visoki, udio investicija u tim izdacima je prilično nizak u većini tranzicijskih zemalja. Međutim, činjenica da je značajan dio izdataka za investicije u ovim zemljama izvan budžeta, tj. na računima velikih javnih poduzeća, otežava usporedbu s drugim zemljama. Prelazak na tržišne osnove zahtijeva duboke institucionalne promjene među kojima se prioritet daje privatizaciji velikih i malih poduzeća.

Ova je dimenzija opterećena brojnim problemima, povezanim s odvojenim ciljevima u različitim interesnim grupama, neprovjerenih tehnika njenog provođenja, opasnosti od korupcije, administrativne složenosti i brojnih tržišnih i zakonskih "rupa". Međutim, čak i uz ove probleme, brojne su tranzicijske zemlje uspješno privedle kraju privatizaciju manjih poduzeća, te započele ovaj proces u velikim javnim poduzecima. U kojoj mjeri ekonomska politika tržišnih ekonomija u nastajanju utječe na njihov ekonomski rast pokazao je Sachs (1996) jednostavnom empirijskom vježbom kojom ispituje karakter veze između tzv. Indeksa reformi i prosječnog godišnjeg rasta bruto domaćeg proizvoda. Indeks reformi je pokazatelj uspješnosti "tranzicijskih" mjera prilagodbe, a objavljuje ga Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD). Signifikantno pozitivna veza između ovog indeksa i stope ekonomskog rasta ukazuje na potrebu detaljnijeg pristupa analizi, kako bi se izdvojile one ključne determinante rasta koje u tranzicijskim zemljama imaju glavnu pokretačku snagu (Sachs, 1996.:107-158).

Pretpostavka je da na ekonomski rast, uz početnu razinu dohotka, utječu brojne strukturne i političke varijable, među kojima su najvažnije:

- indeks ekonomske slobode
- stupanj otvorenosti gospodarstva
- udio izvoza primarnih proizvoda u bruto domaćem proizvodu, te
- indeks tržišnog pristupa koji mjeri fizički pristup svake zemlje međunarodnom pomorskom prijevozu roba.

Brzo rastuće zemlje su uglavnom zemlje u razvoju srednje razine dohotka, sa više od milijun stanovnika, koje u ovom desetljeću postiću godišnji rast od 4% ili više. Zbog toga što objektivno ne postoji jednoznačno objašnjenje uspjeha ovih zemalja, autori navode skup mogućih varijabli utjecaja: visoke stope štednje i investicija, efikasna alokacija resursa i dobara, snažno investiranje u obrazovanje, te svjesno privlačenje stranih tehnoloških rješenja kroz direktne strane investicije ili kroz licence. Od ostalih pozitivnih obilježja ekonomskih politika brzo rastuće zemalja naglašavaju se:

- vanjsko-trgovinska otvorenost (veća od prosjeka zemalja u razvoju) i trgovinska liberalizacija, koja je postignuta u svim dimenzijama trgovinske politike;
- nizak udio izdataka države u dohotku

- niski porezni "klin"(u usporedbi sa tranzicijskim zemljama i zemljama ED) –to rezultira zanemarivom poreznom evazijom i djeluje stimulatивно na trfii-tu rada;
- niska drflavna regulativa u podru ju cijena i pla a;
- snaflan sustav za-tite vlasni kih prava

Na brzi rast ovih zemalja nedvojbeno je utjecala snaflna investicijska aktivnost potpomognuta mjerama ja anja ukupne nacionalne –tednje. Pove anje ukupne –tednje u zemlji mogu e je ostvariti visokim stopama drflavne –tednje, te pove anjem privatne –tednje kroz organizirani nacionalni mirovinski sustav.

Postavljanje u inkovitog okvira za trajno odrfliv dugoro ni rast uklju uje prije svega privo enje kraju svih zapo etih trfli-nih i strukturnih promjena. Prioritetni zadaci u dosada-njem procesu tranzicije - liberalizacija i stabilizacija makroekonomskog sustava - ubrzo bi trebali ustupiti mjesto odlu nim mjerama restrukturiranja i privatizaciji problemati nih javnih poduze a, –to je te-ko posti i uz nerazvijen i nepropusan doma i finansijski sustav. Premda su vode i reformatori uspje-no postavili osnove trfli-ne ekonomije, jo–uvijek su optere eni prevelikom potro-njom javnog sektora i neefikasnim poreznim sustavom kojeg obiljeflavaju visoke grani ne stope oporezivanja i visoki porezni "klin" na radne dohotke. Me utim, nedvojbeno je da su tome znatno pridonijele i dosada-nje mjere trfli-nih i strukturnih reformi. Stoga ne za u uje sto su tranzicijske zemlje iskusile smanjenje nacionalnih stopa –tednje, porast stope nezaposlenosti, rast javnog duga, te porast obujma "sive" ekonomije. U takvim uvjetima, bez dublje fiskalne reforme, postoji opasnost od izbijanja fiskalne krize koja moffe u zna ajnoj mjeri usporiti daljnji ekonomski rast ovih zemalja. Stoga fiskalna reforma treba biti kljucni dio njihove dugoro ne strategija rasta.

Jedan od zna ajnih izvora pove anja ukupne nacionalne –tednje tranzicijskih ekonomija je razvoj sustava kapitalizirane –tednje, prema kojem mirovinska primanja ovise direktno o izboru stope izdvajanja iz radnog dohotka na individualni –tedni ra un. Zemlje koje trenutno razmatraju mogu nosti provedbe mirovinske reforme (Ma arska, Poljska,Latvija, Slovenija), razmi-ljaju o dvije osnovne promjene u okviru mirovinskog sustava.

Prvi skup promjena odnosi se na postupno napu-tanje dosada-njeg sustava me ugeneracijske solidarnosti (djelomi no ili u potpunosti) i njegova zamjena sustavom kapitaliziranih -tednih ra una, a drugi se odnosi na reviziju razina mirovinskih primanja i uvjeta umirovljavanja unutar drflavnog mirovinskog sustava me ugeneracijske solidarnosti. O ekuje se da bi provedba mirovinske reforme vr-ila dodatne pritiske na teku e budffetske deficite ovih zemalja, s obzirom da se postoje i umirovljenici više ne bi financirali iz poreznih davanja zaposlenih, ve direktnim transferima iz drflavnog prora una. Kako ne bi do-lo do destabiliziranja ukupnog financijskog sustava, mirovinsku reformu svakako treba pratiti poja ana kontrola fiskalnog sustava, zbog pove ane potrebe financiranja teku eg deficita u prvim godinama provo enja reforme. Nadalje, uspje-ni zavr-etak trfli-nih i strukturnih reformi ne mofle se zamisliti bez uklju enja tranzicijskih zemalja u brojne me unarodne trgovinske i financijske institucije. (Ahec;1996.:113)

U Francuskoj je, za usporedbu tranzicija trajala gotovo stotinu godina od revolucije iz 1789. godine, u kojem su se razdoblju nastojale deprivilegirati sve naslije ene privilegije. Sve to vrijeme izbijalo je nasilje i me usobni obra uni politi kih protivnika, zatvori, izgnanstva (Ivankovi , Tbnje,2011.:7-23). Sli no je bilo u Britaniji sve dok nije sazrela situacija da se od ostvarenih tzv. *doorstep conditions* (ulazni uvjeti) izvede prijelaz u dru-tvo otvorenog pristupa. North Wallis Weingast (2009) isti u tri nuffna ulazna uvjeta tj. preduvjeta za tranziciju. To su:

- Vladavina zakona za elite
- Trajne, dakle depersonalizirane, javne i privatne organizacije, uklju uju i samu drflavu i njene agencije
- Civilna kontrola represivnog aparata, prije svega vojske.

U pogledu prvog preduvjeta prijelaz se doga a u trenutku kada se eliti vi-e isplati pretvaranje privilegija u prava za sve nego ustrajanje na privilegijima. To je dosta apstraktan zaklju ak. U Sjedinjenim Drflavama, zaklju uju North, Wallis i Weingast (2009), dominantna koalicija na federalnoj razini nije bila penetrabilna, ali se prodor dogodio na razini federalnih jedinica, koje su kontrolu resursa prepustile otvorenom pristupu s ciljem da pove aju konkurentnost. U Francuskoj i Britaniji klju ni je dio prijelaza bila izgradnja depersonaliziranih institucija kroz koje se vi-e nisu mogli

realizirati privilegiji nego prava jednaka za sve (Ivanković, 2011.:7-23). Tu je prije svega došla do izražaja kultura (depersonaliziranog) građanina.

1.4. POLITIČKA EKONOMIJA TRANZICIJSKIH ZEMALJA

Empirijske su studije pokazale, barem kada je riječ o dosadašnjoj fazi procesa tranzicije, da su za gospodarski rast bili važni: po etni uvjeti, provedene strukturne reforme i s tim povezana izgradnja tržišno orijentirane infrastrukture, te "dobra" ekonomska politika koja se odražava u makroekonomskoj stabilnosti gospodarstva. Pritom su makroekonomska stabilizacija i napredak u tržišno usmjerenim reformama bile osnovne odrednice oporavka u tranzicijskom razdoblju koje su nakon relativno kratkog vremena neutralizirale negativne efekte nepovoljnijih po etnih uvjeta u pojedinim tranzicijskim zemljama. Posebno se to odnosi na baltičke zemlje. To su reforme poduzete ranije i to su bile opsefnije, oporavak je započeo prije i bio je snažniji (Mervar;2002.53-87).

Empirijske analize također pokazuju da su i po etni uvjeti bili važni za dinamiku ekonomske aktivnosti u tranzicijskim zemljama. No, dok neki vjeruju da su oni imali veliki utjecaj, drugi smatraju da njihov utjecaj nije bio osobito značajan. Također postoji mišljenje da njihov utjecaj tijekom vremena slabi, pa su stoga po etni uvjeti imali veće značenje u objašnjavanju pada nego oporavka aktivnosti tranzicijskih gospodarstva. Investicije u fizički i/ili ljudski kapital kao konvencionalni faktori rasta nisu se u empirijskim analizama rasta u tranzicijskim zemljama zasad pokazale značajnim, što ne iznenađuje, jer tranzicija i je proces realokacije resursa i povećanja efikasnosti postojećih faktora - barem u svojoj početnoj fazi. Utjecaj institucionalnih faktora je prisutan u objašnjavanju rasta tranzicijskih gospodarstava, ali prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, on nije odveć velik. Kao što utjecaj po etnih uvjeta s vremenom slabi, tako i s druge strane jača utjecaj institucionalnih faktora.

Kako vrijeme prolazi, također se postupno smanjivati udio gospodarskog rasta kojeg određuju "tranzicijski" faktori rasta. Iskustvo najnaprednijih tranzicijskih zemalja pokazuje da se s vremenom smanjuje udio rasta koji proizlazi iz poboljšane alokacije resursa zbog prijelaza na tržišni način poslovanja, i da se ove ekonomije više ne mogu oslanjati na značajnija povećanja efikasnosti zbog otklanjanja distorzija centralnog planiranja. Ekonomski rast sve više određuju standardne odrednice na koje upućuje neoklasična i teorije endogenog rasta, ali i rezultati brojnih empirijskih istraživanja

Oporavak gospodarstva i dinamike rasta kriterij je prosudbe efikasnosti tranzicijskog procesa. Na osnovi toga vidljivo je da je tranzicijska kriza u Hrvatskoj znatno dublja nego u ostalim naprednijim tranzicijskim zemljama. Razlog je tome neadekvatna makroekonomska politika, posebno u monetarno-kreditnom i bankarskom sustavu te je potreban zaokret u makroekonomskoj politici, posebno monetarno-kreditnoj (Zduni ;2000.:809-828).

Dosegnuta razina institucionalnog restrukturiranja u Hrvatskoj primjerena je ostalim naprednijim tranzicijskim zemljama kao što su Češka, Poljska, Mađarska, Slovačka i Slovenija. U svakom slučaju ima smisla uspoređivati se s tim zemljama, ali nikako s ostalim manje razvijenim tranzicijskim zemljama. To je silno vaflna činjenica. Kako mjerenja međunarodnih institucija pokazuju, Hrvatska je po stupnju privatizacije u skupini razvijenih tranzicijskih zemalja, iako na nešto nižoj razini. Po općoj mjeri napretka u reformskim procesima Hrvatska sasvim dobro stoji, ali su joj dosadašnji utjecaj države i povezanih interesnih skupina davali znatne negativne poene (Zduni ;2000: 809-828). Izostala je tzv. politička konkurencija koja, u pravilu, uvjetuje efikasnije reformske procese i bolje ekonomske rezultate. Izostanak adekvatne regulacije, međutim, na području financijskog tržišta i bankarstva proizveo je znatne ekonomske štete na ovoj zemlji. Krajnje liberalno shvaćanje financijskog tržišta s mehanizmom privatizacije doveo je do hazardnog ponašanja u bankarskom sistemu, do pretjeranog izvoza domaće roba, do financiranja privatizacije interesno povezanih skupina (Zduni ;2000.:809-828).

S razvojnog stajališta to je značilo neadekvatnu alokaciju kreditnog potencijala banaka. Na kraju je to pripomoglo rastu nelikvidnosti, pa povezano s recesijom i nerealno postavljenim kamatama i intervalutarnim tečajevima, do insolventnosti, bankrota i prekomjernih šteta. Sve se to odvijalo i još se uvijek odvija u mnogo većem opsegu nego što bi bilo prihvatljivo za uobičajene uvjete tranzicijske recesije, koju su zabilježile i

ostale naprednije tranzicijske zemlje. Da bi se ubrzano moderniziralo i razvijalo gospodarstvo i da bi se uspostavila tržišna ekonomija, u RH je godine 1991. pokrenut proces tranzicije gospodarstva kao formalno-pravni, organizacijski i financijski proces vlastitike transformacije gospodarstva iz društvenoga u državno pa u privatno. Da bi se

ti ciljevi tranzicije ostvarili, poduzeća su morala postići i visoku razinu poslovne odgovornosti, kvalitete upravljanja i ekonomske učinkovitosti i veću tržišnu vrijednost za buduću privatizaciju. Zato je u RH bilo potrebno poduzeća restrukturirati, tj. organizacijski i upravljački preoblikovati, poslovno reorganizirati, tehnološki i proizvodno modernizirati, a neka i financijski sanirati (Bukarić;2011.:147).

1.5. PROBLEMI ODREĐENJA DEMOKRATSKE TRANZICIJE

Slofenost društvenog i gospodarskog stanja i razvitka nameće potrebu njegove analize i praćenja, da bi društvena i politička tijela mogla imati provjerene podloge za izbor i utvrđivanje prioriteta hrvatskoga društva. Dva su sloja u procesu toga izbora. Prvi počinje na prioritetima stranaka, a nudi se određenim društvenim slojevima kao potencijalnom izbornome tijelu. Iz toga nastaje predstavnička saborska struktura, koja jednostranom dominacijom ili koalicijom više stranaka utvrđuje dominirajućeg i prioritet, prema pravilima demokratskog političkog procesa. Tu je riječ o posebnim interesima društvenih skupina, koje one dominacijom ili koalicijom u Saboru određuju. Na prvome mjestu, radi se o razvojnoj strategiji zemlje izvedenoj iz Saborom utvrđene razvojne koncepcije, koja je zasnovana na društveno-političkim utvrđenim prioritetima stranaka u okviru Sabora (Zduni ;2000.:809-282). Sva zakonodavna djelatnost, prihvaćanje ili odbijanje izvještaja i dokumenata Vlade i HNB znaće utvrđivanje i realizaciju društveno-političkih prioriteta zemlje. Stručna tijela države, kao što su Vlada i njezini administrativno-stručni resori, pa HNB, u funkciji su ostvarenja državnim Saborom odabrane i utvrđene razvojne koncepcije. U tome procesu valja raspoznati globalni društveni prioritet, koji bi obuhvatio i marginalne društvene skupine, jednako kao i sve dijelove društva koji demokratskim putem nisu uspjeli predstaviti svoje interese u Saboru.

Ukratko, radi se o svojevrsnom općem društvenom interesu koji nadilazi partikularne interese, bar kada je riječ o stanovitom roku. U našim današnjim prilikama, na primjer, takav izbor valja uiniti izmeću tzv. suverenog monetarnog sustava s nacionalnom valutom ili njegovog napuštanja i ulaska u valutni sistem eura. Kriteriji prihvaćanja jednog ili drugog rješenja sa vremenskom dinamikom njegova ostvarenja krupan su društveno-politički problem. To zbog toga što je izbor uvjetovan i protkan partikularnim interesima sasvim konkretnih društvenih slojeva. Politički gledano, nadvladavanje takvoga konflikta moguće je u našem političkom sustavu samo konsenzualno, ili dominacijom, ako je društveni i partikularni interes skupni izbor dominirajućih političkih snaga. (Zduni ; 2000:809-282)

Slomom komunističkih režima nakon 1989. godine opet su u prvi plan dospjela tumačenja teorija sustava i modernizacije, koja su kolaps realsocijalističkih sustava vladavine objašnjavala time što je funkcionalna diferencijacija društva bila politički zapriječena. Po ključnom argumentu novelirane „autopoetsko-negativne“ teorije modernizacije, prejako političko usmjeravanje nije poticalo vlastitu logiku dijelova sustava, suspendiralo je njihove posebne komunikacijske kodove i tako blokiralo modernizaciju privrede i društva (Pollack, 1990.; Pye, 1990.; Welzel, 1994.). Renesansa funkcionalističkih inspiriranih teorija modernizacije nije, dakako, mogla potisnuti akterske pristupe. Naime, nakon kolapsa istočnoeuropskih autoritarnih režima različite staze vodile različitim oblicima demokracije ili novim varijantama autoritarizma. Uspješni koraci u demokratizaciji u Mađarskoj i Češkoj, plebiscitarno-populistične regresije *delegative democracies* u Slovačkoj i Rusiji, režimi Estonije i Latvije koji su neprijateljski prema manjinama, *democraduras* na Kavkazu ili otvorene autokracije u zemljama srednje Azije nije mogla zadovoljavajuće objasniti nijedna varijanta teorije modernizacije. Etablirali su se pristupi teorije aktera (Przeworski, 1986., 1991.) i (civilno) kulturalističkih pristupi (Arato, 1990.; Diamond, 1994.), koji su koegzistirali sa strukturalističkim (Rueschmeyer/Huber Stephens/Stephens, 1992.) i modernizacijskoteorijskim obrascima tumačenja (Pye, 1990.; Welzel, 1994.; Zapf, 1994.).

Istočnoeuropskim transformacijskim društvima nije stoga na raspolaganju vrijeme koje je bilo prikladno evoluciji tržišno-privrednih demokracija na Zapadu, gdje su tri velika vala političke modernizacije oblikovala pravnu državu, demokraciju i državu blagostanja u sekvenciji dugih vremenskih intervala. Jako je plauzibilna Offeova postavka da se, uz posebne privredne turbulencije postkomunističkih transformacija u istočnoeuropskim zemljama, omogućiti unati na stabilizaciju liberalno-demokratskog režima samo ako se *istodobno* s demokracijom i kapitalizmom institucionaliziraju i dalekosefne socijalne sigurnosti (Offe, 1994.:93). Ona može pretendirati da bude posebno valjana i u latinoameričkim društvima (Nohlen/Thibaut, 1994.:257).

Optimalan model bio bi analitičko sekvencioniranje razina konsolidacije, dopunjujen temeljnom razinom intermedijarnoga interesnog posredovanja između društva i arena državnog odlučivanja. Takav model s više razina posjeduje četiri razine,

ija konsolidacija po inje, dodu-e, istodobno, ali se okon ava nakon razdoblja razli ite duljine.

- *Institucionalna* konsolidacija: time ozna ujeó odstupaju i od Linza i Stepana ó konsolidaciju sredi-njih ustavnih tijela i politi kih institucija, kao -to su drflavni poglavar, vlada, parlament, sudstvo i izborni sustav. Posredstvom normativnih i strukturiraju ih uvjeta, kao i uvjeta koji ograni uju djelovanje, oni utje u na drugu (kao i na sljede e) razinu intermedijarnoga interesnog posredovanja.

- *Predstavnička* konsolidacija: ona doti e razinu teritorijalnog (stranke) i funkcionalnog (savezi) predstavljanja interesa. Stanje konsolidiranosti prve i druge razine, kao i njihova zajedni ka konfiguracija odlu uju o tome ho e li tre a razina
- Konsolidacija *ponašanja* doista smanjivati poticaje da mo ni akteri ó kao -to su vojska, veleposjednici, poduzetnici, radikalni pokreti, tajne skupine ili populistično-karizmatične vo e ó ostvaruju svoje interese izvan demokratskih institucija i protiv demokratski legitimiranih predstavnih aktera. Ako su te tri prve razine umnogome konsolidirane, od njih potje u odlu uju i impulsi u izgradnji gra anskog dru-tva koje podupire demokraciju.
- Konsolidacija *civic culture* zaklju uje stabilizaciju sociopoliti kog temelja demokracije.

Ona mofle, kao -to znamo iz istraflivanja političke kulture ódrugog vala demokratizacije (1943.-1962.), trajati desetlje ima i biti zape a ena tek generacijskom smjenom (Almond/Verba, 1963., 1980.). Tek kad su dovr-ene sve etiri faze konsolidacije, mofle se govoriti o uvelike konsolidiranoj demokraciji koja je otporna na krize.

Institucionalna i intermedijarna razina konsolidacije, kao i razine -to se ti u pona-anja i stavova, u ovom se nizu mogu shvatiti kao jedna sekvencija nakon koje slijedi konsolidacija cjelokupnoga sociopoliti kog sustava. Naime, konsolidacija od druge do etvrte faze ne po inje tek nakon dovr-enja stabilizacije sredi-njih političkih ustavnih institucija. (Merkel;2000.:121-150).

2. TRANZICIJSKE PROMJENE U REPUBLICI HRVATSKOJ OD 1990. DO 2011. GODINE

Hrvatska je u socijalisti kom razdoblju, uz Sloveniju, bila ne samo najrazvijenija republika biv-e Jugoslavije nego i najrazvijenija me u svim socijalisti kim zemljama u Srednjoj i Isto noj Europi. No, za razliku od Slovenije, koja je imala vrlo kratak ratni sukob pri raspadu biv-e Jugoslavije, i ve ine isto noeuropskih zemalja, gospodarska tranzicija iz socijalisti koga poretka u kapitalisti ki poredak u Hrvatskoj se odvijala u ratnim uvjetima. U ratu je uni-tena tre ina privrednih kapaciteta, a ratna razaranja donijela su i vi-estruko negativne posljedice na unutarnjem demografskom i dru-tveno-politi kom planu, kao i zazor stranoga kapitala od investiranja u nesigurno podru je (Katunari , Cvjeti anin, 1998.:97).

Zbog rata je i ekonomsko i socijalno raslojavanje hrvatskoga dru-tva bilo druk ije nego u onim tranzicijskim zemljama koje u ovom razdoblju nisu bile zahva ene ratnim doga ajima. Kao i u ostalim postsocijalisti kim zemljama, i u Hrvatskoj se stvorio "novi sloj sastavljen od nove politi ke elite i 'novih bogata-a'" (Cvjeti anin, Katunari , 1998., 17). Kao i drugdje u tranzicijskim zemljama, osiroma-io je srednji sloj, ali se zbog posljedica rata javio i specifi an niz osoba u izrazito nepovoljnom dru-tvenom poloflaju: prognanici, izbjeglice, ratni veterani, invalidi rata, lanovi obitelji poginulih ratnih veterana. Najve i teret gospodarskoga preobraflaja i te-kih ekonomskih okolnosti u 1990-ima podnijeli su donji slojevi dru-tva: radni-tvo, selja-tvo, umirovljenici i nezaposleni (Cvjeti anin, Katunari , 1998.:155). Uz njih valja svakako spomenuti flene, na koje u gospodarski najteffim razdobljima tranzicije pada najve i teret privre ivanja (Tomi -Koludrovi , 2000.:151-152), kao i ratne veterane, koji nakon povratka s rati-ta esto nisu vi-e imali osigurana radna mjesta.

Ve ina privatizacija obavljena je netransparentno i u suprotnosti sa zakonskim propisima: prema raspravama u Hrvatskom saboru o nalazima Drflavne revizije, 85% privatizacija obavljenih u postsocijalisti kom razdoblju hrvatskoga dru-tva bilo je obavljeno na nezakonit na in (Izvj-e a, 2005.). Prema Katunari u (1996:159), najvrednija imovina najprije je stavljena pod drflavnu kontrolu ili dodijeljena politi ki najpouzdanijim poduzetnicima. U Hrvatskoj nije ni poku-ana "iluzija" masovne,

kuponske privatizacije, prema Katunari u da bi se, barem neko vrijeme, umirila savjest javnosti. U Europskom istraživanju vrednota (EVS), provedenom 1999. godine, građani Hrvatske u najvećem su postotku od svih ispitanih zemalja (67,5%) naveli da u državi ljudi žive u oskudici "zbog nepravde u našem društvu" (Črpić, Rimac, 2000., 1996). U drugoj fazi gospodarske tranzicije, za Hrvatsku je društvo važan proces približavanja Europskoj uniji. Zbog ratnih događaja i njihovih posljedica, taj proces teže sporije nego što je tekao u drugim bivšim socijalističkim zemljama.

Stoga Hrvatska danas još nije u položaju zemalja koje su 2004. godine postale dio Europske unije i za njezina gospodarstva Böröcz i Sarkar (2005:160-161) tvrde da su u svojevrsnom neokolonijalnom položaju prema razvijenim zapadnim zemljama. Do trenutka stupanja u Uniju, ove su zemlje, tvrde Böröcz i Sarkar, već bile pretvorene u sjedišta izvozno orijentirane proizvodnje drugoga reda, obnovljena gotovo isključivo stranim kapitalom, u svrhu proizvodnje za EU.

Slijedan proces integriranja u gospodarski prostor Europske unije odvija se i u Hrvatskoj, bez obzira na kašnjenje formalnih procesa političkoga pristupanja EU. Proces privatizacije banaka započeo u drugoj polovici 1990-ih rezultirao je tako gotovo potpunim (više od 90%) stranim vlasništvom banaka, koje trfili uglavnom nude potrošačima kredite. Potkraj 1990-ih započeo je i prelazak velikih telekomunikacijskih sustava u strano vlasništvo, kao i ulazak inozemnih medijskih koncerna na hrvatsko tržište.

Općenito se može reći da je u Hrvatskoj malo tzv. *Greenfield* investicija, a uloga inozemnoga kapitala svodi se u najvećem dijelu na otkupljivanje i eksploataciju postojećih resursa. U 21. stoljeću najveće interesa stranih ulagača pobuđuje eksploatacija prirodnih i kulturnih resursa kroz turističku privredu. Hrvatska se ubraja u visoko zadufene zemlje. Inozemni se dug u petnaest godina tranzicije strelovito povećavao. Drugi problem hrvatskoga gospodarstva jest visok deficit vanjskotrgovinske bilance: uvoz je stalno veći od izvoza. Konkretno, karakteristična za Hrvatsku u dobu tranzicije jest i vrlo neravnomjerna regionalna razvijenost: glavni grad Zagreb imao je 2005. BDP po stanovniku (mjereno paritetom kupovne moći) u razini 77,5% europskoga prosjeka, dok je prosjek za cijelu Hrvatsku iznosio 44% europskoga prosjeka. Ovakvo stanje nije posljedica tek osobito razvijenoga gospodarstva, nego i zakonskih rješenja koja su u

cjelokupnom razdoblju tranzicije predviđala centralistički model upravljanja i raspodjele, snažno ograničavajući i mogućnosti samostalnoga djelovanja lokalne i regionalne vlasti.

U cijelom razdoblju tranzicije hrvatsko gospodarstvo karakterizira nekonkurentnost gospodarstva i velik angažman države, što podrazumijeva visok proračunski deficit, visok javni dug, veliko porezno opterećenje i velika izdvajanja za socijalni sustav (Ott, 2003:1-29). Ukupno gledano, može se reći da Hrvatska po glavnim pokazateljima razvijenosti danas ne zaostaje za pojedinim zemljama koje su 2004. godine pristupile EU te nadmašuje one koje su pristupile 2007. (Bugarska, Rumunjska), ali da u komparativnom kontekstu još ne doseže stupanj razvijenosti koji je imala prije početka tranzicije. Usprkos blagom ekonomskom oporavku u drugoj polovici 1990-ih i daljnjoj stabilizaciji stanja u prvim godinama 21. stoljeća, strukturni problemi hrvatskoga gospodarstva ostaju isti, a isto tako i njihovi odrazi u društvu. Ipak, intenziviranjem procesa pridruživanja Europskoj uniji valja očekivati ubrzanje promjena u sektoru gospodarstva, a jednako tako i na područjima društvenih procesa koja su s njima povezana. (Koludrović, Petrić; 2005.:217)

3.1. SOCIJALNA POLITIKA KOMUNIZMA I TRANZICIJSKE PROMJENE

Snaflan industrijski razvoj biv-ih komunisti kih zemalja bio je, uz tada-nju slufbenu ideologiju socijalnog oslobo enja radnika, jedan od osnovnih imbenika implementacije niza programa socijalne sigurnosti. Komunisti ko je razdoblje, s pravom, identificirano kao razdoblje socijalnih prava i temeljne socijalne sigurnosti, neovisno o svim njegovim problemima i nedosljednostima te neovisno o tome -to komunisti ki socijalni sustav nije bio prilagodljiv dinami nim promjenama suvremenog svijeta. Mofle se ak i re i, a zbog svezanosti socijalnoga i politi kog sustava, da su za dugovje nost komunisti koga reffima dijelom zasluflna (uz autoritarne osobine reffima) upravo -iroka socijalna prava (fiupanov, 2002: 27). Upravo zbog socijalne sigurnosti koja im je bila nu ena (sigurnost radnog mjesta, socijalno osiguranje i sl.), radnici su pristajali na ograni enja drugih svojih prava (prije svega politi kih), na birokratske privilegije te na relativno nizak dru-tveni standard. Ova teza mofle biti prihva ena kao op i okvir analize, ali se ne mofle zaboraviti da je u nizu zemalja do-lo i do ozbiljnih pobuna protiv komunisti koga reffima, koje su bile krvavo ugu-ene (slu aj Ma arske, e-ke, Poljske).

Usprkos ekstenzivnom razvoju socijalnih programa u razdoblju komunizma, po eci socijalne sigurnosti u nizu zemalja seflu u razdoblje kraja 19. i po etka 20. stolje a. Zemlje koje su krajem 19. stolje a bile u sastavu Austro-Ugarske ili Njema ke (Ma arska, e-ka, dio Poljske, Slovenija, Hrvatska...), odnosno one koje su se po etkom 20. stolje a brfle industrijski razvijale, prva iskustva s implementacijom socijalnih programa biljeffe upravo iz toga razdoblja. U Austriji, odnosno zemljama pod njezinom direktnom vla- u (e-ka, Slovenija), zakon o socijalnom osiguranju iz 1888. godine uspostavlja sustav zdravstvenog osiguranja prema Bismarckovu modelu (Cockerham, 1999.. U Ma arskoj je obvezno zdravstveno osiguranje za radnike uvedeno 1891. godine, a mirovinsko osiguranje financirano je iz drflavnog prora una samo za slufbenike od 1912. godine (Müller, 1999.: 60; Ferge, 1999.:231). Obvezno osiguranje Bismarckova tipa za radnike i zaposlenike protiv invalidnosti, starosti i smrti zapo elo je u Ma arskoj 1. sije nja 1929. godine, ali kako je ruralno stanovni-tvo bilo isklju eno iz osiguranja, samo je 31% stanovni-tva bilo osigurano 1938. godine. U

Hrvatskoj je osiguranje za slučaj bolesti uvedeno, također, 1891. godine, a 1907. ono je prošireno na čitavi krug radnika, a uvedeno je i osiguranje za slučaj nesreće na poslu. Nakon stvaranja Kraljevine Srbije, Hrvata i Slovenaca donosi se Zakon o socijalnom osiguranju radnika 1922. godine koji je pokrивao sve rizike osim rizika nezaposlenosti no do njegove pune primjene dolazi tek 1937. godine. O razlikama u obuhvatu stanovništva, između ostaloga, svjedoči i kako o različitom povijesnom naslijeđu tako i o različitom industrijskom razvoju u prvoj polovici 20. stoljeća, govori podatak da je u predvešerje Drugoga svjetskog rata u Poljskoj 30% stanovništva bilo zdravstveno osigurano, a u Rumunjskoj samo 5% (Cockerham, 1999.:149,195). Poljski je slučaj posebice ilustrativan jer je, zbog podijeljenosti Poljske do 1918. godine između Njemačke, Austrije i Rusije, različiti po etak implementacije programa socijalnog osiguranja u pojedinim dijelovima zemlje (Müller, 1999.:93). U dijelu zemlje pod njemačkom vlašću u mirovinsko osiguranje radnika uvedeno 1889. zakonom kancelara Bismarcka. U regijama pod austrijskom vlašću starosno osiguranje radnika uvedeno je 1906. godine, ali u dijelovima pod ruskom vlašću sve do kraja I. svjetskog rata nije bilo nikakvih programa osiguranja radnika. Ruski socijaldemokrati, potaknuti Bismarckovim idejama, na svome kongresu 1912. godine naglašavaju važnost da osiguranje pokriva sve rizike. No do postupne implementacije tih ideja dolazi tek nakon komunističke revolucije i to u kontekstu izrazito loše socijalne situacije, nepostojeće industrijske infrastrukture te politički nestabilne i diktaturom obilježene situacije (Manning, 2002:113).

Ovakva je tradicija omogućila komunističkoj vlasti da povijest socijalnog osiguranja velikim dijelom vidi uz svoju vlast. No socijalno osiguranje prije svega bilo namijenjeno radnicima i službenicima, dakle onima koji su bili zaposleni u državnom sektoru. Nova socijalna prava (plaćeno bolovanje, mirovina, dječiji doplaci...) bila su presudna u privlačenju radne snage koja je dolazila iz sela, a čiji je jeftin rad bio *condicio sine qua non* primarne i ekstenzivne industrijalizacije. Ovi su se procesi dijelom razlikovali među pojedinim državama, ali su obrasci razvoja socijalnih prava i socijalne politike bili takvi da ih se može svesti pod zajednički nazivnik (Zrinčak;2003:141). Zanimljivo je, ipak, da u literaturi ne postoji usklađena ocjena komunističke socijalne politike kao, uostalom, i ocjena samoga komunističkog razdoblja. Rezimirajući različita gledišta različitih autora, Bob Deacon tvrdi da su autori

sa Zapada na elno ne-to benevolentniji, dok su oni s Istoka kriti niji prema dotada-njoj komunisti koj praksi (Deacon, 1993:146-141). To nije udno, jer su prvi vidjeli ono ega na Zapadu nema (minimalna nezaposlenost, niska dru-tvena nejednakost, razmjerno velika prava, primjerice u obiteljskoj politici i sl.), dok su drugi vidjeli mnoge negativne strane istoga (nerazvijenost usluga, nizak standard, lo-iji zdravstveni indikatori, birokratske privilegije i sl.). O tome svjedo i sljede a analiza prednosti i nedostataka socijalne politike komunisti koga razdoblja te usporedba dvaju klju nih zdravstvenih indikatora u odabranim zapadnim i isto nim europskim zemljama (Tablica 2.).

Tablica 2. Prednosti i nedostaci socijalne politike komunizma

Prednosti	Nedostaci
Sigurnost radnog mjesta za mnoge	Skrivena nezaposlenost, neadekvatna socijalna za-tita nezaposlenih
Niske dohodovne i dru-tvene razlike	Skrivene privilegije partijsko/drflavne birokracije
Besplatna zdravstvena za-tita za sve	Nejednaki pristup zdravstvenim uslugama, nizak zdravstveni standard, lo-iji zdravstveni indikatori spram Zapada
Ekstenzivni porodiljski dopusti, bolovanja zbog njege djeteta, subvencionirani vrti i i jaslice	Ekonomska nufhnost zapo-ljavanja flena, te-ka kombinacija rada i ku anskih obveza, seksisti ka podjela rada
Visokosubvencionirani drflavni stanovi	Nedostatak stambenog prostora, problemi u distribuciji subvencioniranih stanova
Patronat nad mirovinskim i zdravstvenim sustavom, relativno ekstenzivna prava (npr. ranije umirovljenje)	Slaba veza izme u upla enih naknada i prava, neautonomnost sustava i neuskla enost s ekonomskim mogu nostima
Drflavno/partijski paternalizam nad radom	Potpuno odsustvo prava na artikulaciju autonomnih socijalnih potreba

Izvor: UNICEF, 2001.

Socijalna politika u socijalisti kim zemljama bila je obilježena drflavnim paternalizmom, odnosno vrstom integracijom socijalne i ekonomske politike koji su bili u funkciji politike legitimacije. Socijalizam je bio razdoblje brzog –irenja socijalnih prava, ali samo za zaposlene radnike i slufbenike, dok su ostale kategorije građana bile zapostavljene (Puljiz, 200.:159-180). Jugoslavenski se socijalizam u nekim elementima razlikovao od sovjetskoga, a važan dio tog razlikovanja bilo je i priznavanje (makar u ograničenom opsegu) socijalnih problema, –to je dovelo do razvoja socijalnog rada te (u drugom dijelu socijalistickog poretka decentraliziranih) instituta socijalne sigurnosti. Prvo je razdoblje početka tranzicije i rata (1991.-1995.) označeno kao razdoblje krizne socijalne politike i ratnog solidarizma.

Socijalna se politika uglavnom koncentrirala na sanaciju gospodarskih i socijalnih posljedica rata i tranzicije, a –to se ogleda u politici prema izbjeglicama i prognanicima te donošenju Socijalnog programa 1993. godine koji je »predstavljao dopunsku socijalnozaštivnu mrežu koja je kompenzirala slabosti i neprilagođenosti važnih socijalnih zakona izvanrednim ratnim okolnostima« (Puljiz, 2001:159-180). Do prvih izazova reformi dolazi tek nakon završetka rata, odnosno u razdoblju nazvanom gospodarska stabilizacija i socijalne reforme (1996.-1999.). Kraj rata označio je konačan susret sa stvarnošću, i to ne samo susret s pitanjem obnove i razvoja, već i susret sa socijalnim problemima koji su zbog rata i tranzicije dodatno produbljeni. Naime, prvih pet godina tranzicije značilo je ujedno i razdoblje snažnoga socijalnog raslojavanja unutar kojega je došlo do formiranja triju grupa gubitnika u novoj strukturi hrvatskog društva: stradalnici rata, nezaposleni i umirovljenici (Puljiz, 2001: 159-180.).

Zahtjevi za preraspodjelom društvenog bogatstva, odnosno za parcijalnim rješavanjem položaja pojedinih skupina stanovništva suočavaju se, međutim, ne samo s objektivnom mogućnošću financiranja, već i sa snažnim protuargumentima nufnosti smanjivanja javnih i socijalnih troškova –to zastupaju novi hrvatski vlasnici te, –to je posebno važno, međunarodne financijske institucije. U znaku tih dvaju suprotstavljenih stajališta i procesa (unutrašnjeg pritiska za drflavnim intervencionizmom i pravednijom preraspodjelom nacionalnog dohotkata vanjskog pritiska za smanjenjem javnih socijalnih izdataka) odvijaju se prve, a treba naglasiti i dalekosefne socijalne reforme (npr. mirovinskog sustava), a njih (i pojedina njihova rješavanja) nije moguće razumjeti

bez razumijevanja ovako opisanog društvenog okvira. Treće razdoblje je razdoblje gospodarskog uspona, stabilizacije i socijalnih reformi (2000.-2007.). Usprkos različitom političkom okviru (vlada lijevog centra do 2003. i vlada HDZ-a od 2004. godine), osnovne su konture socijalnih reformi slične, što ponovno govori o važnosti kako unutarnjih, tako i vanjskih okolnosti (s tim da se u ovom razdoblju uz pomoć unarodne financijske institucije i EU sve više profilira kao ključan čimbenik razvoja i reformi). Ipak, u drugom je dijelu tog razdoblja došlo do reorganizacije državnog resora nadležnog za socijalne poslove, tj. Nove preraspodjele nadležnosti između tri ministarstva, što dovodi do fragmentacije i poteškoća u kreiranju, koordiniranju i provedbi socijalne politike. Također, u drugom je dijelu tog razdoblja došlo do snažnijeg naglaska na demografskim mjerama, povećanju nekih obiteljskih te prava branitelja Domovinskog rata. Zaključno, Puljiz konstatira da se u posljednjem četverogodišnjem razdoblju poboljšala socijalna i ekonomska situacija te da je Hrvatska ušla u fazu »konsolidiranog postsocijalizma« (Puljiz, 2001: 159-180). Ulaskom u razdoblje »konsolidiranog postsocijalizma« nisu, međutim, riješene ključne dileme daljnjeg razvoja socijalne politike.

Analitički pristup socijalnoj politici jasno pokazuje da se ona formulira u srazu suprotstavljenih interesa te njene marginalne pozicije u političkoj sferi. Dakle, ocjena iz 1996. godine da Hrvatska u socijalnoj politici treba prevladati postsocijalistički »adhokizam«, da treba težiti njenoj stabilnosti i pouzdanosti, da treba solidnije pripremati i utemeljiti socijalno-političke mjere i zakone (Zrinčak;2003:142), da treba pažljivo analizirati njihove posljedice, tj. da treba koristiti u zapadnim zemljama uobičajene metode evaluacije, ostaje i dalje vrlo aktualnom (Puljiz, 2001:159-180).

3.2. INSTITUCIONALIZIRANJE, KRIZA I KONSOLIDACIJA NACIONALNOG KAPITALIZMA

Prvi izbori u Hrvatskoj, održani u travnju i svibnju 1990., dali su HDZ-u legitimaciju da bez ograničenja ostvari svoje političke i društvene planove, unatoč formalno demokratskom sustavu i izabranom višestranačkom parlamentu. HDZ-ove su vlade u mnogim aspektima preradikalno, u drugim pak neangafirano i neuvjerljivo, provele niz institucionalnih promjena s ciljem da stvore temelje specifične vrste hrvatskog kapitalizma. No unatoč tome –to je ušao prilično udoban politički položaj, projekt HDZ-ovog nacionalnog kapitalizma nedvojbeno nije uspio ispuniti današnje obaveze niti zadovoljiti očekivanja koja je izazvao.

Bilo bi korisno, slijedeći sugestiju Banića i Franičevića (2000.), razlikovati tri razdoblja u razvoju hrvatskog modela nacionalnog kapitalizma. Prvo razdoblje, koje je trajalo je od 1989. do jeseni 1992. odnosno listopada 1993., bilo je razdoblje kad je stvorena povijesna prilika za nastanak šortskog kapitalizma (Franičević, 2000:3-34). U drugom razdoblju (od jeseni 1992. odnosno listopada 1993. do 1997./1998.) uslijedila je institucionalizacija ortog kapitalizma, povezana s jakom prisutnošću populističkih tendencija. Na poslijetku, treće razdoblje (od 1997./1998. do siječnja 2000.) bilo je razdoblje neuspjele konsolidacije, kriza i fragmentacije modela.

U prvom razdoblju valjalo je izvršiti određene ustavne, institucionalne i *policy* odabire koji su se pokazali ključnima u uspostavljanju novih ovisnosti o prijenomnom putu. Ti su se odabiri odnosili na politički i izborni sustav, teritorijalnu organizaciju, liberalizaciju i privatizaciju. Stoga je to također bilo razdoblje kada su još uvijek bile otvorene različite alternative. Bilo je to razdoblje velike neizvjesnosti, zbog rata, visoke inflacije, niske porezne discipline i niske razine potovanja vlasničkih prava i ugovora. Na to su razdoblje snažno utjecali nacionalizam, rat i slom većeg domaćeg tržišta. Bilo je to također razdoblje jedinstvenih prilika za stjecanje kapitala, zaradu i prisvajanje renti, koje se više nikad neće ponoviti u tom opsegu. U toj situaciji, osobito uzimajući u obzir golemi institucionalni vakuum prouzročen istodobnim –okom tranzicije i sloma savezne države, akteri su se suoili s jakim poticajima da krše pravila (formalna i neformalna) i slabim poticajima na izgradnju reputacije. Nesposobnost da se razvijaju

djelotvorni mehanizmi samokontrole dodatno je povećala pritisak na i onako neukovito i preopterećeno pravosuđe i znatno je pridonijela visokoj razini moralnog hazarda u trgovačkim i financijskim transakcijama.

Istodobno, kontekst stvaranja nacionalne države u ratu značajno je umanjio društveni i politički potencijal osporavanja takvih trendova, unatoč činjenici da su stvorene formalne demokratske institucije. Rat je prouzročio još više: mnogobrojne žrtve i ogromno razaranje nisu samo nametnuli velike troškove društvu i državnom proračunu, nego su stvorili posebne interesne skupine čije je zahtjeve bilo teško odbiti, osobito stranci koja se u velikoj mjeri oslanjala upravo na te skupine. To je značajno ograničilo odabire vezane uz tržišne reforme i državnu potrošnju.

Društveni kontekst

Raspad bivšeg jugoslavenskog tržišta i kolaps trgovine s nekadašnjim COMECON-om također su imali drastične posljedice. S jedne strane, to je otvorilo nove mogućnosti trgovine za novoosnovana poduzeća, a s druge strane, većinu je poduzeća u društvenom odnosno javnom sektoru (koja su se suočila s gubitkom ili smanjenjem tržišta i raspadom svojih dobavljačkih lanaca) učinilo osjetljivijim na tranzicijske šokove liberalizacije i privatizacije. Osim toga, brojna poduzeća i drugi gospodarski akteri bili su dramatično pogođeni ratom i ratnim razaranjem. Njihov je kapital u postupku privatizacije stoga bio znatno ugrožen (Franićević, 2002: 3-34). Liberalizacija, unutarnja i vanjska, bila je prilično radikalna i brza, s brojnim institucionalnim prazninama. To je dovelo do eksplozije trgovačkih tvrtki i uvoza, budući da su tržišta u nastajanju stvarala kvazi-rente, kao i nove mogućnosti za traganje za rentom (rent-seeking) i instrumentalizaciju države u partikularne svrhe. Istodobno su upravo te praznine i nedostatak potrebne regulacije snažno pridonijeli velikoj ovisnosti aktera o diskrecijskim postupcima države. Međutim, za uvrženje ključna je bila privatizacija. HDZ nije zagovarao samo liberalizaciju i privatizaciju, nego i radikalan raskid s nasljeđem samoupravljanja i s njime povezanih zahtjeva (Franićević, 2002: 3-34). Umjesto toga valjalo je stvoriti novu klasu nacionalnih kapitalista i malih poduzetnika. Naravno, stvari nisu bile tako jednostavne. Prvo, građani su općenito, a osobito menadžeri i zaposlenici u tvrtkama društvenog sektora, imali velika očekivanja i zahtjeve glede njihove uloge u privatizaciji nekoga što je bilo "društveno vlasništvo".

Drugo, ta su otkrivanja i zahtjevi priznati kao potpuno legitimni zakonodavnim i institucionalnim aktivnostima posljednje jugoslavenske vlade na čelu s premijerom Markovim - bilo je nemoguće radikalno ih odbaciti. Treće, "socijalistički" menadžeri kontrolirali su glavne resurse i vještine. Stoga se bar donekle moralo zadovoljiti njihove aspiracije, iako nisu bili idealni tip HDZ-ovskog vlasnika.

Drugo razdoblje (od jeseni 1992./1993. do 1997./1998.) obilježeno je institucionalizacijom i konsolidacijom modela utemeljenog, s jedne strane, na snažnoj prisutnosti ortodoksnog kapitalizma, a s druge, na populizmu. Drugi višestranački izbori održani 1992., donijeli su HDZ-u udobnu i neupitnu većinu. To je otvorilo mnogo više prostora za diskrecijsko ponašanje u formiranju nove gospodarske i društvene elite, a istodobno je u velikoj mjeri umanjilo sposobnosti nadzora u društvu koje je još uvijek bilo zaokupljeno ratom. Glavni čin konsolidacije bio je stabilizacijski plan iz listopada 1993. U ostvarenju većine svojih neposrednih ciljeva (stabilnost cijena i tečajeva, plan je poluio potpuni uspjeh (Franićević /Kraft, 1997.:669-691; Anušić et al., 1995.). U tom razdoblju usvojen je niz zakona (primjerice, Zakon o tečaju, Zakon o tržišnom natjecanju, itd.), neki su izmijenjeni i na kraju zamijenjeni novima (Zakon o privatizaciji), osnovane su brojne agencije (za sanaciju banaka, restrukturiranje državnih poduzeća, itd.), stvorene su strukture kolektivnog pregovaranja o plaćama, itd. U mnogo čemu Hrvatska je u tom razdoblju bila vrlo slična i usporediva s drugim zemljama. Iako i prema kriteriju gospodarskog rasta izgledala je vrlo uspješnom.

U tom razdoblju se "tajkunski kapitalizam" (usp. Franićević, 1999.c) neprijeporno uspostavio kao najistaknutija značajka nove vlasničke strukture. Njegovo nastajanje i rast u najvećoj mjeri pomagala sama država. To je također razdoblje u kojem se "velika no slaba država", podlofna prisvajanju i grabelju, aktivna u stvaranju renti i traganju za rentom, duboko korumpirana i sklona kršenju zakona, sklona selektivnim postupcima i klijentelizmu, upostavila kao glavni akter na sceni. Trajni "demokratski deficit" umanjio je naravno odgovornost političara i birokracije. Iako i kad su postajali zakoni i propisi, angažman u njihovoj provedbi nije bio uvjerljiv. Podjednako štetno za vladin ugled bilo i njezino karakteristično nepoštivanje pravovremenog izvršavanja vlastitih obveza. Još je štetnije bilo to što je tako

signalizirala akterima u privatnim transakcijama da se i oni tako ponašaju. Politika stabilizacije, esto razvikana kao veliki uspjeh, u stvarnosti nije bila istinski radikalna (Frani evi ,2002:3-34). Unato strogoj monetarnoj politici, i dalje je ostao mogu reffim mekog prora una u privatiziranim i neprivatiziranim tvrtkama zahvaljuju i politici prilagodbe, subvencijama i nepla anju dugova (kako u interakcijama javnih i privatnih subjekata, tako i izme u privatnika), nespremnosti vlade (ali i banaka i/ili dobavlja a) da primjenjuju propise o ste aju, ak i u najjasnijim slu ajevima.

Umjesto toga, osobito ako su ulozi bili visoki, privatni su akteri naprosto preferirali ulazak drflave - i socijalizaciju gubitaka. Za Hrvatsku karakteristi no da su te mogu nosti bilo mnogo ve e za aktere koji su imali dobre politi ke veze i/ili su smatrani politi ki vafnima (Frani evi ,2002:3-34). Rezultat je bio, s jedne strane, nastanak financijski vrlo mo nih privatnih holdinga, koje su kontrolirali vanjski akteri s dobrim vezama i s druge, opstanak velikih tvrtki u drflavnom vlasni-tvu, koje se prakti ki nisu restrukturirale te su i dalje proizvodile gubitke. Drflava se stoga obvezala prema zaposlenicima nerentabilnih tvrtki, zaposlenicima u javnom sektoru, nezaposlenima, umirovljenicima, ratnim veteranima i flrtvama rata, flrtvama komunizma, seljacima i poduzetnicima itd. Vlada se sve tefle mogla odupirati zahtjevima da nadoknadi gubitke "izgubljenih godina". Tako su mnogobrojni legitimni zahtjevi ugra eni u sustav te je stvorena jasna ra unica gubitaka i dobitaka izme u potreba akumulacije i potreba da se konsolidira narodna podr-ka (Frani evi i Kraft, 1997: 669-691). U situaciji kad su izravne strane investicije kao i ulaganja hrvatskih emigranata u domovinu bili razo aravaju e niski, to e postati osobito vafno. Drugo razdoblje nije samo stvorilo sustav "tajkunskog kapitalizma", nego je postalo sve ovisnije o njegovim gospodarskim u incima, koji su bili jako slabi. A neu inkovito je bilo i restrukturiranje brojnih velikih tvrtki, koje je jo-uvijek kontrolirala drflava.

Treće razdoblje

Naposljetku, tre e razdoblje (od 1997./1998. do sije nja 2000.) razdoblje je neuspjele konsolidacije,razdoblje kriza i fragmentacije, te osipanja HDZ-ova modela nacionalnog kapitalizma. Pojavile su se nagla-ene tendencije krize akumulacije i krize

legitimaciji. To je razdoblje, unatoč impresivnoj stabilnosti cijena i tečajima, bilo u znaku serije kriza: krize trgovinskog deficita (1997.), "druge bankovne krize" (1998./1999.), krize likvidnosti i fiskalne krize, pogoršanja u realnom sektoru (pada BDP-a, rastu i nezaposlenosti te i dalje niskih investicija) (vidi: Kraft, 1999.a; Lovrinčević, 1999.; Čunjević/Vujanović, 1999.; Bičanić/Franićević, 2000.; IMF, 2000.).

Međutim, najimpresivnija kriza dogodila se serijom slomova tajkunskih imperija, s teškim gospodarskim i socijalnim posljedicama (usp. Petrić, 2000; Franićević, 1999.c i Franićević/Sisek, 2000.). Moralna ekonomija tog razdoblja napokon je ličena sjaja koji je nastojala stvoriti oko sebe. Usprkos demokratskom deficitu jačala je opozicija, kao i bijes javnosti zbog privatizacije i brojnih drugih zlouporaba – to su ih poticali državni dužnosnici. Legitimitet privatizacije nije samo postala upitna, nego su je kritike privatizacije i tranzicije sve više počele osporavati. Bolest predsjednika Tuđmana, povezana s jasnim distanciranjem novog poglavara hrvatske Katoličke crkve, nadbiskupa Bozanića, samo su poduprli proces dramatičnog slabljenja javne podrške politici koja i moralnoj ekonomiji toga razdoblja. Bozanićeva izjava u govoru 1998. da je riječ o "grijehu struktura" bio je jasan i vrlo precizan sud o moralnoj ekonomiji tog doba, koji na tako jasan način nije više nikad ponovljen.

3.3. DVADESET GODINA TRANZICIJE U HRVATSKOJ

Efekti i percepcije građana

Hrvatska je u Jugoslaviji, uz Sloveniju, bila najrazvijenija jugoslavenska republika, a i danas se nalazi na drugom mjestu uspješnosti među postjugoslavenskim državama. Na putu razvoja prilično ju je zaustavio petogodišnji krvavi i razorni rat (Skoko, 2011)¹. Tijekom i nakon rata, u gospodarskom smislu Hrvatska je imala problema s lošom provedbom privatizacije društvenog vlasništva, u kojem se obogatila manjina a mnogobrojni industrijski pogoni su ugašeni. Nakon rata, Hrvatska se, zbog nedovoljne razine demokracije, nalazila u svojevrsnoj izolaciji, što je usporilo euro-atlantske integracije. Međutim, Hrvatska je u proteklom razdoblju uvelike uznapredovala, posebice nakon 2000. godine od izgradnje mreže auto-cesta, preko razvoja demokracije, do jačanja vanjskopolitičkih pozicija.

Hrvatska je danas na pragu punopravnog članstva u Europskoj uniji, a 2009. postala je članica NATO saveza. Godine 2008. izabrana je i za stalnu članicu Vijeća sigurnosti, te je bila predsjedavajuća tog tijela UN-a. Nakon gotovo 15 godina djelovanja OESS je zaključio svoju misiju, potvrđujući da državne institucije funkcioniraju te da je razina demokracije na zadovoljavajućoj razini. Hrvatska ima bezvizni režim sa zemljama Schengenskog sporazuma, kao jedina postkomunistička zemlja izvan Europske unije. U odnosu na ostale države bivše Jugoslavije, Hrvatska ostvaruje najveće prihode od turizma te je i u sportu najuspješnija bivša jugoslavenska republika (Skoko, 2011).

Hrvatskoj je zasad većim dijelom riječ o obećanjima o reformama, nekad MMF-u i Svjetskoj banci, a danas Europskoj Uniji. North Wallis i Weingast (2009.) pokazuju da se takva obećanja neće ostvariti ako za to ne postoje preduvjeti unutar dominantne koalicije. Stoga niti ulazak u Uniju nije jamstvo nove tranzicije. U EU usporedo postoje društva otvorenog pristupa i prirodne države zrele faze. Zbog toga je prijelaz ovisiti o

¹ <http://www.politikaplus.com/novost/44208/raspad-jugoslavije-20-godina-poslije>

dvama dominantno unutarnjim faktorima i jednom vanjskom (Ivankovi , Tšnje,2011: 11-15). Prvo, o tome ho e li u ravnoteffi interesa unutar dominantne koalicije postojati dovoljno jake skupine kojima e nova tranzicija biti u interesu?

Drugo, o znanju i tehnici: ho emo li u Hrvatskoj imati dovoljno ekonomskih, pravnih i drugih znanja koja e omogu iti ustroj i funkcioniranje institucija prema na elima otvorenog pristupa? Tre e, o me unarodnoj konkurenciji: ho e li pritisak me unarodne konkurencije na otvorenom trffi-tu izravno ili neizravno prisiliti dominantnu koaliciju na kori-tenje svih unutarnjih pri uva efikasnosti? Ako je u inkovita drflava jednakog pristupa za sve ekonomski efikasnija od drflave selektivnog pristupa javnim uslugama, onda bi sve dru-tvene skupine koje su izloflene djelovanju me unarodne konkurencije mogle istaknuti snaflan zahtjev za u-tedama (Ivankovi , Tšnje,2011: 5-23).

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) objavila je izvje-taj svog istraffivanja nazvanog "šfivot u tranziciji" u kojemu su stanovnici nekada-njih komunisti kih zemalja upitani o tome kako se nose sa tranzicijom i globalnom gospodarskom krizom dva desetlje a nakon pada Berlinskog zida (Hina; 2010). Ispitivanje su krajem 2010. zajedno proveli EBRD i Svjetska banka, a ispitano je gotovo 39 tisu a doma instava u 34 zemlje, od Britanije do Balkana, od Albanije do Uzbekistana, od Francuske na zapadu do Mongolije na istoku.

Kako bi se odgovori mogli staviti u kontekst, ista su pitanja postavljena i ispitanicima u zapadnoeuropskim zemljama, Britaniji, Francuskoj, Njema koj, Italiji i Tšvedskoj. U vi-e od polovine ispitanih tranzicijskih zemalja ve ina ispitanika rekla je da je gospodarska kriza na njih utjecala "znatno" ili "'prili no", a od referentnih zapadnih zemalja takav je odgovor dobiven samo u Italiji.

Me u ku anstvima tranzicijskih zemalja u kojima se kriza osjetila, njih 70 % moralo je smanjiti kupnju hrane i potro-nju na zdravstvo, -to je dvostruko vi-e nego u zapadnoeuropskim zemljama. No unato znatnom pogor-anju materijalnoga statusa, razina zadovoljstva flivotom pala je samo s 44%, koliko je bilo "zadovoljnih svojim flivotom sada" u 2006., na 43 % u 2010.

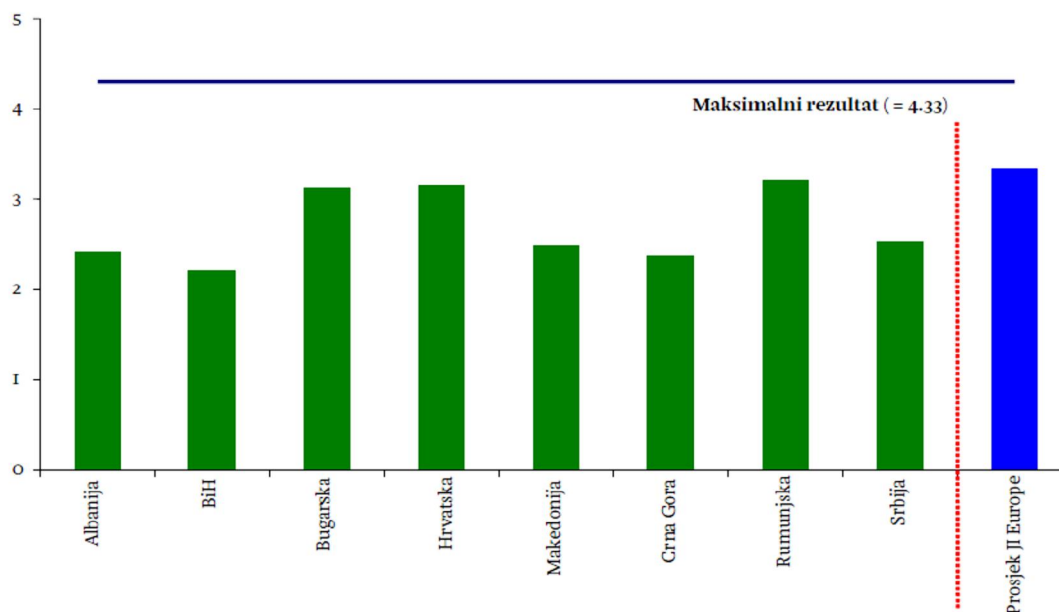
U budućnost s radošću gleda 49 % ispitanika tranzicijskih zemalja, a 2006. optimista je bilo 55 %. Ali i taj je smanjen broj bitno viši nego broj onih u zapadnoj Europi koji smatraju da su "djeca koja se sad rode imati bolji život nego moja generacija". Hrvatska se našla na samoj sredini, 18. je od 34 zemlje kad je u pitanju razina zadovoljstva životom.

Potpora demokraciji više je od potpore tržišnom gospodarstvu, a unatoč krizi, razmjerno je malo zahtjeva za povratak na staro, kažu se u istraživanju. Više od petine ispitanika odgovorilo je da im nije važan politički sustav, a gotovo četvrtina je to rekla i za gospodarski sustav. U svim novim članicama EU-a osim u Bugarskoj pala je potpora tržišnoj ekonomiji i demokraciji.

Grafikon 1. Ocjena tranzicije pojedinih država u 2010. godini

Plan rasta: završiti tranziciju

(prosječni rezultati EBRD-a za sektorsku tranziciju, 2010.)

Izvor: EBRD Transition Report, 2010.

S tvrdnjom "Demokracija je bolja od ijednog drugog političkog sustava", u Hrvatskoj se 2006. sloffilo oko 55 posto ispitanika, a 2010. ne-to manje od pedeset posto, pa je među 34 zemlje Hrvatska 24. Prednja i Tvedska, a posljednja je Srbija, u

kojoj je potpora demokraciji pala s više od 50 na manje od 40 posto. Hrvatska je u potpori tržišnoj ekonomiji 29., s 30 posto, a prije pet godina potpora je bila oko 35 posto (METRO;2012).

3.4. TRANZICIJA U KONTEKSTU MEĐUNARODNOG OKRUŽENJA

Ulaskom Republike Hrvatske u EU završen je politički proces tranzicije hrvatskog društva od samoupravnog socijalizma do liberalnog kapitalizma. Sve nakon toga postaje dio procesa društvenih promjena koje se mogu promatrati na nivou cijele EU. Globalnim pristupima i izgradnji modela demokracije, sledilo je nastojanje da se modeli operacionaliziraju, odnosno da se formira mreža indikatora i efekti demokratskih promjena "izmjerne" (Stoiljkovi, 2011: 1-23). Postoji veliki broj različitih smjerenja demokracije od strane više svjetskih organizacija koje koriste različite metodologije i tehnike prikupljanja, obrade i prezentiranja podataka, kao i kvalitativne ocjene postignutog stupnja i kvalitete demokratskog poretka. Danas je moguće nabrojati na desetine šablonova, indeksa, šablonova (audit), šablonova (assessment), izvještaja i drugih vrsta kvantitativnih i kvalitativnih analiza i rangiranja (Stoiljkovi, 2011:1-23).

Freedom House

Freedom House svoja komparativna istraživanja objavljuje u publikacijama i specijalnim izvještajima, putem kojih skreće pažnju na globalne trendove u slobodi i demokraciji². Primjera radi, *Nations in Transit* sadrži pojedinačne izvještaje zemalja koji imaju formu eseja i koji omogućavaju autorima da pruže široku analizu napretka demokratskih promjena u zemlji za koju su oni eksperti. Freedom House im daje smjernice za ocjene i popis pitanja koja pokrivaju sedam kategorija (Stoiljkovi, 2011.:1-23)

² Takvi izvještaji su: *Freedom in the World* o godišnje istraživanje globalnih političkih prava i građanskih sloboda u 194 zemlje i 14 povezanih i spornih teritorija, *Freedom of the Press* – godišnji izvještaj o nezavisnosti novinarstva širom svijeta, *Nations in Transit* o ispituje tranzicijske promjene u 29 zemalja, od Centralne Europe do Euroazije, i *Countries at the Crossroads* o istraživanje demokratskog upravljanja koje ocjenjuje ukinje u 30 ključnih zemalja koje su na prekretnici u određivanju svoje političke budući.

- Nacionalno demokratsko upravljanje. Uzima u obzir demokratski karakter i stabilnost drflavnog sistema; nezavisnost, efektivnost, i odgovornost zakonodavne i izvršne vlasti; demokratski nadzor vojnih i sigurnosnih službi;
- Izborni proces. Ispituje nacionalne izbore za izvršne i zakonodavne funkcije, izborne procese, razvoj višestranačkog sistema i ulogu naroda u političkom procesu;
- Civilno društvo. Ocjenjuje rast nevladinih organizacija (NVO), njihove organizacione kapacitete, finansijsku održivost i pravno i političko okruženje u kome funkcioniraju, razvoj slobodnih sindikata, kao i ulogu interesnih grupa u političkom procesu;
- Nezavisnost medija. Uzima u obzir trenutno stanje slobode štampe, uključujući i zakon o kleveti, maltretiranje novinara, uređivačku nezavisnost, pojavu finansijski održive privatne štampe i pristup građana internetu;
- Lokalno demokratsko upravljanje. Uzima u obzir decentralizaciju moći; odgovornost, izbor i kapacitete lokalnih organa vlasti; transparentnost i odgovornost lokalnih vlasti.
- Pravni okvir i nezavisnost. Izdvaja ustavne reforme, zaštitu ljudskih prava, reformu kaznenog zakona, nezavisnost pravosuđa, stanje prava etničkih manjina, garancije jednakosti pred zakonom, tretman osumnjičenih i zatvorenika, i suglasnost sa sudskim odlukama.
- Korupcija. Razmatra percepciju javnosti o korupciji, poslovne interese vrha kreatora politike, zakone o finansijskom obelodanjivanju i sukobu interesa, kao i efikasnost antikorupcijskih inicijativa.

Ocjene su zasnovane na skali od 1 do 7, pri čemu ocjena 1 predstavlja najviši, a ocjena 7 najniži nivo demokratskog napretka. Freedom House je uveo rezultat demokracije, po prvi put od izdanja 2004. godine. Rezultat demokracije predstavlja prosjek ocjena za sve kategorije koje pokriva Nations in Transit³.

³ Prosjek ocjena se dobija kada se ocjene koje su date za svaku kategoriju saberu, a potom se dobijeni zbir podjeli sa 7. Freedom House je osigurao ovaj agregat za komparativne i interpretativne svrhe, radi evaluacije napretka i nazadovanja u zemljama u okviru studije.

Bertelsmann Transformation Index

Nešto složeniju metodologiju, pa i rezultat, daje Bertelsmann Transformation Index, zajednički projekat Bertelsmann Stiftung-a i Centra za istraživanje primenjene politike na Univerzitetu u Münchenu. Bertelsmann Transformation Index (BTI) je globalno rangiranje procesa tranzicije, u kome se ocjenjuju stanje demokracije, tržišni ekonomski sistemi, kao i kvaliteta političkog menadžmenta u 128 zemalja u razvoju u kojima se događa transformacija. Bertelsmann Transformation Index se dijeli na: statusni indeks i indeks upravljanja (Stoiljković, 2011:1-23).

Tablica 3. Rezultat demokracije i odgovarajući tipovi režima

Rezultat demokracije	Tip režima⁴
162	konsolidirane demokracije
3	polu-konsolidirane demokracije
4	Tranzicijski ili hibridni režimi
5	polu-konsolidirani autoritarni režimi
667	konsolidirani autoritarni režimi

Izvor: Bertelsmann Transformation

Države koje imaju rezultat demokracije 1,0061,99 najbliže predstavljaju najbolje politike i praksu liberalne demokracije. Zemlje sa rezultatom demokracije 2,0062,99 blisko predstavljaju praksu liberalne demokracije, a niži rezultatu doprinose izazovi koji su u velikoj mjeri povezani sa korupcijom i nepravovremenim provođenjem sudskih odluka. Rezultat demokracije 3,0063,99 dobijaju zemlje poput Hrvatske i Srbije, koje su izborne demokracije i iako ispunjavaju relativno visoke standarde kada je u pitanju izbor nacionalnih lidera, pokazuju i neke slabosti u obrani političkih prava i građanskih sloboda. Izborne demokracije koje zadovoljavaju samo minimalne standarde za izbor nacionalnih lidera, gdje su demokratske institucije krhke i gdje postoje značajni izazovi za zaštitu političkih prava i građanskih sloboda dobijaju rezultat demokracije 4,0064,99. Zemlje koje pokušavaju da maskiraju autoritarnost sa ograničenim poštovanjem institucija i prakse demokracije i obično ne ispunjavaju ni

minimalne standarde za izbornu demokraciju imaju rezultat 5,0065,99. Zatvorena društva u kojima diktatori sprečavaju političko nadmetanje i pluralizam i odgovorni su za široko rasprostranjeno kršenje osnovnih političkih, građanskih i ljudskih prava dobijaju rezultat demokracije 6,0067,00 (Stoiljković, 2011:1-23).

Tablica 4. Rezultat demokracije – rangiranje 29 zemalja i administrativnih oblasti na osnovu tipova režima 2010. godine

Konsolidirane demokracije (1,00–2,99)	
Slovenija	1,93
Estonija	1,96
Letonija	2,18
Češka Repub.	2,21
Litva	2,25
Poljska	2,32
Mađarska	2,39
Slovačka	2,68
Polu-konsolidirane demokracije (3,00–3,99)	
Bugarska	3,04
Rumunija	3,46
Hrvatska	3,71
Srbija	3,71
Makedonija	3,79
Crna Gora	3,79
Albanija	3,93
Tranzicijski ili hibridni režimi (4,00–4,99)	
Bosna	4,25
Ukrajina	4,39
Gruzija	4,93
Polu-konsolidirani autoritarni režimi (5,00–5,99)	
Kosovo	5,07
Moldavija	5,14
Konsolidirani autoritarni režimi (6,00–7,00)	
Rusija	6,14
Tadžikistan	6,14
Kirgistan	6,21

Azerbejdžan	6,39
Kazahstan	6,43
Bjelorusija	6,50
Turkmenistan	6,93
Uzbekistan	6,93

Izvor: Bertelsmann Transformation

Statusni indeks koji se obračunava za svaku zemlju posebno, objedinjuje dvije dimenzije: demokraciju (političku transformaciju) i tržišnu ekonomiju (ekonomsku transformaciju) jer smatra da su one empirijski i funkcionalno povezane.

Tablica 5. Statusni indeks i karakter režima 2010. godine za zemlje bivše SFR Jugoslavije⁵⁶

Država	Politička	Ekonomska	Statusni	Rang		Karakter režima
	transfor.	transfor.	indeks	2008.	2010.	2010.
BiH	6,50	6,36	6,43	40	39	Ograničen
Makedonija	7,95	7,11	7,53	22	21	Razvijen
Slovenija	9,75	9,29	9,52	2	2	Vrlo razvijen
Srbija	8,00	6,79	7,39	31	24	Razvijen
Hrvatska	8,50	8,11	8,30	14	15	Razvijen
Crna Gora	7,80	6,89	7,35	30	25	Ograničen

Izvor: Bertelsmann Transformation

Indeks upravljanja rangira zemlje prema performansama upravljanja njihovih vodećih političkih aktera (vlade, političke elite, nevladine organizacije), jer oni imaju moć i odgovornost da oblikuju ili odrede javnu politiku u društvu, pa su stoga ključni za razvoj i transformaciju jedne zemlje (Stoiljković, 2011:1-23).

Za izračunavanje indeksa upravljanja, uključuje se još jedan kriterij – nivo poteškoća (Level of Difficulty), koji objašnjava činjenicu da je kvaliteta upravljanja

⁵ Izvor: <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/en/bti/ranking/status-index/> (25.11.2010)

transformacijom oblikovana od strane jedinstvenih strukturalnih uvijeta svake drflave. (Level of Difficulty).

U tabeli su prikazani kvaliteta politi kog menadflmenta (performanse menadflmenta) i nivo pote-ko a, indeks upravljanja, rang postignut 2008. i 2010. godine, kao i karakter upravljanja za zemlje biv-e SFR Jugoslavije koji daje *Bertelsmann Transformation Index*.

Tablica 6. Indeks upravljanja i karakter upravljanja 2010. godine za zemlje bivše SFR Jugoslavije⁷

Država	Performanse	Nivo	Indeks	Rang		Karakter upravljanja 2010.
	menadžmenta	poteškoća	upravljanja	2008.	2010.	
BiH	5,13	4,4	4,49	81	79	Upravljanje sa umjerenim uspehom
Makedonija	7,45	4,0	6,46	21	21	Uspje-no sa slabostima
Slovenija	8,18	1,0	6,55	12	18	Uspje-no sa slabostima
Srbija	6,98	3,3	5,95	51	35	Uspje-no sa slabostima
Hrvatska	7,95	2,4	6,61	9	16	Uspje-no sa slabostima
Crna Gora	7,17	3,5	6,14	31	28	Uspje-no sa slabostima

Izvor: Bertelsmann Transformation

World Bank

The Worldwide Governance Indicators (WGI) je dugogodi-nji istrafliva ki projekt Svjetske banke koji se realizira od 1996. godine i pokriva preko 200 zemalja i teritorija.

⁷ Izvor: <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/en/bti/ranking/status-index/> (25.11.2010)

WGI se sastoji od šest međusobno povezanih kompozitnih indikatora upravljanja širokih dimenzija. To su (Stoiljkovi, 2011:1-23):

- sloboda izražavanja i odgovornost što mjeri obujam sloboda po kojima građani jedne države imaju prava da sudjeluju u izboru izvršne vlasti, kao i slobodu izražavanja, udruživanja i slobodu medija;
- politička stabilnost i odsustvo nasilja/terorizma što mjeri vjerojatnost da će vlada biti destabilizirana ili zabačena protuustavnim i nasilnim sredstvima, uključujući i politički motivirano nasilje i terorizam;
- efikasnost vlade što mjeri kvalitetu javnih usluga, kvalitetu državne službe i stupanj njene nezavisnosti od političkih pritisaka, kvalitetu formuliranja i implementacije politike, kao i kredibilitet posvećenosti vlade takvim politikama;
- kvaliteta regulacije što mjeri ustrajnost vlade da u djelo sprovede politiku i propise koji unapređuju razvoj privatnog sektora;
- vladavina prava što mjeri stupanj u kojem vladini službenici imaju poverenja u pravo i sudske odluke, provođenje ugovora;
- kontrola korupcije što mjeri koliko se javna vlast vrši za privatnu korist, uključujući i sitne i velike oblike korupcije^{8.5}

Indikatori se kreću u rasponu od 0 (najniži) do 100 (najviši), pri čemu zonu konsolidiranosti predstavljaju bodovi od 50 do 100. Možemo zaključiti da je demokratska tranzicija okončana kada sa sigurnošću možemo reći da su ustanove koje su uspostavljene nakon sloma nedemokratskog režima poele da proizvode demokratske ishode, odnosno kada je opasnost od povratka u nedemokratski režim otklonjena.

⁸ Indikatori predstavljaju statističke agregate podataka dobijenih upitnicima o kvaliteti upravljanja u kojima su sudjelovala poduzeća, građani i eksperti, kao i indeksa koje za osobne potrebe redovno objavljuju instituti nevladine organizacije, konzultantske kuće i međunarodne organizacije koje se bave mjerenjem kvalitete upravljanja.

3. ŽUPANIJA I LOKALNA SAMOUPRAVA U PRAVNOM I POLITIČKOM SUSTAVU

Važnost Lika-senjske županije u hrvatskom prostoru i izvan njega prvenstveno je određena funkcijom geoprometnog krilica, zatim pripadno – u njezina kontinentanskog područja geostrateškoj i ekološkoj jezgri Hrvatske (Gorska Hrvatska), autohtonim gospodarskim potencijalima sadržanim u poljoprivrednim površinama, umskom i vodnom bogatstvu te turistički vrijednim područjima, prostorima nacionalnih parkova, parkova prirode te porječjima krčkih rijeka. U tom kontekstu posebno mjesto pripada Velebitu, najdužoj i najistaknutijoj hrvatskoj planini koja razdvaja prostor županije na dva područja: primorsko i kontinentalno. Velebit je ujedno park prirode i svjetski rezervat biosfere unutar kojega su dva nacionalna parka (Nacionalni park Paklenica i Nacionalni park Sjeverni Velebit). Tu su i Lika-gorsko-krčka zavala s orografskim obodom Plješćevice i Kapele koja, zbog svoje geološko-geomorfološke predispozicije, predstavlja najveći prirodni spremnik kvalitetne pitke vode u Hrvatskoj te izuzetno atraktivne rijeke Gacka, Lika, Una i Korana (ROP LSfi, 2005-2010: 21-22).

3.1. USTROJSTVO LOKALNE I REGIONALNE SAMOUPRAVE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Procese izgradnje moderne države u postkomunističkoj Jugoslaviji i u Istočnoj Europi i teže za europskom integracijom na kraju 20. stoljeća a karakteriziraju kontradiktorne paralelne težnje: s jedne strane je ideja i praksa unifikacije na osnovi centraliziranog državnog sistema nacionalne države, a s druge je ideja europske integracije, regionalnog povezivanja i prekogranične suradnje na principu subsidiarnosti i veće autonomnosti lokalnih zajednica. Tako su prisutne dvije suprotstavljene tendencije, jedna na principima unitarne centralizirane države i druga, poliarhične decentralizirane strukture na principu subsidiarnosti. To posebno utječe na mjesto i ulogu lokalnih zajednica (Vujačić, 2002, 305).

Mnoge etničke grupe i lokalne zajednice, u Istočnoj Europi i u svijetu, teže, zahvaljujući i osobnom identitetu i povijesti, razvijanju vlastitog identiteta. Da bi razvijali svoj identitet potrebna su im i posebna prava, koja im moraju pripadati izvorno, a ne zato što im ih neka nacionalna vlada ili parlament dodjeljuje. U Europi imamo lokalne zajednice i regije koji su godinama, pa i stoljeća imali, razvijali spontane oblike samouprave. Kada su nastale nacionalne države, kompetencije koje su vršene na lokalnoj ili regionalnoj osnovi su apsorbirane na nacionalni nivo i centralizirani sistem je uspostavljen. Suvremeno se sa novim izazovima postkomunističke tranzicije, bilo rehabilitiranjem ili stjecanjem nacionalnog i državnog identiteta i teritorijalnog integriteta, centralizirane države Istočne Europe nisu velikodušne prema svojim regionalnim i lokalnim autonomijama, čak i kada su i gdje su one ranije i postojale. Ali to naravno uopće nije stvar velikodušnosti. Jedna od glavnih težnja je da su regionalne i lokalne zajednice shvatile i postale svesnije da prava koja zahtijevaju nisu nešto što im centralne države trebaju dati, već prije nešto što one trebaju izvorno posredovati i što im države trebaju priznati.

Naime, lokalna autonomija omogućava mnogo većem broju pojedinaca da sudjeluju u odgovornosti. Ona je stoga suštinski dio građanske kulture. Samouprava u građanskom društvu se gradi kroz raspravu, participaciju, preuzimanje odgovornosti i prakticiranje konsenzusa (Frederickson, 1997.:28). Lokalne probleme trebaju rješavati

ljudi koji su najbliže problemima, jer se oni i živjeti sa posljedicama propalih odluka.

Princip subsidiarnosti se tiče odnosa ljudi prema vladajućim tijelima od lokalnog do nacionalnog nivoa. Uvijek je važno da ljudi kojih se nešto najviše tiče imaju maksimum mogućnosti odlučivanja i da je svima kojih se to tiče data mogućnost da sudjeluju u procesu odlučivanja. Pretpostavka subsidiarnosti je ta da kada im se da mogućnost, ljudi će smatrati da je to stvar moralne odgovornosti da sudjeluju u procesu odlučivanja: "Demokracija nigdje nije dobro funkcionirala bez velikog udjela lokalne samouprave, daju i školsko i političko obrazovanje običnim ljudima podjednako kao i budućim liderima. Samo tamo gdje se odgovornost može učiniti i vježbati u poslovima kojima je većina ljudi upoznata, gdje postupke rukovodi svijest o svom blifnjem, a ne neko teorijsko znanje o potrebama ostalih ljudi, samo tamo gdje običan čovjek može stvarno da sudjeluje u javnim poslovima, jer se ti u svijeta koji poznaje (Hayek, 1997: 334-335).

Ali, na čelo subsidiarnosti nije samo princip koji se preporučuje razlozima demokracije i slobode, već je i na čelo koje nameću novi trendovi u svjetskoj ekonomiji i politici. Živimo u vremenu velikih promjena u položaju i ovlaštenjima nacionalnih država i centralnih vlasti, kada složeniji procesi globalizacije uveliko mijenjaju njihovu sposobnost i mogućnost da poduzimaju mnoge aktivnosti koje su tradicionalno spadale u nadležnost nacionalne vlade.⁹ Jedna posljedica ove promjene je preoblikovanje odnosa centralne i lokalne vlasti i uoči toga se u mnogim pogledima lokalna a ne centralna vlast bit će bolje smještena da se bori sa mnogim poslovima ranije viđenim u isključivoj nadležnosti centralne vlasti. Centralističke države nisu u stanju da stimuliraju razvoj vitalnih sektora društva. Vrijeme centralizovanog i centralističkog rasta je okončano. Čak i multinacionalne kompanije ubrzavaju proces decentralizacije sa strukturama koje posluju sa skoro federalističkom organizacijom, pa se i velike kompanije, kao IBM i General Motors, raspadaju u konfederacije malih, autonomnih, preduzetničkih kompanija da bi preživjele (Vujačić, 2002: 306).

⁹ "Globalizacija ekonomske aktivnosti postavlja poseban izazov konstitucionalnim zadacima, jer su nacionalne države premale da preduzimaju velike stvari u životu, a previše velike da bi se obratile malim stvarima. Nacionalna država brzo gubi kontrolu nad nekim od njenih tradicionalnih oblasti kao što je regulacija spoljne trgovine, telekomunikacija i finansijskih transakcija. Nacionalne vlade doživljavaju smanjenu kontrolu nad tokom roba i usluga, ideja i kulturnih proizvoda" (Peter McKinley, *Globalisation, Subsidiarity and Enabling the Governance of our Communities*", at: <http://www.mdl.co.nz/readingroom/governance/globalsub.html>).

Supsidijarnost i lokalna i regionalna samuprava u Republici Hrvatskoj

Ustavom Republike Hrvatske propisano je da je u Republici Hrvatskoj državna vlast ustrojena na načelu diobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu, i ograničena Ustavom zajamčenim pravom građanima na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu. Uspostava sadašnjeg sustava lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj započela je 1992. godine postavljanjem temeljnog zakonodavnog okvira te je sustav uspostavljen 1993. godine, stupanjem na snagu zakona kojima se uređuje teritorijalni ustroj, samoupravni djelokrug, izborni sustav, način financiranja lokalne samouprave, a offivotvoren provedbom prvih lokalnih izbora. Jedinice lokalne samouprave su općine i gradovi, a jedinice područne (regionalne) samouprave su županije. U Republici Hrvatskoj ustrojeno je ukupno 555 jedinica lokalne samouprave, i to 429 općina i 126 gradova te 20 jedinica područne (regionalne) samouprave, odnosno županija. Grad Zagreb, kao glavni grad Republike Hrvatske, ima poseban status grada i županije, tako da je u Republici Hrvatskoj sveukupno 576 jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Ministarstvo uprave, 2012)

Lokalna samouprava zajednički je naziv za različite organizirane načine na koje građani lokalne zajednice na vlastitu odgovornost uređuju i upravljaju određenim javnim poslovima. Lokalnu samoupravu možemo definirati i kao «onu razinu vladavine koja je najbližja građanima, s ulogom predstavljanja vjernosti i stajališta lokalnog» (Lauć; 2005) ali i kao «skup institucija putem kojih građani lokalne jedinice izravno ili putem svojih predstavnika relativno samostalno uređuju i upravljaju određenim javnim poslovima na vlastitu odgovornost i u vlastitom interesu» (Antić; 2005). Ustavnim opredjeljenjima Ustava Republike Hrvatske iz 1990. godine, prihvatanjem načela Europske povelje o lokalnoj samoupravi, utvrđivanjem mjerila za osnivanje i ustrojstvo općina i gradova, kao jedinica lokalne samouprave, i županija, kao jedinica lokalne samouprave i uprave, Zakonom o lokalnoj samoupravi i upravi iz 1992. godine i Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj iz 1992. te provedbom prvih višestranačkih izbora 1993. godine stvoren je pravni okvir za razvoj lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj. Hrvatska ima tri stupa uprave:

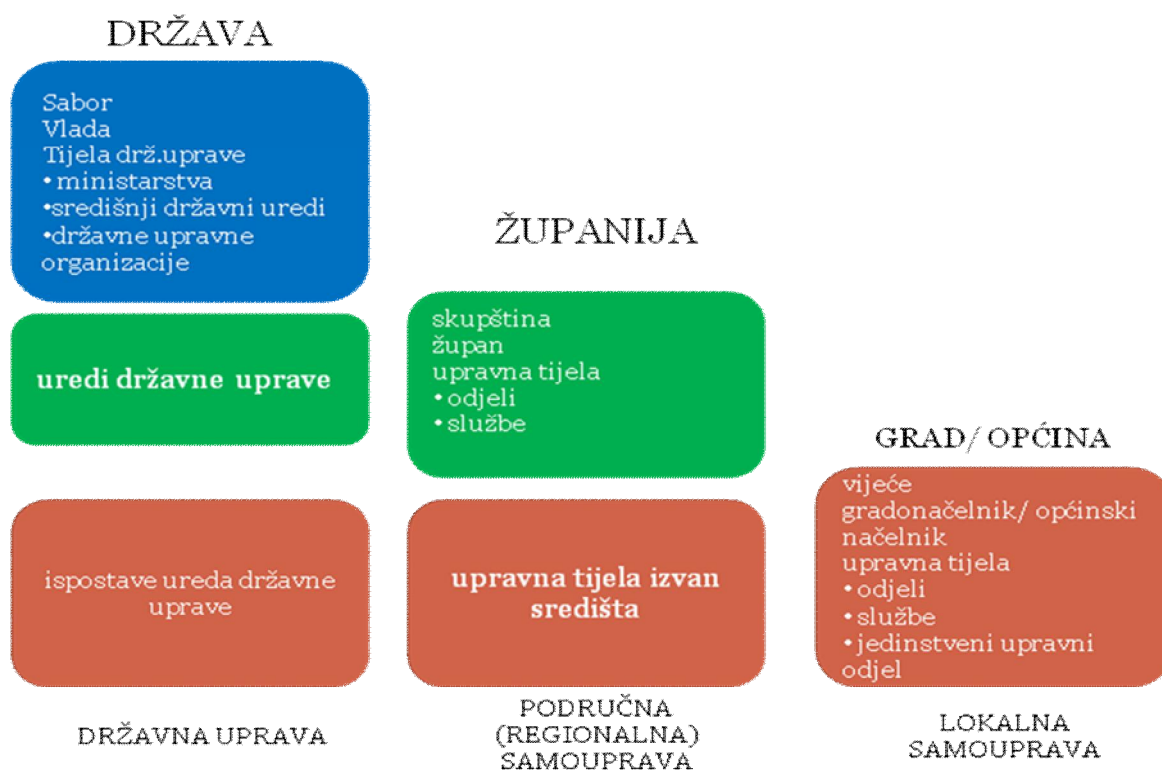
- 1) središnju državnu upravu; 2) županije; 3) općine i gradove.

Tijela javne uprave u Republici Hrvatskoj su:

- Ministarstva vlade Republike Hrvatske;
- Središnji državni uredi Vlade Republike Hrvatske;
- Državne upravne organizacije, uredi državne uprave u flupanijama te tijela lokalne i podru ne samouprave koja postupaju po zakonu o op em upravnom postupku.

Državna uprava sastavni je dio ireg pojma javne uprave koji osim državne uprave obuhva a lokalnu i podru nu regionalnu samoupravu te javne sluffbe, a kojima je zajedni ki cilj zadovoljavanje op ih interesa i javnih potreba. Ustrojstvo i poslovi državne uprave i na in njihovog obavljanja ure uju se zakonom. Temeljni zakonski propisi kojima se ure uje ustrojstvo, djelokrug i na in rada državne uprave su Zakon o sustavu državne uprave (NN 150/11) i Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih sredi-njih tijela državne uprave (NN 150/11 i 22/12.). Politi ko i upravno ustrojstvo javne uprave u Republici Hrvatskoj prikazano je na slijede oj shemi:

Shema 1. Političko i upravno ustrojstvo javne uprave u Republici Hrvatskoj

Izvor: www.uprava.hr

Javne službe u smislu Zakona o plaćama u javnim službama (NN 27/01) su javne ustanove i druge pravne osobe kojima se sredstva za plaćanje osiguravaju u drflavnom proračunu, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje i javne ustanove kojima se sredstva za plaćanje osiguravaju iz sredstava Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje.

Poslovi drflavne uprave su izrada nacrtu prijedloga zakonu i drugih propisa, izrada stručnih podlogu za rješavanje i objašnjenje određenih pitanja, priprema prijedlogu odgovoru na zastupnička pitanja i drugi stručni poslovi za potrebe tijela izvršne vlasti, neposredna provedbu zakonu (rješavanje u upravnim stvarima, vođenje propisanih evidencija, izdavanje uvjerenja i drugih potvrdu i drugi upravni i stručni poslovi), donošenje propisa za provedbu zakonu (pravilnika, naredbi i naputaka), obavljanje upravnog i inspekcijuskog nadzoru, praćenje stanja i izrada stručnih podlogu (izvješća, elaborata i analiza) te predlaganje mjera za unaprjeđenje stanja, davanje odgovorajućih objašnjenja pravnim i fizičkim osobama.

Obavljanje poslova drflavne uprave usklađuje i nadzire Vlada Republike Hrvatske. Poslove drflavne uprave obavljaju tijela drflavne uprave, a određeni poslovi drflavne uprave mogu se zakonom povjeriti tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravnim osobama koje imaju javne ovlasti.

Sredstva za rad tijela drflavne uprave osiguravaju se u drflavnom proračunu. Sredstva za obavljanje poslova drflavne uprave povjerenih tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravnim osobama koje imaju javne ovlasti, osiguravaju se u skladu s posebnim zakonom kojim su te ovlasti povjerene. (Ministarstvo uprave, 2012). Tijela drflavne uprave su¹⁰:

- Ministarstva
- Drflavni uredi:
 1. Drflavni ured za trgovinsku politiku
 2. Drflavni ured za središnju javnu nabavu

¹⁰ Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih središnjih tijela drflavne uprave NN 150/11, 22/12

3. Državni ured za upravljanje državnom imovinom
4. Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

- Državne upravne organizacije

1. Državna geodetska uprava
2. Državni hidrometeorološki zavod
3. Državni zavod za intelektualno vlasništvo
4. Državni zavod za mjeriteljstvo
5. Državni zavod za statistiku
6. Državni inspektorat
7. Državni zavod za radiološku i nuklearnu sigurnost
8. Državna uprava za zaštitu i spašavanje.

- Uredi državne uprave u županijama.

Ministarstva, državni uredi i državne upravne organizacije su središnja tijela državne uprave. Uredi državne uprave u županijama su prvostupanjska tijela državne uprave. Uredi državne uprave u županijama obavljaju poslove državne uprave na području županije u kojoj su osnovani. U svakoj županiji osnovan je jedan ured državne uprave. Upravljanje u tijelima državne uprave propisano je Zakonom o sustavu državne uprave. Način upravljanja unutarnjim ustrojstvenim jedinicama u tijelima državne uprave određuje se uredbom Vlade kojom se uređuje unutarnje ustrojstvo tijela državne uprave¹¹.

Jedinice lokalne samouprave su općine i gradovi, a jedinice područne (regionalne) samouprave su županije. U Republici Hrvatskoj ustrojeno je ukupno 555 jedinica lokalne samouprave, i to 429 općina i 126 gradova te 20 jedinica područne (regionalne) samouprave, odnosno županija. Grad Zagreb, kao glavni grad Republike Hrvatske, ima poseban status grada i županije, tako da je u Republici Hrvatskoj sveukupno 576 jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Ministarstvo uprave, 2012).

¹¹ Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih središnjih tijela državne uprave NN 150/11, 22/12

Općine i gradovi, u svom samoupravnom djelokrugu, obavljaju poslove lokalnog značaja kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima, dok županije obavljaju poslove od područnog (regionalnog) značaja. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi utvrđena su područja koja spadaju u samoupravni djelokrug jedinica lokalne samouprave (općina i gradova) i županija.

Tablica 7. Poslovi koje obavljaju jedinice lokalne i područne samouprave

<ul style="list-style-type: none"> • Uređenje naselja i stanovanja • Prostorno i urbanističko planiranje • Komunalno gospodarstvo • Briga o djeci • Socijalna skrb • Primarna zdravstvena zaštita • Odgoj i osnovno obrazovanje • Kultura, tjelesna kultura i sport • Zaštita potrošača • Zaštita i unapređenje prirodnog okoliša • Protupožarna i civilna zaštita • Promet na svome području • Ostali poslovi sukladno posebnim zakonima 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrazovanje • Zdravstvo • Prostorno i urbanističko planiranje • Gospodarski razvoj • Promet i prometna infrastruktura • Održavanje javnih cesta • Planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova • Izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih uz gradnju, te provedba dokumenata prostornog uređenja • Ostali poslovi sukladno posebnim zakonima
--	---

+ VELIKI GRADOVI

- Održavanje javnih cesta
- Izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih uz gradnju, te provedba dokumenata prostornog uređenja

Izvor: www.uprava.hr

Kad je riječ o specifičnim zadacima općina, gradova i županija iz njihova samoupravnog djelokruga, posebnim (sektorskim) zakonima detaljno se određuju

poslovi koje su jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave dužne organizirati te poslovi koje mogu obavljati. Također, posebnim zakonom određuju se poslovni drжавne uprave koji se obavljaju u jedinici lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju predstavničko izvršno tijelo. Predstavnička tijela su jedinica samouprave su:

- općinsko vijeće,
- gradsko vijeće
- flupanijska skupština.
- u Gradu Zagrebu, kao jedinici s posebnim statusom, predstavničko tijelo je gradska skupština.

Članovi predstavničkih tijela biraju se na neposrednim izborima, tajnim glasovanjem, na mandat od četiri godine. Broj članova mora biti neparan, određuje se Statutom lokalne jedinice u skladu sa zakonom. Mandat članova predstavničkog tijela traje četiri godine, nije obvezujuć i nije opoziv. Mirovanje mandata može se tražiti jednom za vrijeme trajanja mandata.

Član predstavničkog tijela dužnost obavlja po službenom i za to ne prima plaću. Predstavničko tijelo smatra se konstituiranim izborom predsjednika na prvoj sjednici na kojoj je naznačeno ime članova. Predstavničko tijelo:

- Donosi statut jedinice lokalne i područne samouprave
- Donosi odluke i druge opće akte kojima uređuje pitanja iz samoupravnog djelokruga
- Osniva radna tijela i bira njihove članove
- Uređuje ustrojstvo u djelokrug upravnih tijela JLS
- Osniva javne ustanove i druge pravne osobe za obavljanje djelatnosti od lokalnog interesa
- Obavlja i druge poslove koji su zakonom ili drugim propisom stavljeni u djelokrug predstavničkog tijela.

Predstavničko tijelo donosi odluke većinom glasova ako je na sjednici naznačeno ime njegovih članova. Statut jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave,

prora un i godi-nji obra un donose se ve inom glasova svih lanova predstavni kog tijela. Poslovníkom predstavni kog tijela mogu se odrediti druga pitanja o kojima se odlu uje ve inom glasova svih lanova predstavni kog tijela. Sjednice predstavni kih tijela su javne. Nazo nost javnosti mođe se isklju iti samo iznimno, u slu ajevima predvi enim posebnim zakonima i op im aktom jedinice. Sjednicama predstavni kog tijela prisustvuje op inski na elnik, gradona elnik, odnosno flupan. Na sjednicama predstavni kog tijela glasuje se javno, ako predstavni ko tijelo ne odlu i da se, u skladu s poslovníkom ili drugim op im aktom, o nekom pitanju glasuje tajno.

Izvr-na tijela jedinica samouprave su :

- u op ini op inski na elnik
- u gradu gradona elnik
- u flupaniji flupan

Op inski na elnici, gradona elnici i flupani biraju se neposredno na izborima, tajnim glasovanjem na mandat od etiri godine. Izvr-no tijelo jedinice samouprave (Kopri ;2011):

- É Inicira odlu ivanje u lokalnom predstavni kom tijelu, priprema politi ke odluke i brine o njihovom izvr-avanju
- É Ima direktivne, koordinativne i nadzorne ovlasti prema lokalnim upravnim organizacijama

lanovi izvr-nog tijela biraju se na neposrednim izborima, jednokruffno ili dvokruffno. Izvr-no tijelo (Kopri ;2011: 87-112):

- É Priprema prijedloge op ih akata
- É Izvr-ava ili osigurava izvr-enje op ih akata predstavni kog tijela
- É Usmjerava djelovanje upravnih tijela te nadzire njihov rad
- É Upravlja nekretninama i pokretninama u vlasni-tvu JLS kao i njezinim prihodima i rashodima
- É Odlu uje o stjecanju i otu ivanju pokretnina u vlasni-tvu JLS
- É Obavlja i druge poslove odre ene statutom

Mandat izvršnog tijela prestaje po sili zakona:

- É danom podnošenja ostavke,
- É danom pravomoćnosti sudske odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti,
- É danom pravomoćnosti sudske presude kojom je osuđen na bezuvjetnu kaznu zatvora u trajanju dužem od jednog mjeseca,
- É danom pravomoćnosti sudske presude kojom je osuđen radi počinjenja kaznenog djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina, Republike Hrvatske i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom,
- É danom odjave prebivališta s područja jedinice,
- É danom prestanka hrvatskog državljanstva,
- É smrću.

Općinski načelnik, gradonačelnik, odnosno župan i njihov zamjenik mogu se razriješiti. Predstavničko tijelo može raspisati referendum o razriješenju općinskog načelnika, gradonačelnika, odnosno župana i njihovog zamjenika u slučaju:

- É kada krše ili ne izvršavaju odluke predstavničkog tijela,
- É kada svojim radom prouzroče jedinici lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave znatnu materijalnu štetu.

Prijedlog za raspisivanje referenduma o razriješenju općinskog načelnika, gradonačelnika, odnosno župana i njihovog zamjenika može podnijeti najmanje jedan trećina članova predstavničkog tijela. Birači upisani u popis birača općine, grada, odnosno županije imaju pravo predstavničkom tijelu predložiti raspisivanje referenduma o pitanju razriješenja općinskog načelnika, gradonačelnika, odnosno župana i njihovog zamjenika.

Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i poslova državne uprave prenijetih na te jedinice ustrojavaju se upravni odjeli i službe (upravna tijela). U općinama i gradovima, do 3.000 stanovnika, ustrojava se jedinstveni upravni odjel za obavljanje svih poslova iz samoupravnog djelokruga, a u općinama i gradovima iznad 3.000 stanovnika može se

ustrojiti jedinstveni upravni odjel. Upravnim tijelima upravljaju pro elnici koje na temelju javnog natje aja imenuje op inski na elnik, gradona elnik, odnosno flupan. Statutom flupanije mogu se za obavljanje odre enih poslova iz njezinoga samoupravnog djelokruga osnovati upravna tijela i izvan njezinog sjedi-ta. Op inski na elnik, gradona elnik, odnosno flupan mofle razrije-iti pro elnike:

- É ako pro elnik sam zatraffi razrje-enje,
- É ako nastanu takvi razlozi koji po posebnim propisima kojima se ure uju radni odnosi dovode do prestanka radnog odnosa,
- É ako pro elnik ne postupa po propisima ili op im aktima jedinice lokalne i podru ne (regionalne) samouprave, ili neosnovano ne izvr-ava odluke tijela jedinice lokalne i podru ne (regionalne) samouprave, ili postupa protivno njima,
- É ako pro elnik svojim nesavjesnim ili nepravilnim radom prouzro i jedinici lokalne i podru ne (regionalne) samouprave ve u -tetu, ili ako zanemaruje ili nesavjesno obavlja svoje dufnosti koje mogu -tetiti interesima sluffbe u obavljanju poslova jedinica lokalne i podru ne (regionalne) samouprave.

Dvije ili vi-e jedinica lokalne samouprave, osobito one koje su prostorno povezane u jedinstvenu cjelinu (op ine i gradovi na otoku i sl.), mogu obavljanje pojedinih poslova iz svoga samoupravnog djelokruga organizirati zajedni ki. Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga jedinice lokalne samouprave mogu osnovati zajedni ko tijelo, zajedni ki upravni odjel ili sluffbu, zajedni ko trgova ko dru-tvo ili mogu zajedni ki organizirati njihovo obavljanje u skladu s posebnim zakonima. Me usobni odnosi jedinica lokalne samouprave u zajedni kom organiziranju obavljanja poslova iz samoupravnog djelokruga ure uju se posebnim sporazumom u skladu sa zakonom i njihovim statutima i op im aktima sukladno lanku 6. Europske povelje o lokalnoj samoupravi (EPLS, l. 6) koja kaffe: *š Ukoliko to nije u suprotnosti s općim odredbama utvrđenim zakonom, lokalne će jedinice same moći određivati svoj unutarnji upravni ustroj, kako bi ga prilagodile svojim osebujnim potrebama i učinile upravljanje što učinkovitijim*“.

flupanije kao (podru na) samouprava su jedinice lokalne uprave i samouprave, budu i da su temeljem zakona ustrojene kao svojevrsna vi-a hijerarhijska jedinica koje

se odnose se na određena područja. Gradovi i općine su jedinice lokalne samouprave čije je djelovanje određeno Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi.

Lokalna samouprava predstavlja najviši stupanj samostalnosti lokalnih tijela u odnosu na središnju državnu upravu i to u određenim funkcijama koje se odredbama Ustava jamče građanima. Ta se prava ostvaruju preko predstavničkih tijela (lokalnih i regionalnih) čiji su članovi izabrani na slobodnim i tajnim izborima temeljem neposrednog, jednakog i općeg biračkog prava (posrednička demokracija). Kako je već istaknuto, u Hrvatskoj postoji 21 jedinica regionalne samouprave (20 županija i Grad Zagreb, koji ima status grada i županije) i 549 jedinica lokalne samouprave (124 grada i 425 općina). Navedenom upravnom aparatu dodana su i područja od posebne društvene skrbi koja zahtijevaju poseban način financiranja i subvencioniranja.

Tablica 8. Porast broja jedinica lokalne samouprave u razdoblju od 1992. do 2011.

Jedinica lokalne samouprave	1992.	2011.	+(%)	+(n)
Gradovi	68	126	46,03	+58
Općine	418	429	2,56	+11
UKUPNO	486	555	12,43	+69

Izvor: Šutić, B.: Državno i političko uređenje Republike Hrvatske, Hrvatska sveučilišna naklada, 2011.

Trenutno, prosječan broj stanovnika u gradovima je 18.404 stanovnika (prosječan broj stanovnika u gradovima, uključujući i grad Zagreb, je 24.250 stanovnika), a prosječan broj stanovnika u općinama općine je 3.148 stanovnika. Ukupan prosječan broj stanovnika općina i gradova zajedno je 6.578 stanovnika (uključujući i grad Zagreb prosječan broj stanovnika iznosi 7.967 stanovnika), što je usporedivo s europskim državama kao što su Grčka, Italija, Norveška, Rumunjska, Slovenija ili Španjolska. No, potrebno je naglasiti da među jedinicama lokalne samouprave u Hrvatskoj postoje ekstremne razlike u broju stanovnika

Tablica 9. Pregled jedinica lokalne samouprave sa najvećim i najmanjim brojem stanovnika u Republici Hrvatskoj

Deset jedinica s najviše stanovnika		Deset jedinica s najmanje stanovnika	
(popis stanovništva 2001.)		(popis stanovništva 2001.)	
Split	188.694	Civljane	137
Rijeka	144.043	Zadvarje	277
Osijek	114.616	Lanišće	398
Zadar	72.718	Sušuraj	492
Slavonski Brod	64.630	Kijevo	533
Velika Gorica	63.517	Ribnik	583
Karlovac	59.395	Janjina	593
Pula	58.594	Kukljica	650
Sisak	52.236	Tkon	707
Trbinj	49.373	Povljana	713

Izvor: Šutić, B.: Državno i političko uređenje Republike Hrvatske, Hrvatska sveučilišna naklada, 2011.

Od 126 gradova, samo njih 8 ima više od 50.000 stanovnika, dok postoji 59 gradova (46,82%) s manje od 10.000 stanovnika (to je jedan od temeljnih kriterija za priznavanje statusa grada), a čak 18 gradova (14,28%) ima manje od 5.000 stanovnika. S druge strane, postoji 6 velikih općina s više od 10.000 stanovnika (koje zadovoljavaju zakonske kriterije za dobivanje statusa grada), ali također postoji 197 općina (45,92%) s manje od 2.500 stanovnika, a čak njih 30 (6,99%) ima manje od 1.000 stanovnika (Šutić, 2011.:151-170).

Tablica 10. Pregled veličine jedinica samouprave u Republici Hrvatskoj prema broju stanovnika

Broj stanovnika	Gradovi	Općine	Ukupno
< 1.000	0	30	30
1.001 - 2.500	3	167	170
2.501 - 5.000	15	168	183
5.001 - 10.000	41	58	99
10.001 - 15.000	29	6	35
15.001 - 20.000	11	0	11
20.001 - 25.000	5	0	5
25.001 - 30.000	3	0	3
30.001 - 35.000	4	0	4
35.001 - 40.000	2	0	2
40.001 - 50.000	4	0	4
> 50.000	0	9	9
UKUPNO	126	429	555

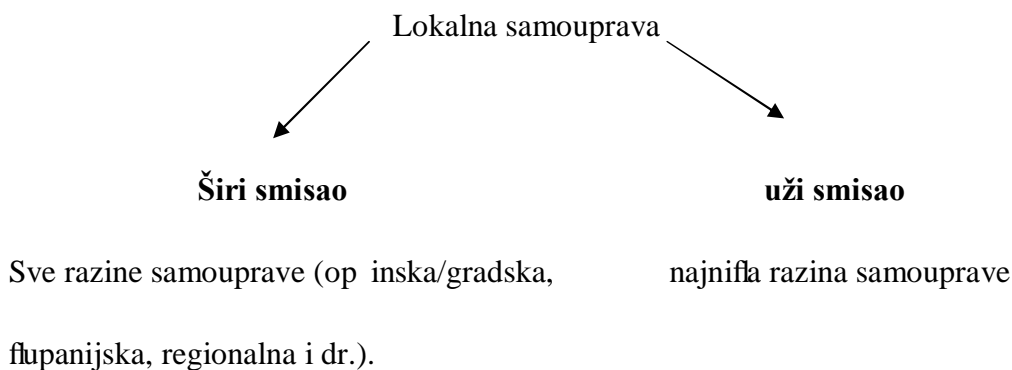
Izvor: Šutić, B.: Državno i političko uređenje Republike Hrvatske, Hrvatska sveučilišna naklada, 2011.

Tako velika fragmentacija jedinica lokalne samouprave ne samo da dovodi do razlika u veličini i broju stanovnika, nego je također bila predmetom kritika jer vodi do prekomjernog zapošljavanja u javnom sektoru, slabljenja administrativnih kapaciteta, te utječe na jedinstvenu cijenu usluga, sprječavaju i ekonomiju razmjera. S druge strane, potrebno je naglasiti da je trend povećanja broja jedinica lokalne samouprave u posljednjih nekoliko godina usporen.

Sukladno procesu decentralizacije, novi Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, koji je stupio na snagu u lipnju 2001. godine ima za cilj osigurati jedinicama lokalne samouprave više poslova iz lokalnog djelokruga, a osobito poslove koji se odnose na poljstvo, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, zaštitu okoliša, prometnu infrastrukturu i kulturu. Ustrojstvo, ovlasti i način rada tijela, način obavljanja poslova, oblici suradnje jedinica i konzultiranje

gra ana, te druga pitanja jedinica lokalne samouprave reguliraju se statutima kao najvaŕnijim autonomnim op im aktima.

Pojam lokalne samouprave moŕe promatrati kroz ŕiri i uŕi smisao (Tuti ;2011: 151-170):

Sustav lokalne samouprave reguliran je Ustavom Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990. godine dok je isti poblif ure en Zakonom o lokalnoj i podru noj (regionalnoj) samoupravi (Narodne novine; 2001). U Hrvatskoj su ustrojena dva stupnja lokalne samouprave:

- niŕe jedinice podru ne samouprave - OP INE (podru ja vi-e naseljenih mjesta koja ine dru-tvenu cjelinu povezanu zajedni kim interesima) i GRADOVI (jedinica u kojoj je sjedi-te flupanije, mjesto sa vi-e od 10.000 stanovnika);
- vi-e jedinice podru ne samouprave- fiUPANIJE (podru je koje obuhva a vi-e prostorno povezanih op ina i gradova na svom podru ju).

Temeljna na ela lokalne samouprave mogu se svesti na pojmove:

- **Supsidijarnosti** ó davanje prednosti obavljanju poslova onoj razini vlasti koja je najbliŕa gra anima;
- **Solidarnosti** – obveza drflave da finansijski pomafle slabijim jedinicama lokalne samouprave.

Prava na lokalnu samoupravu ostvaruju se kroz navedena lokalna i podru na tijela (zborove, referendum i dr.) koji su sastavljeni od lanova izabranih na

slobodnim i tajnim izborima sukladno zakonu i koji podrazumijevaju slijedeće elemente:

- samostalnost u obavljanju lokalnih poslova;
- vlastite prihode;
- slobodno raspolaganje prihodima;
- samostalno uređivanje unutarnjeg ustrojstva;
- samostalno uređivanje djelokruga svojih tijela;
- neposredni izbor članova predstavničkih tijela.

Grad Zagreb (770.058 stanovnika (Državno Izborno ovjerenstvo -DIP;2001)) je iznimku od gore navedenog kao posebna jedinstvena teritorijalna i upravna cjelina uređena posebnim zakonom koja ima status flupanije. Područje općine i grada određeno je popisom naselja koja ulaze u sastav općine/grada a područje flupanije popisom općina/gradova koji određuju područje flupanije dok je naziv općine/grada određen zakonom prema sjedištu predstavničkog tijela (općinskog/ gradskog vijeća). Granice jedinica samouprave u pravilu su istovjetne granicama rubnih katastarskih općina.

Općenito, općine se smatraju "ruralnim" tipom jedinica lokalne samouprave ó prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN, 2001) općine su, u pravilu, sastavljene od nekoliko naselja, koja predstavljaju prirodnu, gospodarsku i socijalnu cjelinu, i koja su povezana zajedničkim interesima građana. Gradovi se smatraju "urbanim" jedinicama lokalne samouprave ó isti Zakon propisuje da status grada imaju sva sjedišna flupanija (bez obzira na njihovu veličinu) te naselja s više od 10.000 stanovnika (uključujući i okolna naselja), koja predstavljaju urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i socijalnu cjelinu. Uz ta dva kriterija, Zakon propisuje da, kao izuzetak, jedinica lokalne samouprave može dobiti status grada zbog posebnih (povijesnih, gospodarskih, geografskih, prometnih) razloga, iako ne zadovoljava prethodno navedene kriterije. Osim prethodno spomenutih, ne postoje druge zakonske pretpostavke za dobivanje statusa grada ili općine. Status jedinice lokalne samouprave (grada ili općine) određen je Zakonom o području flupanija, gradova i općina, koji definira teritorijalno ustrojstvo Hrvatske, područja svih flupanija, gradova i općina, te

također regulira postupak ustrojavanja novih jedinica lokalne samouprave (Matić; 2011: 151-170).

Općine i gradovi, u svom samoupravnom djelokrugu, obavljaju poslove lokalnog značaja kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima, dok županije obavljaju poslove od područnog (regionalnog) značaja. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi utvrđena su područja koja spadaju u samoupravni djelokrug jedinica lokalne samouprave (općina i gradova) i županije. Kad je riječ o specifičnim zadacima općina, gradova i županija iz njihova samoupravnog djelokruga, posebnim (sektorskim) zakonima detaljno se određuju poslovi koje su jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave dužne organizirati te poslovi koje mogu obavljati. Također, posebnim zakonom određuju se poslovni državne uprave koji se obavljaju u jedinici lokalne i područne (regionalne) samouprave.

U praksi, izostanak detaljnije razrađenih zakonskih kriterija i relativno slobodno tumačenje zakonskih odredbi doveli su do velikog broja jedinica lokalne samouprave, koje su općenito male kad je riječ o njihovoj površini i broju stanovnika: u usporedbi s teritorijalnim ustrojstvom prije 1992. godine, broj općina uvećao se peterostruko (prije 1992. godine Hrvatska se sastojala od 101 općine i Grada Zagreba, koji je uključivao dodatnih 14 općina). Povrh toga, tijekom razdoblja 1992.-2006., Zakon je 18 puta mijenjan i modificiran, a (već ionako velik) broj jedinica lokalne samouprave dodatno se povećao: 58 općina dobilo je status grada, istovremeno je osnovano novih 69 općina, najčešće odvajanjem ili dijeljenjem postojećih općina. Time se broj gradova povećao za 46,03%, dok je broj općina neznatno porastao.

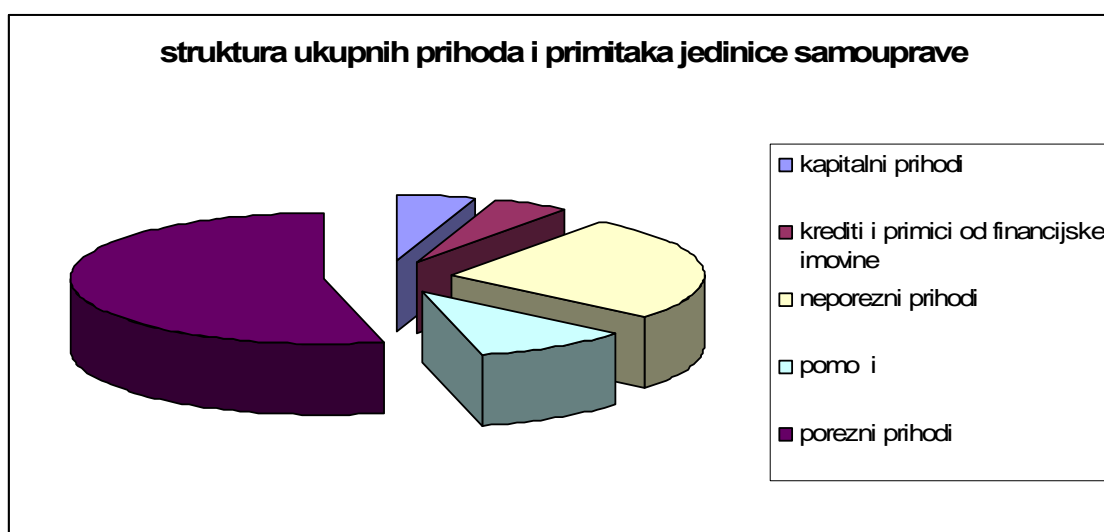
Jedinice samouprave imaju prihode kojima samostalno raspolaze, a sredstvima iz državnog proračuna osigurava se fiskalno poravnanje i pomoć za kapitalne projekte područja posebnog državnog interesa. Izvori prihoda jedinice samouprave jesu:

- prihodi vlastitih izvora (od vlastite imovine, poreza i naknada);
- zajednički prihodi koji se dijele sa državom (porez na dohodak, dobit i promet nekretnina);
- pomoć iz državnog i županijskog proračuna;

- primici od zaduflivanja (bankarski krediti, vrijednosnice i municipalne obveznice).

U slijede em grafikonu vidljiva je prosje na struktura ukupnih prihoda i primitaka jedinica samouprave.

Grafikon 2: Struktura ukupnih prihoda i primitaka jedinica samouprave

Izvor: Vodič kroz hrvatski sustav lokalne i regionalne samouprave, UNDP i HILLS, 2005.

Jedinica samouprave mođe se zaduflivati uz prethodnu suglasnost Vlade RH uzimanjem kredita i izdavanjem vrijednosnih papira ali samo za kapitalni projekt ó investiciju ó koja se financira iz njihova prora una (izgradnja vrti a, –portske dvorane i sl.). Pravo na pomo iz drflavnog prora una imaju one jedinice samouprave koje obavljaju decentralizirane poslove a ne ostvaruju dodatne prihode za njihovo obavljanje te one jedinice samouprave koje se nalaze na podru ju posebne drflavne skrbi.

Preraspodjelom poreznih prihoda zajedni kih poreza i uvo enjem novih poreznih oblika jedinica lokalne i podru ne (regionalne) samouprave te izmjenama i dopunama Zakona o financiranju jedinica lokalne samouprave i uprave stvorene su i financijske pretpostavke za prijenos poslova drflavne uprave na jedinice lokalne samouprave i podru ne (regionalne) samouprave. Mjerilima za pokri e javnih izdataka

osnovnog i srednjeg –kolstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva osigurana su dodatna financijska sredstva u drflavnom prora unu jedinicama lokalne i podru ne (regionalne) samouprave za navedene decentralizirane funkcije, a propisivanjem financijskih i drugih preduvjeta za financiranje i preuzimanje poslova osnovnog –kolstva stvorene su pretpostavke za daljnju decentralizaciju osnovnog –kolstva. Financiranje jedinica lokalne i podru ne (regionalne) samouprave ure uje se Zakonom o financiranju lokalne samouprave i uprave. Tim se zakonom ure uju izvori sredstava za financiranje poslova iz samoupravnog djelokruga flupanija, gradova i op ina, te prenijeti poslovi drflavne uprave prema posebnim zakonima. Financijska sredstva za financiranje tih poslova osiguravaju se lokalnim prora unima kao vlastiti izvori (prihodi od vlastite imovine i drugi neporezni prihodi, te prihodi od flupanijskih odnosno op inskih ili gradskih poreza), kao udio u zajedni kim porezima i dotacije iz drflavnog i flupanijskog prora una.

Vlastiti prihodi od imovine i drugih neporeznih izvora, kao i prihodi od vlastitih poreza u ve ini su flupanija, gradova i op ina vrlo skromni i nedovoljni za financiranje poslova iz samoupravnog djelokruga. Prihodi od zajedni kih poreza, kao najizda–nji porezni prihod, dijele se izme u drflave, flupanija, op ina i gradova. Prema Zakonu iz 1993. godine, udio op ina, gradova i flupanija u prihodu od zajedni kih poreza, koji su prikupljeni na njihovu podru ju, pripadao im je u sljede im omjerima:

od poreza na dohodak ó op ine i grada 25%, flupanije 5%, Grad Zagreb 45%
od poreza na dobit ó op ine i grada 20%, flupanije 10%
od poreza od igara na sre u ó op ine i grada 50%
od poreza na promet nekretnina ó op ine i grada 60%

Navedeni udjeli op ina, gradova i flupanija u prihodima od zajedni kih poreza mijenjali su se tako da je u oflujku 2000. godine udio u prihodima od poreza na dohodak pove an op inama i gradovima na 32%, a flupanijama na 8%.

Takav pristup prikupljanja i raspodjele poreznih prihoda bio je centraliziran jer je drflava imala najve i udio u raspodjeli poreza na dohodak i poreza na dobit, koji su glavni izvor poreznih prihoda. U toj raspodjeli flupanije su bile u najslabijem poloflaju,

to je u suprotnosti s njihovim ovlastima i obvezama koje proizlaze iz zakona. Na ime izjednačavanja financijskog položaja i obveza, ako je uvedeno prosječno porezno opterećenje, dotacije iz državnog proračuna dodjeljuju se onim flupanijama u kojima je proračunski dohodak po glavi stanovnika manji od 75% nacionalnog prosjeka. Flupanije dodjeljuju dotacije općinama i gradovima čiji je per capita dohodak iz proračuna manji od 75% flupanijskog prosjeka. Država može i izravno dodjeljivati sredstva općinama u obliku dotacija, a ta se sredstva dijele na ad hoc dotacije i na dotacije za posebne namjene. Ad hoc dotacije daju se kao namjenska pomoć u određenim izvanrednim slučajevima. Dotacije za posebne namjene izravno se odobravaju onim općinama koje su stradale u ratu (područja od posebne državne skrbi) ili tamo gdje je pomoć države nužna radi dovršenja projekata od posebne važnosti.

U razdoblju od 1993. godine do danas ovaj se Zakon mijenjao i postupno je povećan udio lokalnih jedinica u zajedničkim porezima, osobito u porezu na dohodak, kao što je navedeno, ali su najveće promjene bile u lipnju i prosincu 2001. godine u okviru decentralizacije odnosno prijenosa poslova državne uprave (osnovno i srednjoškolsko, zdravstvo, socijalna skrb, vatrogastvo) na jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Zbog tih je razloga provedena preraspodjela poreznih prihoda kako bi se osigurala sredstva za decentralizirane funkcije i potaknuo ravnomjerni razvoj, osobito područja od posebne državne skrbi. Navedenim izmjenama Zakona provedena je nova preraspodjela zajedničkih poreza u korist jedinica lokalne samouprave, uvedeni su novi porezni oblici kao što su: porez na neobrađeno obradivo poljoprivredno zemljište, porez na neiskorištene poduzetničke nekretnine, a prirez porezu na dohodak mogu uvesti općine i gradovi bez obzira na broj stanovnika, jer su po prijašnjim odredbama ovaj porezni oblik mogli uvoditi samo gradovi s više od 40.000 stanovnika.

Osim prethodno spomenutih, ne postoje druge zakonske pretpostavke za dobivanje statusa grada ili općine. Status jedinice lokalne samouprave (grada ili općine) određen je Zakonom o području flupanija, gradova i općina (ZPfiGO), koji definira teritorijalno ustrojstvo Hrvatske, područja svih flupanija, gradova i općina, te također regulira postupak ustrojavanja novih jedinica lokalne samouprave.

3.2. GOSPODARSKI RESURSI ŽUPANIJE

Ličko-senjska županija obuhvaća područje četiriju gradova i osam općina. Gradovi u županiji su: Gospić, Novalja, Otočac i Senj a općine: Brinje, Donji Lapac, Karlobag, Lovinac, Perućica, Plitvička Jezera, Udbina i Vrhovine.

Kao središte Ličko-senjske županije određen je Grad Gospić. U ukupnom prostoru Republike Hrvatske Ličko-senjska županija ima izuzetno značajan položaj te predstavlja sponu između istarsko-rijeka i unutrašnjeg dijela Republike s jadranskim priobalnim područjem. Nalazi se između Primorsko-goranske županije na sjeverozapadu, Karlovačke županije na sjeveru, Zadarske županije na jugu i jugoistoku te Bosne i Hercegovine na istoku. Pripada većim dijelom Gorskoj Hrvatskoj i manjim dijelom Hrvatskom primorju, dvjema velikim geografski različitim fizionomsko-homogenim cjelinama Hrvatske. Ima središnji geografski položaj i važno spojno značenje unutar prostora Države.

Po svojoj površini Ličko-senjska županija je najveća teritorijalna jedinica u Republici Hrvatskoj (prema podacima Državne geodetske uprave - Zavod za fotogrametriju d.d.- Zagreb):

Tablica 11. Površina Ličko-senjske županije

Ž	kopno	56 610,00	- kopno	5.350,50
Ž	more	31 067,00	- more	596,63

Izvor: DGU

Što znači da kopneni dio županije zauzima 9,45% teritorija Republike Hrvatske, odnosno da morski dio zauzima 1,92% površine mora RH, odnosno ukupno uzevši Ličko-senjska županija zauzima 6,78% sveukupnog teritorija RH.

Unato relativno velikom prostoru Ličko-senjska županija je županija s najmanjim brojem stanovnika i time najrjeđe naseljena. Udio stanovništva Ličko-

senjske flupanije u ukupnom broju stanovnika Republike Hrvatske iznosi 1,21%. U odnosu na prosje nu gusto u naseljenosti Republike Hrvatske od 78,4 st/km² gusto a naseljenosti Li ko-senjske flupanije je gotovo 8 puta nifla, a iznosi samo 10,03 st/km² (DZS;2012).

Vaflan utjecaj na podru ju flupanije imaju i okolna velika gradska sredi-ta s velikom koncentracijom urbanih funkcija, sadrflaja javne namjene i mjesta rada (gospodarstva). To zna i da su pojedina rubna podru ja flupanije pod jakim utjecajem Rijeke, Karlovca i Zadra s kojima ih povezuju relativno kratke i kvalitetne prometne veze.

Prema broju i raznovrsnosti za-ti enih prirodnih objekata i lokaliteta Li ko-senjskoj flupaniji pripada jedno od vode ih, a po njihovu udjelu u ukupnoj povr-ini, apsolutno vode e mjesto me u hrvatskim flupanijama (1.490 km², tj. 28% povr-ine flupanije, -to ini udio od 25% u ukupnoj povr-ini pod za-titom u RH). Me u njima sredi-nje mjesto imaju Nacionalni park ðPlitvi ka jezeraö, Nacionalni park ðSjeverni Velebitö, Nacionalni park ðPaklenicaö te Park prirode i svjetski rezervat biosfere ðVelebitö. Prirodnu ba-tinu ove flupanije upotpunjuje jo-bogatstvo raznolikosti drugih za-ti enih objekata prirode, kao -to su strogi prirodni rezervati, posebni rezervati (floristi ki, -umske vegetacije i park -ume), za-ti eni krajolici, hidrolo-ki, geomorfolo-ki i paleontolo-ki spomenici prirode te spomenici parkovne arhitekture (ROP LSfi,2005).

Unutar ukupnog prostora flupanije mogu se obzirom na reljef, klimatske karakteristike i druge prostorne osobitosti razlu iti tri osnovna podru ja (oto ko, priobalno i unutra-nje brdsko-planinsko) izme u kojih postoje zna ajne razlike u stanovni-tvu, naseljenosti, tipu naselja, gospodarskoj orijentaciji te prometnom i infrastrukturnom standardu.

Glavni razvojni resurs flupanije predstavljaju kvalitetni prirodni prostori bilo oto ko-obalnog primorskog ambijenta, odnosno gorsko-planinskog prirodnog okruflenja. Relativno dobro o uvana kvaliteta okoli-a kao i zna ajne prirodne ljepote ovog podru ja (park prirode, nacionalni parkovi, zna ajne kvalitete krajolika, spomenici kulturne ba-tine i dr.) prufaju izuzetne mogu nosti razvitka gospodarstva oslonjenog upravo na dio ekolo-ke kvalitete podru ja. Radi toga se i svaki daljnji prostorni i

gospodarski razvitak Li ko-senjske flupanije treba oblikovati u neposrednoj vezi s uvjetima održavanja kvalitete prirodnog okoliša kontroliranog i usmjerenog kroz prostorno-plansku dokumentaciju prvenstveno više razine (Prostorni plan flupanije, Prostorni planovi uređenja općina i gradova).

Kao što na nivou Republike Hrvatske postoje razlike u regionalnom razvoju, ista obilježja prisutna su i u Li ko-senjskoj flupaniji. Demografski i financijski pokazatelji najpovoljniji su za gradove (Gospić, Novalja, Otočac, Senj) dok su općine uglavnom slabije razvijene s izuzetkom npr. Općine Plitvička Jezera koja ima neke pokazatelje povoljnije i od prosjeka Li ko-senjske flupanije (najniži indeks starenja u flupaniji, prosječna stopa nezaposlenosti niža od stope flupanije i Republike Hrvatske). Gotovo sva gospodarska aktivnost odvija se u gradovima te Općini Plitvička Jezera, dok su npr. poduzetnici svih ostalih općina u 2009. godini ostvarili svega 10% ukupno ostvarenog prihoda poduzetnika Li ko-senjske flupanije. (fiRS;2011-2013)

Tablica 12. Odstupanja u razvijenosti JLS unutar LSŽ od prosjeka LSŽ

	Prosječni dohodak per capita (kn)	Prosječni izvorni prihodi per capita (kn)	Prosječna stopa nezaposlenosti	Kretanje stanovništva	Udio obrazovanog u stanovništvu 16-65 g.
	2006.-2008.	2006.- 2008.	2006.-2008.	2001.-1991.	2001.
	100	100	100	100	100
	114	131	82	144	113
	109	137	80	134	118

Izvor: ROP LSŽ, 2005

Prosječni izvorni prihodi po stanovniku u flupaniji 31% su manji od istog prosjeka na nivou RH, a 37% su manji od takvog prosjeka na nivou Jadranske Hrvatske. Prosječna stopa nezaposlenosti u Li ko-senjskoj flupaniji prosječno je 18% veća od iste na nivou RH. Udio obrazovanog stanovništva u radnom kontingentu u flupaniji manji je od istog na nivou RH (DZS, 2012). Na području Li ko-senjske flupanije postoje i druga značajna odstupanja u razvijenosti od prosjeka Li ko-senjske flupanije gledano po

jedinicama lokalne samouprave, tako je npr. Najve e odstupanje od prosje ne stope nezaposlenosti zabiljeffeno na podru ju grada Novalje (28% manja stopa nezaposlenosti od prosjeka fiupanije) i op ine Plitvi ka jezera (22% manja stopa nezaposlenosti od prosjeka fiupanije).

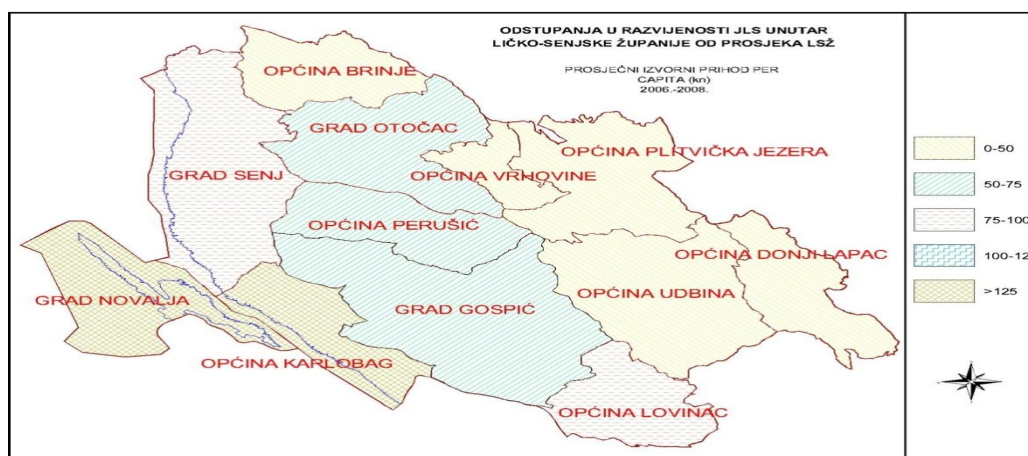
Shema 2. Prosječna stopa nezaposlenosti 2006. - 2008.

Izvor: ROP LSŽ

Prosje ni izvorni prihodi po jedinicama lokalne samouprave kao i prosjek fiupanije ispod su prosje nih izvornih prihoda per capita ostvarenih u Republici Hrvatskoj, s izuzetkom Grada Novalje i Op ine Karlobag gdje je izvorni prihod po stanovniku do etiri puta ve i od fiupanijskog prosjeka.

Shema 3. Prosječni izvorni prihodi per capita (kn) 2006. - 2008.

Izvor: ROP LSŽ

Udio obrazovanog u stanovništvu 16-65 godina u Ličko-senjskoj županiji ispod je prosjeka Republike Hrvatske (13% niže) dok je pokazatelj obrazovanosti iznad prosjeka Republike Hrvatske u gradovima Gospiću i Novalji, a iznad županijskog prosjeka još i u Gradu Senju te općini Plitvička jezera.

Razlike u gospodarskim rezultatima na nivou jedinica lokalne samouprave vidljivi su i po pokazateljima ukupnih prihoda trgovačkih društava po stanovniku i visini neto plaće po zaposlenom koja je u Ličko-senjskoj županiji ispod prosjeka Republike Hrvatske (-29%). Ukupni prihodi trgovačkih društava po stanovniku najveći su u općini Perućici (IND 324, LSFI = 100) i gradu Novalji (IND 244) te u općini Plitvička jezera (IND 227), dok su najmanji u općinama Donji Lapac (IND 7) i Vrhovine (IND 4) gdje su ostvareni prihodi trgovačkih društava po stanovniku na nivou 4% od ukupno ostvarenih prihoda po stanovniku županije. Prosječno najveća plaća po zaposlenome u trgovačkim društvima najveća je u općinama Vrhovine, Udbina, Donji Lapac i Plitvička jezera. Sedam jedinica lokalne samouprave unutar Ličko-senjske županije (Brinje, Donji Lapac, Karlobag, Lovinac, Perućica, Udbina i Vrhovine) zajedno ostvaruju ukupno 10% prihoda trgovačkih društava sa sjedištem u Ličko-senjskoj županiji i imaju gotovo isto toliko zaposlenih u trgovačkim društvima na području županije (iste imaju ukupno 22,8% stanovnika županije).

Iz svega navedenog razvidno je da je Ličko-senjska županija najveća hrvatska županija koja se prostire na 5 350,50 km² i obuhvaća 9,46% državnog teritorija. Uz velebitsko zaleđe koje zauzima 80% prostora, županiju čini njegovo senjsko i karlovačko priobalje na 17,65% ukupne županijske površine, te sjeverozapadni dio otoka Paga na 1,74% županijskog teritorija. Županiji pripada i dio teritorijalnog mora površine 596,63km² ili 1,9% hrvatskog morskog akvatorija. U dužini od 100,16 km županija graniči s Republikom Bosnom i Hercegovinom što predstavlja 4,9% državne kopnene granične linije. U sastavu županije četiri su grada (Gospić, Novalja, Otočac i Senj) i osam općina (Perućica, Brinje, Donji Lapac, Karlobag, Lovinac, Plitvička jezera, Udbina i Vrhovine). Većina gradova i općina ima površinu veću od 100 km². Najveći po površini i broju stanovnika je Grad Gospić (966,64 km² i 12 980 stanovnika), a najmanji grad je Novalja (93,96 km² i 3 335 stanovnika). Prema popisu stanovništva iz 2001. godine županija je imala 53 677 stanovnika, odnosno 10 stanovnika po km², što je

određuje kao najslabije naseljenu flupaniju u Republici Hrvatskoj. Poloflaj izme u sjevernog i južnog dijela Hrvatske (izme u Primorsko-goranske flupanije na sjeverozapadu, Karlovačke na sjeveru, Zadarske na jugu i jugoistoku te Republike Bosne i Hercegovine na istoku) da joj je posebno prometno i geostrateški značajno. Ličko-senjska flupanija većim dijelom pripada gorskoj Hrvatskoj, a manjim dijelom Hrvatskom primorju, dvjema prirodno i geografski različitim cjelinama Hrvatske. Zbog toga se može reći da se ona sastoji i od dvije već i prostorno različite cjeline: kontinentalne, ličko-gorske i primorsko-podgorsko-otokanske cjeline (Mataija, 2003:4)

U Ličko-senjskoj flupaniji izmjenjuju se prirodni i kultivirani krajolik, dok onaj izgrađeni, urbani, nije toliko izražen. Prirodnom krajoliku glavno obilježje daje dinamičan reljef, njegova vertikalna različenost, odnosno različita nadmorska visina, od najnižih dijelova - polja u kršu (450 metara nad morem Gacko polje) preko nizina preko 1000 metara do najvišeg vrha Velebita (Vaganski vrh 1757 m). Pruflanje planina kao i polja u kršu imaju tzv. Dinarski smjer SZ-JI koji onda postaje bitna odrednica kako klime tako i prometne infrastrukture. Poloflaj Ličko-senjske flupanije određuje klimatsku raznolikost (nadmorska visina, smjer pruflanja planina i ekspozicija padina), a najbolji indikator klime je vegetacija. Kontinentski prostor flupanije određuje travnjačka vegetacija koja je mjestimice degradirana većim udjelom goleti (jugoistočni dio Like). Slične karakteristike odnose se i na sam Velebit uz sve prisutniji proces ozelenjavanja, obnove prirodne ravnine, u primorskom dijelu. Kultivirani krajolik Ličko-senjske flupanije pretežitom je ruralna struktura koja ima još gotovo sve značajke prirodnog krajolika, ali se pod utjecajem antropogenih promjena razlikuje u manje cjeline s karakteristikama načinom korištenja i specifičnim kulturnim identitetom. To je prostor seoskih naselja, poljoprivrednih površina i livada te ostalih prostora s naglašenim prirodnim karakteristikama pejzaža. Karakteristična su raspršena, najčešće neplanski građena naselja koja se sastoje uglavnom od patronimskih zaselaka, kao npr. Krasno polje. Takav krajolik odraz je prirodnih elemenata i agrarnog gospodarenja. Naselja se obično nalaze na rubu polja kako bi se sa uvala obradive površine, izbjegla poplava i koristile prednosti ravni površina za obradu, padine planina za stočarstvo i govedarstvo.

Za Li ko-senjsku flupaniju karakteristična je usitnjenost sela. Primorsko lice flupanije karakterizira ogoljelo podgorje Velebita, uski priobalni pojas uz more s mnogobrojnim uvalama i dragama koje kao takvo ima sve karakteristike mediteranskog prostora. Naselja su grupirana, nastala u zavjetrini, s razbacanim posjedima (karakteristične kamene ograde) i oaznim branjevinama (plantafle crnog bora) te makijom. Izgrađeni krajolik svoju specifičnost u flupaniji odražava u teško odredivoj granici između sela i grada jer se selo sve više urbanizira, ono gubi ratarsko-stolarske osobitosti, mijenja se izgled kuća, poboljšava infrastruktura i prometna dostupnost. Urbanizirana naselja različitih su funkcija i centraliteta te nepravilne distribucije. Zahvaljujući obnovi i turizmu stara naselja dobivaju sve karakteristike urbanih naselja. U tom se procesu javljaju i negativne pojave ugrožavanja pomorskog dobra, obradivih površina i devastacije kulturnog naslijeđa. (Mataija, 2003:4-5)

Li ko-osenjska flupanija gotovo sa svojom cijelom površinom nalazi u gorskoj Hrvatskoj, u reljefno najvišem i najrađanijem dijelu Republike Hrvatske. To je gorski prostor Dinarida. U geološkom sastavu prevladavaju karbonatne naslage (vapnenci, dolomiti, breče) mezozojske starosti i paleogenske breče. Uz dna zavala, pola u kršu, veoma se naslage kvartarne starosti rijeke, padinskog i ledenjačkog podrijetla. Planinski prostor promatran, od Senjskog bila koje je rasjednom zonom Oltari-Krasno-Lipovo polje odvojeno od strukture sjevernog Velebita i danas predstavlja zaseban tektonski blok, ima obilježja hrpta izduženog u pravcu SZ-JI, koji je JI dio uklopljen u li ko Sredogorje, a melni ko-kuterevsko područje na JI u području Gackog polja. Neotektonikom su pravocrtno dolučno izdvojeni gorski vrhovi Velebita (1757 m), Kapele (1534 m) i Plješćevica (1657 m). Oni zatvaraju meugorske zavale (Lička, Gacka, Krbavska) koje su međusobno odvojene ličkim Sredogorjem. Njima pripada i unsko-koranska zaravan. Opći smjer nagiba je u smjeru JI-SZ, tako da prosječno najviši horizont predstavlja Krbavsko, srednji Ličko, a najnižiji Gacko polje. Ličko se sredogorje općim morfološkim obilježjima bitno razlikuje od okolnih planinskih masiva. Sjeveroistočni dio je višinski izduženim kosama (Janjaka i Ivice) dinarskog pravca s udolinskim zonama, koji se nizom krških glavica spušta prema perućkom i širokokulskom osirom polju. Jugoistočni dio morfološki heterogeniji i nižiji te se strmo spušta prema ličkoj zaravni, a nešto blaže prema Krbavskom polju.

Polja u kr-u najniži su tektonski predisponirani i denudacijsko-akumulacijsko modelirani prostori Li ko-senjske flupanije. Većina su polja tektonske potoline koje su bile izložene destruktivskom djelovanju nekadašnjih jezera i rijeka i uglavnom su izdužena u dinarskom smjeru. Na zaravnjenom dnu polja u kr-u karakteristični su mnogobrojni humovi ili glavice kao što su: Zir, Debeljak, Otrava, Otež, Debelo brdo, Kik i druga u Li kom polju. U Gackom polju su Um, Prozorina i Umac, u perući kom polju Klisa i Karaula, a u lapa kom Obljaj. Kroz polja obično protječu vodotoci koji vodu dobivaju iz kr-kih vrela, a gube je u ponorima na kraju polja. Za kišnih vremena ponori ne mogu progutati svu vodu pa ona često poplavljuje polja. Primorska fasada Li ko-senjske flupanije u reljefnom je pogledu Velebitska primorska padina ili Velebitsko podgorje stepeniastog karaktera. Prva je stepenica podgorski podrazličite irine (nema ga na potezu Ledenice-Senj-Sv. Juraj) koji prema moru završava u mnogobrojnim suhim jarugama, priobalnim strmcima, potopljenim dragama. Drugi višipregib ili stepenica okarakterizirani su nizovima kupastih uzvišenja i glavica i pristranih kr-kih uvala koje tvore fljebastu udolinsku zonu iznad koje se izdiže središnja masa glavnog velebitskog grebena. (Mataija, 2009:5-13)

Područje Li ko-senjske flupanije nalazi se na sutoku zračnih masa iz kontinentalne unutrašnjosti Jadranskog mora. Velebit je svojom visinom, dužinom i smjerom pružanja najvažniji modifikator klime. Pružaju i se uz samu obalu mora ograničava toplinski utjecaj mora samo na otoke i uski obalni pojas, što nije slučaj s vladnim zračnim masama koje dolaze sa zapada i juga. Na planinskim stranama privjetrini kondenzira se znatan dio vlage tako da velebit i ostala visoka gorja imaju najviše u količinu padalina, a najmanje najniži dijelovi like. Veliki udio u padalinama ima snijeg koji znatno otežava promet. U konkavnim oblicima reljefa (polja) pojavljuje se inverzija temperatura pa se često zimi dogodi da su polja ispunjena maglom hladnija nego visine na kojima prevladava vedro vrijeme. Like zadržava veliki je rezervoar hladnog zraka koji se preko planinskih prijevoja, s velikim ubrzanjem, prelijeva prema Jadranskom moru i tako nastaje bura. Podvelebitsko podgorje i dijelovi otoka Paga imaju submediteransku klimu, a mali dio otoka Paga i mediteransku (manje padalina, ljetne suše, blaže zime s prodorima hladne bure). U podvelebitskom kanalu puše jugo koje za razliku od bure puše ravnomjernom brzinom, a u toplom dijelu godine puše i

maestral. On donosi lijepo i vedro vrijeme i dio je op eg sjeverozapadnog strujanja (Mataija, 2003:13-17).

4. EKONOMSKI KONTEKST TRANZICIJE U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

Da bi se razumjeli ekonomski tranzicijski procesi u Ličko-senjskoj županiji, potrebno je ukratko prikazati ekonomske tranzicijske procese u Republici Hrvatskoj. Hrvatska po svojim tranzicijskim ostvarenjima spada među atipične zemlje. Hrvatska je, uz Sloveniju, spadala među zemlje koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju. U isto je vrijeme Slovenija jedina zemlja u tranziciji koja je ostvarila i određene karakteristike društva blagostanja. Primjer Hrvatske govori da i predominantna uloga investicija u infrastrukturu (koje su ustvari samo uvjet proizvodnje) može u kraćem vremenskom razdoblju utjecati na rast BDP. Ova prosudba, međutim, ne smanjuje ni najmanje značaj ranije izraženih ocjena o potrebi promjene modela privrednog razvoja. Stabilan i održivi razvoj je moguć samo na temelju povećanja proizvodnje izvoza i zaposlenosti. Povećanje zaduživanja je opravdano samo kao podrška takvoj politici. A to znači da zaduživanje s ciljem pokrivanja neke druge, ne investicijske potrebe nije dobro (Medić, Radošević, 2010: 115-269).

U svakom slučaju ostaje činjenica da je ekonomska politika ostvarila prijelom u trendu rasta BDP –to govori u prilog prosudbi da model razvoja koji se temelji na domaćoj potrošnji i velikim infrastrukturnim investicijama nema perspektivu dugog opstanka. A to znači da je pred ekonomskom politikom zadržana njegova promjena. Međutim, najveći uspjeh ukupne i ekonomske politike početkom stoljeća odnosi se na jasno izrađenu strategiju europske orijentacije. Međunarodna pozicija Hrvatske bitno se promijenila. Od izolacije i tihih sankcija početkom ovog stoljeća Hrvatska je ubrzanim putem postala kandidat za prijem u Europsku uniju (Medić, Radošević, 2010:115-169).

Kada se pogleda proces ekonomske politike u Ličko-senjskoj županiji treba krenuti od pregleda pretvorbe tadašnjih društvenih poduzeća. U većini bivših društvenih poduzeća izvršena je pretvorba vlasništva, ali ne i privatizacija. Sa pretvorbom vlasništva posebno se kasnilo na području Ličko-senjske županije koje je županiji pripojeno zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN 10/97). Tako su 1996. godine sva bivša društvena poduzeća na tom području, osim "Lykos" d.o.o. Lički Osik, još su bila u 100% vlasništvu Hrvatskog fonda za privatizaciju, i to po knjigovodstvenoj vrijednosti, jer u njima nije bila izvršena ni

procjena stvarne vrijednosti poduzeća. Prema tadašnjem izvješću u Hrvatskog fonda za privatizaciju (HFP), od poduzeća u kojima fondovi još uvijek su imali svoj udio, HFP je imao veći udio samo u "NEDI" d.d., Senj 58,8% (ISG,1996)

Tablica 13. Pregled učešća kapitala bivših društvenih poduzeća u portfelju Hrvatskog fonda za privatizaciju -1997 godina

Red . br.	Naziv poduzeća	Sjedište	% kapitala u portfelju MIORH	% kapitala u portfelju HFP	Rezervirano u %
1.	AUTOPRIJEVOZ d.d.	Otočac	16.67	0.00	0
2.	AUTOSERVIS d.d.	Gospic	16.68	21.64	0
3.	COSMOCHEMIA d.d.	Otočac	27.31	5.52	0
4.	DRVNA INDUSTRIJA NEHAJ d.d.	Senj	8.52	29.53	0
5.	GRADINA, BRINJE d.d.	Brinje	0.00	47.81	0
6.	GRADITELJ, OTOČAC d.d.	Otočac	8.30	0.00	0
7.	HP VELEBIT, SENJ d.d.	Senj	10.44	24.54	24.37
8.	INDUSTROSIROVINA d.d.	Gospic	30.02	0.00	0
9.	JADRAN UP d.d.	Gospic	50.00	0.00	0
10.	JADRANSKA TISKARA d.o.o.	Senj	35.21	0.00	0
11.	NEDA d.d.	Senj	28.89	58.85	0
12.	PPK VELEBIT d.d.	Gospic	3.34	14.16	27.16
13.	PRIMORJE, SENJ d.d.	Senj	15.35	30.71	0
14.	SOKOLAC d.d.*	Brinje	-	-	76.17
15.	TISKARA GOSPIĆ d.d.	Gospic	16.66	7.33	0
16.	TUP TURIST d.d.	Novalja	16.72	33.02	0
17.	VELEBIT, OTOČAC d.d.	Otočac	16.67	33.33	0
18.	VELEPROMET d.d.	Otočac	11.69	1.72	0
19.	VETERINARSKA STANICA d.o.o.	Gospic	16.66	0.00	0
20.	VETERINARSKA STANICA d.o.o.	Brinje	0.00	0.00	0
21.	VETERINARSKA STANICA d.o.o.	Otočac	6.60	0.06	14.05
22.	VISOČICA d.d.	Gospic	13.82	1.23	7.28

23.	ZANAT.- USLUŽ. PODUZ. SENJ d.o.o.	Senj	16.67	33.33	0
24.	ZRČE d.d.	Novalja	0.87	0.00	0

Izvor: HFP, Područni ured Gospić – stanje 23.09.1997.

Iz tablice je vidljivo da je proizvodnja (posebno drvena i industrijska) bila razvijena u Ličko-senjskoj županiji te da je područje koje danas obuhvaća prostor županije do 1990. godine bilo ekonomski stabilno i održivo. Tranzicijskim procesima, posebno procesom privatizacije najveći dio gore navedenih subjekata stavljen je izvan proizvodne funkcije. Samo par godina kasnije, fizički obujam industrijske proizvodnje u 1996-oj godini u Ličko-senjskoj županiji smanjen je za 1.2% u odnosu na nivo iz 1995. godine, prvenstveno zbog velikog pada proizvodnje u prehrambenoj industriji (proizvodnja kruha, proizvodnja piva). Podaci o industrijskoj proizvodnji u Republici Hrvatskoj govore da je ona u 1996-oj godini povećana 3.1% u odnosu na onu u 1995-oj.

Tablica 14. Industrijska proizvodnja u Republici Hrvatskoj u 1996. godine

<i>Proizvodnja metalnih konstrukcija</i>	Tona					
NAZIV PROIZVODA	Jed. Mjere	Proizvodnja I-XII 1996.	Prodaja I-XII 1996.	Indeks proizvodnje I-XII 96/I-XII 95	Indeks zaliha XII. 1996.	Žup. L-S/ RH u 1996. (%)
LIČKO-SENJSKA ŽUPANIJA		890	890	98.8	101.5	4.69
Republika Hrvatska				103.1	98.6	
PRERADA KEMIJSKIH PROIZVODA				144.7	88.7	
ELEKTROPRIVREDA	Tona			96.6	0.0	
<i>Hidroenergija</i>	MWh	274.1 1,241,483	273.5 1,239,355		88.7	0.89 15.25
<i>Deterdženti</i>						
<i>Termoenergija</i>	GJ	120,095				3.60
<i>Proizvodnja premaznih sredstava</i>	Tona				172.1	
METALOPRERAĐIVAČKA DJELATNOST				125.0	0.0	

		1,357	1,334			3.99
<i>Tehnički proizvodi od plastičnih masa</i>	Tona	9	9		106.3	0.19
<i>Proizvodnja ostalih kemijskih proizvoda</i>	Tona	6,045	5,908		74.3	
PROIZVODNJA GRAĐ. MATERIJALA				104.1	227.7	
<i>Hidratizirano vapno</i>	Tona	59,800	59,200			30.83
PROIZVODNJA PILJENE GRAĐE I PLOČA				109.9	106.6	
<i>Piljena građa četinjača</i>	m³	21,421	15,915			18.72
<i>Piljena građa bukve</i>	m³	18,847	19,129			8.39
<i>Ostala piljena građa</i>	Tona	1,943	1,137			2.58
PROIZVODNJA GOTOVIH TEKSTIL. PR.				98.2	53.6	
<i>Proizvodnja trikotažnih tkanina</i>	Tona	237				
<i>Proizvodnja trikotažnog rublja</i>	Tona	194	192			7.04
PROIZVODNJA PREHRAMBENIH PROIZV.				60.9	90.1	
<i>Proizvodnja kruha i peciva</i>	Tona	1,083	1,083			0.78
<i>Svježe meso svih vrsta</i>	Tona	108	108			0.10
<i>Sirevi</i>	Tona	273	270			1.43
PROIZVODNJA PIĆA				74.5	68.2	
<i>Proizvodnja piva</i>	HI	9,690	9,766		28.6	0.29
<i>Proizvodnja ost. alkoholnih pića</i>	HI	281	236		900.0	0.10

Izvor: Državni zavod za statistiku

I ostali ekonomski pokazatelji fiupanije jednako su smanjeni -uzev-i u obzir injenicu da je Li ko-senjska flupanija sa povr-inom od 5384,91 km2 najve a flupanija u Republici Hrvatskoj, te da obuhva a 9.51% teritorija Republike Hrvatske, podatak o udjelu izvoza poduzetnika fiupanije u ukupnom izvozu Republike Hrvatske (koji iznosi

svoga 0.21%) pokazuje da su rezultati vanjskotrgovinske razmjene županije zapravo simboli ni.

Prema podacima Hrvatske gospodarske komore, županijske komore Oto ac, prihodi ostvareni izvozom proizvoda ili usluga u Li ko-senjskoj županiji u 1996.-oj godini ine samo 1.23% ukupnih prihoda županije. S obzirom na strukturu i obujam proizvodnje u županiji, ne mođe se ni o ekivati zna ajan udio izvoza odnosno uvoza u ukupnom izvozu/uvozu Republike Hrvatske.

Tablica 15. Pregled odnosa izvoza i uvoza 1995 i 1996 godine

Red. br.	NAZIV ELEMENTA	Godina	Iznos (u 000 \$)	Indeks 95=100	Županija/RH (%)
1.	Izvoz Republike Hrvatske	96	4,511,822	97.4	
		95	4,632,669		
2.	Izvoz Li ko-senjske županije	96	9,447	79.7	0.210
		95	11,850		
3.	Uvoz Republike Hrvatske	96	7,787,861,	103.7	
		95	7,509,884,		
4.	Uvoz županije Li ko-Senjske	96	8,067	107.1	0.103
		95	7,530		
5.	Trgovinski deficit R. Hrvatske	96	3,276,039	113.	
		95	2,877,215		
6.	Trgovinski suficit županije	96	1,380	31.9	
		95	4,320		

Izvor podataka: Hrvatska gospodarska komora, županijska komora Oto ac

Deset godina poslije toga, udio ostvarene vrijednosti izvoza i uvoza poduzetnika iz županije u odnosu na izvoz/uvoz ostvaren u RH je nepromijenjen, a iznosi od 0,03% - 0,07%.

Tako je udio uvoza flupanije u ukupnom uvozu RH 2005. godine iznosio svega 0,03%, dok je udio izvoza iznosio 0,07%. U 2005. godini u Li ko-senjskoj flupaniji izvozom je ostvareno 6.563.000 USD prihoda. Istovremeno u Li ko-senjsku flupaniju uvezeno je robe u vrijednosti od 4.819.000 USD.

Tablica 16. Izvoz – uvoz Ličko-senjske županije u 2004. i 2005. godini

(u 000 USD)

DJELATNOST	IZVOZ		IN D 05/ 04	UVOZ		IND 05/04	SALDO		IN D 05/ 04
	2004	2005		2004.	2005.		2004.	2005.	
ŽUPANIJA	6139	6563	10 6,9	9456	4819	51,0	-3317	1744	52
Republika Hrvatske	8024157	88089 88	10 9,8	1658315 2	185465 33	111,8	- 855899 5	- 973754 5	11 4
Udio Županije u RH	0,07%	0,07%	-	0,06%	0,03%	-			

Izvor: HGK, Županijska komora Otočac, svibanj 2005.

U 2005. godini u odnosu na 2004. godinu u Li ko-senjskoj flupaniji ostvaren je pozitivan saldo vanjsko trgovinske bilance u visini 1.744.000 USD i to kao posljedica pove anja izvoza za 6,9% i smanjenja uvoza za 49%. Slijede a tabela pokazuje strukturu izvoza i uvoza ostvarenog u Li ko-senjskoj flupaniji 2004. i 2005. godine.

**Tablica 17. Struktura izvoza i uvoza Ličko-senjske županije 2004. i 2005. godine
po granama djelatnosti**

Djelatnost	% udio u		% udio u	
	ukupnom izvozu LSŽ		ukupnom uvozu LSŽ	
	2004	2005	2004	2005
Prerađivačka industrija	84,68	78,80	31,19	45,91
Poljoprivreda i šumarstvo	9,15	12,60	1,93	5,88
Gravinarstvo	1,21	3,85	37,68	3,53
Trgovina	4,72	3,58	16,72	35,90
Promet, skladištenje i veze	0,24	1,17	1,05	4,19
Ostale djelatnosti	0	0	11,43	4,59
UKUPNO	100	100	100	100

Izvor: HGK, Županijska komora Otočac, lipanj 2006.

Promatrajući i strukturu izvoza županije 2005. godine vidljivo je da u županiji prevladava izvoz ostvaren u prerađivačkoj industriji (78,8%), a i najveći dio uvoza ostvaren je u prerađivačkoj industriji (45,91%) i trgovini (35,90%) dok sve ostale djelatnosti ostvaruju preostalih 18,19% ostvarenog uvoza županije.

Klasifikacija poduzetnika prema veličini definirana je Zakonom o raunovodstvu, a sljedeća tabela prikazuje financijske rezultate poslovanja poduzetnika sa sjedištem u Ličko-senjskoj županiji u 2010. godini prema veličini poduzetnika.

Tablica 18. Financijski rezultati poslovanja u 2010. godini – po veličini poduzetnika

Opis	Iznos ukupno	IND 10/09	MALI		SREDNJE		VELIKI	
			Iznos	IND 10/09	Iznos	IND 10/09	Iznos	IND 10/09
Broj poduzetnika	613	-	605	-	7	-	1	-
Broj zaposlenih	4463	99,3	298	100,1	716	96,1	767	99,5

			0					
Ukupan prihod (u mil. kn)	1620	<i>100,4</i>	1.205	<i>100,5</i>	205	<i>94,8</i>	210	<i>106,5</i>
Ukupni rashodi (u mil. kn)	1641	<i>103,2</i>	1.249	<i>107,2</i>	205	<i>96,8</i>	187	<i>87,7</i>
Porez na dobit (u mil. kn)	95	<i>102,0</i>	10	<i>109,2</i>	85	<i>12,7</i>	0	-
Dobit nakon oporez. (u mil. kn)	99	<i>126,5</i>	76	<i>100,7</i>	1	<i>37,6</i>	22	-
Gubitak nakon oporez. (u mil. kn)	130	<i>197,6</i>	129	<i>260,0</i>	1	-	-	-
Konsolidirani financijski rezultat - dobit minus gubitak (u mil. kn)	-31	-	-53		0		22	

Izvor: FINA, Zagreb, lipanj 2011.

Polaze i od veličine poduzetnika vidljivo je da u strukturi poduzetnika Li ko-senjske županije najveći udio imaju mali poduzetnici jer se od 613 obradnih poduzetnika čak 605 ili 98,7% ubraja u male poduzetnike.

Srednje velikih poduzetnika je 7, a u županiji posluje samo jedan veliki poduzetnik (JU NP Plitvička jezera sa 767 zaposlenih i ukupnim prihodom od 210 mil. kn).

Podaci iz tabele pokazuju da su u 2010. godini poduzetnici Li ko-senjske županije (mali, srednje veliki i veliki) ukupno gledano ostvarili negativan konsolidirani financijski rezultat od 31 mil. kn unatoč porastu dobiti od 26,5%. Mali poduzetnici su poslovanje 2010. godine završili s ukupno ostvarenom dobiti nakon oporezivanja od 76 mil. kn, koja je ipak 0,7% viša od iste ostvarene kod istih poduzetnika 2009. godine.

U promatranom razdoblju pad broja zaposlenih ostvaren je kod srednje velikih poduzetnika i velikog poduzetnika (3,9% odnosno 0,5%) dok su mali poduzetnici zadržali broj zaposlenih iz 2009. godine. Naplatni porez na dobit smanjen je u 2010. u odnosu na 2009. za 5,0%.

Mali poduzetnici s 66,8% zaposlenih ostvarili su 76,7% dobiti nakon oporezivanja, ali i 99,0% gubitaka nakon oporezivanja u 2010. godini dok su srednje veliki poduzetnici s 16,1% zaposlenih ostvarili 1,0% dobiti nakon oporezivanja i 1,0%

gubitaka nakon oporezivanja. U tabelarnom prikazu pet najvećih poduzetnika u županiji prema veličini ukupnog prihoda i prema broju zaposlenih u 2010. godini su kako slijedi:

Tablica 19. Prvih pet poduzetnika u Ličko-senjskoj županiji 2010. godine prema ukupnom prihodu

RAN G	NAZIV	SJEDIŠTE	UKUPAN PRIHOD u 000 kn
1	<i>JU NACIONALNI PARK PLITVIČKA JEZERA</i>	<i>PLITVIČKA JEZERA</i>	209.899
2	<i>NOVALIS d.o.o.</i>	<i>NOVALJA</i>	66.219
3	<i>LIKA CESTE d.o.o.</i>	<i>GOSPIĆ</i>	47.545
4	<i>HADRIA d.o.o.</i>	<i>NOVALJA</i>	44.425
5	<i>MOST d.o.o.</i>	<i>OTOČAC</i>	44.241

Izvor: FINA, Središnji ured Zagreb, lipanj 2011.

Bruto doma i proizvod Ličko-senjske županije iznosio je u 2007. godini 411 milijuna EUR-a –to predstavlja 1% ukupnog BDP-a Republike Hrvatske. Mjereno visinom ostvarenog BDP-a po stanovniku u 2007. godini Ličko-senjska županija bila je sedma županija u RH, a u 2007. godini visina ostvarenog BDP-a po stanovniku u LSŽ bila je 17% manja od iste ostvarene na nivou RH. U europskim okvirima županija pripada slabo razvijenim regijama, budući da zaostaje za prosjekom Jadranske Hrvatske (17%) i RH (20%), a za prosjekom EU-27 više od 50% (BDP/stan. 2007. godine u LSŽinio je svega 32% BDP/stan. EU 27). Izuzetak je bila 2004. godina kada je uslijed izgradnje autoceste pokazatelj BDP-a za Ličko-senjsku županiju bio iznad prosjeka Republike Hrvatske (fiRS;2011).

Tablica 20. Iznos ostvarenog BDP-a u regiji 2002-2007 u mil. EUR

	2002.	2004.	2006.	2007.	IND 07/02	2007. (RH=100)
LSŽ	267	432	355	411	154	1
Jadranska Hrvatska	7.313	9.095	10.589	13.855	189	32
RH	24.468	28.683	34.212	42.833	175	100
EU (27 Zemalja)	9.941.732	10.602.765	11.676.765	12.354.972	124	

Izvor: DZS Priop enje broj 12.1.2. od 28.02.2006., 22.02.2007., 1.3.2010. EUROSTAT ó Yearbook 2009 str. 73 i 74.

Tablica 21. Iznos BDP-a po stanovniku u regiji 2002-2007 u EUR

	2002.	2004.	2006.	2007.	IND 07/02	2007. (EU27=100)
LSŽ	5.011	8.196	6.849	8.039	160	32
Jadranska Hrvatska	5.058	6.529	9.149	9.471	188	38
RH	5.510	6.461	7.705	9.656	175	39
EU (27 Zemalja)	20.500	21.600	23.600	24.800	121	100

Izvor: DZS Priop enje broj 12.1.2. od 28.02.2006., 22.02.2007., 1.3.2010./ EUROSTAT ó Yearbook 2009 str. 73 i 74.

U razdoblju 2002-2007 godine ostvareni BDP u LSfi porastao je 30% vi-e nego -to je isti porastao na nivou EU, odnosno 21% manje od rasta BDP-a ostvarenog na nivou RH. Promatrano po stanovniku, BDP per capita u LSfi istovremeno je ostvario 39% brffli rast od onog na nivou EU i 15% sporiji rast od istog pokazatelja na nivou RH. Ukupno najbrffli porast ostvarenog BDP-a i BDP-a po stanovniku u promatranom razdoblju zabiljeffen je na nivou Jadranske regije (fiRS, 2011).

Promatrano po veli ini gospodarskih subjekata, udio zaposlenih kod malih poduzetnika u Li ko-senjskoj flupaniji ve i je od istog udjela na nivou kako RH tako i Jadranske regije. Isto tako mali poduzetnici ostvaruju ve i udio u ukupnim prihodima gospodarstva u flupaniji u odnosu na udio istih u ukupnim prihodima gospodarstva RH i Jadranske Regije, te daleko ve i udio u ostvarenoj dobiti i realiziranim investicijama.

Prema ve ini pokazatelja razvijenosti flupanija biljeffi ispodprosje ne rezultate ó najniffi prihodi i ostvareni izvoz po stanovniku u 2009. godini, dok su pokazatelji razvijenosti iznad prosjeka Republike Hrvatske samo u Gradu Zagrebu –to ukazuje na neravnomjeran gospodarski razvoj i koncentraciju poduzetni ke aktivnosti u Gradu Zagrebu.

Pored razvijenosti gospodarstva, vrlo je vaflno ocijeniti njegovu u inkovitost. Za ocjenu relativne snage lokalnog gospodarstva koristili su se per capita pokazatelji, dok e se za ocjenu u inkovitosti poslovanja koristiti pokazatelji po zaposlenom. Pokazatelji u inkovitosti, kao i u slu aju pokazatelja razvijenosti gospodarstva, daju me usobno razli ite rezultate. S jedne strane u LSfi biljeffi se iznadprosje na razina investicija i po zaposlenom, dok je, s druge strane, dohodovnost poduze a mjerena prihodima po zaposlenom najmanja od svih promatranih flupanija. Takav rezultat se samo dijelom moffe protuma iti injenicom da se Li ko-senjska flupanija u ve oj mjeri oslanja na radno-intenzivne djelatnosti poput trgovine u odnosu na ostale flupanije. Me utim, o ito je da uzroke treba traffiti i na drugoj strani, a to je slabijoj konkurentnosti poduze a, neovisno o tome u kojem sektoru posluju (fiRS,2011).

4.1. IZMEĐU AKUMULACIJE I LEGITIMACIJE – POLITIČKA EKONOMIJA TRANZICIJE

Nakon pada socijalizma u itavoj su se Isto noj Europi istodobno pojavili politički i gospodarski zahtjevi koji mogu uključivati te-ke dileme u vaganju mogućih gubitaka i dobitaka (Frani evi , 1996: 136-158). Ostvarivanje modernog liberalno-demokratskog društva bio je ideal mnogih intelektualaca i političkih poduzetnika. Zbog nedostatka znanja i međuzajedničkog povijesnog iskustva, većina postsocijalističkih društava slijedila je logiku oporavka zapadnjačkog modela (Offe, 1997.), koji je implicirao duboku marketizaciju tih društava, što je valjalo postići liberalizacijom, privatizacijom i poduzetništvom. (Frani evi ;2002: 3-34)

Deset godina kasnije, jasno je da postoje zemlje koje su gospodarska dostignuća značajna, gdje su promjene na razini institucija bile vrlo duboke i opsefne i, što je vrlo važno,

koje je politička odanost tržiti i demokraciji tako snažna da nije ni malo uzdrmana političkim ciklusom tijekom dva ili tri kruga općih i lokalnih izbora. No takva postignuća nisu postignuta posvuda u postsocijalističkom svijetu. Slika koja se danas oblikuje vrlo je diferencirana. Suočeni smo i s neuspjesima, tmurnim predviđanjima (posebice glede jugoistočne Europe) te mnogo višeg opreza, čak i s pesimizmom, u pogledu budućnosti nekih zemalja u regiji. Formira se novi post-washingtonski konsenzus (Kraft, 1999: 614-616), koji donosi nužnu dozu realizma u procjeni sposobnosti postsocijalističkih društava za promjene i, što je važnije, u priznavanju inherentnih ograničenja recepta socijalnog inženjeringa (primjerice u Stiglitz, 1999., i Roland, 2000.).

Kontekst novonastale nacionalne države, uspostavljene raspadom jugoslavenske federacije, rata, razaranja, nacionalne euforije i otvorenog nacionalizma pokazati će se odlučnim u evoluciji hrvatskog tipa kapitalističkog tržišnog društva. Tako je hrvatska

tranzicijska politika tijekom 90-ih godina dobila svoju specifičnu aromu ortakluka, nepotizma, korupcije, državnog klijentelizma, instrumentalizacije države u partikularne svrhe i pompoznosti (Franićević, 1999:3-54). Taj je kontekst posebice utjecao na privatizaciju i (re)distribuciju bogatstva, obilježja poduzetništva i poduzetničkog ponašanja (vidi u Franićević, 1999.c i 2001.), no što je najvažnije, utjecao je na samu državu i oblike vladanja, utemeljene na širokim diskrecijskim ovlastima i stvaranju specifičnog tržišnog renti (Franićević, 1999: 3-54). Institucionalna struktura koja se u Hrvatskoj razvila tijekom 90-ih godina bila neuniformna, vjerodostojnost formalnih institucija bila je niska, provedba zakona slaba, a neizvjesnost vrlo velika, što je uvelike pridonijelo nastanku ortakluka kapitalizma umjesto uniformne ekonomije i istinski demokratskog društva. Odabrane razvojne opcije i slabosti stvorile su tip razvoja određenog prijeenim putem (*path dependent*), čije je prevladavanje najteže i najneizvjesnija zadaća drugog desetljeća tranzicije. Krajem devedetih tmurna je slika hrvatske stvarnosti bila obilježena recesijom, dubokim socijalnim podjelama, sukobima i predrasudama te se činilo kako tranzicija treba još jednom krenuti ispočetka. Radikalna politička ekonomija tvrdi da obznanostabilnog i povoljnog vanjskog okruženja nema kapitalističkih investicija u proizvodnju. To vanjsko okruženje, koje se sastoji od svih institucija koje utječu na proces akumulacije (Gordon et al., 1982.: 23) definira institucionalnu ili socijalnu strukturu akumulacije (ISA). Međutim, iako je ključno za proces i obrasce akumulacije (time što definira poticaje i ograničenja), stvaranje ISA-e nije proces koji se odvija na temelju potpuno racionalnog društvenog plana, nego proces (ponekad šlijepegö) traženja kroz političke sukobe, koalicije (pragmatične i ideološke) i kompromise.

Drugim riječima, ne postoje a priori razlozi zašto bi društva, posebice kada se događaju velike institucionalne promjene, trebala doista uspjeti u odabiru uniformnih institucija (kao što argumentira North, 1990. i 1997.) i uspostavljanju institucionalne strukture akumulacije koja će rezultirati održivim gospodarskim rastom. Institucionalna je uniformnost inherentno kontekstualna (Campos, 1999.: 269). Iz tog razloga (koji se

esto previ a kad se preporu a puko institucionalno opona-anje) ak ni striktna provedba institucija nije dovoljna da se osigura u inkovitost ó potrebno je mnogo vi-e od toga.

Istodobno, inherentna kontekstualnost institucionalne promjene öimplicira da prostor za političke odabire ... može biti –iri nego –to se esto pretpostavljaö ó gospodarstva u tranziciji nisu nufno osu ena na öovisnost o pre enom putuö (Campos, 1999:269). Tako er se može dogoditi da u procesu promjene ISA postane neuskladiva s potrebama akumulacije ili ih ak ometa. To je posebice slu aj u situaciji dinami nih tehnolo–kih, gospodarskih i dru–tvenih promjena koje zahtijevaju sveobuhvatnu institucionalnu prilagodbu.

U takvim uvjetima pogo eni akteri lako mogu dovesti u pitanje specifi nu ISA-u, te se javljaju tendencije k legitimacijskoj krizi. Me utim, ovisnost o pre enom putu, ökombinacija u–an enih interesa i op eg otpora promjenama vjerojatno e onemogu iti laganu reformu propadaju e socijalne strukture akumulacije. Obi no je potrebno dramati no političko-ekonomsko pogor–anje prije nego –to se mobiliziraju snage za uspostavu nove ISA-eö (Block, 1990: 300). ISA koja je u Hrvatskoj nastala u prvim godinama tranzicije, i koja je bila obilježena orta kim kapitalizmom, drflavnim populizmom i klijentelizmom, nije uspjela osigurati odrffivi gospodarski rast. Tako er nije uspjela osigurati ni stvarnu demokraciju, kao ni puno po–tivanje vladavine prava i gra anskih prava. Ako je tako, glavna je zada a drugog desetlje a tranzicije, nakon dramati ne političke promjene koju su polu ili izbori u sije nju 2000., da se kroz eminentno političke procese, sukobe i odabire, (ponovno) izgradi nova odrffiva ISA, koja e osigurati stabilan okvir za odrffiv gospodarski rast i demokratski razvoj (Frani evi ,2002: 3-34). Moralno-ekonomski sklop hrvatske tranzicije bio od velikog zna enja: nije osigurao nufnu i dugotrajnu legitimnost institucionalne i socijalne strukture akumulacije. Umjesto toga, legitimacija je oslabila te je s vremenom postala potpuno upitnom. Uspjeh drugog

desetljeća u velikoj mjeri ovisiti o sposobnosti aktera da se pozabave takvim pitanjima legitimnosti novog tržišta i političkih institucija, osiguravajući im ne samo političku već i moralnu potporu

4.1.1. TRANZICIJSKO GOSPODARSTVO ŽUPANIJE

Prema popisu stanovništva iz 2001.g. (DZS;2012) flupanija je do 2011. godine imala 53.677 stanovnika (10 stanovnika po km²), odnosno 51.022 stanovnika po km² prema popisu stanovništva 2011 (DZS;2012) –to je s obzirom na veličinu prostora i najrjeđe naseljenom flupanijom. Tome su umnogome pridonijela ratna zbivanja 90-tih godina kada se stanovništvo smanjilo za cca 32.000 (DZS;2012). Većina stanovnika (cca 60%) živi u gradovima, koji zauzimaju 42% teritorija flupanije i imaju veću gustoću stanovništva po km² ó 15,5 stan/km². Od ukupnog broja stanovnika njih 30.993 živi na kontinentalno-planinskom dijelu, 12.486 stanovnika živi u priobalju i na otoku, te 10.198 stanovnika živi na područjima koja su bila okupirana. Prema spolnoj strukturi 50,6% stanovnika je ženska, a 49,3% muška populacija. Prema popisu stanovništva prosječna starosna dob u flupaniji je 43 godine, –to je nešto više od hrvatskog prosjeka koji iznosi 39,3 godine. Najveći broj stanovnika koji je u dobnoj skupini iznad 65 godina obitava na kontinentalnom i planinskom dijelu flupanije.

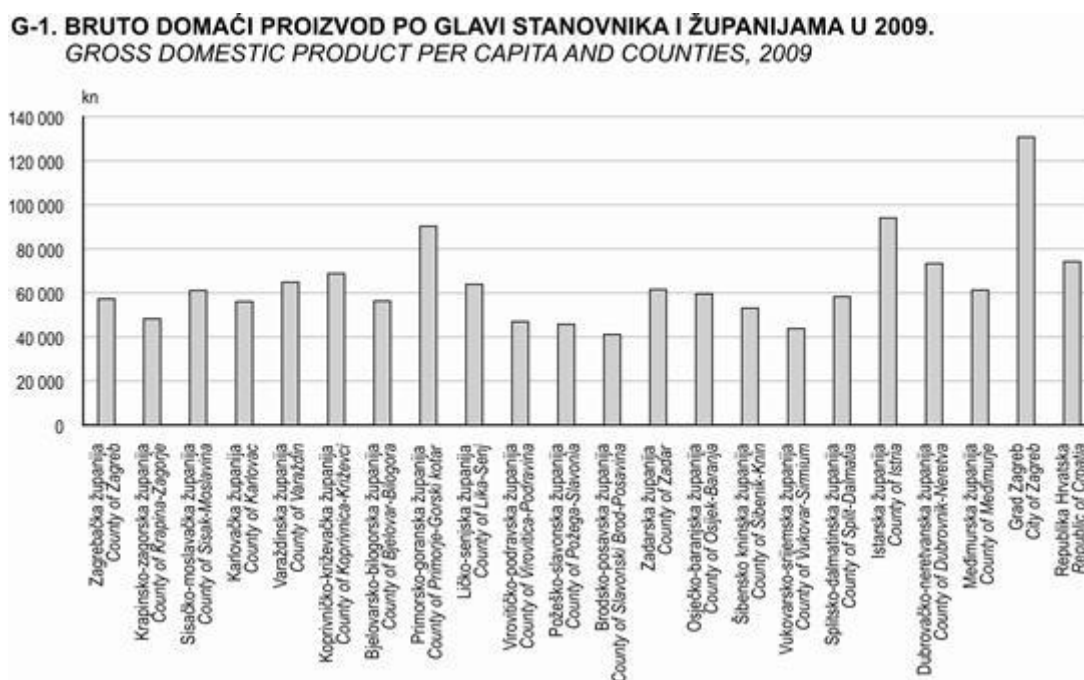
Prema zadnjim dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku BDP po stanovniku Ličko-senjske flupanije iznosi 8.039 Eura i bio je manji 17% od BDP-a Republike Hrvatske (DZS,2012) po stanovniku ostvarenog iste godine. Iako još uvijek nedovoljno, rast BDP-a po stanovniku iznosio je 2001.g. manje od 2000 eura, te je tada flupanija bila predzadnja u Hrvatskoj, iz čega je vidljivo da se unatoč brojnim poteškoćama Ličko-senjska flupanija gospodarski značajno uzdigne. Prolaskom autoceste flupanija se povezala iznimno dobro sa svim krajevima Hrvatske, čime i svojevrsno središte sjevero-istočnih putova prema sjeveru i jugu.

Prema posljednjim dostupnim podacima za flupanije bruto domaći proizvod Ličko-senjske flupanije iznosio je u 2007. godini 411 milijuna EUR-a –to predstavlja 1% ukupnog BDP-a Republike Hrvatske (DZS;2012). Mjereno visinom ostvarenog BDP-a po stanovniku u 2007. godini Ličko-senjska flupanija bila je sedma flupanija u RH, a u 2007. godini visina ostvarenog BDP-a po stanovniku u LSf bila je 17% manja od iste ostvarene na nivou RH. U europskim okvirima flupanija pripada slaborazvijenim regijama, budući da zaostaje za prosjekom Jadranske Hrvatske (17%) i RH (20%), a za prosjekom EU-27 više od 50% (BDP/stan. 2007. godine u LSf bio je svega 32%

BDP/stan. EU 27). Izuzetak je bila 2004. godina kada je uslijed izgradnje autoceste pokazatelj BDP-a za Li ko-senjsku flupaniju bio iznad prosjeka Republike Hrvatske.

Za komparaciju, ostvareni BDP po glavi stanovnika u flupanijama dvije godine kasnije iznosi kako slijedi (DZS;2012):

Grafikon 3. Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika i županijama RH u 2009.

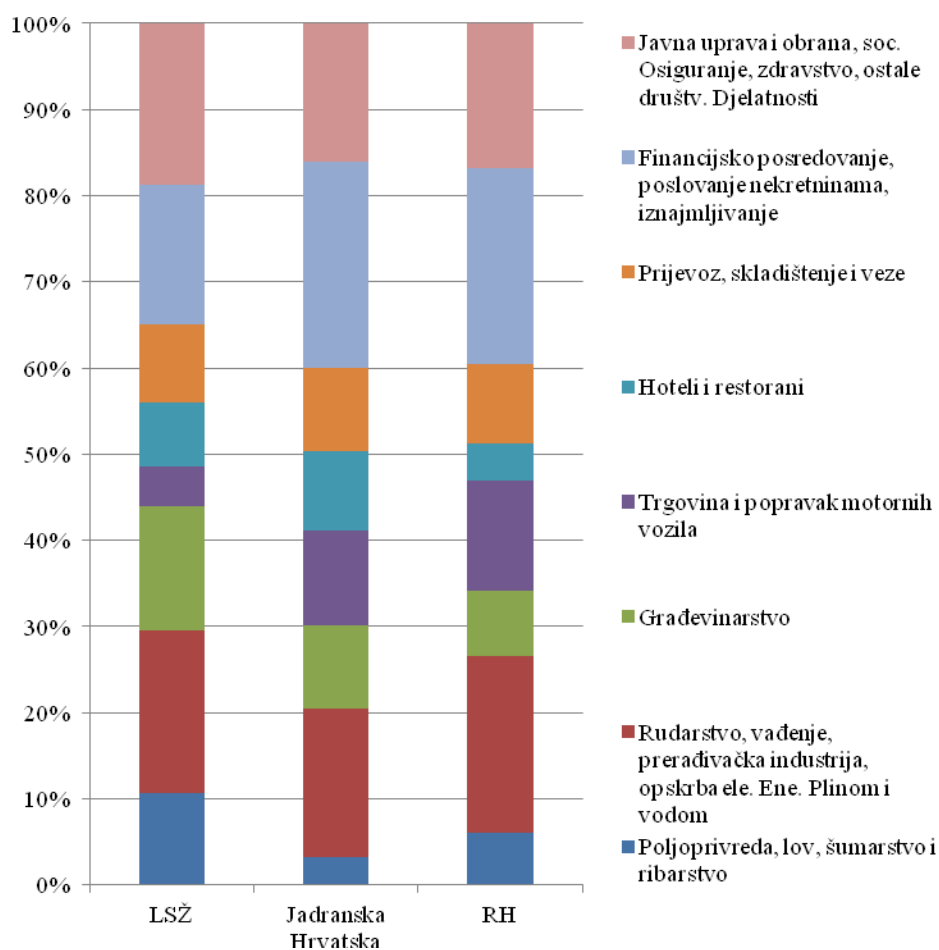
Izvor: <http://www.dzs.hr/>

Kao što je vidljivo iz prikaza, BDP Li ko-senjske flupanije u 2009. godini nešto je veći nego u većini ostalih flupanija, što ide u prilog tezi da se gospodarstvo flupanije polako razvija, čemu najviše pridonose turistički rezultati.

U strukturi ukupne bruto dodane vrijednosti u Li ko-senjskoj flupaniji 2007. godine jednak udio imale su djelatnosti javne uprave i obrane, socijalnog osiguranja, zdravstva i ostalih društvenih djelatnosti kao i djelatnosti rudarstva, vađenja, prerada i obrade drveta i opskrbe električnom energijom zbirno (18,8%). U odnosu na Jadransku Hrvatsku i Republiku Hrvatsku, Li ko-senjska flupanija ostvarila je veći

bruto dodanu vrijednost u djelatnosti poljoprivrede, -umarstva i ribarstva, gra evinarstva i javne uprave dok je nifli udio u odnosu na RH i Jadransku Hrvatsku ostvaren u djelatnosti trgovine, financijskog posredovanja i poslovanja nekretninama. Struktura bruto dodane vrijednosti u Li ko-senjskoj flupaniji, Jadranskoj Hrvatskoj i Republici Hrvatskoj 2007. godine prikazana je sljede im grafom:

Graf 4. Struktura bruto dodane vrijednosti u Ličko-senjskoj županiji 2007.

Slika 1: Struktura bruto dodane vrijednosti za Republiku Hrvatsku i Ličko-senjsku županiju po NKD iz 2002. godine za 2007. godinu; Izvor: DZS, Priopćenje 12.1.2. od 1. ožujka 2010. godine

Udio djelatnosti javne uprave i obrane, socijalnog osiguranja zdravstva i ostalih društvenih djelatnosti te djelatnosti rudarstva, vađenja, prerađivačke industrije i opskrbe električnom energijom zbirno u strukturi bruto dodane vrijednosti ostvarene na području

Li ko-senjske flupanije bitno se ne razlikuju od udjela istih djelatnosti u strukturi BDV ostvarene na podru ju Jadranske Hrvatske ili RH. Iako su prosje ne stope rasta odabranih pokazatelja u Li ko-senjskoj flupaniji u posljednjih pet godina gotovo na razini stopa rasta u Republici Hrvatskoj, gospodarstvo Li ko-senjske flupanije karakterizira jo– uvijek skroman udio u ukupnom gospodarstvu Republike Hrvatske u apsolutnom smislu (udio u broju zaposlenih, broju trgova kih dru–tava, ostvarenom ukupnom prihodu). Sli ni su i relativni pokazatelji (robni izvoz po stanovniku).

Tablica 22. Odabrani pokazatelji gospodarstva LSŽ i RH 2005.-2009. godine

Pokazatelj	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Ø godišnji IND (05-09)		% udio LSŽ /RH (2008.)
						LSŽ	RH	
Broj trgova kih dru–tava	477	546	601	656	674	109,1	110,4	0,6
Broj obrtnika	1.476	1.448	1.485	1.422	1.305	97,05	97,2	1,4
UKUPNA ZAPOSLENOST	13.593	13.496	13.688	14.114	13771	100,4	102,4	0,95
Pravne osobe	10.041	9.957	10.000	10.406	10.412	100,9	103,9	0,86
Obrti	2.965	3.020	3.199	3.261	2.940	100,0	98,2	1,2
Poljoprivrednici (HZMO)	587	519	489	447	419	92,0	92,2	1,2
POSLOVANJE TRGOVA KIH DRUTMTAVA (FINA)								
Ukupni prihodi (u mil. HRK)	1.353	1.533	1.667	1.803	1.584	104,5	104,6	0,3
Ukupni rashodi (u mil. HRK)	1.360	1.480	1.585	1.785	1.557	103,9	105,2	0,3
Broj zaposlenih	4.050	4.300	4.400	4.575	4.465	102,5	102,3	0,5
Prosje na neto pla a	2.990	3.040	3.367	3.450	3.582	104,7	106,2	(RH=100) 77,3
POSLOVANJE OBRTNIKA (MFIN PU)								
Ukupni primici obrta (u 000 HRK)	522.102	406.539	389.773	393.637	-	91,6	94,8	1,16
Ukupni izdaci obrta (u 000 HRK)	463.958	353.373	338.521	343.393	-	91,1	94,2	1,16
IZVOZ u 000 USD	6.563	6.887	11.399	8.825	6.636	104,9	107,0	0,06
IZVOZ u 000 USD po stanovniku	122,3	128,3	212,4	164,4	114,9	104,6	107,0	(RH=100) 4,9
OSTVARENE INVESTICIJE U DUGOTRAJNU IMOVINU (pravnih osoba) u 000 HRK	250.745	340.089	297.707	264.022	-	104,0	112,4	0,38

Izvor podataka:

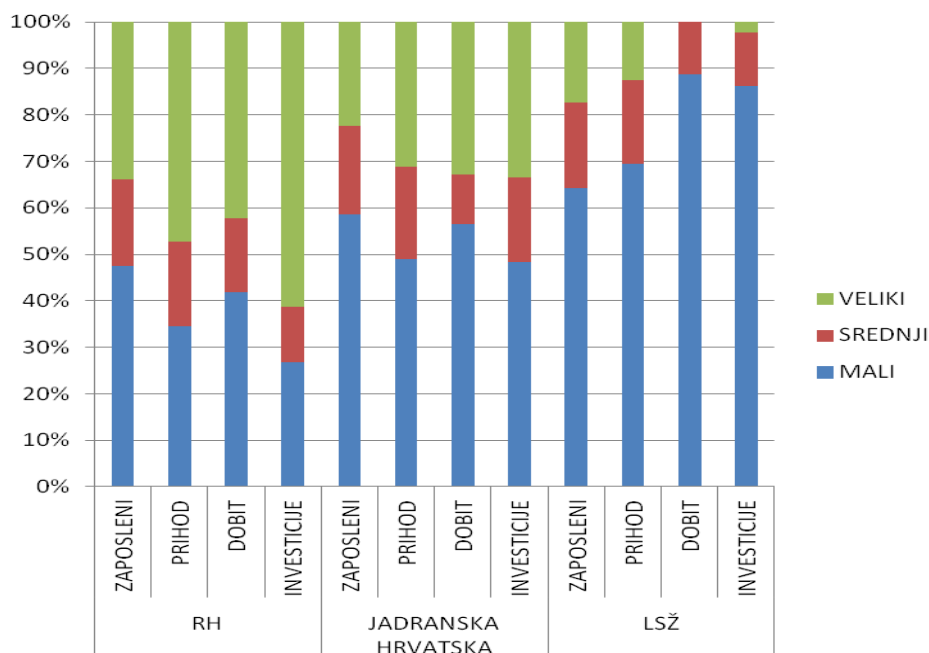
Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika RH po županijama u 2005.,2006.,2007.,2008. i 2009. godini, DZS – Priopćenje broj 11.1.2/2 od 2006., 2007., 2008., 2009. i 2010. godine, Porezni vjesnik, službeni glasnik Porezne uprave Republike Hrvatske br. 2d 2007, 2008, 2009, 2010.g., Statistički ljetopis 2006., 2007., 2008., 2009. str. 603, DZS – Statistička izvješća, HZMO – Statističke informacije

Važno je napomenuti da pokazatelji temeljeni na podacima FINA-e ne obuhvaćaju financijske rezultate i zaposlene u velikim drflavnim tvrtkama (Hfi, HT,

HEP, INA, Hrvatske –ume, Hrvatske vode, Hrvatske po–te) kao i velikim trgova kim lancima koji se ostvare na podru ju Li ko-senjske flupanije nego su prikazani u okviru rezultata za Grad Zagreb jer se podaci evidentiraju prema administrativnom sjedi–tu tvrtke iako se stvarna poduzetni ka aktivnosti odvija na podru ju cijele Republike Hrvatske.

Prema veli ini poduzetnika u strukturi gospodarstva Li ko-senjske flupanije dominiraju mali poduzetnici koji ine 98% ukupnog broja poduzetnika flupanije. Promatrano po veli ini gospodarskih subjekata, udio zaposlenih kod malih poduzetnika u Li ko-senjskoj flupaniji ve i je od istog udjela na nivou kako RH tako i Jadranske regije. Isto tako mali poduzetnici ostvaruju ve i udio u ukupnim prihodima gospodarstva u na–oj flupaniji u odnosu na udio istih u ukupnim prihodima gospodarstva RH i Jadranske Regije, te daleko ve i udio u ostvarenoj dobiti i realiziranim investicijama (ISG;2009).

Graf 5. Usporedba važnosti malog i srednjeg gospodarstva u Ličko-senjskoj županiji, Jadranskoj regiji i RH u 2009. godini

Izvor: Izvješće o stanju u gospodarstvu 2009.

Tablica 23. Ocjena razvijenosti Ličko-senjske županije sukladno Uredbi o indeksu razvijenosti (NN 63/10)

<i>Pokazatelj</i>	<i>Prosječni dohodak per capita (kn) 2006.-2008.</i>	<i>Prosječni izvorni prihodi per capita (kn) 2006.-2008.</i>	<i>Prosječna stopa nezaposlenosti 2006.-2008.</i>	<i>Kretanje stanovništva 2001.-1991. (IND 1991=100)</i>	<i>Udio obrazovanog u stanovništvu 16-65 g. (2001.)</i>
<i>Ličko-senjska</i>	<i>23.127</i>	<i>2.759</i>	<i>16,80%</i>	<i>65,1</i>	<i>59,70%</i>
<i>Republika Hrvatska</i>	<i>26.280</i>	<i>3.613</i>	<i>13,80%</i>	<i>93,9</i>	<i>67,30%</i>
<i>Jadranska Hrvatska</i>	<i>25.266</i>	<i>3.785</i>	<i>13,5%</i>	<i>87,5</i>	<i>70,5%</i>

Izvor: www.mrrsvg.hr

Prosje ni iznos ukupnog dohotka i dobiti koje godi–nje ostvaruju porezni obveznici u Li ko-senjskoj flupaniji po stanovniku u razdoblju 2006.-2008. godine iznosio je 23.127 kuna i bio je 14% nifli od prosje nog dohotka *per capita* na nivou Republike Hrvatske i 9% nifli od istoga na nivou Jadranske Hrvatske. Prosje ni izvorni prihodi jedinica lokalne odnosno podru ne (regionalne) samouprave po stanovniku u Li ko-senjskoj flupaniji znatno su manji od istih na nivou RH i Jadranske Hrvatske (ISG;2009).

Za komparaciju, prema Izvje– u o stanju u gospodarstvu LSfi ukupno ostvarena dobit nakon oporezivanja 2009. godine u flupaniji ukupno je 18% nifla nego ista ostvarena prethodne godine, –to iznosi dodatan pad od 4 postotna poena u odnosu na prethodnu godinu. Najve a dobit nakon oporezivanja ostvarena je u gradu Gospi u i op ini Plitvi ka jezera, dok je ukupno najve i porez na dobit napla en je na podru ju gradova Gospi a (32,82% ukupno napla enog poreza na dobiti u flupaniji), Novalje (27,3 %) i Oto ca (13,5%). Vafno je napomenuti da su poduzetnici sa sjedi–tem u op ini Plitvi ka jezera koji imaju vi–e od 5 zaposlenih sa sjedi–tem na podru ju op ine, iako imaju relativno visoku ostvarenu dobit, oslobo eni pla anja poreza na dobit

sukladno Zakonu o područjima od posebne državne skrbi¹². Ukupno ostvareni gubitak nakon oporezivanja povećan je u 2009. godini u odnosu na 2008. godinu 48%. Prosječna mjesečna neto plaća u 2009. godini porasla je ukupno 5% u odnosu na 2008. godinu, što je više od istog porasta na nivou RH (0,6%). Indeks rasta prosječne mjesečne neto plaće ostvaren je u svim jedinicama lokalne samouprave na području Ličko-senjske županije osim u općinama Donji Lapac, Vrhovine, Perušići i Lovinac (ISG;2009).

Velike oscilacije u izvornim prihodima izravno su vezane uz razvojne gospodarske probleme županije u koje spadaju (ROP LSfi,2010):

- županija pripada slabo razvijenim regijama, budući da po visini ostvarenog BDP-a po stanovniku zaostaje za prosjekom Jadranske Hrvatske i RH (17%), a za prosjekom EU-27 više od 50%
- U strukturi BDV relativno mali udio proizvodnih djelatnosti u odnosu na isti udio javne uprave, zdravstva i ostalih društvenih djelatnosti
- Gospodarstvo Ličko-senjske županije karakterizira još uvijek skroman udio u ukupnom gospodarstvu Republike Hrvatske (vezano uz sličan udio u broju stanovnika županije), a pogotovo mali udio u ostvarenom izvozu
- Trajni izazov opstanka i pozicioniranja na globalnom tržištu i tržištu EU u uvjetima različitih postojećih ograničenja
- Mali udio u ukupnoj gospodarskoj aktivnosti srednje velikih i velikih gospodarskih subjekata, koji se tradicionalno nositeljima investiranja u regiji
- Izvorni prihodi JLP(R)S po stanovniku u LSfi znatno su manji od istih na nivou RH i na nivou Jadranske Hrvatske.

¹² Porezne olakšice u 2009. godini sukladno Zakonu o PPDS-u utvrđene su za poduzetnike s više od 5 zaposlenih

na neodređeno radno vrijeme (od kojih više od 50% ima prebivalište na području PPDS-a) i to:

I. skupina PPDS-a u županiji: Pl. Jezera i D. Lapac, - oslobođeni plaćanja!

II. skupina PPDS-a u županiji: Gospić, Otočac, Lovinac, Udbina i Vrhovine - plaćaju 25% od propisane stope;

III. skupina PPDS-a u županiji: Brinje, Perušići - plaćaju 75% od propisane stope.

Ako bi se navedeni podaci komparirali sa istima iz 1996. godine moglo bi se zaključiti da su gospodarstvo i tada karakterizirala mala i srednja trgovačka društva koja su jako je stradala u ratu te da je gospodarstvo bilo nedovoljno razvijeno i prije Domovinskog rata. Stoga su pokazatelji gospodarskih aktivnosti u Ličko-senjskoj županiji simbolični ako ih se uspoređuje sa adekvatnim pokazateljima ostalog gospodarstva u državi, što je posebno vidljivo u pokazateljima za 1995. i 1996. godinu (ISG;1996)

Tablica 24. Procijenjeni ukupni prihodi i ukupni rashodi (na temelju podatka o broju zaposlenih Državnog zavoda za statistiku) u Ličko-senjskoj županiji u 1996. godini

Djelatnost	Broj zaposlenih	Kolona 3 iz Tabele 3	Ukupni prihodi (u kn)	Kolona 6 iz Tabele 3	Ukupni rashodi (u kn)
1	2	3	4	5	6
Industrija i rudarstvo	2193	105,820.96	232,065,365.28	112,174.94	245,999,643.42
Poljoprivreda i ribarstvo	307	143,878.29	44,170,635.03	153,838.45	47,228,404.15
Šumarstvo	637	386,747.91	246,358,418.67	353,362.55	225,091,944.35
Vodoprivreda	69	135,879.07	9,375,655.83	162,279.99	11,197,319.31
Graditeljstvo	388	398,736.92	154,709,924.96	382,151.92	148,274,944.96
Promet i veze	646	125,278.99	80,930,227.54	124,302.30	80,299,285.80
Trgovina	814	322,450.09	262,474,373.26	324,177.71	263,880,655.94
Ugostiteljstvo i turizam	1071	164,691.87	176,384,992.77	195,031.76	208,879,014.96
Obrtništvo	71	89,743.73	6,371,804.83	88,925.40	6,313,703.40
Stambeno-komunal. djelat.	199	139,477.62	27,756,046.38	143,439.73	28,544,506.27

Financijske i druge usluge	251	273,918.59	68,753,566.09	244,200.32	61,294,280.32
UKUPNO:	6653	184,480.28	1,227,347,302.84	191,802.49	1,276,061,965.97

Izvor: Procjena Upravnog odjela za gospodarstvo LSŽ 1996

Iz navedene tabele koja je izrađena prema podacima ZAP-a vidljivo je da je gospodarstvo Ličko-senjske županije općenito i u 1996-oj godini imalo negativan trend. Ukupni gubitak tekuće godine na kraju 1996. godine bio je 66.6% veći od onog iz 1995. godine. Pored toga preneseni gubitak iz 1995. u 1996. godinu iznosio je 40.176 mil. kuna – to je za 69.2% više nego – to je preneseno u 1995. godinu, a pored toga u 1996. godini stvoreno je još 3.533 milijuna kuna gubitka iznad visine kapitala koji je time 70.0% veći od onog u 1995. godini (ISG;1996).

Unato tome, u županiji su evidentni znakovi oporavljanja u gospodarskim kretanjima, jer je 31.12.1996. zabilježen rast ukupnog prihoda od 15.0% u odnosu na 31.12.1995. godine, i on sada iznosi 657.118.759,00 kn. Prema raspoloživim podacima Državnog zavoda za statistiku, broj zaposlenih u gospodarstvu Ličko-senjske županije u 1996. godini iznosio je 6653. Ovaj broj uključuje i zaposlene radnike u podružnicama javnih poduzeća u županiji, Nacionalnom parku Plitvička jezera, i pravnim osobama koje nisu predale godišnja izvješća ZAP-u (ISG;1996). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, fizički obujam industrijske proizvodnje u 1996-oj godini u Ličko-senjskoj županiji smanjen je za 1.2% u odnosu na nivo iz 1995. godine, prvenstveno zbog velikog pada proizvodnje u prehrambenoj industriji (proizvodnja kruha, proizvodnja piva). Podaci o industrijskoj proizvodnji u Republici Hrvatskoj govore da je ona u 1996-oj godini povećana 3.1% u odnosu na onu u 1995-oj (ISG;1996).

Iz svega se može izvući nekoliko zaključaka vezano uz (tranzicijsko) gospodarstvo županije a na primjeru stanja gospodarstva LSŽ u 2009. godini (ISŽ;2009):

- Financijski rezultati poduzetnika Hrvatske za 2009. godinu pokazali su smanjenje gospodarske aktivnosti i ostvarenu najmanju neto dobit u posljednjih osam godina i

time dali najveći i doprinos smanjenju bruto domaćeg proizvoda od 5,8%, što se odrazilo i na poslovanje poduzetnika u Ličko-senjskoj županiji,

- Usporedbu u Ličko-senjsku županiju s ostalim županijama RH evidentno je da su tri županije s manje od po 1,0% ukupnog broja poduzetnika (Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska i Ličko-senjska županija). Iz podataka o udjelu poduzetnika s dobiti i udjelu poduzetnika s gubitkom vidljivo je da je LSŽ i u 2009. godini imala najveći i udio poduzetnika s dobiti i manji udio poduzetnika s gubitkom od prosjeka RH, a jedna je od deset županija koje su 2009. godine ostvarile pozitivan konsolidirani financijski rezultat u visini od 18 milijuna kuna
- Ukupno ostvarena dobit nakon oporezivanja 2009. godine u županiji ukupno je 18% niža nego ista ostvarena prethodne godine (RH -20,6%) dok je ukupno najveći i porez na dobit naplaćen je na području gradova Gospića (32,82% ukupno naplaćenog poreza na dobiti u županiji), Novalje (27,3 %) i Otočca (13,5%)
- Promatrano po djelatnostima od 82 milijuna kuna ostvarene dobiti nakon oporezivanja, najveća dobit ostvarena je u djelatnosti trgovine (23%) i prerađivačke industrije (22%). I 2009. godine sektor koji ostvaruje ukupno najveći i prihod i obuhvaća ukupno najveći i udio registriranih poduzetnika u Ličko-senjskoj županiji je sektor trgovine na veliko i na malo (33,57% ukupnog prihoda, 27,4% registriranog broja poduzetnika), dok je prema broju zaposlenih najznačajniji sektor prerađivačke industrije (836 ili 18,7% svih zaposlenih).

Završno se može zaključiti da se gospodarstvo Ličko-senjske županije nije oporavilo odnosno da se vrlo sporo oporavlja od posljedica rata koje su uništile gospodarske potencijale te posljedice privatizacije kojom su ugašeni i preostali primarno prerađivački pogoni. Također, struktura najvećeg ostvarenog prihoda ukazuje na činjenicu da se gospodarski parametri ne baziraju na proizvodnji već na trgovini koja dugoročno ne generira nova radna mjesta, te da se znatan pomak (koji u ukupnom udjelu ne čini znatnu razliku) vidi u razvoju turizma kao perspektivne gospodarske grane. Stanje, međutim zabrinjava ako se stavi u kontekst globalne gospodarske krize jer unatoč potencijalima, parametri gospodarskog razvoja u znatnom su opadanju.

4.1.2. PRAVCI GOSPODARSKOG RAZVOJA LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE

Prema podacima za 2009. godinu poduzetnici s područja Ličko-senjske županije koji su dostavili godišnje izvještaje o poslovanju FINA-i prijavili su ukupne prihode u visini od 1.584 milijuna kuna, što predstavlja 0,3% ukupnih prihoda poduzetnika u Republici Hrvatskoj. Dobit razdoblja je iznosila 82 milijuna kuna, odnosno oko 0,3% ukupne dobiti svih poduzetnika RH (FINA;2012).

Tablica 25. Razvijenost županijskog gospodarstva u 2009. (RH=100)

	Prihodi po stan. u 2009.	Aktiva po stan. u 2009.	Dobit nakon oporez. po stan. 2007-2009.	Gubitak nakon oporez. po stan. 2007.-2009.	Investicije po stan. 2007-2009	Izvoz po stan. u 2009.
1. Zagrebačka	78	48	69	42	62	32
2. Krapinsko-zagorska	51	38	47	46	50	88
3. Sisačko-moslavačka	34	25	22	53	21	87
4. Karlovačka	38	27	50	36	26	62
5. Varaždinska	79	49	62	35	66	137
6. Koprivničko-križevačka	59	39	34	30	35	71
7. Bjelovarsko-bilogorska	35	25	37	47	28	34
8. Primorsko-goranska	83	76	70	151	85	69
9. Ličko-senjska	21	34	28	51	73	4
10. Virovitičko-podravska	32	26	15	22	26	44
11. Požeško-slavonska	28	22	16	24	20	41
12. Brodsko-posavska	32	20	26	20	18	37
13. Zadarska	49	59	61	108	69	51
14. Osječko-baranjska	55	45	39	38	53	43
15. Šibensko-kninska	37	46	29	50	42	73
16. Vukovarsko-srijemska	33	29	27	23	30	25
17. Splitsko-dalmatinska	64	64	57	134	62	61
18. Istarska	104	119	141	111	116	195
19. Dubrovačko-neretvanska	56	85	117	127	95	12
20. Međimurska	64	44	50	28	51	109
21. Grad Zagreb	300	333	316	247	311	170
Ukupno Republika Hrvatska	100	100	100	100	100	100

Izvor: FINA,2012

Prema ve ini pokazatelja razvijenosti flupanija biljeffi ispodprosje ne rezultate ó najnifli prihodi i ostvareni izvoz po stanovniku u 2009. godini, dok su pokazatelji razvijenosti iznad prosjeka Republike Hrvatske samo u Gradu Zagrebu –to ukazuje na neravnomjeran gospodarski razvoj i koncentraciju poduzetni ke aktivnosti u Gradu Zagrebu.

Pored razvijenosti gospodarstva, vrlo je vaflno ocijeniti njegovu u inkovitost. Za ocjenu relativne snage lokalnog gospodarstva koristili su se per capita pokazatelji, dok e se za ocjenu u inkovitosti poslovanja koristiti pokazatelji po zaposlenom.

Pokazatelji u inkovitosti, kao i u slu aju pokazatelja razvijenosti gospodarstva, daju me usobno razli ite rezultate. S jedne strane u LSfi biljeffi se iznadprosje na razina investicija i po zaposlenom, dok je, s druge strane, dohodovnost poduze a mjerena prihodima po zaposlenom najmanja od svih promatranih flupanija. Takav rezultat se samo dijelom moffe protuma iti injenicom da se Li ko-senjska flupanija u ve oj mjeri oslanja na radno-intenzivne djelatnosti poput trgovine u odnosu na ostale flupanije. Me utim, o ito je da uzroke treba traffiti i na drugoj strani, a to je slabijoj konkurentnosti poduze a, neovisno o tome u kojem sektoru posluju.

Jo– jedan vaflan pokazatelj profitabilnosti gospodarstva jest udjel dobiti u ukupnim prihodima. Dinami ki pokazatelji poslovanja poduzetnika u razdoblju 2005.-2009. godine su uglavnom jako dobri. flupanija prema ve ini pokazatelja nadma–uje Jadransku Hrvatsku te je ili na razini ili iznad prosjeka Republike Hrvatske. Tako Li ko-senjska flupanija biljeffi u odnosu na Jadransku Hrvatsku iznadprosje ne stope rasta u pogledu rasta prihoda trgova kih dru–tava, broja zaposlenih i dobiti trgova kih dru–tava kao i u pogledu smanjivanja gubitaka .

Dinami ki pokazatelji poslovanja poduzetnika u razdoblju 2005.-2009. godine su uglavnom jako dobri. flupanija prema ve ini pokazatelja nadma–uje Jadransku Hrvatsku te je ili na razini ili iznad prosjeka Republike Hrvatske. Tako Li ko-senjska flupanija biljeffi iznadprosje ne stope rasta u pogledu rasta prihoda trgova kih dru–tava, broja zaposlenih i dobiti trgova kih dru–tava kao i u pogledu smanjivanja gubitaka.

Tablica 26. Godišnje stope rasta pokazatelja poslovanja trgovačkih društava 2005.-2009.(u %)

	Prihodi	Broj zaposlenih	Dobit nakon oporez.	Gubici nakon oporez.
Li ko-senjska flupanija	17,07	10,25	7,53	-28,86
Jadranska Hrvatska	14,46	10,21	4,39	58,77
Republika Hrvatska	17,12	9,29	-4,50	102,93

Izvor: UO za gospodarstvo, na osnovu podataka FINA - Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika RH po županijama u 2009. godini, srpanj 2010. godine

Promjene u sektorskoj strukturi flupanijskog gospodarstva u razdoblju 2005.-2009. godine nisu značajnije izražene. Udjel u ukupnom prihodu neto je manji u djelatnosti trgovine, građevinarstva i prerivačke industrije, dok je udjel u zaposlenosti najviše povećan u djelatnosti hotela i restorana. Kod dobiti, najveći i rast udjela biljeffi sektor prerivačke djelatnosti dok je kod ostalih društvenih djelatnosti ostvaren najveći i pad udjela u dobiti. Trend poslovanja gospodarstva Li ko-senjske flupanije (prema konsolidiranom financijskom rezultatu) u razdoblju 2005-2009. godine pokazuje praćenje trenda Republike Hrvatske (osim za posljednju godinu), ali na ništem opsegu poslovanja. U 2009. godini od 554 poduzetnika koji su predali izvještaja FINA- i 344 poduzetnika su poslovala s dobiti (62,1%) dok je u Republici Hrvatskoj za isto razdoblje 59,5% poduzetnika poslovalo s dobiti.

Prema podacima FINA-e za 2009. godinu, prema pokazatelju produktivnosti rada mjerenim ukupnim приходima po zaposlenom najslabije rezultate imali su zaposleni u Li ko-senjskoj flupaniji svega 355 tisuća kuna, a najbolje zaposleni Grada Zagreba 6 915 tisuća kuna po zaposlenom. Prema pokazatelju produktivnosti rada mjerenom neto dobiti (dobit minus gubitci) po zaposlenom u 2009. Godini Li ko-senjska flupanija je među 10 flupanija koje su ostvarile neto dobit po zaposlenom u 2009. godini. Prema pokazatelju ukupne ekonomičnosti prihodi su bili veći od rashoda u 12 flupanija uključujući i Li ko-senjsku flupanija je ekonomičnost bila neto veća od prosjeka Republike Hrvatske koji je iznosio 1,57% (Li ko-senjska flupanija 1,73%).

Regionalni operativni program Li ko-senjske županije je strategija društvenog i gospodarskog razvoja županije za period 2005 do 2010 godine, donesena prema metodologiji strukturnih fondova EU u suradnji niza socijalnih i gospodarskih dionika u županiji. Regionalni operativni program Li ko-senjske županije izrađen je od strane županijske radne skupine, Regionalnog partnerskog odbora i uz tehničku pomoć konzultantske tvrtke IMC osigurane kroz CARDS 2003 "Održivi razvoj ratom pogođenih područja - planiranje i provedba regionalnog razvoja." Studiju Dugoročni razvoj Li ko-senjske županije 1995. - 2015. godine izradio je Ekonomski fakultet Rijeka, Znanstveno istraživački centar, 1997. godine, a usvojila županijska skupština Li ko-senjske županije na sjednici održanoj 07. srpnja 1998. godine. Studija predviđa osnovne potrebe stanovništva, mogućnosti, pravce, izvore i efekte razvoja gospodarstva, društvenih djelatnosti i cijele županije te mjere razvojne politike radi ostvarenja predviđenih ciljeva razvoja. Cilj njezine izrade bio je olakšati svrsishodno uključivanje županije u razvojne ciljeve, gospodarsku strategiju i mrežu velike gospodarske infrastrukture Republike Hrvatske.

Rezultati obrade razdoblja 1995-2002. godine pokazuju da se zapravo radilo o rješavanju osnovnih, političkih, gospodarskih i socijalnih problema u početnoj fazi mirnodopskog razvoja, osobito uz pomoć države. Županija bi se u daljnjem tijeku dugoročnog razvoja trebala osposobiti za normalan gospodarski i društveni razvoj zasnovan na vlastitim proizvodnim snagama. Studija Dugoročni razvoj Li ko-senjske županije 1995. - 2015. godine izrađena je s ciljem da posluži kao stručna ekonomska podloga za izradu Prostornog plana županije, koji će revalorizirati i alocirati uporabivi prostor Li ko-senjske županije za optimalne radne, stambene i rekreativne namjene. Osim toga cilj joj je i ukazati na alternativne mogućnosti globalnog razvoja županije te tako posluži kao osnova za vođenje lokalne gospodarske i razvojne politike županije, općina i gradova te kao okvirni dokument koji će olakšati izradu razvojnih programa većih gospodarskih subjekata i udruga u malom gospodarstvu.

Strateški cilj koji Li ko-senjska županija želi ostvariti je razvijeno malo i srednje poduzetništvo s povećanim udjelom proizvodnje i izvoza finalnih proizvoda s naglaskom na korištenje prirodnih resursa i to kroz ostvarenje sljedećih ključnih ciljeva: jačanje konkurentne sposobnosti gospodarstva, ravnomjeran regionalni razvoj,

podizanje kvalitete poduzetničke infrastrukture i jačanje poduzetničke klime. Ostvarenje predloženih mjera moguće je uz usmjerenost svih sudionika (tijela državne uprave, područne i lokalne samouprave, različitih institucija povezanih s malim gospodarstvom) a naročito samih poduzetnika. Najvažniji je preduvjet svakako osiguranje dostatnih i povoljnih financijskih sredstava, posebice ako je potrebno značajnije pokrenuti zapošljavanje. U skladu s utvrđenim potrebama utvrđeni su općeg ciljevi razvoja na području LSfi i to kao (ROP LSfi,2012):

1. jačanje konkurentne sposobnosti poduzetnika sa specifičnim ciljem stvaranja uvjeta za opstanak poduzetnika na tržištu daljnji kvalitativni razvoj istih

2. ravnomjeran regionalni razvoj sa slijedećim specifičnim ciljevima:

- povećanje broja MSP na području LSfi,
- povećanje zaposlenosti na području LSfi,
- povećanje povoljnog financiranja poduzetništva na području LSfi i
- povećanje izvoza na području LSfi

3. podizanje kvalitete poduzetničke infrastrukture sa dva specifična cilja:

- povećanje broja poduzetničkih potpornih institucija
- povećanje kvalitete i razvoj usluga istih

4. jačanje poduzetničke klime sa specifičnim ciljem razvoja poticajnog okruženja za društveni i gospodarski razvoj.

Potrebna sredstva moguće je osigurati iz više izvora. Dijelom se to odnosi na proračunska sredstva državnog proračuna, a prije svega sredstva Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva, te proračunska sredstva županije, gradova i općina koja isti svake godine izdvajaju u svrhu stvaranja uvjeta za razvoj gospodarstva na svom području. Značajna sredstva mogu se aktivirati i iz stranih izvora – različitih fondova namijenjenih upravo razvoju malog gospodarstva.

5. SOCIJALNI ASPEKTI TRANZICIJSKIH PROMJENA U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

Kada se promatra socijalni aspekt promjena u Ličko-senjskoj županiji prvi raspoloživi podaci (oni za 1996. godinu) su nekompletni i metodološki neusporedivi. Unatoč tomu, iz izvješća i stalnog praćenja stanja za 1996. godinu u gospodarstvu ostaje tvrdnja da je stanje u gospodarstvu teško. U 1996. godini vidljivo je da je veliki broj pravnih osoba koje su poslovale prije Domovinskog rata prestalo sa radom, izostaja ili zbog ratnih šteta. Broj zaposlenih u gospodarstvu krajem 1996. godine (bez obrta) iznosio je 6653, što je još uvijek samo polovica zaposlenih u gospodarstvu prije rata. No ipak je broj zaposlenih u 1996. godini u odnosu na 1995. godinu neznatno povećan. Broj osoba koje traže zaposlenje prijavljenih u Zavodu za zapošljavanje (2779), je relativno velik, dok se sa druge strane pojavljuje nedostatak radne snage (graditeljstvo, proizvodnja u zakupljenim objektima MOL-a, umarstvo i sl.). Među nezaposlenima 43% je žena, što je posljedica prestanka rada poduzeća u kojima je uglavnom bila zaposlena ženska radna snaga ("Oteks", tekstilna ind. Otočac, "Sloga", tekstilna ind. Gospić, "Tesla", elektroindustrija Gospić).

Bez obzira na nedovoljnu potpunost podataka o vrijednosti imovine te o dugoročnim (I = 156) i kratkoročnim obvezama (I = 151), te o dugoročnim (I=398) i kratkoročnim potraživanjima (I=125), može se zaključiti da se radi o problemu likvidnosti, a i o financijskoj nedisciplini poduzetnika. Deset godina kasnije, ako se promatra po županijama Ličko-senjska županija je županija u kojoj je ostvaren najveći porast prosječne mjesečne neto plaće po zaposlenom od 1% dok je u većini županija ostvaren pad. Međutim, prosječna mjesečna neto plaća po zaposlenom kod poduzetnika u Ličko-senjskoj županiji iznosila je 3.645,00 kn i bila je za 21,8% niža od prosječne mjesečne neto plaće po zaposlenom kod poduzetnika u RH u 2010. godini (ISG,2010).

5.1. SOCIJALNE POSLJEDICE TRANZICIJE

Problem socijalnih indikatora (socijalnih posljedica) tranzicije jest ključno pitanje neriješenoga statusa. Naime, u prvih pet do šest godina tranzicijskog razdoblja o njima se sasvim marginalno raspravlja, a kada se bivše komunističke (sada socijaldemokratske) stranke vraćaju na vlast, sasvim jasno daju naslutiti da glavno društveno pitanje postaje pitanje socijalnih nesigurnosti. U državama u kojima se proces tranzicije završio ili je pred završetkom, u razdoblju od 1991. do 1995. godine broj onih koji novi sustav ocjenjuju lošijim u odnosu na prethodni značajno je porastao: sa 14% na 23% u Češkoj, sa 23% na 39% u Poljskoj, sa 35% na 51% u Slovačkoj te sa 40% na 51% u Mađarskoj (Ferge, 1998.:56). Ono što se u zemljama koje se često nazivaju naprednijima desilo već početkom 90-ih (a koje su, uz ekonomski oporavak, daljnje socijalno raslojavanje uspjele barem djelomično sanirati) u Rusiji je, te većini drugih postsovjetskih zemalja, u drugoj polovici 90-ih kulminiralo do pravoga socijalnog kolapsa. Rusku je socijalnu situaciju najpregnantnije opisao Guy Standing dovodeći (pod njezinim dojmom) u pitanje racionalnost cjelokupne društvene preobrazbe (Standing, 1998.:23-42).

Razmjeri socijalnih neuravnoteženosti postupno su doveli do situacije u drugoj polovici 90-ih da svaka studija tranzicijskog razdoblja (uključujući i one financijskih agencija) detaljno dokumentira sve socijalne posljedice tranzicijskog razdoblja. Osim na razini priznavanja činjenica, velika se pozornost sada posvećuje i dubljoj vezi socijalnih problema s procesom cjelokupne društvene preobrazbe, jer postaje sasvim jasno da nove društvene institucije nije moguće graditi na temeljima siromaštva i nejednakosti koje razaraju društvo. Ovo razumijevanje, međutim, ne uspijeva razriješiti političnu dilemu: je li do socijalnog kolapsa zaista došlo zato što reforme nisu bile brže i učinkovite? Štaviše i kad se prizna da za postkomunističke reforme u nizu zemalja nisu postojale ni minimalne društvene pretpostavke i dalje se moramo suočiti s temeljnom činjenicom: drugoga puta zasada nema, ili nema društvenih aktera koji ga mogu izvesti.

Analiza socijalnih posljedica cjelokupne društvene preobrazbe ponovno jasno govori o dvjema grupama postkomunističkih zemalja, onih srednje i (većim dijelom)

jugoisto ne Europe te zemalja ZND-a. Naravno, i unutar tih dviju grupa zemalja postoje razlike koje detaljnija analiza ne smije zanemariti. O svemu vrlo jasno govori sljede i pregled injenica (Fajth, Micklewright, 2001.; 154):

- Osam od dvadeset ključnih socijalnih indikatora zabilježilo je progres između 1989. i 1999. u većini zemalja: mortalitet dojenčadi, adolescentska trudnoća, pobačaj, obuhvaćenost –kolovanjem, mortalitet roditelja, mortalitet mladih te otkrivano trajanje života za muškarce i žene. Međutim, u 17 od 27 zemalja većina je indikatora zabilježila ozbiljan regres.
- Desio se i veliki demografski zaokret. Ukupan broj djece (108 milijuna) je za 13% manji nego 1989. godine. Udjel sklopljenih brakova smanjio se za trećinu, a udjel djece rođene izvan braka povećao se sa 11% na 22%.
- S vrlo niske razine Ginnijev je koeficijent dohodovne nejednakosti porastao do prosječne razine OECD-zemalja, ali u Rusiji, Moldaviji, Armeniji, Gruziji i Tadžikistanu i znatno više, sve do razine niza latinoameričkih zemalja.
- Krajem 90-ih 18 milijuna djece živjelo je u kućanstvima s manje od 2,15 US\$ *per capita* dnevno. Premda je takve djece najviše u zemljama ZND-a, oko dva milijuna siromašne djece živi u svim ostalim postkomunističkim zemljama.
- Stopa mortaliteta je povećana u takvom opsegu da je u razdoblju 1990. – 1999. bilo 3,2 milijuna više umrlih, nego što bi ih bilo da je stopa mortaliteta ostala na razini iz 1990. godine.
- Veliki je porast zaraznih bolesti, posebice HIV/AIDS-a i tuberkuloze: čak 90% od krajem 2000. godine procijenjenih 700.000 HIV-pozitivnih osoba živi u Rusiji i Ukrajini.
- Oko 9 milijuna ili trećina onih iz dobne skupine 15 – 18 godina u 1999. godini nisu obuhvaćena redovnim –kolovanjem. Pristup obrazovanju i kvaliteta obrazovanja pogoršani su, posebice u ruralnim predjelima. Jedan od bitnih razloga tome jest povećani udjel roditeljskog sufinanciranja troškova –kolovanja.

Tablica 27. Socijalni indikatori tranzicije, odabrane zemlje

Zemlja	Totalna stopa	Mortalitet	O ekivano trajanje		Ginijev koeficijent	
	fertiliteta,	dojen adi,	flivota mu-karaca		distribucije dohotka	
	1999.	1999.	1989	1999	1989	1998
Albanija	2,10	12,3	69,6	71,7	ó	ó
Bugarska	1,23	14,6	68,6	67,9	0,233	0,345
Bjelorusija	1,31	11,5	66,8	62,2	0,229	0,253
e-ka R.	1,13	4,6	68,1	71,4	0,198	0,212
Hrvatska	1,38	7,7	66,8	ó	ó	0,350
Ma arska	1,29	8,4	65,4	66,3	0,225	0,250
Moldavija	1,40	18,2	65,5	63,7	0,251	ó
Poljska	1,40	8,9	66,7	68,8	0,275	0,326
Rumunjska	1,30	18,6	66,5	66,1	0,237	0,298
Rusija	1,17	16,9	64,2	59,9	ó	0,470
Slova ka	1,33	8,3	66,8	69,0	ó	0,326
Slovenija	1,21	4,5	68,8	71,4	ó	0,243
Ukrajina	1,10	12,8	66,0	63,0	0,228	ó

Izvor: *Unicef, 2001.*

Nema sumnje da je rije o ozbiljnim dru-tvenim posljedicama s kojima se svaka strategija dru-tvenog razvoja mora ozbiljno suo iti. Zanimljiv je, me utim, slu aj srednjoeuropskih zemalja koje nisu zabiljeffile tako razorne socijalne posljedice i u kojima su, u promatranom razdoblju, neki klju ni socijalni indikatori (ili, ak, ve ina njih) zabiljeffili pobolj-anje. U njima se kao glavni problem postavio problem nezaposlenosti te, u javnosti snafno percipirano, pove anje dru-tvenih razlika. Premda su podaci esto vrlo neprecizni, oni dostupni o Ginijevu koeficijentu to potvr uju. Dru-tvene su se nejednakosti izrazito pove ale u kratkom vremenskom razdoblju, ali se one (barem za ve inu srednjoeuropskih zemalja) ne razlikuju bitno od dru-tvenih nejednakosti u zemljama OECD-a. To mofle zna iti da socijalna politika mora voditi ra una kako o poku-ajima njihova ublaflavanja, odnosno jo-vi-e o tome da socijalne reforme ne proizvedu njihovo daljnje pove avanje ali da one, na ovoj razini, nisu takve da mogu ugroziti temeljeno funkcioniranje demokratskoga dru-tvenog poretka. No injenice se ovdje moraju povu i pred javnom percepcijom koja razlike smatra

prevelikima i neopravdanima, i to iz dva temeljna razloga. Prvo, one su poveane vrlo naglo (negdje i udvostrueno) te još u mnogo slučajeva nema adekvatnih mehanizama za njihovo saniranje. Drugo, društvene nejednakosti povezane su s (nepoštenom, nemoralnom, nepravednom, politički manipuliranom...) privatizacijom tako da one jednim dijelom nisu proizvod rada, sposobnosti, ulaganja i sl. Stoga društvene nejednakosti valja promatrati i iz perspektive njihova utjecaja na stabilizaciju novoga ekonomsko-društvenog poretka (Zrinčak, 2003: 139).

Početkom devedesetih godina u zemljama Srednje i Istočne Europe došlo je do raspada socijalističkog i tranzicije na kapitalistički način gospodarskog privrednivanja. Uz pozitivne promjene taj je prijelaz donio i negativne posljedice u društvu. Zsigurno najtefla socijalna posljedica tranzicijske krize je masovna nezaposlenost. Ona se u vidu stagnacijske i nove strukturalne nezaposlenosti pojavila gotovo bez iznimke u svim tranzicijskim zemljama.

Do poveanjanja nezaposlenosti u usporedbi s predtranzicijskim razdobljem došlo je zato što su se bitno izmijenili neki elementi društveno-ekonomskog sustava koji su u socijalizmu bili drugačije uređeni. Tako su u socijalizmu poduzeća imala ulogu osiguranja od nezaposlenosti, pa su zapođjavala radnike i kad nisu imala dovoljno posla za sve zaposlene. Državna su poduzeća mogla zapođjavati višak radne snage zato što im je "meko" proračunsko ograničenje omogućavalo da zanemaruju troškove, uz prednost da će biti u mogućnosti ispuniti plan čak i ako nastanu teškoće u proizvodnom procesu. U takvim uvjetima u poduzeću ima su stvorene predimenzionirane administrativne službe, a vrijednost inovacija bila je neznatna zbog nedostatka konkurencije, nejasnih vlasničkih prava i mekog proračunskog ograničenja (Zrinčak, 2003: 143). Prijelazom iz sustava ograničenih resursa na sustav ograničene potražnje mnogi zaposleni u nabavnim odjelima i proizvodnji su postali suvišni, a stvorena potreba za specijalistima za marketing, knjigovodstvom, kontrolorima i osobljem u prodajnim odjelima nije mogla nadoknaditi otpuštenje. Osim toga, raspadom SEV-a i slomom sovjetske privrede došlo je do gubitka tržišta za ostale zemlje članice, zbog čega je nakon 1989. godine smanjena njihova industrijska proizvodnja (Dujin, 1999: 1-19).

Do odre enih posljedica nezaposlenosti do–lo je i kroz institucionalne promjene (reforme pravnog sistema), privatizaciju i mjere makroekonomske stabilizacije. Sve su te promjene u mnogim zemljama doprinijele neravnoteffi u raznim segmentima. Liberalizacija i privatizacija su vr–ene nedovoljno sustavno, bez jasne strategije i detaljnih priprema. Nije postignut odgovaraju i napredak u razvoju institucija neophodnih za djelovanje efikasne trffi–ne privrede. Tako su se javili: problem korupcije, problemi u strukturi funkcioniranja poduze a, problemi u financijskim, politi kim i socijalnim institucijama, te lo–pravni poredak koji je omogu io neefikasnu provedbu propisa i financijsku nedisciplinu. U mnogim tranzicijskim zemljama porezni sustavi su slabo koncipirani, trffi–ta i financijski sustavi su relativno nerazvijeni, pravni okvir financijskog poslovanja je nedovoljno razvijen (vaflno za sektor bankarstva), a korupcija se vezuje uz slabosti u demokratskom i privrednom upravljanju. Sada–nja je praksa u nekim tranzicijskim zemljama da pomaflu postoje im, a obeshrabruju nova poduze a, –to ne samo da usporava strukturne promjene, nego i potkopava drflavne financije nufne za podrflavanje socijalnih programa.

Zbog svega toga opadanje zaposlenosti u drflavnom sektoru nije u dovoljnoj mjeri kompenzirano otvaranjem novih radnih mjesta u privatnom sektoru niti porastom samozapo–ljavanja, pa je u ve ini tranzicijskih zemalja do–lo do znatnog porasta nezaposlenosti u usporedbi s predtranzicijskim razdobljem. Odre enim razlikama koje u tom pogledu postoje me u pojedinim tranzicijskim zemljama doprinijela su dva op enitija faktora: a) uspje–nost i odlu nost u provo enju reformi i b) mjere politike zapo–ljavanja.

Kao i u ostalim zemljama u socijalizmu, i u Hrvatskoj su nekada–nje administrativne sluflbe bile predimenzionirane, vrijednost inovacija mala, a poduze a su imala socijalne funkcije neuobi ajene za poduze a u trffi–nim privredama (vi–ak radnika se nije otpu–tao, nego se pove avao broj prikriveno nezaposlenih to jest tehnolo–ki vi–ak). Iz tog su proiza–li osnovni problemi vezani uz tranziciju koji su samo bili zao–treni ratom u kojemu se raspala socijalisti ka Jugoslavija. 1990. godine u Hrvatskoj je zapo eo rat uslijed ega je do–lo do prekida ekonomskih veza s ostalim jugoslavenskim republikama, krize u ostalim socijalisti kim zemljama i financijskog kaosa u hrvatskoj privredi.

Tijekom 1991. godine u Hrvatskoj su društvena poduzeća nacionalizirana, a onda preko Hrvatskog fonda za privatizaciju prodavana. To je znatno doprinijelo smanjenju nekadašnje proizvodnje i otpuštanju otprilike 700 000 radnika. Iz procesa privatizacije proizašlo je to da su poduzeća dodatno iscrpljivana kako bi ih novi vlasnici otplaivali, ili još više, koristili za daljnje spekulativne transakcije (Dujin, 1999: 1-19). Uslijed rata poduzeća su financijski iscrpljena, novi pseudo poduzetnici su postali prezaduženi, a porezna je presija postala visoka. Uza sve to i pravosuđe je bilo neefikasno. Iz tih faktora proizašle su dvije opasne posljedice: bankarska kriza i opća nelikvidnost. Neplaćena i međusobna dugovanja dostigla su dramatične razmjere, budući da se na dužnici koji listi našla polovica poduzeća koja su aktivno poslovala. Zbog stagnacije izvora i stalnog rasta uvoza naglo se povećao deficit robne razmjene. Vladina fiskalna politika nametne previsoka porezna opterećenja i donosi loše procjene mogućnosti ostvarenja proračuna (Zrinak, 2003:139).

Privatni sektor nije mogao nadoknaditi gubitak radnih mjesta u državnom sektoru: apsorbirao je svega šestinu radnika koji su izgubili posao. Dok je u drugim zemljama u tranziciji veći dio nezaposlenih apsorbiran kroz samozapljavanje, u Hrvatskoj je zbog visoke cijene kapitala i cijene rada i poreznih opterećenja samozapljavanje podbacilo. Struktura izdataka poduzetnika dokazuje da su fiskalna i financijska opterećenja takva da ne dopuštaju daljnje proširenje proizvodnje, a time i zapljavanja, zbog visokih startnih troškova i troškova proizvodnje u obliku izdataka za materijal, robu i usluge. U strukturi izdataka poduzetnika na fiskalne troškove (PDV, porez na dobit, porezi i doprinosi na dohodak) i financijske troškove (povrat kredita i pozajmica, kamata) otpada visokih 15 %, dok primjerice na troškove nadnica otpada svega 5,2 % (Statistički ljetopis RH, 2000). Poduzetnicima je cilj osigurati kakav-takav reprodukcijski ciklus, bez pomisli o dodatnom povećanju proizvodnje i zapljavanja.

Potrebno je osvrnuti se i na fenomen "zamke nezaposlenosti" (unemployment trap). Taj se pojam odnosi na korisnike socijalne pomoći zbog nezaposlenosti. Ako dobiju posao pomoć se ukida, što znači da je i pomoć od zapljavanja mala ili nikakva, pogotovo ako se radi o slaboplaćenom poslu. Zato se korisnici pokušati zadržati pomoću, a eventualne dodatne prihode ostvariti radom na crno (Zrinak, 2003: 142). Isto tako, postoji mnogo nezaposlenih koji ne primaju nikakvu pomoć, te zarađuju na

crno%Po procjeni I. Bi ani a najmanje etvrtina BNP-a hrvatskog gospodarstva nastaje u neslužbenom gospodarstvu radom %a crno%dok je zaposlenost u neformalnom gospodarstvu u 1996. godine procijenjena na 15 % ukupne zaposlenosti. Neslužbeno gospodarstvo ima vrlo štetne posljedice za službeno gospodarstvo i ekonomsku politiku: nelegalna konkurencija poslodavaca koji ilegalno zapošljavaju radnike u poduzeća koja legalno posluju, izostaju porezni prihodi zbog toga se pojačava porezna presija na legalne poslodavce, manji su prihodi fondovima socijalnog i mirovinskog osiguranja i povećava se njihov veći ogroman deficit.

Kao što je izrečeno vidljivo, uzroci nezaposlenosti u zemljama u tranziciji, uključujući i Hrvatsku, međusobno su povezani i mnogobrojni. Nezaposlenost se najviše povezuje s različitim privrednim uređenjem u odnosu na socijalizam, propalim poduzećima, preuranenom privatizacijom i neuklopkivim privatnim sektorom te radom u sivoj ekonomiji. Osim toga, loša makroekonomska politika i odgađanje provođenja strukturalnih reformi u Hrvatskoj (Tukare,2001: 19-34) smanjuju perspektivu promjene na bolje.

6.2. TEMELJNA OBILJEŽJA DEMOGRAFSKIH KRETANJA U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

Zbog ključnih značajki za stabilizaciju naseljenosti, posebnu pozornost zasluđuje analiza demografskih obilježja u središnjim naseljima Ličko-senjske županije. Analiza kretanja broja stanovnika 1991.-2001., pokazatelja ostarjelosti 2001. i prirodnog kretanja stanovništva 1996.2002. godine u središnjim naseljima na tri stupnja funkcionalne hijerarhije pokazuje krajnje nepovoljne karakteristike dinamike i strukture njihova stanovništva u suvremenom razdoblju (Pejnovi ; 2009: 47-84)

Najveća naseljenost Ličko-senjske županije dosegnuta je 1900. godine kada je na tom području zabilježeno 193.550 stanovnika. Od tada je taj prostor zahvaćen kontinuiranom depopulacijom, kao rezultat dugotrajnog, a povremeno i veoma intenzivnog iseljavanja stanovništva zbog trajnog zaostajanja u društveno-gospodarskom razvoju (Pejnovi ,2009:47-84). Iseljavanje mladog stanovništva i proces ubrzanog procesa starenja odrazilo se i u negativnom prirodnom kretanju od sredine 1970-ih godina. Rezultat toga je da je posebno lički dio županije do početka 1990-ih bio jedno od područja najintenzivnije depopulacije u Hrvatskoj.

Analiza promjene broja stanovnika 1991.-2001. pokazuje da od 20 promatranih središnja depopulaciju bilježi čak 17 naselja. Podatak da se sva tri središnja naselja s pozitivnom promjenom nalaze u primorsko-otocnom dijelu županije, dok sva središnja ličkog dijela bilježe visoke do veoma visoke stope depopulacije jasno upućuje na ratna zbivanja kao glavni uzrok takvog kretanja. Za stabilizaciju naseljenosti i regionalni razvoj županije posebno je nepovoljan veliki demografski regres njezina glavnoga središnjeg naselja za 3.000 stanovnika, odnosno oko trećine stanovništva iz početka 1990-ih godina, te subregionalnih središta, Otočac, Korenice i Senja, za ukupno više od 1.700 stanovnika ili prosječno oko 13% (Pejnovi , 2009: 47-84).

Tablica 28. Površina, stanovništvo, stanovi, domaćinstva gustoća naseljenosti - LSŽ

Ličko-Senjska Županija	Površina		Broj stanovnika				Stanovi				Domaćinstva		Gustoća naseljenosti	
			1981.		1991.		1981.		1991.		1981.	1991.	1981.	1991.
	km ²	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	broj	st/km ²	
Županija	5350,50	100	90.846	100	85.135	100	28.095	100	29.431	100	27.557	28.599	16,98	15,91
Gradovi:														
ukupno	2254,92	42,14	52.587	57,89	50.519	59,34	16.455	58,57	17.437	59,25	16.272	16.985	23,32	22,40
1.Gospić	966,64	18,07	23.285	25,63	22.026	25,87	7.645	27,21	7.793	26,48	7.523	7.790	24,09	22,79
2.Novalja	93,36	1,74	3.069	3,38	3.175	3,73	922	3,28	1.178	4,00	822	1.040	32,87	34,01
3.Otočac	534,09	9,98	16.651	18,33	16.113	18,93	4.686	16,68	4.950	16,82	4.731	4.873	31,18	30,17
4.Senj	660,83	12,35	9.582	10,55	9.205	10,81	3.202	11,40	3.516	11,95	3.196	3.282	14,50	13,93
Općine:														
ukupno	3095,58	57,86	38.259	42,11	34.616	40,66	11.640	41,43	11.994	40,75	11.285	11.614	12,36	11,18
1.Brinje	358,22	6,69	6.628	7,30	6.035	7,09	1.609	5,73	1.835	6,23	1.513	1.820	18,50	16,85
2.D.Lapac	354,20	6,62	4.855	5,34	4.603	5,41	1.564	5,56	1.600	5,44	1.554	1.540	13,71	13,00
3.Karlobag	283,37	5,30	1.192	1,31	1.039	1,22	444	1,58	384	1,30	374	391	4,21	3,67
4.Lovinac	341,92	6,39	3.721	4,10	3.054	3,59	1.168	4,16	1.101	3,74	1.112	1.072	10,88	8,93
5.Perušić	380,69	7,11	6.379	7,02	5.648	6,63	2.073	7,38	1.903	6,47	1.984	1.943	16,76	14,84
6.Plitv. jezera	539,08	10,08	7.383	8,13	7.156	8,40	2.319	8,25	2.592	8,81	2.317	2.448	13,70	13,27
7.Udbina	683,15	12,77	5.318	5,85	4.628	5,44	1.649	5,87	1.698	5,77	1.621	1.640	7,78	6,77
8.Vrhovine	154,95	2,90	2.783	3,06	2.453	2,88	814	2,90	881	2,99	810	760	17,96	15,83

Izvor: Prostorni plan LSŽ

Zbog izrazite depopulacije sredi-njih naselja i njihovih nodalno-funkcionalnih regija, neka od lokalnih sredi-ta suo ena su problemom revitalizacije odgovaraju ih usluflnih funkcija (Donji Lapac, Lovinac, Udbina), a neka su realno izgubila atribut sredi-njeg naselja (Medak).

Tablica 29. Površina, stanovništvo i gustoća naseljenosti -LSŽ

Ličko-senjska županija	Površina		Broj stanovnika				Gustoća naseljenosti	
			1981.		1991.		1981.	1991.
Područje Županije	km ²	udio u povr. Županije %	broj	%	broj	%	st/km ²	st/km ²
Obalno (kontinentalno)*								
čl. 45 Zakona o prostornom uređenju	944,2	17,65	10.774	11,86	10.244	12,03	11,41	10,85

Obalno (otočno)** čl. 45								
Zakona o prostornom uređenju	93,36	1,74	3.069	3,38	3.175	3,73	32,87	34,01
Kontinentalno granično***	1576,43	29,46	17.505	19,32	16.387	19,25	11,14	10,40
Ostalo	2736,51	51,15	59.447	65,44	55.329	64,99	21,72	20,22
županija**** Ukupno	5350,50	100	90.846	100	85.135	100	16,98	15,91

* Obalnim područjem Županije smatra se područje Grada Senja i Općine Karlobag.

** Pripadajuće otočno područje je samo područje Grada Novalje na otoku Pagu

*** Kontinentalnim graničnim smatra se područje Općina Plitvička jezera, Donji Lapac i Udbina.

**** Ukupni podaci u Tablici 2. odnose se na kopneno područje ove županije, a prema Državnoj geodetskoj upravi, Zagreb, travanj 1997.

Osim toga, ovoj županiji pripada i 596,53 km² teritorijalnog mora prema Zakonu o obalnom moru iz 1997.

Izvor: Prostorni plan Ličko-senjske županije

Tablica 30. Površina, broj stanovnika i gustoća naseljenosti u regijama i pripadajućim gradovima i općinama LS Županije

županija/regija/gradovi i općine	površina * km ²	broj stanovnika ** 1991. godine	gustoća naseljenosti st/km ²
LIČKO-SENSKA županija	5.350,50	85.135	15,9
1. LIKA.	4.312,94	71.716	16,6
1.1. Srednja Lika	1.689,25	30.728	18,2
1.1.1. Grad Gospić	966,64	22.026	22,8
1.1.2. Općina Perušić	380,69	5.648	14,8
1.1.3. Općina Lovinac	341,92	3.054	8,9
1.2. Gacka	1.047,26	24.601	23,5
1.2.1. Grad Otočac	534,09	16.113	30,2
1.2.2. Općina Brinje	358,22	6.035	16,8
1.2.3. Općina Vrhovine	154,95	2.453	15,8
1.3. Krbava	1.222,23	11.784	9,6
1.3.1. Općina Plitvička Jezera	539,08	7.156	13,3
1.3.2. Općina Udbina	683,15	4.628	6,7
1.4. Ličko Pounje (sjeverni dio)	354,20	4.603	13,0
1.4.1. Općina Donji Lapac.	354,20	4.603	13,0
2. VELEBITSKO PRIMORJE	944,20	10.244	10,8
2.1. Grad Senj	660,83	9.205	13,9
2.2. Općina Karlobag	283,37	1.039	3,6
3. OTOK PAG (sjeverozapadni dio)	93,36	3.175	34,0
3.1. Grad Novalja	93,36	3.175	34,0

Izvor: * Zavod za fotogrametriju d.d. Zagreb, Državna geodetska uprava, travanj 1997.

**Dokumentacija popisa stanovništva broj 911, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1996

Pored depopulacije, za budu i razvoj strukture naseljenosti posebno je zabrinjavaju i problem ostarjelosti stanovni-tva sredi-njih naselja. Na ozbiljnost tog problema upu uje podatak da dobni sastav stanovni-tva u ak 14 od 20 sredi-njih naselja karakterizira krajnje duboka starost (Pejnovi ,2009:47-84). Najpovoljniji dobni sastav, odnosno najmanje staro stanovni-tvo imaju Korenica i Li ki Osik (vrlo duboka starost), zatim Novalja, Oto ac i Krasno Polje (izrazito duboka starost), dok dobni sastav svih ostalih naselja pripada posljednjem i najnepovoljnijem tipu ostarjelosti stanovni-tva (s obiljeffjem krajnje duboke starosti).

Tablica 31. Teritorijalni raspored stanovništva 1991. i 2001. godine

JLRPS	Površina		Stanovništvo 1991.			Stanovništvo 2001.			PROMJENA	
	km ²	%	Broj	%	Gustoća (stan./km ²)	Broj	%	Gustoća (stan./km ²)	u broju	u gustoći
Županija	5350,50	100	85.135	100	15,9	53.677	100	10,0	-31.458	-6
GRADOVI:	2254,92	42,14	50.519	59,34	22,4		64,94	15,5	-15.661	-7
1.Gospić	966,64	18,07	22.026	25,87	22,8	12.980	24,18	13,4	-9.046	-9
2.Novalja	93,36	1,74	3.175	3,73	34,0	3.335	6,21	35,7	160	2
3.Otočac	534,09	9,98	16.113	18,93	30,2	10.411	19,40	19,5	-5.702	-11
4.Senj	660,83	12,35	9.205	10,81	13,9	8.132	15,15	12,3	-1.073	-2
OPĆINE:	3095,58	57,86	34.616	40,66	11,2	18.819	35,06	6,1	-15.797	-5
1.Brinje	358,22	6,69	6.035	7,09	16,8	4.108	7,65	11,5	-1.927	-5
2.D.Lapac	354,20	6,62	4.603	5,41	13,0	1.880	3,50	5,3	-2.723	-8
3.Karlobag	283,37	5,30	1.039	1,22	3,7	1.019	1,90	3,6	-20	0
4.Lovinac	341,92	6,39	3.054	3,59	8,9	1.096	2,04	3,2	-1.958	-6
5.Perušić	380,69	7,11	5.648	6,63	14,8	3.494	6,51	9,2	-2.154	-6
6.Pl. jezera	539,08	10,08	7.156	8,40	13,3	4.668	8,70	8,7	-2.488	-5
7.Udbina	683,15	12,77	4.628	5,44	6,8	1.649	3,07	2,4	-2.979	-4
8.Vrhovine	154,95	2,90	2.453	2,88	15,8	905	1,69	5,8	-1.548	-10

Izvor: Državni zavod za statistiku i Županijski zavod za prostorno planiranje

Tako er je vidljivo da je glavnina stanovni-tva županije koncentrirana u urbana mjesta dok se ruralni krajevi napu-taju ; iako je Li ko-senjska županija karakterizirana mahom kao ruralan kraj u odnosu na ostatak Republike Hrvatske, osjetan je odmak stanovni-tva Like od ruralnih krajeva u smislu sela ili op ina; ve ina stanovni-tva gravitira urbanijim sredinama dok na selu ostaje starije stanovni-tvo ime dolazi do potpunog zamiranja sela.

Tablica 32. Teritorijalni raspored stanovništva 2011. godine

JLRPS	Površina		Stanovništvo 2011.		
	km ²	%	Broj	%	Gustoća (stan./km ²)
Županija	5.350,50	100	51.022	100	9,54
GRADOVI:	2.254,92	42,14	33.320	65,3	14,78
1.Gospić	966,64	18,07	12.729	24,95	13,17
2.Novalja	93,36	1,74	3.672	7,20	39,33
3.Otočac	534,09	9,98	9.754	19,12	18,26
4.Senj	660,83	12,35	7.165	14,04	10,84
OPĆINE:	3.095,58	57,86	17.702	34,7	5,72
1.Brinje	358,22	6,69	3.261	6,39	9,10
2.D.Lapac	354,20	6,62	2.200	4,31	6,21
3.Karlobag	283,37	5,30	923	1,81	3,26
4.Lovinac	341,92	6,39	1.017	1,99	2,97
5.Perušić	380,69	7,11	2.631	5,16	6,91
6.Pl. jezera	539,08	10,08	4.358	8,54	8,08
7.Udbina	683,15	12,77	1.909	3,74	2,79
8.Vrhovine	154,95	2,90	1.403	2,75	9,05

Izvor: Državni zavod za statistiku (Statističko izvješće broj 1441, godina 2011) i Zavod za prostorno planiranje LSŽ

Ubrzani proces starenja ima za posljedicu sve ve i nesklad izme u broja živorođenih i umrlih. Tako su prirodni prirast u razdoblju 1996.-2002. zabilježila samo dva središnja naselja – Lički Osik i Korenica, dok sva ostala središnja bilježila ve i ili manji prirodni pad. U Gospiću je, primjerice, u promatranom razdoblju umrlo 230 stanovnika više nego što je rođeno, a nepovoljnim omjerom izme u nataliteta i mortaliteta u recentnom razdoblju ističe se i subregionalno središte Senj (Pejnovi, 2009: 47-84). U takvim uvjetima demografske dinamike i strukture teško je izdvojiti «perspektivna» naselja koja bi bila nositelji stabilizacije naseljenosti u županiji. Unato tome, odnosno upravo stoga, pri revitalizaciji (demografskoj i gospodarskoj) kao «perspektivna» naselja treba tretirati sva središnja gradova i općina.

Tablica 33. Suvremena demografska obilježja središnjih naselja Ličko-senjske županije

Središnje naselje	Promjena broja stanovnika 1991.-2001.		Tip	Pokazatelj ostarjelosti stanovništva 2001.	Prirodno kretanje stanovništva 1996.-2002.
	Aps.	%		Obilježje	
1. Regionalno središte					
Gospić	-2950	-32,69	6	izrazito duboka starost	-230
2. Subregionalna središta					
Otočac	-1051	-19,45	6	izrazito duboka starost	-24
Korenica	-153	-8,92	5	vrlo duboka starost	77
Senj	-510	-8,50	7	krajnje duboka starost	-122
3. Lokalna središta					
Novalja	165	8,63	6	izrazito duboka starost	-75
Donji Lapac	-979	-54,66	7	krajnje duboka starost	-10
Brinje	-342	-16,69	7	krajnje duboka starost	-74
Karlobag	41	8,78	7	krajnje duboka starost	-34
Perušić	-359	-27,28	7	krajnje duboka starost	-27
Lovinac	-245	-45,97	7	krajnje duboka starost	-23

Udbina	-427	-36,75	7	krajnje duboka starost	-33
Vrhovine	-422	-48,34	7	krajnje duboka starost	-8
Lički Osik	-939	-32,55	5	vrlo duboka starost	106
Klanac-Pazarišta	-209	-39,00	7	krajnje duboka starost	-37
Medak	-487	-86,50	7	krajnje duboka starost	-20
Donji Kosinj	-348	-33,95	7	krajnje duboka starost	-79
Ličko Lešće - Sinac	-732	-32,50	7	krajnje duboka starost	-90
Sveti Juraj	1	0,14	7	krajnje duboka starost	-19
Krasno Polje	-139	-20,62	6	izrazito duboka starost	-19
Jablanac	-40	-25,32	7	krajnje duboka starost	-29

Izvor: Pejnović, D.: "SUVREMENA OBILJEŽJA NASELJA I STANOVNIŠTVA U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI", Zagreb, 2010.

Zbog specifičnog značenja glavnoga središnjeg naselja kao stabilizatora cjelokupne strukture naseljenosti županije, Gospić zaslužuje prioritet pri funkcionalnom opremanju, posebno funkcijama višeg reda značenja. Zatim slijede subregionalna, pa lokalna središta. Potencijalna demografska obnova hijerarhijski ustrojene mreže naselja prije svega će ovisiti o razvoju njihove funkcije rada (Pejnović, 2010:13).

6.2.1. DEMOGRAFSKE IMPLIKACIJE MIGRACIJSKIH TOKOVA

Suvremena struktura naseljenosti Li ko-senjske flupanije rezultat je kumulativnog utjecaja razli itih imbenika, od uvjeta i na ina naseljavanja, preko povijesno-geografskog razvoja i novijih socijalno-geografskih procesa do prostorno diferenciranih posljedica rata. Njihov razli it utjecaj odraflava se u postoje im razlikama u prosje noj veli ini naselja i stupnju okupljenosti stanovni-tva, hijerarhijski oblikovanoj mreffi sredi-njih naselja te stupnju urbanizacije naselja (Pejnovi ;2010:15).

Razli iti naslije eni imbenici demografskog razvoja i razorni utjecaji rata tijekom prve polovice 1990-ih godina odrazili su se u razli itom smjeru i intenzitetu demografskih promjena u gradovima i op inama flupanije. Prije svega pod utjecajem rata, u posljednjem me upopisnom razdoblju broj stanovnika flupanije smanjio se za vi-e od 30.000, odnosno oko 37%. Apsolutno najve e smanjenje broja stanovnika zabiljeffeno je na podru ju grada Gospi a, zatim Oto ca, te op ina Udbine i Donjeg Lapca. Relativno najve u depopulaciju zabiljeffila je op ina Udbina, nakon koje slijede Lovinac i Vrhovine.

Kako zbog diskontinuiteta naseljenosti nije mogu e napraviti imalo vjerodostojnu projekciju, budu e kretanje stanovni-tva moffe se temeljiti samo na grubom predvi anju. Na temelju takve procjene, mogu e je prognozirati da e na podru ju flupanije 2015. godine okvirno flivjeti oko 50 000 stanovnika. To e, naravno, ovisiti o uspje-nosti politike regionalnog razvoja, odnosno primjenjenih mjera za revitalizaciju problemskih podru ja Hrvatske kao -to je prije svih Li ko-senjska flupanija (Pejnovi ;2010:15)

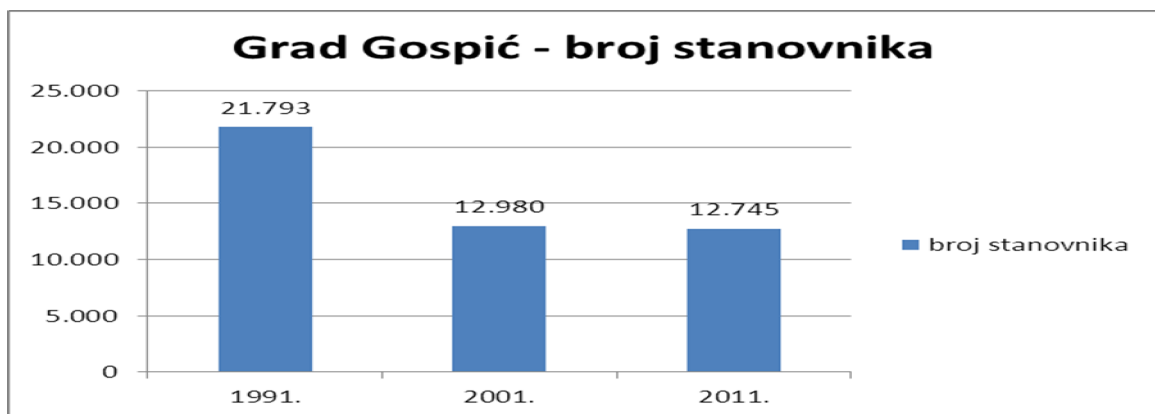
U provedenom ispitivanju na uzorcima op ina i gradova u Li ko-senjskoj flupaniji vidljivo je da su demografske implikacije migracijskih tokova ostavile velik trag. Tako na primjer u Op ini Peru-i , ako se popis stanovni-tva iz 2001. godine usporedi sa popisom stanovni-tva iz 2011. godine na podru ju Op ine Peru-i je do-lo do pada broja stanovnika za 863 osobe. Prema popisu iz 2001. godine na podru ju Op ine Peru-i je bilo 3494 stanovnika, dok je 2011. godine taj broj drasti no smanjen te sada iznosi 2631.

U Gradu Gospi u, tranzicijski procesi, pod kojima se sa znanstvenog i teoretskog gledišta polazi na ekonomije podrazumijeva prelazak s etatističkog na tržišni sustav gospodarstva, za život Grada Gospi a bili su neraskidivo vezani sa ratnim okolnostima, u kojem kontekstu ih možemo i najobjektivnije promatrati. Tranzicijsko razdoblje u Gradu Gospi u može se podijeliti u 3 etape (Miti , istraživanje provedeno 2012):

- Prva etapa pripada 90-tim godinama i po etku ratnih djelovanja na području Gospi a kada su se dogodile zna ajne promjene u gospodarstvu, a i je se posljedice osje ajaju i danas. Ona je obilježena prestankom rada tadašnjih industrijskih društvenih poduze a na privremeno okupiranim područjima, te angažiranje radno aktivnog stanovništva Gospi a za potrebe obrane. Takve okolnosti su definitivno utjecale na zaustavljanje gospodarskih aktivnosti u realnom gospodarskom sektoru.
- Završetak rata, nakon kojeg nastupa druga faza tranzicije, obilježio je proces pretvorbe i privatizacije nekadašnjih društvenih gospodarskih subjekata, sa ciljem njihove revitalizacije ali i revitalizacije gospodarstva u cjelini. Taj proces, ma kako on bio u duhu prihva enih načela tržišne ekonomije, te unato po etnom valu optimizma, nije donio željene i o ekivane rezultate. Nova poduze a u privatnom vlasni tvu nisu uspjela pokrenuti proizvodnju to zbog neukovitosti i nesnalazjenja nove vlasni ke i upravlja ke strukture, a to zbog nekih naslije enih problemima poput zaostalih dugova, gubitka nekadašnjih tržišta, te zastarjelosti tehnolo kih procesa. Uslijedio je val ste ajeva i ga enje gotovo svih industrijskih subjekata na kojima je po ivalo gospodarstvo i zapo ljavanje, to je izazvalo dublje poreme aje u društvenim i demografskim procesima, na području Grada Gospi a.
- Tre u etapu, koja jo uvijek traje, obilježio je postepeni razvoj i rast malog i srednjeg poduzetni tva u kojem dominiraju tercijarne ili uslužne djelatnosti.

Na primjeru Grada Gospića može se zaključiti da su tranzicijski procesi koji još uvijek traju, doprinijeli značajnim promjenama u strukturi gospodarstva koje s jedne strane obilježava nestajanje industrijske proizvodnje, a s druge strane postepeni rast malog i srednjeg poduzetništva sa naglaskom na propulzivni rast sektora usluga. Nedavno otvorenje nekoliko suvremenih industrijskih pogona donosi novi optimizam i nagovještaj povratka industrijske aktivnosti, te novog gospodarskog i društvenog razvoja Grada Gospića.

Tablica 34. Demografska kretanja u Gradu Gospiću

Izvor: stručne službe Grada Gospića

Tablica 35. Oscilacije broja stanovnika u Gradu Gospiću od 1991 do 2011. godine

godina				
1991.	2001.	2011.	2001/91.	2011/01.
21.793	12.980	12.745	-40,44%	-1,81%

Izvor: Grad Gospić

I u gradu Senju tranzicijski procesi su ostavili vidljiv trag: broj stanovnika se smanjivao i konstantno se smanjuje, a jednako tako se sa demografskog aspekta strukture stanovništva po dobi vidi da se broj radno aktivnih stanovnika kontinuirano smanjuje.

Tablica 36. Broj stanovnika u gradu Gospiću 1991., 2001. i 2011. godine

Godina	1991.g.	2001.g.	2011.g.
Broj stanovnika	9.205	8.132	7.182

Izvor: Grad Gospić

Tablica 37. Dobna struktura stanovništva grada Gospića

DOBNA SKUPINA	1991.g.	2001.g.	2011.
0 - 14	17.5	13.8	11.91
15 - 64	68.5	61.2	65.12
65 i više	14.0	25.0	22.97
Ukupno	100.0	100.0	100.0

Izvor: Grad Gospić

Nadalje, u Općini Udbina Demografska kretanja su izrazito loša. Od 26 naselja u Općini Udbina, samo je u mjestu Udbina pozitivan trend tj. više ljudi se rodi nego umre, dok je u ostalih 25 naselja trend opadanja broja stanovnika toliko izražen da im prijeti izumiranje u narednih par godina. Po zvanom popisu stanovništva situacija je slijedeća:

1991. godine - 4628 stanovnika

2001. godine - 1649 stanovnika

2011. godine - 1909 stanovnika

Identična situacija je u Općini Vrhovine - jednoj od dvije općine u sastavu Ličko-senjske županije u kojoj je dominantno srpsko stanovništvo. Prema procjeni općinskih vlasti (2012) demografska situacija je poražavajuća. Naime, 1981. godine na području općine Vrhovine živjelo je 3223 stanovnika, da bih 10 godina kasnije odnosno 1991. godina na području općine Vrhovine živjelo 2870 stanovnika. Sljedeći popis stanovništva obavljen je 2001. godine i po rezultatima tog prvog poslijeratnog popisa stanovništva u općini Vrhovine živjelo je 905 stanovnika. U proljeće 2011. godine (02.04-28.04) obavljen je posljednji popis stanovništva u Republici Hrvatskoj i prema zvanim podacima na području općine Vrhovine živjelo je 1.440 stanovnika. Iz navedenog se može zaključiti da je između dva posljednja popisa stanovništva 2001.-2011. godine broj žitelja općine Vrhovine povećao se za 535, međutim demografska struktura

stanovništva opet je nepovoljna za općinu Vrhovine, jeftiniji treće životne dobi i 2/3 stanovništva.

Na temelju iznesenog, generalno se na primjerima pojedinih općina i gradova u Ličko-senjskoj županiji može zaključiti da su demografska kretanja negativna te da se u budućnosti ne može očekivati da se navedeni trend promijeni.

6.2.2. DEMOGRAFSKA SEGMENTACIJA ŽUPANIJE

Suvremena struktura naseljenosti Ličko-senjske županije rezultat je kumulativnog utjecaja različitih čimbenika, od uvjeta i načina naseljavanja, preko povijesno-geografskog razvoja i novijih socijalno-geografskih procesa do prostorno diferenciranih posljedica rata. Njihov različit utjecaj odražava se u postojećim razlikama u prosječnoj veličini naselja i stupnju okupljenosti stanovništva, hijerarhijski oblikovanoj mreži srednjih naselja te stupnju urbanizacije naselja (Pejnovi ; 2010:16).

Kako zbog diskontinuiteta naseljenosti nije moguće napraviti imalo vjerodostojnu projekciju, buduće kretanje stanovništva može se temeljiti samo na grubom predviđanju. Na temelju takve procjene, moguće je prognozirati da će na području županije 2015. godine okvirno živjeti oko 50 000 stanovnika. To je, naravno, ovisiti o uspješnosti politike regionalnog razvoja, odnosno primjenjenih mjera za revitalizaciju problemskih područja Hrvatske kao što je prije svih Ličko-senjska županija (Pejnovi ;2010:13-16) .

6.2.3 POVRATAK STANOVNIŠTVA IZBJEGLOG ZA VRIJEME DOMOVINSKOG RATA

Prema rezultatima popisa stanovništva, u Hrvatskoj je 2001. godine živjela 201.631 osoba koje su se izjasnile da pripadaju srpskoj manjini. U odnosu na posljednji popis stanovništva prije oružane intervencije Jugoslavenske Narodne Armije (JNA) i paravojskih jedinica (1991.), broj Srba u Hrvatskoj je značajno smanjen - apsolutno za 380.032 stanovnika i relativno za 65,3%, dok je njihov udjel u ukupnom stanovništvu Hrvatske smanjen s 12,2% na 4,5%. Neprijeporno je da je riječ o vrlo velikom demografskom regresu srpske etničke skupine u Hrvatskoj, koji ima znakovite i slofene uzroke. Pad broja i udjela Srba u Hrvatskoj ponajviše je posljedica njihova kontinuiranog iseljavanja iz Hrvatske u ratnom i poratnom razdoblju (1991.-1997.), pri čemu valja naglasiti da ratni kontekst, premda dominiraju i, ipak nije jedinim razlogom njihova pojačanog odlaska iz zemlje.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine kad je povratak izbjeglih tek počinjao, a prema pravilima po kojima je proveden, popisivani su samo oni koji su stalno boravili na tom području šest mjeseci prije popisa stanovništva (Palija, Gjenero, 2008:8) Iz tabele nifje vidljivo je da je cijelo područje Liko-senjske županije doživjelo enormnu demografsku devastaciju i da na njemu (na nivou Hrvatske za ratom zahvaćena područja) živi samo oko 64 % predratnog stanovništva.

Tablica 38. Demografski trendovi na područjima Like

Regije Područja gradova/ općina	Stanovništvo			
	1991.	%	Smanjenje	Indeks
Lika	14.237	23,5	7.015	50,7
Plitvička Jezera	7.156	28,7	2.488	65,2
Udbina	4.628	17,8	2.979	35,6
Vrhovine	2.453	22	1.548	36,9

Izvor: http://www.sdf.hr/publikacije/zaposlenost_manjina_u_skladu_UZPNM.pdf

U li kim op inama, u kojima je prema rezultatima istog istraffivanja iz 2006. godine (Palija, Gjenero,2008: 8-10) u javnim sluffbama bilo je zaposleno tek 4,2 % pripadnika manjine (u ovom slu aju dominantne - srpske manjine), koji su inili oko 22% stanovni-tva: Danas je situacija tek ipak bolja:

Tablica 39. Postotak nacionalnih manjina zaposlenih u javnom sektoru LSŽ

Područja gradova/ općina	% Udio Srba u ukupnom stanovništvu	Zaposleni u javnom sektoru N	Srbi u javnom sektoru N	% Srba među zaposlenima u javnom sektoru
Lika	22,2	1291	72	5,6
Pl. Jezera	30,5	1068	33	3,1
Udbina	43,1	138	21	15,2
Vrhovine	55	85	18	21,2
Donji Lapac	74	194	46	23,7

Izvor: http://www.sdf.hr/publikacije/zaposlenost_manjina_u_skladu_UZPNM.pdf

Generacije koje su izbjegle iz Hrvatske u svom radno-aktivnom razdoblju, desetlje e i pol nakon odlaska u izbjegli-tvo postepeno izlaze iz svijeta rada, a time imaju i sve manju –ansu za šodrfiv povratakō, dakle, povratak zajedno s djecom, koja bi se nastavila –kolovati i raditi u svome zavi aju, o ito je da je Hrvatska pred ozbiljnim demografskim i razvojnim problemom (Palija, Gjenero,2008: 9) .

Ravnomjeran i odrffiv dru-tveni razvoj (uz vladavinu prava i ekonomske slobode) jedan je od stupova na kojima se zasnivaju svi socijalni sustavi zemalja lanica EU, pa je to i preduvjet za uspostavljanje pune kompatibilnosti Hrvatske sa zemljama lanicama Unije. Sustav u kome su dijelovi Hrvatske bili isklju eni iz dru-tvenog razvoja nespojiv je s

na elima organiziranja države članice EU, te kao takav neprihvatljiv je i s pozicije održivosti društvenog razvoja.

6.2.4. UDIO I STRUKTURA NACIONALNIH MANJINA U UKUPNOJ STRUKTURI STANOVNIŠTVA ŽUPANIJE

Sukladno članku 14. i 17. st.3 Ustava Republike Hrvatske pored ljudskih prava i sloboda koje su priznate ustavnim odredbama, Republika Hrvatska priznaje i štiti i sva ostala prava predviđena u međunarodnim dokumentima iz članka 1. ovoga Ustavnog zakona, ovisno o iznimkama i ograničenjima predviđenim ovim dokumentima, bez diskriminacije po spolu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovjesti, politici i drugom uvjerenju, nacionalnom i društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, vlasništvu, statusu naslijeđenom rođenjem ili po nekoj drugoj osnovi (NN 155/02).

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina stupio je na snagu u prosincu 2002.

godine, u okolnostima koje su bile relativno povoljne za ostvarivanje manjinskih prava. To razdoblje obilježavaju dvije osnovne karakteristike. Glavna je ekonomska karakteristika da su to bile godine ubrzana rasta bruto društvenoga proizvoda, rasta zaposlenosti te osobnoga i javnog standarda u zemlji. Politika, ovo je razdoblje karakterizirano približavanjem Hrvatske članstvu u Europskoj uniji te reformama javne uprave, političkog sustava i zakonodavstva, potrebnima da bi Hrvatska postala kompatibilna sa zemljama članicama EU, odnosno da bi usvojila šZajedničku pravnu baštinu (acquis communautaire) europskih zajednica.

Na razini društvenih odnosa ova su dva procesa utjecala na stvaranje tolerantnije društvene atmosfere, uspostavljanje temeljne političke korektnosti i povećanje stupnja otvorenosti društva. Pritom su se najprije ostvarile viša razina slobode medija i njihova profesionalizacija, a znatne promjene u društvu nastale su i nakon formiranja dviju uzastopnih vlada, u kojima manjinski zastupnici sudjeluju u vladajućoj koaliciji. Za razliku od situacije 2000. godine, kad je ta koalicija bila latentna, 2003. i 2007. godine stvorene su formalne koalicije, definirane koalicijskim sporazumom. Niti jedna, niti druga koalicija nisu, doduše, nikad funkcionirale kao koalicije ravnopravnih partnera, niti je skupina manjinskih zastupnika stvorila stvarnu veto poziciju u koaliciji, ali je uspostavljena ravnoteža političke moći i doprinijela smanjivanju napetosti između manjine i većine, barem kad je riječ o nacionalnoj

politi koj areni (Palija, Gjenero,2008: 10-15) . Dugo je nedostajalo spremnosti političke klase da stvarno reagira na flagrantna kršenja ljudskih i manjinskih prava, ali u prethodne dvije-tri godine, pod pritiskom dijela medija, ali i zbog uspostavljene strukture koalicijske vlasti, i to se počelo mijenjati na bolje.

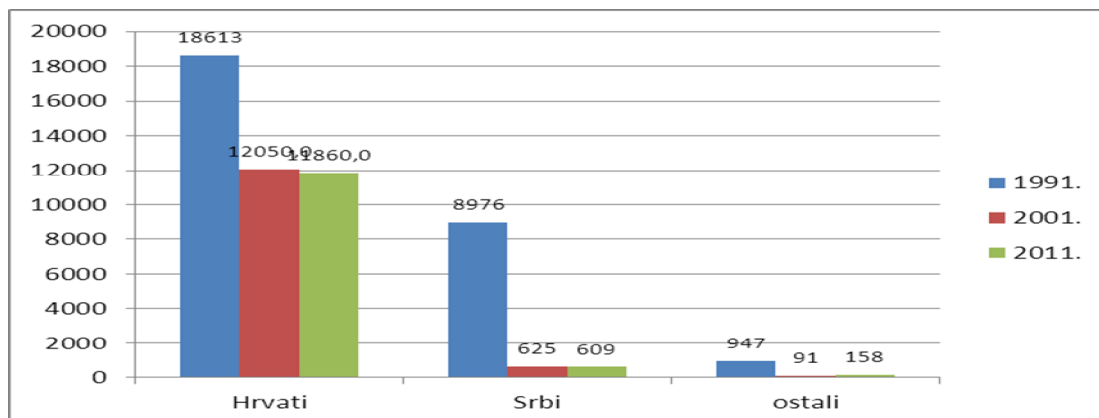
U fiupaniji Ličko-senjskoj sukladno provedenom istraživanju na uzorcima pojedinih gradova i općina koje čini sastavni dio disertacije (Tutić, Istraživanje 2012) stanje nacionalnih manjina ne odstupa značajnije od prosjeka Hrvatske. Prema podacima Općine Perućica, sukladno popisu stanovništva iz 2001. godine od ukupnog broja stanovnika (3.494), 343 osobe pripadnici su nacionalnih manjina; U Gradu Gospiću dominantna nacionalna manjina su Srbi, kojih je 1991. godine bilo 8.976 dok ih je prema zadnjem popisu (2011.) bilo 609 odnosno 93,3% manje nego 1991. godine. Sukladno zakonu, 2009. godine izabran je dogradonačelnik Grada Gospića iz reda srpske nacionalne manjine.

Tablica 40. Pregled stanovništva grada Gospića prema nacionalnoj strukturi

	Hrvati	Srbi	ostali
1991.(Općina Gospić)	18613	8976	947
2001.	12050	625	91
2011.	11.860	609	158

Izvor: Grad Gospić

Graf 6. Grafički prikaz nacionalne strukture stanovništva od 1991. do 2011. godine

Izvor: Grad Gospić

U gradu Senju dominantna nacionalna manjina su također Srbi, što je karakteristično za područje cijele županije, uz vidljivo smanjenje u odnosu na broj pripadnika iste manjine u odnosu na 2001. godinu.

Tablica 41. Struktura nacionalnih manjina u Gradu Senju 2001 i 2011. godine

NARODNOST	2001.g.	2011.
Hrvati	7.869	6.971
Albanci	23	27
Bošnjaci	8	24
Crnogorci	3	6
Češi	2	2
Madžari	6	4
Makedonci	5	6
Rusi	1	0
Slovenci	9	14
Srbi	92	66
Talijani	1	0
Turci	3	2
Ukrajinci	2	0
Austrijanac	0	1
Nijemci	0	10
Slovaci	0	1
Ostali	19	14
Izjasnili se u smislu vjerske pripadnosti		3
Ne izjavljavaju se		13
Nepoznato		3

Izvor: Grad Senj, 2012.

Tablica 42. Struktura nacionalnih manjina u gradu Senju

NARODNOST	2001.g.	2011.
Hrvati	7.869	6.971
Manjine	155	177

Izvor: Grad Senj, 2012.

U stanovništvu općine Vrhovine najbrojnija nacionalna manjina je srpska nacionalna manjina i od osnivanja općine Vrhovine odnosno od početka funkcioniranja lokalne samouprave 1996. godine pa do danas, pripadnici srpske nacionalne manjine čine većinu stanovništva u općini Vrhovine. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine u općini Vrhovine živjelo je 55 % građana pripadnika srpske nacionalne manjine, dok je ostalih 45 % bilo raspodijeljeno na građane Hrvatske nacionalnosti i neizjašnjene. Službeni podaci o popisu stanovništva 2011. godine nisu objavljeni, ali iz neformalnih razgovora sa popisivačima i voditeljem popisnog centra postoje informacije da je broj neizjašnjениh višestruko manji negoli 2001. godine čime se uglavnom povećao broj pripadnika srpske nacionalne manjine.

Iz navedenog je vidljivo da u ukupnoj strukturi stanovništva nacionalne manjine u Općini Perušići iznosi 10%, u Gradu Gospiću 6% a u gradu Senju 3% pripadnika nacionalne manjine. Paralelno, u županiji postoje općine u kojima je dominantno stanovništvo koje u ostalim jedinicama samouprave predstavlja nacionalnu manjinu što na primjer u općini Udbina 1991. godine 68,9 % Srbi, 8% Hrvati, 3% ostali; 2001. godine 65,1 % Hrvati, 44,5% Srbi, 4,5% ostali dok 2011. godine 65,0 % Hrvati, 47% Srbi, 3 % ostali (procjena).

6.2.5. OBRAZOVNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Analiza stanovništva iz popisa stanovništva iz 2001. godine zorno pokazuje zaostajanje županije prema prosjeku obrazovne strukture stanovništva Hrvatske te znatne razlike u stupnju obrazovanja stanovništva među njezinim gradovima i općinama (Pejnovi ;2010: 14). Zaostajanje županije za obrazovnim prosjekom Hrvatske očituje se u većem udjelu stanovništva bez škole, nezavršenom OTM ili OTM (17,3% u županiji, prema 13,4% u Hrvatskoj) uz istovremeno zaostajanje u višim stupnjevima obrazovanja.

Najslabiju obrazovnu strukturu među jedinicama lokalne samouprave u županiji imaju ruralne općine: prije svega Udbina, zatim Brinje, pa Lovinac i Perušić (sve iznad 22% udjela stanovništva bez škole, s nezavršenom OTM ili OTM). Relativno boljim obrazovnim sastavom ističu se područja gradova, prije svega Gospić, potom Senja, te Novalje i Otočac. Sukladno provedenoj anketi u Općini Udbina struktura stanovništva je kako slijedi:

- 38 % nezavršena osnovna škola
- 15 % bez škole
- 25 % Srednja škola
- 3 % Viša škola
- 3 % Fakulteti

Vlasti u Općini Udbina procjenjuju da se obrazovna struktura blago popravlja u zadnjih par godina. Malo bolja situacija je u Općini Perušić (prema podacima iz iz 2001. godine).

Tablica 43. Obrazovna struktura stanovništva Općine Perušić

Bez škole	1-3 razreda O TM	4-7 razreda O TM	O TM	SSS	V TM S	VSS	VSSS/I
195	503	691	643	875	68	61	2

Izvor: Općina Perušić, 2012.

U Gradu Senju prema posljednje dostupnim podacima iz 2001. godine u strukturi stanovništva najviše su zastupljene osobe sa završenom srednjom školom, te zatim osobe sa završenom osnovnom školom.

Tablica 44. Obrazovna struktura stanovništva u Gradu Senju 2001. godine

Obrazovanje	2001
1-3 razreda	525
4-7 razreda	934
Osnovna škola	1360
Srednja škola	3287
Više škole, veleučilišna i stručni studiji	176
VI stupanj stručne spreme	68
Fakultet umjetnosti	5
VII stupanj	344
Nepoznato	52

Izvor: Grad Senj

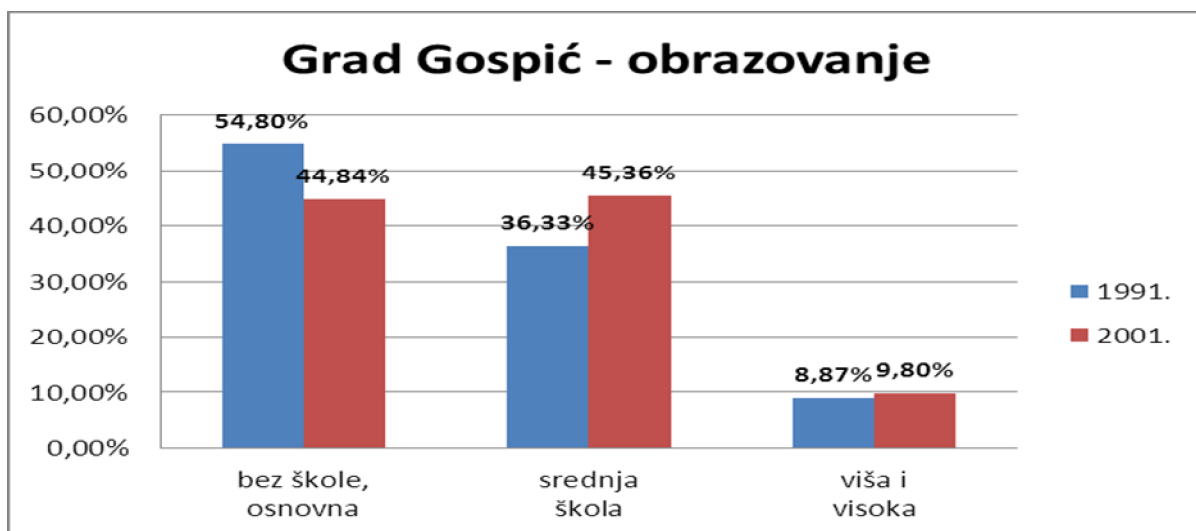
U gradu Gospiću također najviše i broj stanovnika ima završenu srednju školu, te ih jednako slijede stanovnici sa osnovnom školom odnosno bez škole

Tablica 45. Struktura stanovništva prema stupnju obrazovanja u Gradu Gospiću

	bez škole, osnovna	srednja škola	viša i visoka	ukupno
1991.	9.888 54,80%	6.556 36,33%	1.600 8,87%	18.044
2001.	4.775 44,84%	4.830 45,36%	1.044 9,80%	10.649

Izvor: Grad Gospić

Graf 7. Grafički prikaz strukture obrazovanja stanovnika u gradu Gospiću

Izvor: Grad Gospić

Općina Vrhovine koja je osnovana 1992. godine u vrijeme rata u Republici Hrvatskoj, poela funkcionirati kroz Povjerenika Vlade Republike Hrvatske 1996 godine, dakle 6 mjeseci nakon vojne akcije šOlujađ. Budući je najveći dio stanovništva uslijed ratnih događanja napustio svoje domove te je u Vrhovinama ostalo svega 20-tak ljudi, a u proteklih 15 godina u svoje domove vratilo oko 1300 građana općine Vrhovine odnosno cca 45 % prijeratnog stanovništva, statistički gledano obrazovna struktura je u porastu. Međutim, u naravi je znatno drugačija jer u općini Vrhovine danas flivi manje od 20 građana sa visokom ili višom stručnom spremom. Sukladno tome, Općina Vrhovine je u svojoj Strategiji razvoja iz 2012. godine poseban naglasak stavila na ulaganje u mlade ljude, odnosno u njihovu edukaciju i obrazovanje.

6.2.6. RAZINA ZAPOSLENOSTI I SOCIJALNA SIGURNOST

Kumulativno gledaju i, prema zadnjem dostupnom popisu stanovništva iz 2001. godine radna snaga u županiji Ličko-senjskoj (muškarci 15 do 65 godina starosti i žene 15-59 godina) iznosi 57,6% u ukupnom broju stanovnika u Ličko-senjskoj županiji. Isti na nivou Republike Hrvatske iznosio 64% (DZS;2012).

Tablica 46. Radni kontingent po jedinicama lokalne samouprave u Županiji (Popis stanovnika 2001.)

RH	sv.	4.437.460	2.828.632	
				10,31
	m	2.135.900	1.475.860	-
	ž	2.301.560	1.352.772	-
Županija	sv.	53.677	30.896	10,75
	M	26.495	17.119	-
	ž	27.182	13.777	-
Gospić	sv.	12.980	7.412	8,73
Novalja	sv.	3.335	1.945	9,46
Otočac	sv.	10.411	6.252	10,04
Senj	sv.	8.132	5.120	12,21
Brinje	sv.	4.108	2.417	9,43
D. Lapac	sv.	1.880	1.062	30,32
Karlobag	sv.	1.019	624	8,33
Lovinač	sv.	1.096	497	10,87
Perušić	sv.	3.494	1.720	9,13
Plitvička Jezera	sv.	4.668	2.620	8,82
Udbina	sv.	1.649	810	13,70
Vrhovine	sv.	905	417	19,90

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2001. godine i HZZ

Dnevne migracije u Ličko-senjskoj županiji (radi obavljanja zanimanja) najizraženije su na području grada Gospića (migracije u drugom naselju istog grada) dok su migracije između jedinica lokalne samouprave najviše izražene u Otočcu i Perućici. Područje Senja karakteriziraju dnevne migracije u smislu rada u drugoj županiji. Od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva u županiji 16% ima potrebu za dnevnim migracijama radi zapošljavanja. U strukturi nezaposlenih dominiraju osobe sa srednjom školom ali je paralelno sezonska potražnja za istima izrazito visoka – to se objašnjava povećanim poslovima u segmentu turizma; isto vrijedi za drugu po redu najviše skupinu nezaposlenih osoba (onih sa srednjom školom) koji se lakše sezonski zaposle na pomoćnim poslovima. Ipak prema anketi o strukturi nedostaju ih radnika vidljivo je da se povećala potražnja za radnicima više/visoke stručne spreme, za koje je pretpostavka da se pojavljuje potreba u javnim službama koje imaju uredbama i pravilnicima definiranu potrebnu razinu obrazovanja za obavljanje pojedinih poslova.

Tablica 47. Struktura nezaposlenih osoba prema razini obrazovanja na dan 31.12.2008. i 31.12.2009. godine

	UKUPNO	Oznaka razine obrazovanja						
		A	B	C	D	E	F	G
Ukupno 2008	3050	147	911	1096	654	144	63	35
Struktura (%)	100,0	4,8	29,9	35,9	21,4	4,7	2,1	1,1
Ukupno 2009	3322	158	976	1140	770	135	86	57
Struktura (%)	100,0	4,8	29,4	34,3	23,2	4,1	2,6	1,7
Indeks 09/08	108,9	107,5	107,1	104,0	117,7	93,8	136,5	162,9
Žene 2008.	1755	89	542	532	414	110	44	24
Struktura (%)	100,0	5,1	30,9	30,3	23,6	6,3	2,5	1,4
Žene 2009.	1796	88	537	520	452	98	64	37
Struktura (%)	100,0	4,9	29,9	29,0	25,2	5,5	3,6	2,1
Indeks 09/08	102,3	98,9	99,1	97,7	109,2	89,1	145,5	154,2

Oznake:

A ó bez škole i nezavršena osnovna škola

B ó osnovna škola

C ó srednja škola za zanimanja u trajanju do 3 godine i škola za VKV radnike

D ó srednja škola za zanimanja u trajanju od 4 g.

E ó gimnazija

F ó viša škola, 1. stupanj fakulteta i stručni studij

G ó fakulteti, akademije, magisterij, doktorat

Izvor: HZZ Područna služba Gospić

Podaci o broju zaposlenih u pravnim osobama obuhvaćaju zaposlene u pravnim osobama svih oblika vlasništva, tijela državne vlasti i tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. U podatke je uključena procjena broja zaposlenih u pravnim osobama koje imaju manje od 10 zaposlenih, a za koje Državni zavod za statistiku nije primio izvještaja. Podacima nisu obuhvaćeni zaposleni u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija ni zaposleni osiguranici poljoprivrednici. Stoga ukoliko se podatku o 10412 osoba zaposlenih kod pravnih osoba pridruži broj zaposlenih kod obrtnika (2940) i broj zaposlenih poljoprivrednika 419 (HZMO) dobijemo podatak da je ukupan broj zaposlenih u Ličko-senjskoj županiji u 2009. godini iznosio 13.771 osobu, što je prikazano slijedećom tabelom (ISG;2009):

Tablica 48. Ukupan broj zaposlenih u Ličko-senjskoj županiji

BROJ ZAPOSLENIH	2008.	2009.	IND 09/08
- kod pravnih osoba	10.406	10.412	100,1
- kod obrtnika (31.12.)	3.261	2.940	90,2
- poljoprivrednici	447	419	93,7
UKUPNO:	14.114	13.771	97,6

Izvor: DZS Statistički ljetopis 2008., Priopćenje 9.2.2/4 od 05. veljače 2008 i 5. veljače 2009., Priopćenje 9.2.4. od 24.3.2009., HZMO

Ukupan broj zaposlenih u Ličko-senjskoj županiji u 2009. godini u odnosu na 2008. godinu smanjen je 2,4 i 3,1%. Rezultat je to povećanja broja zaposlenih kod pravnih osoba za 0,1% te smanjenja broja zaposlenih kod obrtnika za 9,8%. Smanjenje broja zaposlenih od 6,3% zabilježeno kod poljoprivrednika najvjerojatnije je dijelom uzrokovano odlaskom u mirovinu (ISG;2009).

Tablica 49. Zaposleni u pravnim osobama od 2005. do 2009. godine

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Indeks 2009/2005
Republika Hrvatska	1.099.497	1.144.466	1.195.655	1.238.576	1.216.930	110,68
Ličko-senjska županija	10.177	9.957	10.000	10.406	10.412	102,31
Udio LSf/RH	0,93	0,87	0,84	0,84	0,86	-

Izvor: Statističko izvješće 1419/2010. godine

Broj zaposlenih u pravnim osobama u Ličko-senjskoj županiji u 2009. godini u odnosu na 2005. godinu porastao je 2,31% dok je u istom razdoblju na nivou Republike Hrvatske broj zaposlenih u pravnim osobama povećan 10,68%. Broj zaposlenih u pravnim osobama u Ličko-senjskoj županiji 2009. godine porastao je u Ličko-senjskoj županiji za 0,1% u odnosu na 2008. godinu dok je istovremeno u RH broj zaposlenih opao za 1,7%.

Tablica 50. Zaposleni u pravnim osobama u Republici Hrvatskoj i Ličko-senjskoj županiji po granama djelatnosti (stanje na dan 31. ožujka 2009. godine)

DJELATNOST	LSŽ		RH	
	Broj	Strukturni udio	Broj	Strukturni udio
A Poljoprivreda, –umarstvo i ribarstvo	925	8,88	25.588	2,10
B Rudarstvo i va enje	25	0,24	8.619	0,71
C Prera iva ka industrija	959	9,21	238.579	19,60
D Opskrba ele. ene. i plinom	361	3,47	16.893	1,39
E Opskrba vodom, gosp. otpadom	332	3,19	21.453	1,76
F Gra evinarstvo	666	6,40	107.653	8,85
G Trgovina, popravci	1.087	10,44	203.857	16,75
H Prijevoz i skladi–enje	497	4,77	65.827	5,41
I Pruflanje smje–t. i priprema i usluf. hrane	747	7,17	41.086	3,38
J Informacije i komunikacije	80	0,77	32.373	2,66
K Financijske i djel. osiguranja	166	1,59	37.977	3,12
L Poslovanje nekretninama	21	0,20	5.843	0,48
M Stru ne, znanstvene i tehni ke djelatnosti	149	1,43	53.535	4,40
N Administrativne i pomo ne usluflne djel.	115	1,10	32.401	2,66
O Javna uprava i obrana	2.131	20,47	106.295	8,73
P Obrazovanje	1.113	10,69	103.918	8,54
Q Zdravstvena za–tita i socijalna skrb	694	6,67	80.595	6,62
R Umjetnost, zabava i rekreacija	241	2,31	20.631	1,70
S Ostale usluflne djelatnosti	103	0,99	13.807	1,13
T Djelatnosti ku anstava kao poslod.				
U Djelatnosti izvanterit. org. i tijela				
UKUPNO	10.412	100,00	1.216.930	100,00

Izvor: DZS, Priopćenje broj 9.2.4. od 25. ožujka 2010. godine

Kao i prema podacima FINE, i prema podacima Državnog zavoda za statistiku - promatrano po djelatnostima, u 2009. godini u županiji najveći i udio u broju zaposlenih bio je u djelatnosti javne uprave i obrane (20,47%), zatim obrazovanja (10,7%) i trgovine (10,4%). Na nivou Republike Hrvatske najveći i udio u ukupnom broju zaposlenih imaju zaposleni u prerađivačkoj industriji (19,6%), a zatim u djelatnosti trgovine (16,8%) i javne uprave i obrane (8,7%).

Gledano po segmentima, najveći i udio u broju zaposlenih u županiji u 2009. godine imao je grad Gospić s 4.150 zaposlenih - to čini 40,4% svih zaposlenih u županiji. Grad Otočac s 1697 zaposlenih karakterizira udio od 16,5% svih zaposlenih u županiji, slijedi grad Senj i općina Plitvičko jezero s 13,2% odnosno 11,3% ukupnog broja zaposlenih. Ostale jedinice lokalne samouprave imale su ispod 5% udjela u ukupnom broju zaposlenih u 2009. godini (Novalja 5,1%) kako je prikazano u tablici (ISG;2009):

Tablica 51. Broj zaposlenih u pravnim osobama u Županiji 2009. godine po gradovima / općinama i granama djelatnosti

Djelatnost (NKD 2007)	BRINJE	D.LAPAC	GOSPI	KARLOBAG	LOVINAC	NOVALJA	OTOČAC	PERUĆI	PLITVIČKO JEZERO	SENJ	UDBINA	VRHOVINE	ŽUPANIJA	Strukturni udio %
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	52	33	134	21	13	12	79	68	210	198	51	46	917	8,92
Rudarstvo i energija	-	-	-	-	-	-	24	-	-	-	-	-	24	0,23
Prerađivačka industrija	45	-	230	22	28	-	243	5	93	271	12	18	967	9,41
Opskrba elek. ene. i plinom	5	10	173	7	-	12	53	26	16	59	-	-	361	3,51
Opskrba vodom, gosp. Otpadom	11	10	63	15	6	50	75	9	18	75	-	-	332	3,23
Gravitinarstvo	14	9	315	-	2	30	114	28	48	46	-	2	608	5,91

Trgovina, popravci	41	11	373	8	32	119	240	48	61	122	19	8	1082	10,53
Prijevoz i skladištenje	48	-	149	-	10	24	161	12	4	75	-	27	510	4,96
Pružanje smješt. i priprema i usluga hrane	25	25	97	12	12	93	104	6	359	34	4	-	746	7,26
Informacije i komunikacije	-	-	53	-	-	-	10	-	1	14	-	-	78	0,76
Financijske i djelat. osiguranja	1	1	90	4	-	9	31	-	8	21	-	-	165	1,61
Poslovanje nekretninama	-	-	-	-	-	11	3	-	-	1	1	1	17	0,17
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	7	1	60	2	-	13	38	-	8	19	-	-	148	1,44
Administrativne i pomoćne uslužne djelat.	2	1	87	2	-	8	3	-	1	10	-	-	114	1,11
Javna uprava i obrana	9	70	1.473	40	24	63	141	14	88	149	13	18	2102	20,45
Obrazovanje	45	22	347	22	18	61	208	55	127	147	30	13	1095	10,65
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	-	11	388	8	2	-	137	8	23	73	38	-	688	6,69
Umjetnost, zabava i rekreacija	-	-	86	-	-	3	10	2	96	39	-	-	236	2,30
Ostale uslužne djelatnosti	-	2	32	4	-	12	23	1	4	8	2	1	89	0,87
UKUPNO	305	181	4150	167	147	520	1697	282	1165	1361	170	134	10279¹³	100

Izvor: Statističko izvješće 1419/2010. g. godine

U provedenoj anketi na uzorcima općina i gradova u Ličko-senjskoj županiji vidljivo je da broj zaposlenih pokazuje znatne fluktuacije, uglavnom prema negativnom

¹³ Podatak je dobiven obradom prikupljenih obrazaca RAD IG od strane poduzetnika, a niži je od podataka o broju zaposlenih u pravnim osobama objavljenom u Priopćenju Državnog zavoda za statistiku (Priopćenje 9.2.2./4 iz veljače 2009. godine) jer ne sadrži procjenu broja zaposlenih kod poduzetnika sa manje od 10 zaposlenih od kojih se podaci putem RAD IG obrazaca ne prikupljaju i nisu dostupni po jedinicama lokalne samouprave nego samo na razini Županije.

predznaku. Tako je u Općini Perušić broj zaposlenih 2011. godine povećan u odnosu na 2010. godinu za 9%:

Tablica 52. Broj poduzetnika i broj zaposlenih u 2011. u općini Perušić

Općina	Broj		Broj		IND 11/10
	poduzetnika		zaposlenih		
	2011.	2010.	2011.	2010.	
PERUŠIĆ	18	109	119	109,2	

Izvor: Općina Perušić

Može se tiče ostvarenih ukupnih prihoda i rashoda u Općini Perušić u 2011. godini isti su kako slijedi:

Tablica 53. Ukupni prihodi i rashodi Općine Perušić u 2011 godini

Naziv JLS	Ukupni prihodi			Ukupni rashodi		UP 6 UR
	2011. godina	Indeks	Udio u LSi	2011	Indeks	
		11/10			11/10	
PERUŠIĆ	29.336.318	103,0	1,6	28.605.581	109,3	730.737

Izvor: Općina Perušić

Trenutno na području Općine Perušić ima 135 nezaposlenih osoba, dok detaljnije podatke o razini zaposlenosti za razdoblje od 1994 do 2010 godine u Općini ne postoje.

U Gradu Gospiću također ne postoje podaci koji se odnose na razinu zaposlenosti tijekom vremenskog razdoblja od osnivanja Grada Gospića do danas, već samo podatak da prosječan broj zaposlenih u posljednjih pet (5) godina iznosi 5.200. U Gradu Senju

sukladno dostupnim podacima vidljivo je da se broj zaposlenih u zadnja dva desetljeća smanjio za gotovo 100% te da paralelno raste broj nezaposlenih:

Tablica 54. Pregled broja zaposlenih u gradu Senju u razdoblju od 1990 do 2012. godine

Godina	Broj Zaposlenih	Broj nezaposlenih
1990	3.007	235
1991	2.985	388
2000.	1.835	809
2010	Procjena 1.500	644
2011.		594
2012.		608

Izvor: Grad Senj

U Općini Vrhovine kao specifičnoj sredini koja je preživjela i ratno i poratno razaranje gledano statistički bilježi znatan rast u svakom segmentu života, ali u usporedbi sa ostalim područjima u Republici Hrvatskoj taj omjer je drugačiji. Naime, 1996. godine u Vrhovinama je bilo zaposleno 20 ljudi, a danas 15 godina kasnije više od 200 ljudi s prebivalištima u Općini Vrhovine (211) zaposleno je u javnom i privatnom sektoru.

Od osnivanja Općine Vrhovine do danas najviša zaposlenost postignuta je 2004. godine kada je u tadašnjoj drvenoj industriji radilo 130 zaposlenika, tako da na području Općine Vrhovine gotovo da nije bilo nezaposlenih. Ovaj gospodarski šumski naftalost je kratko trajao i već nakon 15 mjeseci tvrtka je počela sa problemima i smanjenjem broja radnika. Naftalost na području Općine Vrhovine samo je 1/3 stanovništva radno sposobna, jer ostali su treće životne dobi. Gledajući i danas područje Općine Vrhovine po zaposlenosti, ono je u prosjeku Republike Hrvatske, odnosno 15% radno sposobnog stanovništva je bez posla, i u tom kontekstu lokalna samouprava je poduzela odgovarajuće korake kako bih taj broj smanjila do prihvatljivih 5% nezaposlenih.

Kada govorimo o broju nezaposlenih, isti je u Ličko-senjskoj županiji u razdoblju 2004.-2009. godine smanjen je 14,2%. Najveće smanjenje nezaposlenih bilo je u Karlobagu i

Gospi u dok je porast nezaposlenosti evidentiran u Lovincu, Novalji i Vrhovinama (ISG;2009). U strukturi nezaposlenih osoba najviše je osoba sa završenom srednjom školom za zanimanja u trajanju do 3 godine ó 35,9% te osnovnom školom ó 29,9%. Udio broja nezaposlenih osoba s razinom obrazovanja viših škola, fakulteta i akademija iznosi 3,1% (na dan 31.12.2009.)

Tablica 55. Broj nezaposlenih po gradovima i općinama u Ličko-senjskoj županiji

Grad/Općina	31.12.2004.		31.12.2006.		31. 12. 2008		31.12.2009.		Indeks 09/04
	Broj	Udio	Broj	Udio	Broj	Udio	Broj	Udio	
Brinje	282	7,28	243	6,3	173	5,7	228	6,9	80,85
Donji Lapac	360	9,30	336	8,8	315	10,3	322	9,7	89,44
Gospić	852	22,01	802	20,9	604	19,8	647	19,5	75,94
Karlobag	73	1,89	68	1,8	57	1,9	52	1,6	71,23
Lovnac	51	1,32	53	1,4	54	1,8	54	1,6	105,88
Novalja	177	4,57	204	5,3	162	5,3	184	5,5	103,95
Otočac	677	17,49	698	18,2	575	18,9	628	18,9	92,76
Peruić	198	5,11	174	4,5	133	4,4	157	4,7	79,29
Pl. Jezera	291	7,52	322	8,4	230	7,5	231	7,0	79,38
Senj	699	18,06	681	17,8	561	18,4	625	18,8	89,41
Udbina	128	3,31	166	4,3	118	3,9	111	3,3	86,72
Vrhovine	80	2,07	85	2,3	68	2,2	83	2,5	103,75
UKUPNO	3871	100,0	3832	100,0	3050	100,0	3322	100,0	85,8

Izvor: HZZ Područna služba Gospić

Iz tablice je vidljivo da je najveći i broj nezaposlenih zabilježen u većini gradovima (Gospić, Otočac, Senj) pri čemu jedino Gospić bilježi smanjenje broja nezaposlenih u odnosu na 2004. godinu, dok paralelno ostali gradovi pokazuju konstantu u razini nezaposlenosti ili tendenciju povećanja istog. Također je primjetno da najmanju stopu nezaposlenosti bilježe općine sa najmanjim brojem stanovnika, što stavljanjem u omjer dovodi do jednako zabrinjavajućih razina nezaposlenosti. Kada se promatra struktura potrafnje za profilima radnika koji nedostaju situacija je kako slijedi:

Tablica 56. Broj nedostajućih radnika kod anketiranih poslodavaca prema razini obrazovanja

A – bez škole i nezavršena osnovna škola	10	2,3
B – osnovna škola		
C – srednja škola za zanimanja u trajanju do 3 godine i škola za VKV radnike	383	87,0
D – srednja škola za zanimanja u trajanju od 4 g.		

E – gimnazija		
F – viša škola, 1. stupanj fakulteta i stručni studiji	47	10,7
G – fakulteti, akademije, magisterij, doktorat		
UKUPNO	440	100

Izvor: Obrada Upravnog odjela za gospodarstvo temeljem rezultata „Ankete poslodavaca za 2009. godinu“ u Ličko-senjskoj županiji, HZZ, Područna služba Gospić, ožujak 2009.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje Područne službe Gospić tijekom 2009. godine evidentirano je prosječno mjesečno 3.088 nezaposlenih osoba – to je za 3,0 % više od prosječnog mjesečnog prosjeka u 2008. godini. Istovremeno je na području RH prosječno mjesečno evidentirano 11,2% više osoba.

Tablica 57. Broj evidentiranih nezaposlenih osoba u 2008. i 2009. godini

Godina	Mjesečni prosjek		Na dan 31.12.	
	Ukupno	fiene	Ukupno	fiene
2008.	2.998	1730	3.050	1755
2009.	3.088	1.728	3.322	1796
Indeks 09/08	103,0	99,9	108,9	102,3

Izvor: HZZ Područna služba Gospić

Još jasnije kretanje razine nezaposlenosti po gradovima i općinama Ličko-senjske županije vidljivo je iz komparacije 2008. i 2009. godine:

Tablica 58. Broj nezaposlenih po gradovima i općinama u Ličko-senjskoj županiji

Grad/Općina	31. 12. 2008		31.12.2009.		Indeks 09/08
	Broj	Udio	Broj	Udio	
Brinje	173	5,7	228	6,9	131,8
Donji Lapac	315	10,3	322	9,7	102,2
Gospić	604	19,8	647	19,5	107,1
Karlobag	57	1,9	52	1,6	91,2
Lovinac	54	1,8	54	1,6	100,0
Novalja	162	5,3	184	5,5	113,6
Otočac	575	18,9	628	18,9	109,2
Perušići	133	4,4	157	4,7	118,0
Pl. Jezera	230	7,5	231	7,0	100,4
Senj	561	18,4	625	18,8	111,4

Udbina	118	3,9	111	3,3	94,1
Vrhovine	68	2,2	83	2,5	122,1
UKUPNO	3050	100,0	3322	100,0	108,9

Izvor: HZZ Podru na služba Gospi

Podaci o broju nezaposlenih na dan 31.12.2009. godine i na dan 31.12.08. godine pokazuju da je krajem 2009. godine evidentirano 8,9% vi-e nezaposlenih nego krajem 2008. godine. Najve i porast broja nezaposlenih osoba u 2009. godini zabiljefen je u op ini Brinje (31,8%). U isto vrijeme najve e smanjenje broja evidentiranih nezaposlenih osoba zabiljeffeno je u op ini Karlobag (8,8%). Od ukupnog broja nezaposlenih na dan 31.12.2009. godine 54% ine ffene. U strukturi nezaposlenih osoba u 2009. godini u Li ko-senjskoj flupaniji bilo je 34,3% osoba sa srednjom –kolom u trajanju do 3 godine i –kola za VKV radnike, 23,2% nezaposlenih sa srednjom –kola za zanimanja u trajanju od 4 godine i zavr–enom gimnazijom, 29,4% osoba s osnovnom i/ili bez zavr–ene osnovne –kole te 4,3% nezaposlenih s vi–im –kolama i fakultetima. Fluktucija nezaposlenih osoba u HZZ Podru noj službi Gospi prikazana je sljede om tabelom:

Tablica 59. Fluktucija nezaposlenih osoba u HZZ, Područnoj službi Gospić

	2008.	2009.	Indeks 09/08
Novoprijavljeni	2222	2703	121,6
Brisani iz ostalih razloga osim zaposlenja	866	1049	120,9
Zaposleni	1581	1382	87,4

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Područna služba Gospić

Tijekom 2009. godine broj novoprijavljenih osoba u evidenciju HZZ Podru na služba Gospi pove an je za 21,6% u odnosu na prethodnu godinu. U isto vrijeme smanjen je broj zaposlenih s evidencije Zavoda za 12,6%, dok je broj brisanih iz ostalih razloga pove an za 20,9% (ISG;2009). Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapo–ljavanje stopa nezaposlenosti prema administrativnim izvorima na dan 31.12.

2009. godine u Ličko-senjskoj županiji iznosila 19,4¹⁴% –to predstavlja povećanje za 1,9 postotnih poena u odnosu na kraj 2008. godine kada je stopa nezaposlenosti iznosila 17,5%. U Republici Hrvatskoj stopa nezaposlenosti na dan 31.12.2009. godine iznosila je 16,1%, (2008. godine iznosila je 13,0%).

Generalno se može zaključiti da u razvojne probleme županije ulazi pad broja zaposlenih, niska prosječna plaća po zaposlenom u županiji u odnosu na prosjek RH, ponuda radne snage ne odgovara potražnji, relativno manji udio radne snage u ukupnom broju stanovnika u odnosu na prosjek RH, prisutne dnevne migracije stanovništva, koncentracija ponude radne snage u većim gradskim centrima te značajne razlike u udjelu broja nezaposlenih u ukupnom radnom kontingentu pojedinih jedinica lokalne samouprave na području županije. Također je vidljivo da bi dio radno sposobnog stanovništva trebalo prekvalificirati/dokvalificirati, učinkovito upravljati ljudskim resursima u skladu s potrebama gospodarstva te poticati povoljnije socio-ekonomske uvjete života (stambene, zdravstvene, skrb o djeci, kulturne i rekreativne) radi smanjivanja migracijskih kretanja stanovništva (fIRS;2011-2013)

¹⁴ Stopa nezaposlenosti u županiji krajem 2009. izražena je kao postotak nezaposlenih krajem godine (3322) u odnosu na ukupnu ponudu radne snage (3322+13.771) = 19,4

6.3. TRANZICIJA U PODRUČJU SOCIJALNE SIGURNOSTI

Pretpostavke i težnja za postupnim i kontinuiranim rastom države blagostanja (uključujući i izaženje socijalne sigurnosti) bili su prihvaćeni kao stabilna obilježja, kako u teoriji društvenih znanosti, tako i u praktičnoj politici zapadnih demokracija. Sada smo svjedoci nestajanja rasprava oko budućnosti socijalne sigurnosti. Otkrivena debata ispunjena je cijelim nizom novootvorenih socioekonomskih problema. Čini se da je ugroženo daljnje održavanje baziranih struktura socijalne sigurnosti, kakve su se razvile od Bismarckova preko Beveridgea do poslijeratnih koncepata (Gretschmann;1994:179-188).

Iako se ideje o socijalnoj sigurnosti značajno razlikuju od jedne do druge zemlje, osnovno je da su im glavni ciljevi identični: sistemi socijalne sigurnosti moraju zaštititi građane od gubitka prihoda. To se obavlja putem novih transfernih naknada za slučaj bolesti, nezaposlenosti, nesposobnosti, umirovljenja, itd. Takvi aranžmani dopunjuju se cijelim nizom osobnih socijalnih usluga i putem programa javne potpore. Najveći broj poslijeratnih sistema socijalne sigurnosti kao osnovu ima elemente socijalnog osiguranja, izgrađenog na principu "plati kako stigne" (pay-asyou-go), što podrazumijeva "definirana davanja" što znači da se fondovi iz kojih se plaćaju naknade formiraju od sredstava poreza za socijalnu sigurnost i doprinosa prikupljenih od aktivno zaposlenih i da su te naknade odmjerene na osnovi individualnih zarada.

Stanje sustava socijalne sigurnosti u Hrvatskoj ilustriraju podaci o socijalnim troškovima. Prema izvorima Svjetske banke, socijalni troškovi u Hrvatskoj iznosili su 1998. godine 27% društvenog bruto proizvoda. Od toga se na mirovine trošilo 12%, zdravstvenu zaštitu 7% i obrazovanje 3%, dok je preostalih 5% išlo za druge socijalne potrebe (Svjetska banka, 2000). U posljednje dvije godine porasli su izdaci mirovine i zdravstvenu zaštitu. Prema procjeni socijalni troškovi na razini srednje države iznose

su 26% DBP-a. Od toga je 51% i- lo na mirovine, 32% na zdravstvenu za- titu, 5% za socijalnu skrb, 3% za dje je doplatke itd. (Puljiz, 2001.: 159-180). Me utim, ako se tome dodaju fiskalne povlastice i davanja braniteljima i stradalnicima rata, izdaci za manje socijalne programe te za obrazovanje, onda socijalni tro- kovi u - irem poimanju rije i doseflu blizu tre ine nacionalnog bruto proizvoda.

Visoki socijalni izdaci u Hrvatskoj mogu se objasniti posljedicama rata i te- kim poratnim prilikama koje su nametnule drflavni intervencionizam i poja anu sekundarnu distribuciju dohotka. U Hrvatskoj jo- uvijek pogoduje socijal-etatizmu keynesijanskog tipa (Puljiz, 2001: 159-180). Istovremeno, vanjske okolnosti i potrebe gospodarskog razvoja name u orijentaciju na tzv. schumpeterijansku drflavu, u kojoj ve u ulogu ima trfli- te, a manju drflava. To podrazumijeva da se u socijalnoj sferi pove ava odgovornost gra ana, malih socijalnih skupina i asocijacija. Veliki su dodatni socijalnih tro- kovi vezani uz posljedice rata. Ukupni izdaci za socijalna prava predstavljaju snaflan pritisak na drflavne financije i presudno utje u na visoke tro- kove radaö (Puljiz, 2001: 159-180).

Glavni su indikatori socijalne situacije u Hrvatskoj velik broj umirovljenika (vi- e od milijun), velik broj nezaposlenih (22%), siroma- nih (10% ispod tzv. apsolutne nacionalne linije siroma- tva), te- ka situacija povratnika koji se ne mogu integrirati u dru- tvo, rasprostranjena pojava socijalne patologije i frustracija zbog pogor- anja socijalnog poloflaja. Posebno su u krizu dospjeli sustavi socijalne sigurnosti kojima se pove ao broj korisnika, a koji su suo eni s nedostatnim sredstvima za rje- avanje socijalnih problema. Novom generacijom reformi u socijalnoj politici, koje su ve usvojene ili su pak pred usvajanjem, ini se bitan odmak od modela socijalisti ke socijalne sigurnosti (mirovinska reforma, uvo enje drugog i tre eg mirovinsko stupa, odnosno obvezne i dobrovoljne mirovinske -tednje). Tako er je ve pripremljena zdravstvena reforma, kojom e se dio zdravstvenih tro- kova prebaciti na gra ane i lokalne zajednice. Prvi koraci ostvareni su u privatizaciji socijalne skrbi (privatni stara ki domovi, dje ji vrti i, udomiteljstvo za hendikepiranu i napu- tenu djecu i drugo). Sve je to na tragu postupnog usvajanja modela tzv. Kombinirane socijalne politike (*welfare-mix*). Takva politika s jedne strane podrazumijeva temeljnu regulativnu i za- titnu ulogu drflave u ostvarenju socijalne sigurnosti i socijalnih prava gra ana, a s druge strane pove anu ulogu drugih aktera u dru- tvu, po ev- i od obitelji do

nevladinih udruga u rješavanju socijalnih problema i u proizvodnji socijalnosti
(Puljiz,2001:159-180).

Klasici socijalna država bila je pasivna, ona je uglavnom distribuirala socijalna prava i bila je zaštitnikom depriviranim socijalnim skupinama. Zbog svoje gospodarske i socijalne situacije, Hrvatska nije u stanju uspješno razvijati model aktivne socijalne države kako to čine razvijene zemlje (Puljiz,2001:159-180), budući da to jednostavno pretpostavlja veći stupanj bogatstva društva.

6.4. PROMJENE U STRUKTURI ZAPOSLENOSTI

Stanovništvo ima dvostruku ekonomsku funkciju: s jedne strane je temeljni initeelj gospodarstva jer formira ponudu rada, a s druge je cilj i svrha svake ekonomske aktivnosti koja se sastoji u potrošnji stanovništva i funkciji rasta standarda stanovništva, koji je jedan od najvažnijih pokazatelja uspješnosti gospodarskih aktivnosti.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine županija Ličko-senjska imala je 53.677 stanovnika (10 stanovnika po km²) –to je inije najrjeđe naseljenom županijom u Hrvatskoj. Iseljavanje je desetljeće imalo dominiralo dinamikom promjena u stanovništvu. Najveće smanjenje broja stanovnika dogodilo se između 1991. i 2001. godine, kada se stanovništvo smanjilo za cca. 31.500. Demografski oporavak jedan je od najvećih problema s kojim je županija danas suočena. U 2001. godini udio stanovnika županije u ukupnom broju stanovnika RH iznosio je 1,2%, dok je isti udio 1991. godine iznosio 1,8% (Pejnovi, 2010: 15-16).

Većina stanovnika (cca. 60%) živi u gradovima od kojih je najveći Gospić s 26% stanovnika županije. Gradovi, koji zauzimaju 42% teritorija županije, imaju veću gustoću stanovništva po km² (15,5 stanovnika/ km²) nego općine (6,1 stanovnik/ km²). Najveće ukupno smanjenje gustoće stanovnika u razdoblju između 1991. i 2001. godine bilo je zabilježeno u općinama, dok je najveće pojedinačno smanjenje u gustoći stanovništva bilo zabilježeno u gradu Gospiću (smanjenje za 9.046 stanovnika).

Od ukupnog broja stanovnika, radni kontingent (žene između 15 i 59 godina i muškarci između 15 i 65 godina) inije 57,6% stanovnika –to je niže od prosjeka za Hrvatsku (63,7%). Žene u reproduktivnoj dobi inije samo 20% ukupnog broja stanovništva u županiji, –to je tako er manje od prosjeka Republike Hrvatske koji iznosi 24,3%. Indeks starenja koji predstavlja omjer između broja stanovnika starijih od 60 godina i broja stanovnika starosne dobi između 0-19 godina pokazuje da u Ličko-senjskoj županiji ima 45,7% više osoba starijih od 60 godina nego osoba dobi između 0 i 19 godina. Prema popisu stanovnika iz 2001. godine prosječna starosna dob u županiji je 43 godine –to je više od hrvatskog prosjeka (39,3 godine). Dakle, Ličko-senjska županija ima nepovoljniji indeks starenja od prosjeka Republike Hrvatske, odnosno veću udio stanovnika starijih od 60 godina u ukupnoj populaciji od prosjeka za RH. Ovi

pokazatelji jasno govore da je populacija u županiji stara s niskim trendom pomlađivanja stanovništva. Posljedice toga su vrlo značajne, posebice za lokalno tržište rada i prilike za gospodarski razvoj županije (Pejnovi, 2010). Postotak osoba sa srednjim obrazovanjem niži je od prosjeka u Hrvatskoj. Isto vrijedi i za postotak stanovništva sa višim i visokim obrazovanjem. Najviši postotak osoba s visokim obrazovanjem u županiji ima grad Gospić (10,4%).

Središnje županije je Grad Gospić. To je najveće središnje tržište rada i usluga u Ličko-senjskoj županiji. Gospodarski razvijeniji su ostali gradovi: Otočac, Novalja i Senj, slijede veća naselja koja su ujedno i sjedišta općina (nabrojana po broju stanovnika, od najvećeg prema najmanjem): Korenica, Brinje, Perućica, Donji Lapac, Udbina, Lovinac, Karlobag, Vrhovine. Ukupan broj zaposlenih u Ličko-senjskoj županiji u 2009. godini iznosio je 13.638 osoba, a prikazan je sljedećom tabelom.

Tablica 60. Ukupan broj zaposlenih u Ličko-senjskoj županiji

BROJ ZAPOSLENIH	2008.	2009.	IND 09/08
- kod pravnih osoba	10.412	10.279	98,72
- kod obrtnika (31.12.)	3.261	2.940	90,2
- poljoprivrednici	447	419	93,7
UKUPNO:	14.114	13.638	96,7

Izvor: DZS Statistički ljetopis 2008., Priopćenje 9.2.2/4 od 05. veljače 2008 i 5. veljače 2009.,

Priopćenje 9.2.4. od 24.3.2009., HZMO

Ukupan broj zaposlenih u Ličko-senjskoj županiji u 2009. godini u odnosu na 2008. godinu smanjen je 3,3 %. Rezultat je to smanjenja broja zaposlenih kod pravnih osoba za 1,3% te smanjenja broja zaposlenih kod obrtnika za 9,8%. Smanjenje broja zaposlenih od 6,3% zabilježeno kod poljoprivrednika najvećim je dijelom uzrokovano odlaskom u mirovinu (ISG, 2010).

Tablica 61. Zaposleni u pravnim osobama od 2005. do 2009. godine

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Indeks 2009/2005
Ličko-senjska županija	10.177	9.957	10.000	10.412	10.279	101,00
Jadranska Hrvatska	346.899	358.327	362.458	373.156	361.533	104,21

Republika Hrvatska	1.144.466	1.195.655	1.238.576	1.216.930	1.172.242	102,44
Udio LSfi/RH	0,93	0,87	0,84	0,84	0,86	

Izvor: Statističko izvješće 1419/2010. godine

Broj zaposlenih u pravnim osobama u Ličko-senjskoj županiji u 2009. godini u odnosu na 2005. godinu porastao je 1% dok je u istom razdoblju na nivou Republike Hrvatske broj zaposlenih u pravnim osobama povećan 2,44% (ISG,2010).

Najveći i udio u broju zaposlenih u pravnim osobama u županiji i 2009. godine imao je grad Gospić s 4.150 zaposlenih – to čini 40,4% svih zaposlenih u županiji. Grad Otočac s 1697 zaposlenih karakterizira udio od 16,5% svih zaposlenih u županiji, slijedi grad Senj i općina Plitvička jezera s 13,2% odnosno 11,3% ukupnog broja zaposlenih. Ostale jedinice lokalne samouprave imale su ispod 5% udjela u ukupnom broju zaposlenih u 2009. godini (Novalja 5,1%).

Tablica 62. Zaposleni u pravnim osobama u Ličko-senjskoj županiji po NKD iz 2002. u razdoblju 2005. – 2009. godine

A	Poljoprivreda, –um. i lov	968	994	953	974	900	92,98	9
B	Ribarstvo	22	17	19	17	17	77,27	0
D	Prerađivačka industrija	898	791	1.044	915	991	110,36	9
E	Opskrba elek. ene. i vodom	627	643	645	660	693	110,53	6
F	Gradivinarstvo	797	683	616	644	608	76,29	6
G	Trgovina, poprav. mot. vozila	1.033	1.101	1.123	1.239	1082	104,74	12
H	Hoteli i restorani	769	693	717	730	746	97,01	7
I	Prijevoz, sklad. i veze	612	633	657	652	510	83,33	6
J	Financijsko posredovanje	173	167	170	167	165	95,38	2
K	Poslovanje nekretninama	147	173	203	246	279	189,80	2
L	Javna uprava, soc. osig.	2.196	2.034	1.743	2.024	2102	95,72	20
M	Obrazovanje	937	988	1.020	1.065	1095	116,86	10

N	Zdravstvena za-tita	610	636	687	681	688	112,79	7
O	Ostale dru-tvene djelat.	388	404	403	392	403	103,87	4
	UKUPNO	10.177	9.957	10.000	10.406	10279	101,00	100

Izvor: Statistički ljetopis 2005.,2006.,2007.,2008.,Priopćenje DZS broj 9.2.4. od 24.03.2009.

U razdoblju 2005.-2009. godine prisutan je trend rasta broja zaposlenih kod obrtnika koji je u Li ko-senjskoj županiji iznosio 99,19% –to je ipak niže od rasta u Republici Hrvatskoj (119,93%). U razdoblju 2004.-2008. broj zaposlenih u pravnim osobama u Li ko-senjskoj županiji smanjen je 11,23% –to je najveće im dijelom posljedica smanjenja u građevinskoj djelatnosti čak 75% te smanjenja u prerađivačkoj 10,12% i djelatnosti financijskog posredovanja 1,18% (ISG,2010).

Tablica 63. Pregled broja zaposlenih kod obrtnika 2005.- 2009.

Ličko-senjska županija	1.476	1.442	1.485	3.261	2.940	199,19
Jadranska Hrvatska	90.434	90.696	148.438	198.696	97.175	107,00
REPUBLIKA HRVATSKA	104.427	103.525	103.450	259.544	237.406	227,34

Izvor: DZS, Priopćenje broj 9.2.2./4 2005-2010.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, prosječna mjesečna neto plaća po radniku u pravnim osobama ukupno u županiji u 2008. godini iznosila je 4.461,00 kuna i bila je za 6,4% viša nego prethodne godine, ali još uvijek 13,8% niža od prosjeka Republike Hrvatske za 2008. godinu koji je iznosio 5.178,00 kuna (DZS,2010).

Tablica 64. Pregled odnosa prosječno mjesečno isplaćene neto plaće po zaposlenom u pravnim osobama u Županiji i RH 2004.-2008. godine

<i>Županija (u kn)</i>	4.110	3.948	4.007	4.192	4.461	108,5
<i>Republika Hrvatska (u kn)</i>	4.173	4.376	4.603	4.841	5.178	124,1
<i>IND LSŽ (RH = 100)</i>	98,5	90,2	87,1	86,6	86,2	-

Izvor: Državni zavod za statistiku

6. POLITIČKI I IZBORNI KONTEKST TRANZICIJE U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

Gradovi i općine Ličko-senjske županije pogođeni ratom suočeni su s gubitkom osnovne i proizvodne infrastrukture, a ratne posljedice, kao što su npr. spori povratak stanovništva, podijeljene zajednice, depopulacija, gubitak tradicionalnog tržišta, oslabljene poduzetničke inicijative, uništeno povjerenje i društveni kapitali dugotrajne su i stoga ih posebno treba uzeti u obzir prilikom ocjene ekonomsko-političkog konteksta tranzicije u Ličko-senjskoj županiji.

Tranzicija kao pojam za zemlje koje se nalaze na prijelazu iz komandnog gospodarstva u tržišno gospodarstvo je još uvijek hrvatska stvarnost. Sami uzrok tranzicije su gospodarske krize koje se odvijaju kroz drastičan pad industrijske proizvodnje, zamiranje investicijskih ulaganja, sporo osvajanje novih tržišta i uključivanje u svjetske tokove robe i usluga, prespori dotok stranog kapitala, nagli porast nezaposlenosti i osiromašenje većine stanovništva. Kako Hrvatska kao tranzicijska zemlja ima problema sa svim navedenim, ista je situacija i sa našom općinom.

Pojedina tradicionalna industrijska područja suočavaju se s ozbiljnim problemima kao što je dugotrajna nezaposlenost, siromaštvo i socijalna isključenost. Mnoga od postojećih industrijskih postrojenja tehnološki su zastarjela, slabo održavana i danas nekonkurentna. Najveća potreba tih područja je stvaranje nove osnove usmjerenjem ka sektoru malog i srednjeg poduzetništva, te podupiranje poduzetničkih inicijativa.

Razvojne potrebe brdsko-planinskih područja proizlaze iz specifičnih nedostataka koji su rezultat prirodnih i geografskih uvjeta. Specifične poteškoće ovog područja odnose se na nedostatak osnovnih uslužnih djelatnosti, starenje stanovništva, siromaštvo, neprikladne uvjete stanovanja (manja naselja, sela), izolacija, nisku razinu obrazovanja i nemogućnost održivosti poljoprivrede u modernom tržišnom gospodarstvu. Tranzicijski procesi, pod kojima se sa znanstvenog i teoretskog gledišta političke ekonomije podrazumijeva prelazak s etatističkog na tržišni sustav

gospodarstva, stanovnike fiupanije bili su neraskidivo vezani sa ratnim okolnostima, u kojem kontekstu ih mođemo i najobjektivnije promatrati. Sama tranzicija u fiupaniji Li ko-senjskoj provodila se kroz nekoliko cjelina. U 90-tim godinama i na po etku ratnih djelovanja dogodile su se zna ajne promjene u gospodarstvu i je se posljedice osje aju jo– i danas. Ona je obiljeđena prestankom rada tada–njih industrijskih dru–tvenih poduze a na privremeno okupiranim podru jima, te angaffiranje radno aktivnog stanovni–tva za potrebe obrane. Takve okolnosti su definitivno utjecale na zaustavljanje gospodarskih aktivnosti u realnom gospodarskom sektoru. Zavr–etak rata, nakon kojeg nastupa druga faza tranzicije, obiljeđio je proces pretvorbe i privatizacije nekada–njih dru–tvenih gospodarskih subjekata, sa ciljem njihove revitalizacije ali i revitalizacije gospodarstva u cjelini. Taj proces, ma kako on bio u duhu prihva enih na ela trfli–ne ekonomije, te unato po etnom valu optimizma, nije donio fiejene i o ekivane rezultate. Nova poduze a u privatnom vlasni–tvu nisu uspĳela pokrenuti proizvodnju –to zbog neu inkovitosti i nesnalafjenja nove vlasni ke i upravlja ke strukture, a –to zbog nekih naslije enih problemima poput zaostalih dugova, gubitka nekada–njih trfli–ta, te zastarjelosti tehnolo–kih procesa. Usljedio je val ste ajeva i ga–enje gotovo svih industrijskih subjekata na kojima je po ivalo gospodarstvo i zapo–ljavanje, –to je izazvalo dublje poreme aje u dru–tvenim i demografskim procesima. Danas smo svjedoci postepenog razvoja malog i srednjeg poduzetni–tva u kojem dominiraju tercijarne ili usluđne djelatnosti.

Tranzicijski procesi koji jo–uvijek traju, doprinijeli su zna ajnim promjenama u strukturi gospodarstva koje s jedne strane obiljeđava nestajanje industrijska proizvodnje, a s druge strane postepeni rast malog i srednjeg poduzetni–tva sa naglaskom na propulzivni rast sektora usluga. Nedavno otvorenje nekoliko suvremenih industrijskih pogona donosi novi optimizam i nagovje–taj povratka industrijske aktivnosti, te novog gospodarskog i dru–tvenog razvoja fiupanije.

6.1. OBILJEŽJA LOKALNIH I PODRUČNIH IZBORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U Ustavu Republike Hrvatske građanima se jamči pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu. Ovo se pravo ostvaruje preko lokalnih, odnosno područnih (regionalnih) predstavničkih tijela koja su sastavljena od članova izabranih na slobodnim i tajnim izborima na temelju neposrednog, jednakog i općega biračkog prava, na mandat od četiri godine. Kako su se mijenjali izborni modeli za parlamentarne izbore, tako su se u Hrvatskoj od 1990. mijenjali i izborni modeli za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Redoviti lokalni izbori na području cijele zemlje (ne računajući prijevremene) dosad su održani 1990., 1993., 1997., 2001., 2005. i 2009. godine.

Prvi višestranački demokratski izbori na lokalnoj razini održani su istodobno s parlamentarnima u travnju i svibnju 1990., i to prema odredbama istog zakona. Riječ je o Zakonu o izboru i opozivu odbornika i zastupnika iz 1990. kojim se uređivao izbor i opoziv odbornika u tadašnje skupštine općina i gradskih zajednica općina kao predstavničkih tijela lokalne samouprave. Kao i tadašnji Sabor Socijalističke Republike Hrvatske, i skupštine općina i gradskih zajednica općina imale su tri vrste: Vijeće udruženog rada, Društveno-političko vijeće i Vijeće mjesnih zajednica (skupštine općina) odnosno Vijeće općina (skupštine gradskih zajednica općina). Sukladno modelu za parlamentarne izbore, i ovi su izbori zakonski uređeni prema većinskom izbornom sustavu s dva izborna kruga i jednomandatnim izbornim jedinicama.

Nakon donošenja novog Ustava 1990. i osamostaljenja države 1991., prvi su lokalni izbori održani u veljači 1993. istodobno s izborima za fiupanijski dom Sabora Republike Hrvatske. Umjesto ranijih općina i gradskih zajednica općina, nove jedinice lokalne samouprave postale su općine, gradovi i fiupanije te kotari s posebnim samoupravnim položajem koji su u međuvremenu ukinuti. Istovjetno izbornom modelu za izbore u Zastupnički dom, lokalni su izbori također provedeni prema segmentiranom ili kombiniranom izbornom modelu, a zakonska im je osnova bio Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave iz 1992. Polovica članova predstavničkog tijela jedinice lokalne samouprave birala se pravilom relativne

ve ine u jednom krugu u jednomandatnim izbornim jedinicama, dok se druga polovica birala prema razmjernom sustavu tako da je područje cijele jedinice lokalne samouprave činilo jednu izbornu jedinicu uz jedinstveni izborni prag od najmanje 5% osvojenih glasova za predloženu listu. Korišteno je isto pravilo pretvaranja glasova u mandate kao i na parlamentarnim izborima. Četiri godine kasnije, u travnju 1997., održani su sljedeći izbori za članove predstavničkih tijela lokalne samouprave i uprave, i to prema normama Zakona o izmjenama i dopunama zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave iz 1996. Zadržan je opisan segmentirani izborni model, ali je promijenjen broj članova odnosno izmjenom i razmjernog segmenta u korist potonjeg primaju se se četvrtine predstavničkih tijela jedinice lokalne samouprave, odnosno jedinice lokalne uprave i samouprave birale prema razmjernom sustavu, a preostala četvrtina prema većinskom sustavu.

Godine 2001. postojeći je izborni model promijenjen u razmjerni sustav sukladno odredbama Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave iz 2001. Prema tom se Zakonu članovi općinskih i gradskih vijeća te flupanijskih skupština i Gradske skupštine Grada Zagreba biraju proporcionalnom izbornom metodom u kojoj cijelo područje jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave čini jednu izbornu jedinicu, dok jedinstveni izborni prag za pojedinu listu iznosi najmanje 5% važećih glasova birača. Prvi su izbori prema ovom modelu održani u svibnju 2001., a ista su zakonska rješenja zadržana i pri izborima u svibnju 2005.

Tablica 65. Obilježja izbora za jedinice samouprave 2001. i 2005. godine

<i>Zakonska osnova</i>	Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Narodne novine 33/01)
<i>Datum održavanja izbora</i>	20. svibnja 2001. i 15. svibnja 2005.
<i>Tip izbornog sustava</i>	Razmjerni sustav
<i>Podjela na</i>	Jedna izborna jedinica koju čini cijelo područje jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave
<i>izborne jedinice</i>	
<i>Izorno nadmetanje</i>	Listovne kandidature (zatvorene blokirane liste)
<i>Oblik glasovanja</i>	Kategorijalno glasovanje
	u kojem svaki birač ima samo jedan glas (za listu)

Pravilo pretvaranja glasova u mandate	Dvoetačni postupak pretvaranja glasova u mandate s korištenjem zajedničkog djelitelja uz jedinstveni izborni prag od 5%
--	---

Izvor: www.dip.hr

Godine 2007. donesen je Zakon o izborima općinskih načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba prema kojem se nositelji izvršnih ovlasti u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave biraju neposredno, sustavom apsolutne većine u kojem cijelo područje jedinice samouprave čini jednu izbornu jedinicu. Za općinskog načelnika, gradonačelnika, župana ili gradonačelnika Grada Zagreba izabran je u prvom krugu kandidat koji na izborima dobije više od 50% glasova birača koji su glasovali. Ako niti jedan kandidat u prvom krugu ne dobije potrebnu većinu, održava se drugi krug izbora u kojem sudjeluju dva kandidata s najviše glasova u prvom krugu izbora, a izabran je kandidat koji dobije većinu broja glasova birača.

Tablica 66. Obilježja izbora za jedinice samouprave 2009. godine

Zakonska osnova	Zakon o izborima općinskih načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba (Narodne novine 109/07)
Datum održavanja izbora	17. svibnja 2009. (prema aktualnom rješenju)
Tip izbornog sustava	Većinski sustav
Podjela na izborne jedinice	Jedna izborna jedinica koju čini cijelo područje jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave
Izborna nadmetanja	Pojedinačne kandidature (kandidat i zamjenik)
Oblik glasovanja	Kategorijalno glasovanje u kojem svaki birač ima samo jedan glas (za kandidata)
Pravilo pretvaranja glasova u mandate	Većinsko pravilo odlučivanja (apsolutna većina u prvom ili drugom krugu, «balotafla»)

Izvor: www.dip.hr

Godine 2009. - 17. svibnja - prvi put su održani izbori za predstavnike samouprave prema novom izbornom modelu ó neposrednim / izravnim na inom izbora. Na lokalnim izborima u prvom krugu na izbore je na ukupno 6.579 bira kih mjesta u 21 flupaniji iza-fo 1.172.280 bira a od ukupno 4.084.981 registriranih bira a u Republici Hrvatskoj odnosno 32,66% (-to je postotak karakteristi an i za europske zemlje u kojima se primjenjuje model neposrednih izbora).

U drugom krugu pravo glasa imalo je ukupno 3.024.446 bira a odnosno 74,4% od ega je ukupno glasovalo 716.711 bira a odnosno 26,53% (DIP;2010). Gradona elnike je u drugom krugu biralo 57 od ukupno 127 gradova. Provedeni lokalni izbori 2009. godine snafno su obojeni osobnim karizmama pojedinaca, budu i su se flupani, gradona elnici i na elnici po prvi puta birali neposredno. Zbog izrazito velikog broja jedinica lokalne samouprave kompleksno je opisati politi ke promjene i dati ocjenu o politi kim dobitnicima i gubitnicima.

U ve ini europskih drflava primjenjuje se model neposrednog izbora predstavnika jedinica samouprave uz uobi ajeno kori-tenje izbornih sustava relativne ve ine i apsolutne ve ine. Po izboru na elom apsolutne ve ine stranke mogu procijeniti svoju snagu tijekom prvog kruga te sklopiti sporazum prije odrflavanja drugog kruga, -to ne pridonosi samo pobjedi odre enog kandidata u drugom krugu ve ini i temelj za tvorbu ve ine op inskog vije a. Davanje glasova drugoj stranci kako bi se osigurala ve ina kandidatu mofle biti -tetno za kandidata koji je zaista dobio ve inu glasova u prvom krugu jer nije mogu e zajam iti konstuktivnu odluku u smislu postojanja potpore op inskog vije a na inu upravljanja izabranog kandidata. U ve ini europskih zemalja u kojima se koristi isti sustav formula izbora slijede a: kandidat se bira na elom pluraliteta (relativne ve ine) u Cipru, Slova koj, Turskoj, talijanskim op inama sa manje od 15.000 stanovnika i -panjolskim op inama sa razvijenim sustavom ootvorenog vije aö dok se pravilo apsolutne ve ine koristi u Bugarskoj, Njema koj, Rumunjskoj i talijanskim op inama sa vi-e od 15.000 stanovnika.

U ve ini europskih drflava primjenjuje se model neposrednog izbora predstavnika jedinica samouprave uz uobi ajeno kori-tenje izbornih sustava relativne ve ine i apsolutne ve ine. Po izboru na elom apsolutne ve ine stranke mogu procijeniti svoju snagu tijekom prvog kruga te sklopiti sporazum prije odrflavanja drugog kruga,

–to ne pridonosi samo pobjedi odre enog kandidata u drugom krugu ve in i temelj za tvorbu ve ine op inskog vije a. Davanje glasova drugoj stranci kako bi se osigurala ve ina kandidatu mo fle biti –tetno za kandidata koji je zaista dobio ve inu glasova u prvom krugu jer nije mogu e zajam iti konstuktivnu odluku u smislu postojanja potpore op inskog vije a na inu upravljanja izabranog kandidata.

Tablica 67. Izborni sustavi za na elnike u etrnaest europskih zemalja

Država	Razdoblje (godine)	Neposredni/posredni izbori	Potrebna većina
Austrija	5-6	Neposredni/posredni	-
Belgija	6	Imenuje vladar	-
Bugarska	4	Neposredni	Apsolutna
Cipar	5	Neposredni	Relativna
Estonija	3	Posredni	-
Francuska	6	Posredni	Apsolutna
Njema ka	5-12	Neposredni	Apsolutna
Irska	1	Posredni	Apsolutna
Italija	4	Neposredni	Apsolutna/relativna
Norve ka	4	Posredni	Apsolutna
Rumunjska	4	Neposredni	Apsolutna
Slova ka	4	Neposredni	Apsolutna
Španjlska	4	Posredni	Apsolutna
Turska	5	Neposredni	Relativna

Izvor: Council of Europe/No.68.

U ve ini razmatranih zemalja postoji veza izme u dvaju izbora u smislu da su na elnik i vije e izabrani istovremeno ali na razli itom glasa kom listi u pri emu treba upamtiti da time zastupljenost stranaka u vije u op enito ovisi o odluci bira a za na elnika. U sustavima u kojima su na elnici izabrani na neposrednim izborima mo fle se desiti da na elnik ne pripada stranci ili koaliciji koja ima ve inu u vije u –to

posljedi no može dovesti do napetosti (osobito tamo gdje određene funkcije savjetodavnog i izvršnog tijela nisu opisane dostatnom preciznošću).

Kandidate za općinskog načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba i njegova zamjenika mogu predlagati političke stranke registrirane u Republici Hrvatskoj kao i individualni birači. Dvije ili više političkih stranaka mogu predložiti zajedničkog kandidata u skladu sa Statutom ili posebnom odlukom. Prijedlozi kandidatura moraju biti dostavljeni nadležnom izbornom povjerenstvu na propisanom obrascu u roku od dvanaest dana od dana raspisivanja izbora. Izborna promidžba počinje danom objave zbirnih lista kandidatura, a prestaje 24 sata prije dana izbora. Za vrijeme izborne promidžbe kandidati imaju pravo iznositi i obrazlagati izborni program te ostvaruju pravo na izbornu promidžbu pod jednakim uvjetima. Lokalna sredstva javnog informiranja dostupna su svim kandidatima koji sudjeluju na izborima omogućiti iznošenje i obrazlaganje izbornog programa te nesmetano obavljanje izborne promidžbe, pod jednakim uvjetima. Na dan koji prethodi održavanju izbora i na dan izbora do zatvaranja biračkih mjesta u 19 sati, nije dopuštena izborna promidžba, objavljivanje privremenih rezultata niti procjena rezultata izbora. Na dan izbora dopušteno je ispitivati javno mnijenje i opredjeljenje birača, ali se rezultati ispitivanja ne smiju objavljivati do 19 sati. Pravo na naknadu troškova izborne promidžbe imaju kandidati koji na izborima dobiju najmanje 10% glasova birača od ukupnog broja birača koji su izašli na izbore. Naknada troškova izborne promidžbe isplaćuje se iz proračuna jedinice lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave, dok visinu iste utvrđuje Vlada Republike Hrvatske posebnom odlukom.

Općinski načelnik, gradonačelnik, župan i gradonačelnik Grada Zagreba biraju se većinskim izbornim sustavom u kojem cijelo područje općine ili grada, županije i Grada Zagreba čini jednu izbornu jedinicu, većinom glasova svih birača koji su glasovali. Za općinskog načelnika, gradonačelnika, župana ili gradonačelnika Grada Zagreba izabran je kandidat koji na izborima dobije više od 50% glasova birača koji su glasovali (prvi krug izbora). Ako niti jedan kandidat ne dobije većinu glasova u prvom krugu izbora, održavaju se ponovljeni izbori (drugi krug izbora) četrnaesti dan nakon dana održavanja prvoga kruga izbora. U drugom krugu izbora sudjeluju dva kandidata s najviše glasova u prvom krugu izbora. Ako drugi i treći kandidat na listi dobiju isti broj glasova, te se ne

može utvrditi koji od njih ima pravo sudjelovati u drugom krugu izbora, izborni postupak ponavlja se u cijelosti. Ako jedan ili oba kandidata s najviše glasova u prvom krugu izbora odustao u od drugog kruga izbora, pravo sudjelovanja u drugom krugu izbora imaju i sljedeći kandidati po broju glasova birana. O odustajanju od drugoga kruga izbora kandidat daje pisanu izjavu nadležnom izbornom povjerenstvu u roku od dva dana od dana donošenja odluke o provedbi drugog kruga izbora. Izorno povjerenstvo dužno je o odustajanju izvijestiti bez odgode sljedećeg kandidata koji po broju glasova stječe pravo sudjelovanja u drugom krugu izbora. Nadležno izorno povjerenstvo će u daljnjem roku od 24 sata objaviti koji kandidati po broju glasova sudjeluju u drugom krugu izbora.

U drugom krugu izbora izabran je kandidat koji dobije veći broj glasova birana koji su glasovali. Ako u drugom krugu izbora oba kandidata dobiju jednak broj glasova, izbori će se ponoviti u trećem krugu izbora s istim kandidatima na način i po postupku propisanom za drugi krug izbora. Ako u trećem krugu izbora oba kandidata dobiju jednak broj glasova, izborni postupak ponoviti će se u cijelosti.

6.2. LOKALNI I PODRUČNI IZBORI U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

Ustavom RH (šNNō br. 56/90, 135/97, 8/98 ó p.t., 113/00, 124/00 ó p.t., 28/01, 41/01 ó p.t., 55/01 ó isp., 76/10 i 85/10 ó p.t.) u članku 133 propisano je da su jedinice područne (regionalne) samouprave županije. Područje županije određuje se na način propisan zakonom.

Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj utvrđeno je područno ustrojstvo RH te određena područja svih županija, gradova i općina. Također, tim Zakonom utvrđeni su nazivi i sjedišta županija te gradova i općina u sastavu pojedinih županija, kao i naselja koja ulaze u sastav gradova i općina. O pitanjima koja se tiču naselja odlučuju predstavnici tijela gradova i općina sukladno odredbama Zakona o naseljima. Općine, gradovi i županije u RH imaju status pravne osobe, a ne upisuju se ni u kakvu posebnu evidenciju, registar i sl.

Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj donio je Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske 29. prosinca 1992. godine, a objavljen je 30. prosinca 1992. godine u Narodnim novinama br. 90. Tim Zakonom stavljen je izvan snage Zakon o područjima općina u Republici Hrvatskoj (šNNō br. 39/62, 5/63, 13/65, 54/65, 27/67, 8/68, 20/68, 21/68, 30/70, 44/70, 48/70, 11/73, 8/74, 42/74, 1/75, 9/78, 31/80, 41/81, 8/86, 27/88, 47/90 i 9/92), a županija Ličko-senjska ustrojena kao jedinica lokalne uprave i samouprave u sastavu koje su 3 grada: Gospić, Otočac i Senj i 6 općina: Brinje, Karlobag, Perućica, Vrhovine, Novalja i Pag.

Zakonom o područjima županija, gradova i općina koji je Zastupnički dom Sabora donio 17. siječnja 1997. godine, a objavljen je u šNNō br. 10, 30. siječnja 1997. godine stavljen je izvan snage Zakon o područjima županija, gradova i općina iz 1992. godine s izmjenama. Ovim Zakonom promijenjeno je područno ustrojstvo Ličko-senjske županije. U sastavu Ličko-senjske županije su 4 grada: Gospić, Novalja, Otočac i Senj i 6 općina: Brinje, D. Lapac, Karlobag, Lovinac, Perućica, Plitvička jezera, Udbina i Vrhovine. Novim ustrojem iz područja Ličko-senjske županije je izdvojena Općina Pag i pripojena Zadarskoj županiji, a iz sastava Zadarske županije su izdvojene Općine D. Lapac, Lovinac, Plitvička jezera i Udbina i pripojene Ličko-senjskoj županiji.

Novalja koja je ostala u sastavu Li ko-senjske flupanije je dobila status grada. Takvo podru no ustrojstvo Li ko-senjske flupanije je i danas uz neke promjene unutar flupanije.

Na zahtjev Gradskog poglavarstva Grada Novalje Odlukom Ustavnog suda RH od 21. travnja 1999. godine ukinuta je odredba Zakona gdje se naselje Gajac dijeli na in da dio naselja pripada Gradu Pagu koji se od stupanja na snagu Zakona o podru jima flupanija, gradova i op ina (šNNõ br. 10/97) nalazio u sastavu Zadarske flupanije, a dio Gradu Novalji koji je u sastavu Li ko-senjske flupanije. Odluka Ustavnog suda objavljena je u Narodnim novinama br. 42/99, a naselje Gajac je u sastavu Grada Novalje, odnosno Li ko-senjske flupanije. Zakonom o podru jima flupanija, gradova i op ina (šNNõ br. 86/06) kojim je stavljen izvan snage Zakon iz 1997. godine s izmjenama, u sastavu Li ko-senjske flupanije su:

- Grad Gospi u sastavu kojega su naselja: Aleksinica, Barlete, Bilaj, Brezik, Bru-ane, Budak, Buřim, Debelo Brdo I, Debelo Brdo II, Divoselo, Donje Pazari-te, Drenovac Radu ki, Gospi , Kalinova a, Kanifla Gospi ka, Klanac, Kru- ica, Kru-kovac, Kuklji , Li ki itluk, Li ki Novi, Li ki Osik, Li ki Ribnik, Mala Plana, Medak, Mogori , Mu-aluk, Novoselo Bilajsko, Novoselo Trnova ko, Ornice, Ostrvica, Ote-, Pavlovac Vreba ki, Po itelj, Podastrana, Podo-tra, Popova a Pazari-ka, Rastoka, Rizvanu-a, Smiljan, Smiljansko Polje, Trroka Kula, Trnovac, Vaganac, Velika Plana, Veliki fitnik, Vranovine, Vrebac, Zavo e i fiabica;
- Grad Novalja u sastavu kojega su naselja: Caska, Gajac, Kusti i, Lun, Metajna, Novalja, Poto nica, Stara Novalja, Vidali i i Zubovi i;
- Grad Oto ac u sastavu kojega su naselja: Brlog, Brlo-ka Dubrava, ovi i, Dabar, Doljani, Drenov Klanac, Glavace, Gori i, Hrvatsko Polje, Kompolje, Kuterevo, Li ko Le- e, Lipovlje, Oto ac, Podum, Ponori, Prozor, Ramljani, Sinac, Staro Selo, Trkare i Trvica;
- Grad Senj u sastavu kojega su naselja: Alan, Biljevine, Bunica, Crni Kal, Jablanac, Klada, Krasno, Krivi Put, Lukovo, Melnice, Mrzli Dol, Pijavica, Podbilo, Prizna, Senj, Senjska Draga, Starigrad, Stinica, Stolac, Sveta Jelena,

Sveti Juraj, Velike Brisnice, Veljun, Primorski, Volarice, Vrataru-a, Vratnik i Vrzi i;

- Op ina Brinje u sastavu koje su naselja: Brinje, Glibodol, Jezerane, Krifl Kamenica, Kriflpolje, Letinac, Lipice, Prokike, Rapain Klanac, Stajnica, Vodote i fiuta Lokva;
- Op ina Donji Lapac u sastavu koje su naselja: Birova a, Bori evac, Brezovac Dobroselski, Bu-evi , Dnopolje, Dobroselo, Doljani, Donji Lapac, Donji Trbci, Gajine, Gornji Lapac, Gornji Trbci, Kestenovac, Kruge, Melinovac, Mi-ljenovac, Nebljusi i Oraovac;
- Op ina Karlobag u sastavu koje su naselja: Bari Draga, Ba-ke O-tarije, Cesarica, Crni Dabar, Do-en Dabar, Karlobag, Konjsko, Ku i-ta Cesari ka, Ledenik Cesari ki, Lukovo Tugarje, Ravni Dabar, Stani-ta, Su-anj Cesari ki i Vidovac Cesari ki;
- Op ina Lovinac u sastavu koje su naselja: Gornja Plo a, Kik, Li ko Cerje, Lovinac, Radu , Ri ice, Smokri , Sveti Rok, Tškada i Vranik;
- Op ina Peru-i u sastavu koje su naselja: Bukovac Peru-i ki, Donji Kosinj, Gornji Kosinj, Kalu erovac, Klenovac, Konjsko Brdo, Kosa Janja ka, Kosinjski Bakovac, Kvarte, Kr-, Lipovo Polje, Malo Polje, Mezinovac, Mlakva, Peru-i , Prvan Selo, Rudinka, Studenci, Sveti Marko i Vukeli i;
- Op ina Plitvi ka jezera (sa sjedi-tem u Korenici) u sastavu koje su naselja: Bjelopolje, anak, uji a Kr evina, Donji Vaganac, Drakuli Rijeka, Gornji Vaganac, Gradina Koreni ka, Homoljac, Jasikovac, Jezerce, Kalebovac, Kapela Koreni ka, Kompolje Koreni ko, Kon arev Kraj, Korana, Korenica, Kozjan, Krbavica, Li ko Petrovo Selo, Mihaljevac, Novo Selo Koreni ko, Oravac, Plitvica Selo, Plitvi ka Jezera, Plitvi ki Ljeskovac, Poljanak, Ponor Koreni ki, Prijeboj, Rastova a, Re-etar, Rudanovac, Serti Poljana, Smoljanac, Tšganovac, Trnavac, Tuk Bjelopoljski, Vranova a, Vrelo Koreni ko, Vrpile, Zaklopa a i fieljava;
- Op ina Udbina u sastavu koje su naselja: Bre-tane, Buni , ojluk, Debelo Brdo, Donji Mekinjar, Frka-i , Grabu-i , Jagodnje, Jo-an, Kla-njica, Komi , Krbava, Kurjak, Mutili , Ondi , Pe ane, Podlapa a, Poljice, Rebi , Srednja Gora, Svra kovo Selo, Tšlamuni , Toli , Udbina, Veda-i i Visu ;

- Općina Vrhovine u sastavu koje su naselja: Donji Babin Potok, Gornje Vrhovine, Gornji Babin Potok, Rudopolje, Turjanski, Vrhovine i Zalufnica.

Sjedište Ličko-senjske županije od ustrojavanja županija je Gospić. Županije kao jedinice područne (regionalne) samouprave uređene su Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi koji je Hrvatski sabor donio 06. travnja 2001. godine, a objavljen je u Narodnim novinama br. 33. Stupanjem na snagu tog Zakona 11. travnja 2001. godine prestao je važiti Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi (šNN br. 90/92, 94/93, 117/93, 5/97, 17/99, 128/99, 51/00 i 105/00), a tim i dvojnost županije kao jedinice samouprave i uprave i župana koji je zastupao županiju i bio nositelj izvršne vlasti u županijama, ali i odgovoran srednjim tijelima državne uprave za obavljanje poslova državne uprave u županiji.

Zakonom o lokalnoj samoupravi i upravi iz 1992. godine člankom 54. bilo je utvrđeno da se broj članova županijske skupštine utvrđuje Statutom županije, tako da ukupan broj članova ne smije biti manji od 30 članova i od 50. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi iz 2001. godine člankom 28. propisano je da broj članova predstavničkog tijela mora biti neparan, a određuje se statutom tako da županija ima od 31 do 51 člana, a ukoliko se to ne propiše statutom (čl. 99) u predstavničko tijelo županije bira se 41 član.

Županijska skupština županije Ličko-senjske je 14. travnja 1993. godine donijela Odluku o privremenom ustrojstvu Ličko-senjske županije (Službene novine Ličko-senjske županije br. 1/93) kojom se privremeno uredilo ustrojstvo i način rada županijske skupštine te ustrojstvo i ovlasti izvršnih i drugih tijela do donošenja Statuta.

Člankom 9. navedene Odluke utvrđeno je da županijska skupština županije Ličko-senjske broji 40 članova što je potvrđeno i čl. 15. prvog Statuta županije Ličko-senjske koji je županijska skupština donijela 31. ožujka 1994. godine i objavljen je u županijskom glasniku županije Ličko-senjske br. 2/94 Statutom su utvrđena i tijela županije: županijska skupština kao predstavničko tijelo i župan i županijsko poglavarstvo kao izvršna tijela.

6.2.1. LOKALNI IZBORI 1993.

Prvi su lokalni izbori održani u veljači 1993. istodobno s izborima za županijski dom Sabora Republike Hrvatske. Umjesto ranijih općina i gradskih zajednica općine, nove jedinice lokalne samouprave postale su općine, gradovi i županije te kotari s posebnim samoupravnim položajem koji su u međuvremenu ukinuti. Istovjetno izbornom modelu za izbore u Zastupnički dom, lokalni su izbori također provedeni prema segmentiranom ili kombiniranom izbornom modelu, a zakonska im je osnova bio Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave iz 1992. godine. Polovica članova predstavničkog tijela jedinice lokalne samouprave birala se pravilom relativne većine u jednom krugu u jednomandatnim izbornim jedinicama, dok se druga polovica birala prema razmjernom sustavu tako da je područje cijele jedinice lokalne samouprave činilo jednu izbornu jedinicu uz jedinstveni izborni prag od najmanje 5% osvojenih glasova za predloženu listu. Korišteno je isto pravilo pretvaranja glasova u mandate kao i na parlamentarnim izborima.

Prvi izbori za županijsku skupštinu županije Ličko-senjske provedeni su 7. veljače 1993. godine. Od ukupno 47689 birača upisanih u popise birača glasovalo je 31206 odnosno 65,4% birača. Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

Tablica 69. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu Županije Ličko-senjske 1993. godine

Naziv stranke	Osvojen broj glasova	%
1. HDZ	22341	71,6%
2. HSS	2859	9,2%
3. HSLŠ	4750	15,2%

Izvor: Stručne službe Županije Ličko-senjske, 2012

Temeljem Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave (šNNŃ br. 90/92) polovica članova predstavničkog tijela lokalne

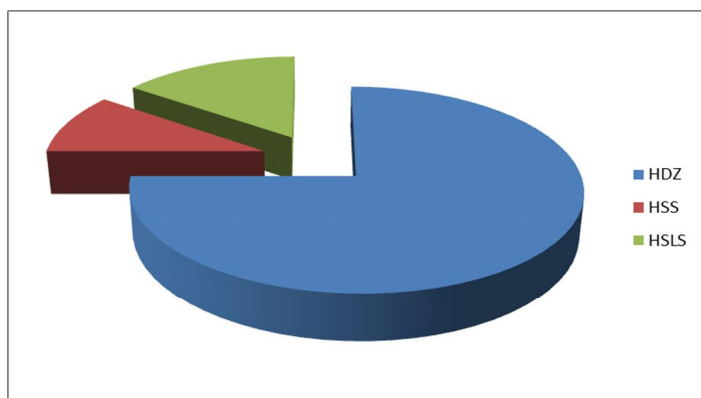
samouprave bira se u izbornim jedinicama u kojima se u svakoj bira po jedan član, a polovica tako da područje itave jedinice lokalne samouprave čini jednu izbornu jedinicu na temelju kandidacijske liste.

Tako je s kandidacijskih lista:

- HDZ dobila 15 mjesta u županijskoj skupštini
- HSS 2 mjesta
- HSLŠ 3 mjesta

Ili grafički prikazano:

Graf 8. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu ŽLS 1993. godine

Izvor: Stručne službe LSŽ, 2012.

Što znači i da su sve liste pojedinačno ostvarile zastupljenost u županijskoj skupštini, a u svih 20 pojedinačnih izbornih jedinica su izabrani članovi koje je predložila HDZ-a. Tako je HDZ bila zastupljena u županijskoj skupštini s 35 članova ili 87,5% od 40 članova, HSS s 2 člana ili 5% i HSLŠ s 3 člana ili 7,5%.

Ličko-senjska županija 1993. godine prema tadašnjem područnom ustrojstvu imala je površinu 3346 km² ili 5,9% površine RH i 71251 stanovnika (prema popisu 1991.) ili 21,3 st/km² što se u usporedbi s prosjekom RH od 84,6 st/km² može izdvojiti

kao najrjeđe naseljeno područje, odnosno flupanija u RH. Novim područnim ustrojem Ličko-senjske flupanije 1997. godine i pripajanjem područja općina D. Lapac, Lovinac, Plitvička jezera i Udbina iz Zadarske flupanije i izdvajanjem Grada Paga Ličko-senjska flupanija zauzima površinu od 5350 km² ili 9,5% površine RH. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine Ličko-senjska flupanija ima 53677 stanovnika ili 10 st/km². Prema prvim rezultatima popisa iz 2011. godine u flupaniji je broj stanovnika smanjen za 2655 i iznosi 51022.

6.2.2. LOKALNI IZBORI 1997.

etiri godine kasnije, u travnju 1997., održani su sljedeći izbori za članove predstavničkih tijela lokalne samouprave i uprave, i to prema normama Zakona o izmjenama i dopunama zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave iz 1996. Zadržan je opisan segmentirani izborni model, ali je promijenjen broj članova i odnos između i razmjernog segmenta u korist potonjeg pri čemu su se tri četvrtine predstavničkih tijela jedinice lokalne samouprave, odnosno jedinice lokalne uprave i samouprave birale prema razmjernom sustavu, a preostala četvrtina prema većinskom sustavu.

Tablica 69. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu Županije Ličko-senjske 1997.

Naziv stranke	Osvojen broj glasova	%
1. HDZ	17975	57,52%
2. HNS-HKDU-SDP	2232	7,14%
3. HSS	5474	17,51%
4. HSLŠ	3189	10,21%
5. HSP	1234	3,95%

Izvor: Stručne službe LSŽ, 2012.

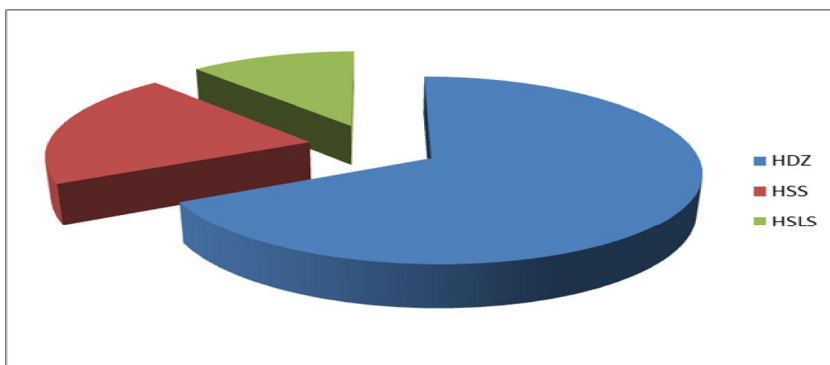
Drugi po redu izbori u Ličko-senjskoj županiji održani su 13. travnja 1997. godine. Od ukupno 48342 birača upisanih u popise birača glasovalo je 31248 birača ili 64,64% (nevafernih 1144 ili 3,66%). Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

Izmjenom Statuta Ličko-senjske županije 26. lipnja 1997. godine (širojupanijski glasnik br. 5/97) povećan je broj članova širojupanijske skupštine sa 40 na 45.

Izmjenama izbornog zakona (šNN br. 69/96) propisano je da se dvije trećine članova predstavničkih tijela bira tako da područje jedinice lokalne samouprave čini

jednu izbornu jedinicu na temelju kandidacijskih lista, a jedna trećina u izbornim jedinicama koje su utvrđene Zakonom o izbornim jedinicama. Tako je pojedina kandidacijska lista dobila sljedeći broj mjesta u županijskoj skupštini: HDZ- 23, HSS- 7, HSLŠ -4 a HDZ je dobio i svih 11 mjesta po pojedinim izbornim jedinicama.

Graf 9. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu ŽLS 1997. godine

Izvor: Stručne službe LSŽ, 2012.

Od pet stranačkih kandidacijskih lista, lista HSP nije ostvarila zastupljenost u županijskoj skupštini jer nije prešla izborni prag kao ni lista koalicije stranaka HNS-HKDU-SDP-a radi tadašnjeg Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave (NN 90/1992) kojim je predviđeno da koalicija triju stranaka treba ostvariti najmanje 11% glasova da bi postigla zastupljenost u županijskoj skupštini.

Unato postignutom rezultatu od 7,14% koalicija triju stranaka nije uspjela ostvariti niti jedno mjesto u županijskoj skupštini pa je HDZ 1997. imao i dalje dominantnu ulogu ali sa nešto manjim brojem članova u odnosu na ukupan broj članova županijske skupštine, u usporedbi sa 1993. godinom.

Na izbore je 1997. godine izašao donekle isti broj birača kao na prethodne lokalne izbore HDZ je ostvario 34 od ukupno 45 mandata s tim da je vidljivo da su i 1993. i 1997. godine iste stranke dobile zastupljenost u županijskoj skupštini s tim da je HSS povećao svoju zastupljenost sa 2 na 7 mjesta a HSLŠ povećao za jedan mandat u odnosu na 1993. godinu. Bitno je naglasiti da se u koaliciji radilo o novim strankama

ljevog centra i ljevice kao i desnice (HSP) koje su se 1997. godine prvi put pojavile na izborima.

Tablica 70. Postotni udio HSS-a i HSL-a na izborima 1997. godine

HSS	7 ili 15,6%
HSL	4 ili 8,9%

Izvor: Stručne službe LSŽ, 2012.

Zakonom o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koji je Hrvatski sabor donio 6. travnja 2001. godine, a objavljen je 11. travnja 2001. godine u Narodnim novinama br. 33 stavljen je izvan snage Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i jedinica lokalne uprave i samouprave (šNNō br. 90/92, 69/95, 59/96, 63/96 i 64/00) kao i Zakon o izbornim jedinicama za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i jedinica lokalne uprave i samouprave (šNNō br. 14/97, 20/97, 22/97, 24/97, 32/97, 37/97, 75/99, 91/99, 35/00 i 44/00).

Članom 11. i 12. navedenog Zakona propisano je da listu za izbor članova predstavničkog tijela predlažu političke stranke registrirane u RH i birači. Dvije ili više političkih stranaka mogu predložiti kandidacijsku listu. Kada birači predlažu nezavisnu kandidacijsku listu za pravovaljanost flupanijske kandidacijske liste dužni su prikupiti 500 potpisa, a podnositelji prijave su prva tri po redu potpisnika nezavisne liste. Članovi predstavničkog tijela biraju se proporcionalnom izbornom metodom na nacionalnoj razini da cijelo područje čini jednu izbornu jedinicu. Izmjenom Izbornog zakona (šNNō br. 45/03), a u skladu s Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina (šNNō br. 155/02) propisana je obveza jedinica samouprave da statutom odrede broj članova predstavničkog tijela iz redova hrvatskih državljanina pripadnika nacionalnih manjina.

Ako na izborima nije postignuta odgovarajuća zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina, broj članova predstavničkog tijela povećava se do broja koji je potreban da bi odgovarajuća zastupljenost bila ostvarena, a izabranima smatraju se i oni pripadnici određene manjine koji su bili kandidati na izbornim listama, a nisu izabrani, po redu prema razmjeru uspjeha svake liste na izborima.

6.2.3. LOKALNI IZBORI 2001.

Godine 2001. postoje i je izborni model promijenjen u razmjerni sustav sukladno odredbama Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave iz 2001. godine. Prema tom Zakonu članovi općinskih i gradskih vijeća te flupanijskih skupština i Gradske skupštine Grada Zagreba biraju se proporcionalnom izbornom metodom u kojoj cijelo područje jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave čini jednu izbornu jedinicu, dok jedinstveni izborni prag za pojedinu listu iznosi najmanje 5% važećih glasova birača. Prvi su izbori prema ovom modelu održani u svibnju 2001., a ista su zakonska rješenja zadržana i pri izborima u svibnju 2005. godine (Matić; 2011).

Tablica 71. Osnovne karakteristike izbornog modela iz 2001. i 2005. godine

Zakonska osnova	Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Narodne novine 33/01)
Datum održavanja izbora	20. svibnja 2001. i 15. svibnja 2005.
Tip izbornog sustava	Razmjerni sustav
Podjela na izborne jedinice	Jedna izborna jedinica koju čini cijelo područje jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave
Izorno nadmetanje	Listovne kandidature (zatvorene blokirane liste)
Oblik glasovanja	Kategorijalno glasovanje u kojem svaki birač ima samo jedan glas (za listu)
Pravilo pretvaranja glasova u mandate	Dvoetapni postupak pretvaranja glasova u mandate s korištenjem zajedničkog djelitelja uz jedinstveni izborni prag od 5%

Izvor: DIP, 2012.

Izbori za flupanijsku skupštinu Ličko-senjske flupanije održani su 20. svibnja 2001. godine. Od ukupno 57281 birača upisanih u popise birača glasovalo je 28.428 birača, odnosno 49,62%. Pojedine flupanijske kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

Tablica 72. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu Županije Ličko-senjske 2001. godine

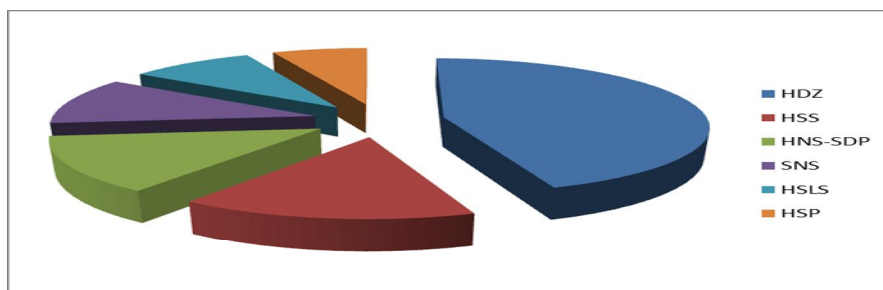
Naziv stranke	Osvojen broj glasova	%
1. DC	1043	3,81%
2. HDZ	10797	39,46%
3. HNS-SDP	3613	13,20%
4. HSS	3831	14,00%
5. HSLŠ	2135	7,80%
6. HSP	1997	7,30%
7. Nezavisna lista Miroslav Petry	1163	4,25%
8. SNS	2777	10,15%

Izvor: stručne službe LSŽ, 2012

Nevafle ih listi a bilo je 1066 ili 3,75%. Pojedine liste su dobile sljede i broj mjesta u fiupanijskoj skup–tini:

HDZ	20 ili 44,4%
HSS	7 ili 15,6 %
HNS-SDP	6 ili 13,3%
SNS	5 ili 11,1%
HSLŠ	4 ili 8,9%
HSP	3 ili 6,7%

Graf 10. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu ŽLS 1997. godine

Izvor: stručne službe LSŽ, 2012

Zastupljenost u fiupanijskoj skup–tini nisu ostvarili lista DC i nezavisna lista Miroslava Petrya.

Na lokalnim izborima 2001. godine polako se nazire od početne veće zainteresiranosti građana za lokalne izbore (izlazak približno 70%) smanjenje zainteresiranosti građana za izbore pa na iste 2001. izlazi 49% građana, smanjuje se euforija oko lokalnih izbora i dolazi do približavanja europskim standardima u smislu izlaska na lokalne izbore po uzoru na druge europske države. Drugim riječima, svaki slijedeći izbori generiraju veći broj lista tako da je sada po četne tri strana na listi 1993, pet lista 1997 na izbore 2001 izašlo osam kandidačkih lista - sedam stranačkih i jedna nezavisna.

Ovi su izbori pokazali i utjecaj tranzicijskih kretanja na povećanje stranaka pa se prvi puta na izborima pojavljuje i srpska nadrodna stranka ali po uzoru na parlamentarne izbore pojavljuju se koalicije lijevice i lijevog centra HNS/ SDP. Kako je HDZ prvi puta u RH izgubila vlast nakon deset godina vladavine na nacionalnoj razini po prvi puta gubi i većinu mandata u fiupanijskoj skupštini te uspjeva zadržati vlast na temelju stvorene koalicije. HDZ na izborima od ukupno 45 vijećnika osvaja 20, HSS je zadržao razinu sa prošlih izbora, HSLHS također, stranka desnice HSP po prvi puta postaje član fiupanijske skupštine ali i stranke lijevog centra i lijevice (HNS/SDP) sa 6 mandata, te SNS sa svojom listom izlazi na izbore i ostvaruje rezultat od pet vijećnika u fiupanijskoj skupštini. Od osam ponuđenih lista nezavisna lista i DC jedini nisu prešli izborni prag i dobili vijećnika u fiuzpanijskoj skupštini.

fiupanijska skupština je 30. travnja 2003. godine donijela Statutarnu odluku o određivanju broja pripadnika nacionalnih manjina sukladno odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i razmjernom udjelu pripadnika srpske manjine u stanovništvu fiupanije.

Tom odlukom je propisano da u fiupanijsku skupštinu ulazi ukupno 5 predstavnika iz redova hrvatskih državljana srpske nacionalne manjine, što znači i ukoliko se u redovnoj izbornoj proceduri ne ostvari zastupljenost pripadnika srpske nacionalne manjine s utvrđenim brojem članova (5) potrebno je povećati broj lista prema razmjernom uspjehu svake liste dok se ne ostvari zastupljenost.

6.2.4. LOKALNI IZBORI 2005.

Izbori su održani 15. Svibnja 2005. godine. Od ukupno 59. 237 birača upisanih u popis birača županije Ličko-senjske glasovao je 26. 731 birača, odnosno 45,13% (nevaže ih listi 823 ili 3,08%). Pojedine županijske kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

Tablica 73. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu Županije Ličko-senjske 2005. godine

Naziv stranke	Broj osvojenih glasova	%
1. Hrvatska demokratska republikanska stranka HDRS	1051	4,06%
2. HDZ-DC	13226	51,05%
3. HSS-SDP-HNS	5231	20,19%
4. HSLŠ	1245	4,81%
5. HSP	1775	6,85%
6. SDSS	1892	7,30%
7. SNS	1487	5,74%

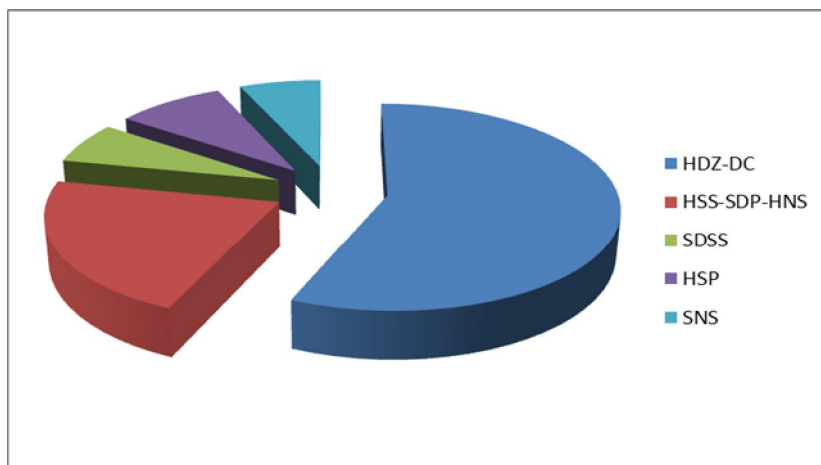
Izvor: stručne službe LSŽ, 2012

Pojedine liste su dobile sljedeći broj mjesta u županijskoj skupštini:

HDZ-DC	26	57,8%
HSS-SDP-HNS	10	22,2%
SDSS	3	6,7%
HSP	3	6,7%
SNS	3	6,7%

Odnosno prikazano grafi ki:

Graf 11. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu ŽLS 2005. godine

Izvor: stručne službe LSŽ, 2012

Zastupljenost u županijskoj skupštini nije ostvarila lista HDZ-a i HSS-a.

Na lokalnim izborima 2005. dolazi do daljnjeg smanjenja interesa građana za izbore, na iste izlazi 45% birača, najmanje do sada i vidljivo je da su rezultati nacionalnih izbora 2003. godine kompatibilni sa lokalnim izborima 2005. u segmentu povratka na vlast. koalicije koju predvodi HDZ. HDZ sa koalicijskim partnerom DC-om ponovno dobiva natpolovinu većinu u županijskoj skupštini ali i SDP sa svojim koalicijskim partnerima ima respektabilan postotak od 20% odnosno 10 vijećničkih mjesta. HSP po prvi puta ne ulazi u županijsku skupštinu, gubi se liberalni dio i HSP po prvi puta ne ulazi u županijsku skupštinu. Stranka desnice zadržava razinu sa prošlim izborima (3 vijećnička mjesta) ali slijedom demografske tranzicije na području županije (ličko-senjske stranke srpske nacionalne manjine povećavaju zastupljenost u županijskoj skupštini, ukupno šest mandata).

6.2.5. LOKALNI IZBORI 2009.

Godine 2009. - 17. svibnja - prvi put su održani izbori za predstavnike samouprave prema novom izbornom modelu ó neposrednim / izravnim na inom izbora. Na lokalnim izborima u prvom krugu na izbore je na ukupno 6.579 bira kih mjesta u 21 flupaniji iza-lo 1.172.280 bira a od ukupno 4.084.981 registriranih bira a u Republici Hrvatskoj odnosno 32,66% (-to je postotak karakteristi an i za europske zemlje u kojima se primjenjuje model neposrednih izbora).

U drugom krugu pravo glasa imalo je ukupno 3.024.446 bira a odnosno 74,4% od ega je ukupno glasovalo 716.711 bira a odnosno 26,53% (DIP;2010). Gradona elnike je u drugom krugu biralo 57 od ukupno 127 gradova. Provedeni lokalni izbori 2009. godine snaflno su obojeni osobnim karizmama pojedinaca, budu i su se flupani, gradona elnici i na elnici po prvi puta birali neposredno. Zbog izrazito velikog broja jedinica lokalne samouprave kompleksno je opisati politi ke promjene i dati ocjenu o politi kim dobitnicima i gubitnicima.

Izbori u Li ko-senjskoj flupaniji održani su 17. svibnja. Od ukupno 58.469 bira a upisanih u popise bira a glasovalo je 29.550 bira a, odnosno 50,54% (nevafl e ih listi a 1518 ili 5,14%). Pojedine flupanijske kandidacijske liste dobile su sljede i broj glasova:

Tablica 74. Rezultati izbora za Źupanijsku skupštinu Źupanije Ličko-senjske 2009. godine

Naziv stranke	Osvojen broj glasova	%
1. HDZ-HSS-HSP-HSLS	19584	69,87%
2. SDP-HNS	5237	18,68%
3. SDSS	3209	11,45%

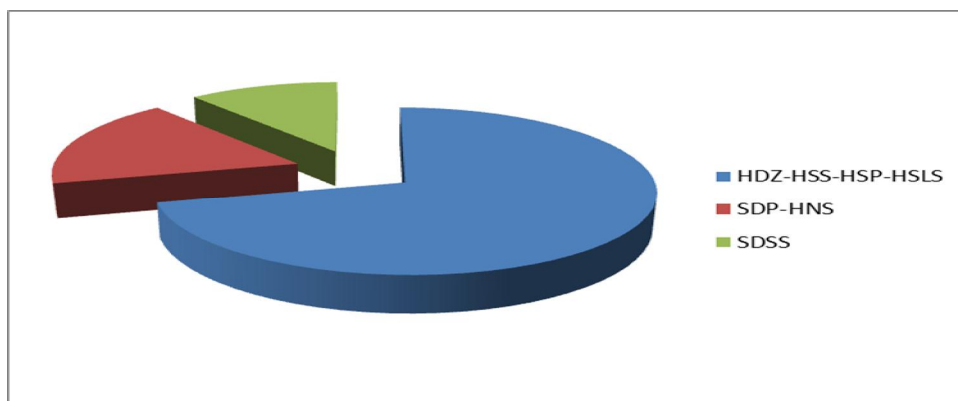
Izvor: stručne službe LSŹ,2012

Pojedine liste su dobile sljede i broj mjesta u flupanijskoj skup-tini:

- HDZ-HSS-HSP-HSLS	32	ili	71,1%
- SDP-HNS	8	ili	17,8%
- SDSS	5	ili	11,1%

Ili prikazano grafi ki:

Graf 12. Rezultati izbora za Županijsku skupštinu ŽLS 2009. godine

Izvor: stručne službe LSŽ, 2012

Sve liste su ostvarile zastupljenost u županijskoj skupštini

6.2.6. SUDJELOVANJE NACIONALNIH MANJINA U PREDSTAVNIČKIM I IZVRŠNIM TIJELIMA ŽUPANIJE

Republika Hrvatska jam i pripadnicima nacionalnih manjina pravo na zastupljenost u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. S ciljem unapređivanja, oštrenja i zaštite položaja nacionalnih manjina u društvu pripadnici nacionalnih manjina biraju, na način i pod uvjetima Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, svoje predstavnike radi sudjelovanja u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina u jedinicama samouprave.

Danas Republika Hrvatska ima zaokružen zakonodavni sustav na području zaštite nacionalnih manjina. Tako je 2000. godine donesen Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina i Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina, Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina kojim su stvoreni uvjeti za cjelovito ostvarivanje prava nacionalnih manjina donesen je 2002. godine, a nakon toga i niz provedbenih propisa. Ti su zakoni doneseni konsenzusom stranaka u Hrvatskom saboru, čime je osigurana i politička volja za njihovo provođenje. Tome ide u prilog činjenica da je Vlada Republike Hrvatske izabrana nakon izbora 23. studenoga 2003. godine sklopila sporazume i postigla dogovore sa zastupnicima nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru, te se obvezala u programu rada Vlade da će konkretnim mjerama kontinuirano raditi na zaštiti i ostvarivanju prava nacionalnih manjina, te rješavati još otvorena pitanja s kojima se suočavaju nacionalne manjine, kao i ustrajati na potpunoj primjeni Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, odnosno zakona kojim se regulira odgoj i obrazovanje, te službena uporaba jezika i pisma nacionalnih manjina (Tatalovi, 2001).

Cjelovito gledano, u proteklih nekoliko godina, došlo je do znatnog unaprjeđenja prava nacionalnih manjina, posebice u zakonodavnoj sferi, te u provođenju prava na vlastitu kulturu i jezik, kao i omogućenju proširenja prava pripadnika nacionalnih manjina na sudjelovanje u procesu odlučivanja. Osigurana je zastupljenost

nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru,¹⁵ te u predstavničkim tijelima na lokalnoj i regionalnoj razini. Pored toga, uveden je i novi sustav sudjelovanja manjina u procesu odlučivanja, putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina. Iako je postignut napredak u zakonskom reguliranju i ostvarivanju prava nacionalnih manjina, treba napomenuti da još ima teškoća u ostvarivanju prava, koje prije svega proizlaze iz određenih gospodarskih i socijalnih problema. Posebice se to odnosi na ostvarivanje prava nacionalnih manjina na ratom stradalom području, brzi povratak izbjeglica, te stvaranje boljih uvjeta života Roma. Značajan napredak postignut je i u stvaranju tolerantnijih uvjeta u društvu koji omogućuju doživljavanje nacionalnih manjina kao hrvatske prednosti, a ne samo problema. U tome je doprinos dala i Vlada koja je poduzima mjere za jačanje ozračja snosljivosti i dijaloga među kulturama i različitostima.

Članovi vijeća nacionalnih manjina i predstavnici nacionalnih manjina biraju se neposredno na izborima, tajnim glasovanjem na mandat od četiri godine. Na postupak izbora i druga pitanja u svezi s njihovim izborom primjenjuju se odredbe zakona kojim se uređuje izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Odluku o raspisivanju izbora za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina donosi Vlada Republike Hrvatske.

Pravo birati na ovim izborima imaju svi punoljetni dravljanici Republike Hrvatske, pripadnici nacionalnih manjina s prebivalištem na području jedinice lokalne odnosno područne (regionalne) samouprave u kojoj se provodi izbor. Pravo biti biran za člana vijeća ili predstavnika nacionalne manjine u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju svi punoljetni dravljanici Republike Hrvatske, pripadnici nacionalnih manjina, koji imaju prijavljeno prebivalište na području jedinice lokalne odnosno područne (regionalne) samouprave u kojoj se provodi izbor. Kandidate za članove vijeća nacionalnih manjina ili predstavnike nacionalnih manjina mogu predlagati udruge nacionalnih manjina registrirane u Republici Hrvatskoj i birači. Dvije ili više udruga mogu predložiti zajedničke kandidate. Birači mogu predlagati nezavisne kandidate.

¹⁵ Povećan je broj zastupnika nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru sa pet na osam, a prozireno je i biračko tijelo na sve nacionalne manjine u Hrvatskoj.

Tijela koja provode ove izbore su: Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske, flupanijska izborna povjerenstva, gradska i općinska izborna povjerenstva te birački odbori. Izborna promidžba počinje danom objave zbirnih kandidacijskih lista, a prestaje 24 sata prije dana izbora. Na dan koji prethodi održavanju izbora i na dan izbora do zatvaranja biračkih mjesta u 19 sati nije dopuštena izborna promidžba niti objavljivanje privremenih rezultata ili procjena rezultata izbora. Pravo na naknadu troškova izborne promidžbe imaju svi kandidati izabrani za članove vijeća i predstavnike nacionalnih manjina.

Članovi vijeća nacionalnih manjina i predstavnici nacionalnih manjina u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave biraju se većinskim izbornim sustavom u kojem cijelo područje općine ili grada, flupanije ili Grada Zagreba čini jednu izbornu jedinicu. Za člana vijeća ili predstavnika izabran je kandidat odnosno kandidati koji na izborima dobiju najviše glasova birača koji su glasovali.

Ustavnost i zakonitost ovih izbora nadzire Ustavni sud Republike Hrvatske sukladno Ustavnom zakonu o Ustavnom sudu Republike Hrvatske te rješava sporove u skladu s Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina i Zakonom o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina propisano je da se u flupaniji gdje pripadnici nacionalne manjine sudjeluju s više od 5% osigurava zastupljenost razmjerno njihovom udjelu u stanovništvu, a prije svakih izbora službeni rezultati popisa stanovništva o broju pripadnika nacionalne manjine usklađuju se s eventualnim promjenama registriranim u posljednjem potvrđenom popisu birača.

Pripadnici srpske nacionalne manjine sudjeluju s 11,54% u stanovništvu Ličko-senjske flupanije (popis stanovnika 2001.), a prema broju birača iz 2007. godine s 21,15%. Postojala su različita stajališta oko osiguravanja zastupljenosti pripadnika nacionalne manjine u predstavničkom tijelu s obzirom na veliko odstupanje između popisa stanovništva i popisa birača. Naime u Ličko-senjskoj flupaniji postoji veliko odstupanje između broja stanovnika i broja birača.

Prema popisu stanovništva 2001. godine u Ličko-senjskoj flupaniji je bilo 53.677 stanovnika, a u popisima birača iste godine bilo je upisano 57.281 birača ili 3.604 više od

broja stanovnika. (Prema Izbornom zakonu članove predstavničkog tijela biraju hrvatski državljanima s navršenih 18 godina koji imaju prebivalište na području jedinice za koje se predstavničko tijelo izabire provode.) Ta disproporcija je 2005. bila još i veća, jer je u popisima biranica bilo upisano 59.237 birača ili 5.560 birača više od stanovnika, a da je trend pada stanovnika nastavlja pokazuje podatak iz popisa 2011. godine prema kojem je u županiji 51.022 stanovnika ili 2.655 stanovnika manje nego 2001. godine.

Ministarstvo uprave i upravna inspekcija izvršila je 26. travnja 2010. godine neposredni upravni nadzor u Ličko-senjskoj županiji nad zakonitost i usklađenost Statuta županije s Ustavnim zakonom i drugim važećim propisima kojima su uređena prava nacionalnih manjina i to u dijelu ostvarivanja prava nacionalnih manjina na zastupljenost u tijelima Ličko-senjske županije i donijelo Odluku (Klasa: 023-01/10-01/150, Urbroj: 515-02-03-01/1-10-3 od 28. travnja 2010. godine) kojom se obustavlja prijemna odredba članka 23. Statuta Ličko-senjske županije (širojupanijski glasnik br. 11/09 i 21/09). Zastupljenost od pet (5) članova u članku 23. na temelju naprijed navedene Odluke povećana je na devet (9) članova, odnosno usklađena sa zastupljenosti pripadnika srpske nacionalne manjine u broju birača.

Na temelju Odluke Upravne inspekcije širojupanijska skupština je 14. svibnja 2010. godine izmijenila Statut i utvrdila da u širojupanijsku skupštinu ulazi najmanje devet (9) članova srpske nacionalne manjine –to je na sjednici širojupanijske skupštine 27. srpnja 2010. godine i provedeno.

Zastupljenost pripadnika srpske nacionalne manjine u širojupanijskoj skupštini Ličko-senjske županije prisutna je od 2001. godine i to:

Tablica 75. Zastupljenost pripadnika manjine u Skupštini LSŽ od 2001. Do 2009.g.

Razdoblje	Broj članova	Lista stranke 1	Lista stranke 2	Lista stranke 3
2001.-2005	5	SNS	-	-
2005.-2009.	6	SNS -3	SDSS -3	-
2009 -2013	7	SDSS -5	SDP -2	-
2009 (od 27.07.)	9	SDSS -5	SDP 4 2	HDZ - 2

Izvor: stručne službe LSŽ, 2012

Paralelno, zastupljenost žena u fiupanijskoj skupštini bila je po mandatnim razdobljima kako slijedi:

- 1993. ó 1997. jedna žena izabrana u pojedina noj izbornoj jedinici kandidatkinja HDZ-a
- 1997. ó 2001. tri žene (jedna s kandidacijske liste HDZ-a i dvije kandidatkinje HDZ-a u pojedina nim izbornim jedinicama)
- 2001. ó 2005. dvije žene (jedna s kandidacijske liste HSP-a i jedna s kandidacijske liste SDP-a)
- 2005. ó 2009. tri žene s kandidacijske liste HDZ-a
- 2009. ó 2013. deset žena (osam s kandidacijske liste HDZ-HSS-HSP-HSLS i dvije s kandidacijske sliste SDP-HNS)

6.2.7. SPECIFIČNOSTI LOKALNIH REZULTATA IZBORA U ŽUPANIJI U ODNOSU NA REPUBLIKU HRVATSKU

Izvršna tijela u županiji Ličko-senjskoj su do 2009. godine županijsko poglavarstvo i župan. županijsko poglavarstvo u mandatnom razdoblju 1993. do 1997. prema Statutu imalo je 15 članova, od toga predsjednika i dva zamjenika predsjednika. Predsjednik poglavarstva je župan, a zamjenici podžupani. U Poglavarstvo su imenovane dvije (2) žene.

U razdoblju 1997.-2001. broj članova Poglavarstva je smanjen na 13, zajedno s predsjednikom i zamjenicima predsjednika. Pročelnici Upravnog odjela za gospodarstvo i Službe za financije po položaju su bili članovi Poglavarstva. Zastupljenost žena je povećana na 4.

U mandatnom razdoblju 2001. do 2005. godine broj članova Poglavarstva je ostao isti, kao i u prethodnom razdoblju s tim da je u skladu s odredbama Statuta koji je tada bio na snazi trebalo osigurati zastupljenost članova županijske skupštine u Poglavarstvu s najmanje pet (5). Broj žena u Poglavarstvu smanjen je na dvije (2).

U mandatnom razdoblju 2005. do 2009. godine županijsko poglavarstvo brojilo je 13 članova s predsjednikom i njegovim zamjenicima. Zastupljenost članova županijske skupštine je pet (5), a tri (3) žene su bile članice Poglavarstva.

Od osnivanja županija 1993. godine Ličko-senjska županija imala je dva župana, Antu Frkovića (1993.-2001.) i Milana Jurkovića koji je aktualni župan i Zamjenike župana Dražena Jurkovića i Milana Jurkovića (1993. do 1997.), Milana Jurkovića i Emila Tomljanovića (1997. do 2001.), Emila Tomljanovića i Darka Milinovića (2001. do 2003.), Dražena Peranića i Ivicu Mataiju (2003. do 2005.), Dražena Peranića i Ivicu Mataiju (2005. do 2009.) i Ivicu Mataiju, Milana Krmptića i Nikolu Lalića koji su aktualni Zamjenici župana.

Hrvatski sabor je 5. listopada 2007. godine donio Zakon o izboru općinskog načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba (ŠNN br. 109/07) kojim se prvi put propisuje izravan izbor općinskog načelnika, gradonačelnika, župana i

gradonaelnika Grada Zagreba. Općinski načelnik, gradonaelnik, župan i gradonaelnik Grada Zagreba biraju se zajedno i istovremeno sa svojim zamjenicima. Za pravovaljanost stranačkih i nezavisnih kandidata potrebno je za župana prikupiti 2500 potpisa. Biraju se većinskim izbornim sustavom u kojem je cijelo područje županije jedna izborna jedinica. Na istoj sjednici 5. listopada 2007. godine Hrvatski sabor je donio Zakon o izmjeni Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (ŠNNÖ br. 109/07) kojim je brisano poglavarstvo kao izvršno tijelo i u županiji jedino izvršno tijelo je župan.

Ovim izmjenama Zakona je propisano da u jedinicama u kojima je propisana razmjerna zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkom tijelu jedinice jedan od zamjenika mora biti iz reda te nacionalne manjine, a ako na izborima ne bude ostvareno to pravo raspisati se dopunski izbori. Za župana i zamjenika župana predane su dvije kandidature.

- HDZ, HSS, HSP i HSLŠ ó koalicija, kandidirali su za župana Iana HDZ-a, za jednog zamjenika župana Iana HDZ i drugog zamjenika Iana HSS-a,
- SDP-HNS kandidirali su za župana nezavisnog kandidata, a za zamjenike župana Ianove SDP-a.

S obzirom da je za župana izabran Milan Jurković, HDZ i zamjenik Ivica Mataija, HDZ i Milan Krmpotić, HSS sa 68,49% glasova svih hrvatske nacionalnosti, provedeni su dopunski izbori na kojima su bile dvije stranačke kandidature SDSS i SDP, a izabran je Nikola Lalić kandidat SDSS-a koji je dobio 1.417 glasova. Na biračkom listi je bio 11421 birač. Na izbore je izašlo 2448 birača ili 21%.

7. PERSPEKTIVE SOCIJALNIH I POLITIČKIH PROCESA U ŽUPANIJ LIČKO-SENJSKOJ

Kao što na nivou Republike Hrvatske postoje razlike u regionalnom razvoju, ista obilježja prisutna su i u Ličko-senjskoj županiji. Demografski i financijski pokazatelji najpovoljniji su za gradove (Gospić, Novalja, Otočac, Senj) dok su općine uglavnom slabije razvijene s izuzetkom npr. Općine Plitvička Jezera koja ima neke pokazatelje povoljnije i od prosjeka Ličko-senjske županije (najniži indeks starenja u županiji, prosječna stopa nezaposlenosti niža od stope županije i Republike Hrvatske).

Gotovo sva gospodarska aktivnost odvija se u gradovima te Općini Plitvička Jezera, dok su npr. poduzetnici svih ostalih općina u 2009. godini ostvarili svega 10% ukupno ostvarenog prihoda poduzetnika Ličko-senjske županije. Prosječni izvorni prihodi po stanovniku u županiji 31% su manji od istog prosjeka na nivou RH, a 37% su manji od takvog prosjeka na nivou Jadranske Hrvatske. Prosječna stopa nezaposlenosti u Ličko-senjskoj županiji prosječno je 18% veća od iste na nivou RH. Udio obrazovanog stanovništva u radnom kontingentu u županiji manji je od istog na nivou RH.

Na području Ličko-senjske županije postoje i druga značajna odstupanja u razvijenosti od prosjeka Ličko-senjske županije gledano po jedinicama lokalne samouprave, tako je npr. Najveće odstupanje od prosječne stope nezaposlenosti zabilježeno na području grada Novalje (28% manja stopa nezaposlenosti od prosjeka županije) i općine Plitvička jezera (22% manja stopa nezaposlenosti od prosjeka županije).

8.1. OPĆA GOSPODARSKA KRETANJA I TRŽIŠTE

Sukladno Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi («Narodne novine» broj 33/01) flupanija u svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnog (regionalnog) interesa, izme u ostalih i poslove koji se odnose na gospodarski razvoj.

Pra enje stanja u gospodarstvu osnova je za analizu u inkovitosti mjera poticanja razvoja gospodarstva na području flupanija, ali i za predlaganje novih, ovisno o potrebama gospodarstva. Zna aj pojedinih gospodarskih djelatnosti u Li ko-senjskoj flupaniji neprestano se mijenja. Mjereno udjelom u dru-tvenom proizvodu 1990. godine, kao zadnje predratne godine, najzna ajniji su bili industrija i rudarstvo, poljoprivreda i ribarstvo, te graditeljstvo i turizam. Devedesetih godina znatno je izmijenjena struktura gospodarstva flupanije, emu je pridonio Domovinski rat ali i trfli-ne promjene koje su zahvatile -iru regiju. Tako je u strukturi ukupnog prihoda gospodarstva Li ko-senjske flupanije u 2001. godini dominantna bila trgovina, zatim prera iva ka industrija te gra evinarstvo (ISG;2009).

Izra enom Strategijom «Dugoro ni razvoj Li ko-senjske flupanije 1995.-2015.» kao strate-ki pravci razvoja gospodarstva ove regije odre eni su: poljoprivreda, turizam i drvna industrija. Radi utvr ivanja stanja i mogu nosti razvoja u navedenim strate-kim djelatnostima te radi utvr ivanja mjera koje mo fle provoditi regionalna (podru na) samouprava s ciljem unapre enja istih na svom području, izra en je Program poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetni-tva u turizmu s poticajnim mjerama za 2002. godinu («flupanijski glasnik» 8/02), Plan razvoja poljoprivrede u Li ko-senjskoj flupaniji za razdoblje od 2002. ó 2006., a o ekuje se usvajanje Programa razvoja malog gospodarstva u Li ko-senjskoj flupaniji u razdoblju 2002. ó 2006. godine.

Gospodarski gledano, Li ko-senjsku flupaniju karakterizira velik broj obrtnika i malih trgova kih dru-tava, koji se uglavnom bave trgovinom i pruflanjem usluga. Manji

dio gospodarskih subjekata odlu uje se za proizvodne djelatnosti, koje se tradicionalno smatraju nositeljima gospodarskog razvoja. Pored 290 malih poduzetnika, u flupaniji posluje 1 veliki poduzetnik (NP Plitvi ka jezera u 2009. godini sa 770 zaposlenih djelatnika i ukupnim prometom od 217 milijuna kuna) te 14 srednje velikih poduzetnika (ISG;2009). Ukupan broj zaposlenih kod obra enih poduzetnika u Li ko-senjskoj flupaniji 2010. godine u odnosu na 2009. godinu smanjen je 0,7%. Pove anje broja zaposlenih evidentirano je u gradovima Gospi u i Novalji te op inama Udbina, Vrhovine i Plitvi ka Jezera. Ostale jedinice lokalne samouprave zabiljeffile su pad broja zaposlenih u odnosu na 2009. godinu. Na podru ju Li ko-senjske flupanije i u 2010. godini zabiljefflen je ve i udio poduzetnika s dobiti i manji udio poduzetnika s gubitkom od prosje nog na nivou RH.

Tablica 76. Broj poduzetnika i broj zaposlenih po jedinicama lokalne samouprave na području Ličko-senjske županije u 2010. godini

Grad/općina	Broj poduzetnika	Broj zaposlenih 2009	Broj zaposlenih 2010	IND 10/09
BRINJE	18	121	112	92,6
DONJI LAPAC	6	23	14	60,9
GOSPI	174	1.193	1.264	106,0
KARLOBAG	11	77	54	70,1
LOVINAC	16	47	44	93,6
NOVALJA	98	436	442	101,4
OTO AC	120	809	765	94,6
PERUĆ	18	110	109	99,1
SENJ	96	448	393	87,7
PLITVI KA JEZERA	32	1.183	1.190	100,6
UDBINA	17	44	66	150,0
VRHOVINE	7	2	10	500,0
Ukupno	613	4.493	4.463	99,3

Izvor: FINA, Središnji ured Zagreb, lipanj 2011.

U 2010. godini poduzetnici Republike Hrvatske poslovali su u najteffim kriznim uvjetima u posljednjih deset godina zbog vanjskih i unutarnjih razloga –to je smanjilo zaposlenost i opseg poslovanja mjereno ukupnim prihodom koji je smanjen za 2,0 % u odnosu na 2009. godinu. Ukupni prihodi poduzetnika Republike Hrvatske u 2010. godini bili su u odnosu na 2009. godinu manji za 2,0%, a ukupni rashodi manji za 1,5% (IGS;2009). Povećana je dobit razdoblja za 13,8%, ali kako je istovremeno gubitak razdoblja povećan za 33,6% to se odrazilo na iskazivanje negativnog konsolidiranog financijskog rezultata u iznosu -1,7 milijardi kuna.

Ukupni rashodi poduzetnika Ličko-senjske županije činili su 0,28% ukupnih rashoda poduzetnika RH 2010. godine. Sveukupno gledajući od ukupno 613 poduzetnika, 374 ili 61,0% poduzetnika poslovalo je s dobiti, a 239 ili 39,0% sa gubitkom.

Promatrano po djelatnostima od 99,4 milijuna kn ostvarene dobiti nakon oporezivanja, najveća dobit ostvarena je u djelatnosti umjetnosti, zabave i rekreacije (25,9%) i prerađivačke industrije (22,9%).

Tabela 77. Pokazatelji produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti poduzetnika po županijama u 2010. godini

Županija	Ukupni prihodi po zaposlenom (u 000 kn)	Neto dobit po zaposlenom (kn)	Ekonomičn. poslovanja (%)	Rentabil. prometa (u %)	Rentab. ukupne imovine (u%)	Rentab. vlastitog kapitala (u %)
1 Bjelovarsko-bilogorska	421	-4756	99,4	-1,1	-0,9	-3,9
2 Brodsko-posavska	445	-8515	98,8	-1,9	-1,5	-5,9
3 Dubrovačko-neretvanska	443	-28411	94,6	-6,4	-2,3	-6,3
4 Grad Zagreb	926	7138	102,0	0,8	0,4	0,9

5	Istarska	690	17406	103,6	2,5	1,2	3,0
6	Karlovačka	461	20382	106,0	4,4	3,3	7,3
7	Koprivničko-križevačka	528	2516	101,2	0,5	0,4	1,1
2 8	Krapinsko-zagorska	551	-492	100,6	-0,1	-0,1	-0,3
9	Ličko-senjska	363	-6894	98,7	-1,9	-0,6	-1,3
1 0	Međimurska	414	5772	102,1	1,4	1,2	3,4
1 1	Osječko-baranjska	551	-23847	96,3	-4,3	-2,7	-10,8
1 2	Požeško-slavonska	383	-5687	99,0	-1,5	-1,0	-4,2
1 3	Primorsko-goranska	540	-12042	98,6	-2,2	-1,4	-6,0
1 4	Sisačko-moslavačka	486	-44812	93,2	-9,2	-7,9	-30,9
1 5	Splitsko-dalmatinska	520	-17765	97,5	-3,4	-1,9	-10,6
1 6	Šibensko-kninska	509	-24583	95,9	-4,8	-2,2	-9,9
1 7	Varaždinska	556	-623	100,4	-0,1	-0,1	-0,3
1 8	Virovitičko-podravska	516	-6546	99,2	-1,3	-0,9	-2,4
1 9	Vukovarsko-srijemska	535	418	100,5	0,1	0,1	0,1
2 0	Zadarska	534	-28816	95,6	-5,4	-2,4	-10,1
2 1	Zagrebačka	733	6944	101,8	0,9	0,8	2,2
	UKUPNO HRVATSKA	696	-1934	100,7	-0,3	-0,2	-0,4

Izvor: Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika po županijama, FINA, lipanj 2011.

Izvo enje navedenih pokazatelja za gospodarstvo pojedine flupanije ima samo ilustrativan karakter jer se struktura gospodarstva po flupanijama veoma razlikuje, te je

usporedba po flupanjama analiti ki malo vrijedna, osim usporedbe pojedinih pokazatelja za vi-e godina za istu flupaniju ako nije do-lo do teritorijalnih promjena i/ili do bitnih promjena u gospodarskoj strukturi flupanije, pojavom rada novih ili prestankom rada postoje ih gospodarskih subjekata.

Prema pokazatelju produktivnosti rada (*ukupnog prihoda po zaposlenom*) najslabije rezultate imali su zaposleni u Li ko-senjskoj flupaniji - 363 tisu a kuna, a najbolje zaposleni Grada Zagreba ó 926 tisu a kuna po zaposlenom u 2010. godini. Prema pokazatelju produktivnosti rada mjenom neto dobiti (dobit minus gubitci) po zaposlenom u 2010. godini 14 flupanija ima neto gubitke, a 7 flupanija neto dobit po zaposlenom. Po ekonomi nosti poslovanja najbolji su poduzetnici u Karlova koj flupaniji koji su na 100 kuna rashoda ostvarili 106 kuna prihoda. Po rentabilnosti prometa najuspje-nija je Karlova ka flupanija ó prinos od 4,4%, rentabilnost imovine i vlastitog kapitala bili su najvi-i u Karlova koj flupaniji.

Kao zaklju ak se name e injenica da primjetne gospodarske razlike me u pojedinim flupanjama, iskazane u svim promatranim vidovima poslovanja poduzetnika, nisu pofeljne. Stoga ih treba ublaflavati, jer je ujedna en regionalni razvoj jedna od sastavnica puta Republike Hrvatske prema Europskoj uniji.

Tablica 78. Odabrani makroekonomski pokazatelji gospodarstva Ličko-senjske županije 2000.-2010. godine

Pokazatelj	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Broj trgovačkih društava	409	390	459	471	511	477	546	601	656	654	692
Broj obrtnika	1072	1.259	1.300	1.341	1.453	1.476	1.448	1.485	1.422	1.305	1.305
UKUPNA ZAPOSLENOST	10.262	9.942	11.383	13.363	15.112	13.593	13.496	13.688	14.114	13.771	
Pravne osobe	8.331	7.823	7.688	9.840	11.723	10.041	9.957	10.000	10.406	10.412	10.176
Obrti	1.931	2.119	2.398	2.622	2.622	2.965	3.020	3.199	3.261	2.940	2.693
Poljoprivrednici (HZMO)	-	-	1.297	901	767	587	519	489	447	419	408
POSLOVANJE TRGOVAČKIH DRUŠTAVA (FINA)											
Ukupni prihodi (u mil. HRK)	873,7	1029	1.229	1.512	1.460	1.353	1.533	1.667	1.803	1.584	1.620
Ukupni rashodi (u mil. HRK)	902,5	1168	1.325	1.544	1.463	1.360	1.480	1.585	1.785	1.557	1.641
Broj zaposlenih	3.514	3.469	4.222	3.988	4.180	4.050	4.300	4.400	4.575	4.465	4.493
Prosječna neto plaća	2.185	2.338	2.461	2.641	2.789	2.990	3.040	3.367	3.450	3.582	3.645
POSLOVANJE OBRRTNIKA											

STOPA NEZAPOSLENOSTI	25,2	25,7	23	20,9	23,1	22,3	22,9	18,7	17,5	19,4	20,8
DOLASCI TURISTA (u 000)	156 231.180	175 266.932	217 344.168	244 463.496	279 536.321	300 522.102	312 406.539	359 389.773	366 393.637	321.387	404
NOĆENJA TURISTA (u 000)	686	768	868	935	1053	1120	1184	1318	1410	1.520	1.619
000 HRK)	195.732	227.492	294.519	398.549	475.914	463.958	353.373	338.521	343.393	279.160	-
VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA (u 000 USD)											
Izvoz	5.692	4.440	3.913	5.497	6.139	6.563	6.887	11.399	8.825	6.167	7.809
Uvoz	1.829	1.865	5.611	7.840	9.456	4.819	6.642	11.473	11.409	6.636	11.212
Saldo	3.863	2.575	-1.698	-2.343	-3.317	1.744	245	-74	-2.584	-469	-3.403
OSTVARENE INVESTICIJE U DUGOTRAJNU IMOVINU (PRAVNIH OSOBA) u 000 HRK	43.462	60.256	114.105	168.048	186.419	250.745	340.089	297.707	264.022	177.465	-
BDP, tekuće cijene (u mil. HRK)	*	1.606	1.974	2.449	3.235	2.463	2.559	3.017	3.553	3.190	-
BDP, po stanovniku (EUR)	*	4.008	5.011	6.109	8.196	6.363	6.849	8.039	9.725-	8.707	-
NETO PLAĆA - pravne osobe u HRK	3.104	3.092	3.297	3.711	4.110	3.948	4.007	4.192	4.461	4.777	4.841
BROJ NEZAPOSLENIH, prosječno mjesečno	4.165	4.173	3.248	3.154	3.871	3.730	3.832	3.400	2.998	3.088	3.305

8.2. IZAZOVI TREĆEG DESETLJEĆA TRANZICIJE U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

Najvafnija snaga fiupanije jest njezina gotovo netaknuta priroda i prirodne ljepote koje obuhvaćaju vrlo privlačne planinske, brdske, –umske, priobalne i otočne predjele (ROP LSfi,2005)

Izgledi da bi se tvrtke koje su povezane s obalnom flivotaom mogle osnivati u fiupaniji uvelike su se povećali nakon razvoja druge vafne snage fiupanije, naime bolje prometne povezanosti.

Izgradnja autoceste Zagreb - Split, koja prolazi kroz fiupaniju, omogućila je fiupaniju pristupačnijom. Bolja prometna povezanost treba potaknuti razvoj postojećeg gospodarstva fiupanije, zatim razvoj morskih luka u fiupaniji, te omogućiti uspješno napredovanje novih oblika gospodarskih djelatnosti, kao što su tvrtke koje traže dobro prometno povezane lokacije u kojima se ujedno nudi izvrsna kvaliteta flivota u prirodi (ROP LSfi,2005). Konano, vafna snaga, koju su sve zainteresirane strane iz fiupanije željele istaknuti, je šduhō zajedništva koji podupire kolektivnu potrebu za radom radi ubrzanja razvoja te koji, to nije reeno, podupire izvrsnu turističku ponudu fiupanije. Drugim riječima, kratkoročni i srednjoročni ekonomski potencijal fiupanije temeljit će se na rastu slijedeća tri sektora (ROP LSfi,2005):

- Turizam: Potencijal turizma, kako obalnog tako i kopnenog, značajan je i komplementaran. Vafni potencijali za razvoj turizma ogledaju se u postojanju prirodnih ljepota u fiupaniji i to na području Velebita, doline Gacke, obale (Senj, Karlobag), otoka (Novalja), nacionalnih parkova i parkova prirode. Kao najvafnije kopneno turističko središte u fiupaniji ističe se Nacionalni park Plitvička Jezera, koji bi mogao biti najveći pokretač turističke ponude u cijeloj fiupaniji. Ne samo da bi se broj posjetitelja mogao povećati, već bi Nacionalni park Plitvička jezera mogao postati središtem prodaje proizvoda lokalnih obrta. Nadalje, javna ustanova Nacionalni park Plitvička jezera koja

upravlja nacionalnim parkom mogla bi koristiti proizvode poljoprivrednika i drugih lokalnih tvrtki, te tako poticati razvoj u fiupaniji (sada se proizvodi dobivaju s drflavne razine i od najpovoljnijih ponu a a). Bolja prometna povezanost fiupanije znatno e pridonijeti u promicanju turisti ke ponude fiupanije. Primjerice, najvaflnije je da turisti s obale koji vole ploviti po moru (jedriti i sl.) mogu lako i brzo sti i do turisti kih i rekreativnih mjesta u fiupaniji. Jednodnevni izleti na Plitvi ka jezera i atrakcije povezane s njima sada su mogu i iz priobalnih mjesta. Sve –to je jo–potrebno je dobar marketing, te pobolj–anja u turisti koj ponudi fiupanije. Preduvjet za razvoj turizma svakako je dobro upravljanje okoli–em.

- Poljoprivreda: Velik dio fiupanije prikladan je za visokokvalitetnu poljoprivrednu

proizvodnju. Prilike posebice postoje za promicanje organske/ekolo–ke poljoprivrede. Kako doma a, tako i me unarodna potraflnja za ekolo–kim proizvodima sve je ve a. Me utim, potrebna je modernizacija ovog sektora, kao i okrupnjavanje zemlji–ta kako bi se osiguralo uspostavljanje odgovaraju ih ekonomskih razmjera te razvoj i plasiranje specifi nih proizvoda Li ko-senjske fiupanije: li kog krumpira, sira –kripavca, meda, mesnih prera evina, itd. Postoje naznake da se potencijal ovog sektora mofle realizirati. Sporo ali stalno pove anje u broju stoke primjetno je i ohrabruju e. Postupno pove anje interesa poljoprivrednika za udruflivanje trebalo bi rije–iti neke probleme vezane za rascjepkanost zemlji–ta. Nadalje, dolazi do inozemnih investicija: primjerice, austrijska tvrtka ó BRAMBURI ó osnovala je tvrtku (Bramburi Ltd., Gospi), koja je novi vlasnik skladi–ta krumpira u Gospi u (ta su skladi–ta najve a u Hrvatskoj). Ista tvrtka u suradnji s lokalnim poljoprivrednicima poti e –irenje proizvodnje sjemenskog krumpira.

- TMmarstvo i drvoprera iva ka industrija: U ovom trenutku u fiupaniji ima 24 drvoprera iva ke tvrtke. Glavni problem s kojim je ovaj sektor suo en je kako podi i vrijednosni lanac. Postoji potencijal za razvijanje klastera gospodarskih subjekata za preradu

drveta (proizvodnja građevinskog materijala/proizvodnja namještaja). Nadalje, odgovarajuće upravljanje turističkim područjima trebalo bi nadopuniti, ako ne i povećati turističku ponudu županije.

Može se da će u srednjem i dugom roku ova županija biti privlačna lokacija za niz gospodarskih djelatnosti zasnovanih na inovacijama, pa čak i malih gospodarskih subjekata koji primjenjuju visoke (suvremene) tehnologije, gdje će vlasnici i radnici davati prioritet atraktivnom okruženju u kojem žive. Ova županija mogla bi biti poznata po sjajnoj kvaliteti života u njoj. Uz dobre prometne veze i autocestu, ovaj nedirnuti krajolik dostupan je u vrlo kratkom vremenu kako turistima, tako i lokalnim gospodarskim subjektima i stanovništvu županije (ROP LSfi,2005).

8.3. TRANZICIJSKE DEMOKRACIJE I EUROPSKE PERSPEKTIVE

Hrvatska je na početku devedesetih pripadala onim zemljama koje su (pored Slovenije) bile najbolje pripremljene za tranziciju. Na kraju devedesetih i Hrvatska se našla među zemljama najslabijih tranzicijskih ostvarenja opterećene teškim društvenim deformacijama mafiokratskog karaktera. Središnje europske zemlje ili su se sasvim približile ili su zamjetno premašile onu razinu razvitka koju su imale na početku tranzicije. Teška i duboka gospodarska, moralna i svaka druga, kriza kroz koju prolazi Hrvatska, rezultat je izuzetno velikih ekonomskih, političkih i društvenih deformacija koje su se kumulirale u Hrvatskoj u devedesetim godinama. Kumulirane pogreške ekonomske i ukupne politike veoma su suzile prostore za efikasno djelovanje mjera ekonomske politike (Veselica, Vojni, 2000: 829-866).

Proces tranzicije za Hrvatsku teži je u odnosu na većinu drugih zemalja u tranziciji, jer se Hrvatska suočila s fenomenom koji je u javnim financijama poznat kao "čefekt pomaka javnih rashoda", a slijedi pošto je pojedina zemlja bila izložena ratnim razaranja. U Hrvatskoj se taj "čefekt pomaka" očitovao u ova tri elementa (Janić, 2003:355-359):

- materijalne štete i ljudski gubici izazvani srpskom agresijom a kao posljedica toga
- rast političkih rizika u poslovanju s Hrvatskom i pritisci na rast javnih rashoda radi potrebe obrane i zbrinjavanja velikog broja prognanika iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Mogli se reći da još i danas ovi "čefekti pomaka" otežavaju konsolidaciju javnog sektora u Hrvatskoj (Janić, 2003: 355-359).

Države jugoistočne Europe približile su se svršetku duge tranzicije prema demokraciji i tržišnom gospodarstvu, nakon raspada Jugoslavije 1991. godine te se u tom kontekstu tranzicija bitno završena kada se udjel privatnog sektora u gospodarstvu

svake pojedine države približno razinama u EU. Članstvom u EU prestaje proces tranzicije, ali se nastavlja proces transformacije ukupnog društvenog sustava i sustava vrijednosti, institucionalnog jačanja, pravnog sustava i ukupnog mentalnog sklopa - što je najzahtjevnija reforma. Monitoring prestaje članstvom u EU, ali reforme i rad na njihovoj održivosti se nastavljaju.

Republiku Hrvatsku očekuje nova geopolitička i ekonomska realnost Hrvatske u idućih pet do deset godina zato što Hrvatska postaje predvorje i granični prostor Europske unije u odnosu na ostatak kontinenta. Hrvatska se u tom smislu treba na novim strateški pozicionirati i izvući maksimum iz posve nove situacije jer u sljedećih desetak godina neće biti novog proširenja EU i Hrvatska postaje prva linija Schengena.

9. ZAKLJUČAK

U ovom radu u obrazlaganju toka i posebice efekata tranzicijskih promjena u postkomunističkim društvima polazim od plauzibilne Offeove postavke da se, uz posebne privredne turbulencije postkomunističkih transformacija u isto-neuropskim zemljama, omogućiti unati na stabilizaciju liberalno-demokratskog režima samo ako se *istodobno* s demokracijom i kapitalizmom institucionaliziraju i dalekosefne socijalne sigurnosti (Offe, 1994.:93). Unutar tranzicijskih promjena došlo je međutim, do krize pa i razaranja mreža socijalne sigurnosti.

Primjerice, do određenih uzroka i istodobno pratećih efekata odrflanja nezaposlenosti došlo je i kroz institucionalne promjene (reforme pravnog sistema), privatizaciju i mjere makroekonomske stabilizacije. Sve su te promjene u mnogim zemljama doprinijele neravnoteži u raznim segmentima. Liberalizacija i privatizacija su vršene nedovoljno sustavno, bez jasne strategije i detaljnih priprema. Nije postignut odgovarajuć i napredak u razvoju institucija neophodnih za djelovanje efikasne tržišne privrede. Tako su se javili: problem korupcije, problemi u strukturi funkcioniranja poduzeća, problemi u financijskim, političkim i socijalnim institucijama te loš pravni poredak koji je omogućio neefikasnu provedbu propisa i financijsku nedisciplinu. U mnogim tranzicijskim zemljama porezni sustavi su slabo koncipirani tržišta i financijski sustavi su relativno nerazvijeni, pravni okvir financijskog poslovanja je nedovoljno razvijen (važno za sektor bankarstva) a korupcija se vezuje uz slabosti u demokratskom i privrednom upravljanju. Zbog svega toga opadanje zaposlenosti u državnom sektoru nije u dovoljnoj mjeri kompenzirano otvaranjem novih radnih mjesta u privatnom sektoru niti porastom samozapošljavanja, pa je u većini tranzicijskih zemalja došlo do znatnog porasta nezaposlenosti u usporedbi s predtranzicijskim razdobljem.

Određenim razlikama koje u tom pogledu postoje među pojednim tranzicijskim zemljama doprinijela su dva općenitija faktora: a) uspješnost i odlučnost u provođenju reformi i b) mjere politike zapošljavanja.

Kada je o gospodarstvu riječ kao i u ostalim zemljama u socijalizmu, i u Hrvatskoj su nekadašnje administrativne službe bile predimenzionirane, vrijednost inovacija mala, a poduzeća su imala socijalne funkcije neobuhvaćene za poduzeća u tržišnim privredama (višak radnika se nije otpuštao, nego se povećavao broj prikriveno

nezaposlenih to jest tehnološki višak). Iz tog su proizašli osnovni problemi vezani uz tranziciju koji su samo bili zaočini ratom u kojemu se raspala socijalistička Jugoslavija. 1990. godine u Hrvatskoj je započeo Domovinski rat uslijed čega je došlo do prekida ekonomskih veza s ostalim jugoslavenskim republikama, krize u ostalim socijalističkim zemljama i financijskog kaosa u hrvatskoj privredi.

Izostanak tržišta i konkurentnosti u našem smislu otežao je i usporio aktere i procese koji imaju svoje tranzicijske obrise koji nisu nametnute izvana već postaju razvojna komponenta koju producira samo hrvatsko, posebice lokalno-seljsko društvo vlastitim potencijalima. Njih je moguće pronaći tek koncem devedesetih godina završetkom rata i stvaranjem obrisa suvremenog demokratskog društva. Ti procesi zbog komparativnih slabosti i devastacije kojoj je prostor lokalno-seljske flupanije bio izložen u početku znatno zaostaju za procesima u regijama koje nisu imale isto polazište, a jačina i intenzitet koji je uslijedio u drugom razdoblju dobrim je dijelom potaknut vanjskim čimbenicima. Istodobno velika fragmentacija jedinica lokalne samouprave ne samo da dovodi do drastičnih razlika u veličini i broju stanovnika, nego je također bila predmetom kritika jer vodi do prekomjernog zapošljavanja u javnom sektoru, slabljenja administrativnih kapaciteta, te utječe na jedinstvenu cijenu usluga, sprječavajući ekonomiju razmjera. Na sreću, trend povećanja broja jedinica lokalne samouprave u posljednjih nekoliko godina usporen

U tom kontekstu u radu smo argumentirali polaznu pretpostavku da su tranzicijski procesi u Hrvatskoj, time i lokalno-seljskoj flupaniji u kontekstu razumijevanja tranzicije kao prijelaza iz jednog, socijalističkog, jednopartijskog, privredno-planskog sustava u drugi, pluralistički, demokratski, kapitalističko-tržišni obilježeni specifičnim povijesnim diskursom. On svoje ishodište pronalazi u nedovršenim i konfliktnim socijalnim, gospodarskim i neriješenim međunarodnim odnosima iz socijalističkog razdoblja koji su doveli do Domovinskog rata na prostoru Republike Hrvatske i lokalno-seljske flupanije. Zato definicija tranzicije svoju implementaciju na različitim prostorima doživljava na različite načine, a Hrvatska i lokalno-seljska flupanija primjer su posebice tranzicije s najtežim okolnostima koje su je obilježile u cijelosti. Migracije stanovništva, depopulacija, slaba kadrovska konkurentnost, i u jednom trenutku značajna strukturna insuficijencija, ogromne ratne štete

na gospodarskim, stambenim i objektima javne infrastrukture ograničene su i potpuno usmjerile tijekom tranzicijskih procesa i ukinule ga na mikroregionalnoj razini sasvim specifičnim.

Povrh toga, kada je o manjinskom srpskom stanovništvu riječ, generacije koje su izbjegle iz Hrvatske u svom radno-aktivnom razdoblju, desetljeće i pol nakon odlaska u izbjeglištvo postepeno izlaze iz svijeta rada, a time imaju i sve manju želju za šodrdljiv povratak, dakle, povratak zajedno s djecom, koja bi se nastavila školovati i raditi u svome zavičaju. Očito je da je Hrvatska pred ozbiljnim demografskim i razvojnim problemom.

Primjerice, prema rezultatima popisa stanovništva, u Hrvatskoj je 2001. godine bilo 201.631 osoba koje su se izjasnile da pripadaju srpskoj manjini. U odnosu na posljednji popis stanovništva prije oružane agresije (1991.), broj Srba u Hrvatskoj je značajno smanjen - apsolutno za 380.032 stanovnika i relativno za 65,3%, dok je njihov udjel u ukupnom stanovništvu Hrvatske smanjen s 12,2% na 4,5%. Neprijeporno je da je riječ o vrlo velikom demografskom regresu srpske etničke skupine u Hrvatskoj, koji ima znakovite i složene uzroke. Pad broja i udjela Srba u Hrvatskoj ponajviše je posljedica njihova kontinuiranog iseljavanja iz Hrvatske u ratnom i poratnom razdoblju (1991.-1997.), pri čemu valja naglasiti da ratni kontekst, premda dominiraju i, ipak nije jedini razlogom njihova masovnog odlaska iz zemlje.

Posljeditelno, gospodarska stagnacija kao trajno obilježje ličnog i društvenog prostora, nerazvijene demokratske institucije, slaba obrazovna struktura stanovništva, trajna depopulacija prostora koja je svoj vrhunac doživjela tijekom domovinskog rata bile su značajne temeljne probleme sa kojima se suočilo društvo na početku tranzicijskog procesa, a koje se posljedice osjećaju i danas. Različiti naslijeđeni i imbenici demografskog razvoja i razorni utjecaji rata tijekom prve polovice 1990-ih godina odrazili su se u različitim smjeru i intenzitetu demografskih promjena u gradovima i općinama županije. Prije svega pod utjecajem rata, u posljednjem međupopisnom razdoblju broj stanovnika županije smanjio se za više od 30.000, odnosno oko 37%. Apsolutno najveće smanjenje broja stanovnika zabilježeno je na području grada

Gospin, zatim Otaca, te opina Udbine i Donjeg Lapca. Relativno najve u depulaciji zabiljefila je opina Udbina, nakon koje slijede Lovinac i Vrhovine.

Ina e, dodatni razlozi za odabir i analizu kao i vaflnost Li ko-senjske flupanije u hrvatskom prostoru i izvan njega prvenstveno je odre ena funkcijom geoprometnog kriflita, zatim pripadno u njezina kontinentskog podru ja gestratekoj i ekološkoj jezgri Hrvatske (Gorska Hrvatska), autohtonim gospodarskim potencijalima sadrflanim u poljoprivrednim povrinama, umskom i vodnom bogatstvu te turisti ki vrijednim podru jima, prostorima nacionalnih parkova, parkova prirode te porje jima krkih rijeka; po svojoj povrini Li ko-senjska flupanija je najve a teritorijalna jedinica u Republici Hrvatskoj. Kao to na nivou Republike Hrvatske postoje razlike u regionalnom razvoju, ista obiljeffja prisutna su i u Li ko-senjskoj flupaniji. Demografski i finansijski pokazatelji najpovoljniji su za gradove (Gospin, Novalja, Otac, Senj) dok su opine uglavnom slabije razvijene s izuzetkom npr. Opine Plitvi ka Jezera i Opine Peru-i koje imaju neke pokazatelje povoljnije i od prosjeka Li ko-senjske flupanije (najnifli indeks starenja u flupaniji, prosje nu stopu nezaposlenosti niflu od stope flupanije i Republike Hrvatske). Gotovo sva gospodarska aktivnost odvija se u gradovima te Opinama Plitvi ka Jezera i Opini Peru-i, dok su npr. poduzetnici svih ostalih opina u 2009. godini ostvarili svega 10% ukupno ostvarenog prihoda poduzetnika Li ko-senjske flupanije.

Takve dru-tvene i gospodarske prilike odrazile su se i na tijek politike tranzicije koj su na prostorima Hrvatske i Li ko-senjske flupanije definirale uglavnom politike stranke bez participacije nevladinih udruga kao poticatelja i korektora dru-tvenih i politiki procesa. Kao posljedica nerije-enih me unacionalnih pitanja iz socijalistickog razdoblja, ratnog sukoba i nacionalne deferencijacije, dominantnu ulogu u politickom flivotu Li ko-senjske flupanije imale su i jo- uvijek imaju politike stranke sa jasnim nacionalnim predznakom konzervativnog politickog identiteta. U tom smislu politicka karta Li ko-senjske flupanije sasvim je podudarna s etnickom kartom u kojoj se jasno ocrtavaju granice etnosa i utjecaja politickih stranaka i ideologija.

Takvo bi stanje moglo sugerirati stav da dru-tvo u flupaniji nije integrirano, no integracija u tranzicijskim okolnostima flupanije imala je svoj tijek i razvila je dru-tvo koje danas nije sukobljeno ve u nastojanju izgradnje vlastitog potencijala uvaflava

različitost kao bitnu odrednicu vlastitog političkog, kulturnog i društvenog identiteta. Primjerice, zakonskim izmjenama je utvrđeno da u jedinicama u kojima je propisana razmjerna zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkom tijelu jedinice jedan od zamjenika glavnog mora biti iz reda te nacionalne manjine, a ako na izborima ne bude ostvareno to pravo raspisati se se dopunski izbori.

Iz svih ovih razloga čini se da Ličko-senjsko društvo nema dovoljno vlastite energije za pokretanje posebno gospodarskog rasta kojeg treba usmjeriti u razvoj poljoprivrede, drvne industrije i turizma. Na temelju iznesenog, generalno se na primjerima pojedinih općina i gradova u Ličko-senjskoj županiji može zaključiti da su demografska kretanja negativna te da se u budućnosti ne može očekivati da se navedeni trend promijeni. Generalno se može zaključiti da u razvojne probleme županije ulazi pad broja zaposlenih, niža prosječna isplata plaća po zaposlenom u županiji u odnosu na prosjek RH, ponuda radne snage koja ne odgovara potražnji, relativno manji udio radne snage u ukupnom broju stanovnika u odnosu na prosjek RH, prisutne dnevne migracije stanovništva, koncentracija ponude radne snage u većim gradskim centrima te značajne razlike u udjelu broja nezaposlenih u ukupnom radnom kontingentu pojedinih jedinica lokalne samouprave na području županije.

Završno se može zaključiti da se gospodarstvo Ličko-senjske županije nije oporavilo odnosno da se vrlo sporo oporavlja od posljedica rata koje su uništile gospodarske potencijale te posljedice privatizacije kojom su ugašeni i preostali primarno prerađivački pogoni. Također, struktura najvišeg ostvarenog prihoda ukazuje na činjenicu da se gospodarski parametri ne baziraju na proizvodnji već na trgovini koja dugoročno ne generira nova radna mjesta, te da se znatan pomak (koji u ukupnom udjelu ne čini znatnu razliku) vidi u razvoju turizma kao perspektivne gospodarske grane.

Stanje, međutim zabrinjava ako se stavi u kontekst globalne gospodarske krize jer unatoč potencijalima, parametri gospodarskog razvoja u znatnom su opadanju. Također je vidljivo da bi dio radno sposobnog stanovništva trebalo prekvalificirati/dokvalificirati, učinkovito upravljati ljudskim resursima u skladu s potrebama gospodarstva te poticati povoljnije socio-ekonomske uvjete života

(stambene, zdravstvene, skrb o djeci, kulturne i rekreativne) radi smanjivanja migracijskih kretanja stanovništva.

Izgradnja cestovne infrastrukture u inila je ovaj kraj prometnim središtem Hrvatske. Ulaganje u institucije javne uprave i –kolstva treba, me utim potaknuti društveni razvoj utemeljen na znanju i konkurentnosti, a cilj svih nastojanja treba usmjeriti i u demografsku obnovu bez koje Li ko-senjska flupanija ne e tijekom tranzicijskog procesa dovršiti bez daljnjih trauma posebno u socijalnom smislu.

Mogli bi zaključiti da temeljna slabost li ko-senjskog razvojnog a onda i tranzicijskog potencijala jesu prije svega demografske prilike, izostanak tržišne konkurentnosti i vanjski utjecaj još uvijek jake centralne države koja nema jasan strateški plan razvitka perifernih, a u biti centralnih dijelova zemlje.

Nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju prostorno najveća, naslabije naseljena i najstarija flupanija u Republici Hrvatskoj svoju priliku, u još aktualnom tranzicijskom okruženju, tražit će u regionalnom potencijalu europskih gospodarskih, kulturnih i političkih institucija s jasnim osjećajem za one segmente vlastitog identiteta koji će Europsku uniju dodatno obogatiti novom raznolikošću kao nemjerljivo vrijednošću.

Strateški cilj koji Li ko-senjska flupanija želi ostvariti je razvijeno malo i srednje poduzetništvo s povećanim udjelom proizvodnje i izvoza finalnih proizvoda s naglaskom na korištenje prirodnih resursa i to kroz ostvarenje sljedećih ključnih ciljeva: jačanje konkurentne sposobnosti gospodarstva, ravnomjeran regionalni razvoj, podizanje kvalitete poduzetničke infrastrukture i jačanje poduzetničke klime.

Ostvarenje predloženih mjera moguće je uz usmjerenost svih sudionika (tijela državne uprave, područne i lokalne samouprave, različitih institucija povezanih s malim gospodarstvom) a naročito samih poduzetnika. Najvažniji je preduvjet svakako osiguranje dostatnih i povoljnih financijskih sredstava, posebice ako je potrebno značajnije pokrenuti zapošljavanje.

10. LITERATURA

- Ahec-TMonje Amina et al.(1996) Navje– uju i indikatori hrvatskog gospodarstva EIZ, Zagreb
- Almond, Gabriel/Verba, Sidney (1963)., *The Civic Culture*, Princeton
- Baleti , Z. (2001.): *Pogrešna koncepcija stabilizacije, u: Meštrović, M. (ur.), Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski institut, 185-202
- Bartolini, Stefano, and Peter Mair, (1990) *Identity, Competition, and Electoral Availability: The Stabilisation of the European Electorates 1885-1985* Cambridge: Cambridge University Press
- Buk-a, Davor: (2011) *Proces deregulacije hrvatskoga tržišta električne energije* Ekonomski pregled, 62 (5-6) 286-310.
- Calvo Guillermo and Jacob A. Frenkel (1991) *Credit Markets, Credibility, and Economic Transformation* The Journal of Economic Perspectives Vol. 5, No. 4 (Autumn, 1991), pp. 139-148.
- Campos, Nauro F., (1999).: *Context is Everything: Measuring Institutional Change in Transition Economies*, Policy Research Working Paper 2269, World Bank
- Caratan, Branko., *Nacionalni fenomen i i akomodacija interesa: pretpostavke postkomunističke tranzicije* ô II. dio..., Polit. misao, Vol XXXV, (1998.), br. 3, str. 212ô 233
- Caratan, Branko (1999). *Tipologija političkih sustava i demokratska tranzicija*, Zagreb, Panliber.
- Caratan, Branko (1998): *Nacionalni fenomen i akomodacija interesa: pretpostavke postkomunističke tranzicije*, Politi ka misao, XXXV:
- Caratan, Branko (2000): *Jugoisto na Europa nakon velikih promjena; posljedice intervencije NATOa i hrvatskih izbora*, Me unarodne studije, Zagreb, str.37-52.
- Cifri , I. (1998.): *Prilog raspravi o obrazovanju i odrffivom razvoju: ili znamo li o emu govorimo? Socijalna ekologija* 7(1-2):157-162
- Cockerham, W C. (1999.) *Health and Social Change in Russia and Eastern Europe*. London and New York: Routledge.

- rpi , Goran., Rimac Igor (2000.) *Pregled postotaka i aritmetičkih sredina*, Bogoslovska smotra 70(2):191-232.
- Deacon, B. (1993.) *Developments in East European social policy*, in: C. Jones (ed.) *New perspectives on the welfare state in Europe* . London and New York: Routledge
- Deacon, B. (1994.) *Global social policy actors and the shaping of post-Communist social policy*, in: A. de Swaan (ed.) *Social Policy beyond Borders* . Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Deacon, B, Hulse, M. and Stubbs, P. (1997.) *Global Social Policy*. International Organisations and the Future of Welfare . London: Sage.
- Deacon, B. (2000.) Eastern European welfare state. The impact of the politics of globalization, *Journal of European Social Policy* 10(2):146-161.
- Dellenbrant, J. (1992.) Finland & Estonia 1940-1990: A Comparison of Economic and Social *Performance*, in: B. Deacon (ed.) *Social Policy, Social Justice and Citizenship in Eastern Europe* . Avebury
- Dubrav i Dinko, Duj-in (1991) *Makroekonomska politika i tranzicijska kriza*, Ekonomski instituta, Zagreb
- Duj-in, U. (1999). *Nezaposlenost i politika zapošljavanja u zemljama u tranziciji*, Hrvatska. Ekonomska istraflivanja, 2(1-2), 1-19.
- Fajth, G., Micklewright, J. (2001.) *Executive Summary*, in: *Unicef, A Decade of Transition*. Florence: Unicef Innocenti Centre.
- Ferge, Z. (1999.) The Politics of the Hungarian Pension Reform, in: K. Muller, A.Ryll, H-J. Wagener (eds.) *Transformation of Social Security: Pensions in Central-Eastern Europe*. Heildeberg and New York, Physica-Verlag
- Frani evi , Vojmir, 1999.b: *Privatization in Croatia: Legacies and Context*, *Eastern European Economics*, (37): 3-54
- Ferge, Z., Tausz, K. (2001.) *Transformacija i socijalna sigurnost u Mađarskoj*, *Revija za socijalnu politiku* 8(2):109-129
- Frani evi , Vojmir, 1996.: *The Trade-Off: Problems of Accumulation and Legitimation of Emerging Capitalism*, u:: Hersh, Jacques/ Schmidt, Johannes Dragsbaek, (ur.), *The Aftermath of -Real Existing Socialismø in Eastern Europe*,

- Vol. 1: Between Western Europe and East Asia, Macmillan Press/St.Martin's Press, London/New York: 136-158
- Franićević, Vojmir/ Kraft, Evan (1997) *Economic Development in Croatia after Stabilization*, Europe-Asia Studies, (49) 4: 669-691
 - Franićević, Vojmir (1999.b) *Privatization in Croatia: Legacies and Context*, Eastern European Economics, (37): 3-54
 - Franićević, Vojmir, (2001). *Some Considerations on Post-socialist Entrepreneurship*, International conference "The Post-Communist Transition Ten Years Later: Challenges and Opportunities for Europe", 2.-3. veljače 2001.
 - Franićević, Vojmir/ Sisek, Boris, (2001).: *Le Terrain Contesté de la Privatisation Croate et le Rôle des Stakeholders*, Revue d'études comparatives Est-Ouest, (32) 3: 131-172
 - Gretschnann, K (1994).: *Socijalna sigurnost u tranziciji* Rev. soc. polit., god. I, br. 2, str. 179-188, Zagreb
 - Hayek, F. A. (1997) *Put u ropstvo*, prev. Zoe Pavlović i dr M. Prokopijević, Global Book, Novi Sad, str. 334-335.
 - Hoffman, A. A. and Parsons, P. A. 1991. *Evolutionary Genetics and Environmental Stress*. Oxford University Press. paper .ix + 284 pp., illus. ISBN: 0-19-854081-7.
 - Horvat Branko (2010) *Tranzicija i restauracija – dvije alternativne strategije*, Zbirka radova, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb (37-60)
 - Ivanković, M., Čunje, V. (2011.): *Nedemokratski kapitalizam i nova tranzicija*. Izlaganje na 1. Zagrebačkom ekonomskom forumu, 5. srpnja 2011.
 - Jakić, Zoran (2004): "Gorazd Nikić: Tranzicija u Hrvatskoj..." Ekonomski pregled 55 (3-4) 355-359
 - Katunarić, Vjeran i Cvjetičanin Biserka (ur.) (2003). *Hrvatska u 21. stoljeću: strategija kulturnog razvitka*. Dokument. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
 - Kraft, Evan, 1999.a: *Croatia's Second Banking Crises, u: Enterprise in Transition, Proceedings of the Third International Conference on "Enterprise in Transition"*, Ekonomski fakultet u Splitu, Split/Tybnik: 614-616

- Kraft, Evan, 1999.b: *10 Years of Transition in central and Eastern Europe: A Somewhat Opinionated Survey, Economic and Business Review for Central and South-Eastern Europe*, (1) 1-2: 7-52
- Kopri , Ivan. (2011) *Nezavisni lokalni politički akteri u Hrvatskoj // Izbori zastupnika u Hrvatski sabor i referendum / Barbi , Jak-a (ur.). Zagreb :* Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Str. 87-112.
- Linz, Juan/Stepan, Alfred, (1996.), *Democratic Transition and Consolidation: Eastern Europe, Southern Europe and Latin America*, Baltimore
- Lijphart Arend, (1992): *Demokracija u pluralnim društvima*; Globus ó Tšolska knjiga; Zagreb
- Lajphart, Arent, (2003)., *Modeli demokratija*, Službeni list SCG, Beograd ó CIT Podgorica
- Manning, N. (2002.) *The impact of globalisation on big and small countries – the case of Russia*. Paper prepared for COST A15 meeting, EUI, Fiesole, 11/12 October.
- Mataija Ivica, Li ko - senjska flupanija sad i nekad, Drflavni arhiv, 2003 4-17
- Merkel, Wolfgang (1999)., *Teorije transformacije...*, Polit. misao, Vol XXXVI, br. 3, str. 121ó 150
- Mervar Andrea, 2002, "Ekonomski rast i zemlje u tranziciji" (Economic Growth and Countries in Transition), *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 12(92), Fall, pp. 53-84.
- Muller, K., Ryll, A, Wagener, H-J. (1999.) (eds.) *Transformation of Social Security: Pensions in Central-Eastern Europe*. Heildeberg and New York: Physica-Verlag
- Nesporova, A. (1999.) *Employment and Labour Market Policies in Transition Economies* . Geneva: ILO
- Nohlen, Dieter/Thibaut, Bernhard, 1994., *Trotz allem: Demokratie – Zur politischen Entwicklung Lateinamerikas in den neunziger Jahren*, u Junkler, Detlev/Nohlen, Dieter/Sang-meister, Hartmut (Hrsg.), *Lateinamerika am Ende des 20. Jahrhunderts*, München, 235-261.
- North, D. C., J. J. Wallis i B. R. Weingast (2009.): *Violence and Social Orders*. Cambridge: Cambridge University Press

- O'Donnell, Guillermo, and Philippe Schmitter (1986.) "*Tentative Conclusions about Uncertain Democracies.*" In O'Donnell et al., eds., *Transitions from Authoritarian Rule*, Part 4, pp. 1- 78.
- Offe, Claus, 1997.: *Cultural Aspects of Consolidation: A Note on the Peculiarities of Postcommunist Transformations, East European Constitutional Review*, (6) 4, jesen (<http://www.law.nyu.edu/eecr>)
- Ott, Katarina i dr., (2000).: *Ekonomika javnog sektora: Stanje, problemi i moguća rješenja*, Institut za javne financije, Newsletter, br. 4 (veljača):1-35
- Palija, Igor ,GjeneroDavor (2008) Ostvarivanje prava na zaposlenost srpske nacionalne manjine sukladno Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina. Srpski demokratski forum, Zagreb
- Pejnovi , Dane, *Geografske osnove identiteta Like // Identitet Like: korijeni i razvitak* (knj. 1) / Holjevac, fieljko (ur.). Zagreb - Gospi : Institut dru-tvenih znanosti Ivo Pilar, Podru ni centar Gospi , 2009. Str. 47-84.
- Pejnovi , D.(2010) *Suvremena obilježja i stanovništvo u Ličko-senjskoj županiji*, Institut Ivo Pilar, Zagreb
- Pera kovi Kre-imir (2002) *Sociologija tranzicije: strukturalni, sociokulturalni i neomodernizacijski pristup*, Institut dru-tvenih znanosti dr. Ivo Pilar, Zagreb
Dru-tvena istraffivanja god 13(2004), br.3 (71) str. 487-504)
- Pollack, Detlef, Wielgohs, Jan (ur.) (2004). *Dissent and Opposition in Communist Eastern Europe. Origins of Civil Society and Democratci Tradition*. London:
Ashgate
- Puljiz, Vlado (2001) *Reforme sustava socijalne politike u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Revija za socijalnu politiku, svezak 8, br.2
- Pye, Lucian W. (ur.) (1975). *Political Science and Area Studies. Rivals or Partners?*
Bloomington: Indiana University Press
- Rado-evi , Dubravko, Zduni Stjepan (2010) *Hrvatska tranzicijska konvergencija*, Zbirka radova, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb (253-280)
- Sekuli , Du-ko, Tporer, fieljka (2000): *Formiranje poduzetničke elite u Hrvatskoj*, Revija za sociologiju, 31 (162): 1620.

- Standing, G. (1998.) *Societal impoverishment: the challenge for Russian social policy*, Journal of European Social Policy 8(1):23642.
- Stoiljkovi Zoran,(2011) *Srbija u lavirinitima tranzicije: ogleđi iz političke sociologije savremenog društva*, Službeni glasnik, Beograd
- Tkać, M. (2001). *Nezaposlenost u Hrvatskoj i determinante potražnje za radom*. Revija socijalne politike, 8(1), 19-34.
- Tutić, Branislav (2011.). *Državno i političko uređenje Republike Hrvatske*, Hrvatska sveučilišna naklada Zagreb
- Tatalović, Siniša (2001).: *Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj*, Politički misao, vol XXXVIII, br 3., str. 95.-105.
- Tomić-Koludrović, Inga i Petrić, Mirko (2005). *Creative Industries in Transition: Towards a Creative Economy*, u: Nada Tobić (ur.). *The Emerging Creative Industries in Southeastern Europe*. Zagreb: Institute for International Relations, str. 7623.
- Turnock, D. (1997.) *The East European Economy in Context. Communism and transition*. London and New York: Routledge
- Veselić, Vladimir, Vojnić Dragomir (2000) *Europske zemlje u tranziciji na pragu XXI. Stoljeća* Ekonomski pregled, 51 (9-10) 829-866 (2000)
- Vojnić, Dragomir (1993): *Kriza suvremenog kapitalizma (s posebnim osvrtom na krizu realnoga socijalizma i krizu samoupravnog socijalizma)*, Ekonomski pregled 61, Zagreb
- Vujačić Ilija (2002) *Subsidijernost i modernizacija lokalne zajednice*, Politička teorija, FPN i Igoja –tampa, Beograd, str. 289-306)
- Vukadinović, Radovan (2009): *Međunarodni politički odnosi*, FPZ, Zagreb
- Stjepan Zdunić (2000) *Tranzicijska kriza i politika izlaza* 811 Ekonomski pregled 51 (9-10) 809-828 (2000)
- Zrinčak, Siniša (2003): *Socijalna politika u kontekstu korjenite društvene transformacije postkomunističkih zemalja*, Revija za socijalnu politiku, Pravni fakultet, Zagreb
- Filipanov, Josip, (1997): *Tranzicija i politički kapitalizam*, Hrvatska gospodarska revija, prosinac: 1399-1408
- EBDR Transition report 2010

- Regionalni operativni plan Li ko-senjske flupanije 2005-2010
- Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih sredi-njih tijela drflavne uprave NN 150/11, 22/12
- Europska povelja o lokalnoj samoupravi NN 14/97

11. POPIS TABLICA

r.br	Naslov tablice	Broj stranice
1.	Stope nezaposlenosti iz dvaju izvora (u % od radne snage)	9
2.	Prednosti i nedostaci socijalne politike komunizma	44
3.	Rezultat demokracije i odgovaraju i tipovi reffima	58
4.	Rezultat demokracije ó rangiranje 29 zemalja i administrativnih oblasti na osnovu tipova reffima 2010. godine	59
5.	Statusni indeks i karakter reffima 2010. godine za zemlje biv-e SFR Jugoslavije	60
6.	Indeks upravljanja i karakter upravljanja 2010. godine za zemlje biv-e SFR Jugoslavije	61
7.	Poslovi koje obavljaju jedinice lokalne i podru ne samouprave	70
8.	Porast broja jedinica lokalne samouprave u razdoblju od 1992. do 2011	75
9.	Pregled jedinica lokalne samouprave sa najve im i najmanjim brojem stanovnika u Republici Hrvatskoj	76
10.	Pregled veli ine jedinica samouprave u Republici Hrvatskoj prema broju stanovnika	77
11.	Povr-ina Li ko-senjske flupanije	84
12.	Odstupanja u razvijenosti JLS unutar LSfi od prosjeka LSfi	86
13.	Pregled u e- a kapitala biv-ih dru-tvenih poduze a u portfelju Hrvatskog fonda za privatizaciju -1997 godina	94
14.	Industrijska proizvodnja u Republici Hrvatskoj u 1996. godine	95
15.	Pregled odnosa izvoza i uvoza 1995 i 1996 godine	97
16.	Izvoz ó uvoz Li ko-senjske flupanije u 2004. i 2005. godini	98
17.	Struktura izvoza i uvoza Li ko-senjske flupanije 2004. i 2005. godine po granama djelatnosti	99
18.	Financijski rezultati poslovanja u 2010. godini ó po veli ini poduzetnika	99
19.	Prvih pet poduzetnika u Li ko-senjskoj flupaniji 2010. godine prema ukupnom prihodu	101
20.	Iznos ostvarenog BDP-a u regiji 2002-2007 u mil. EUR	102
21.	Iznos BDP-a po stanovniku u regiji 2002-2007 u EUR	102
22.	Odabrani pokazatelji gospodarstva LSfi i RH 2005.-2009. godine	111
23.	Ocjena razvijenosti Li ko-senjske flupanije sukladno Uredbi o indeksu razvijenosti (NN 63/10)	113
24.	Procijenjeni ukupni prihodi i ukupni rashodi (na temelju podatka o broju zaposlenih Drflavnog zavoda za statistiku) u Li ko-senjskoj flupaniji u 1996. godini	115
25.	Razvijenost flupanijskog gospodarstva u 2009. (RH=100)	118
26.	Godi-nje stope rasta pokazatelja poslovanja trgova kih dru-tava 2005.-2009.(u %)	120
27.	Socijalni indikatori tranzicije, odabrane zemlje	126
28.	Povr-ina, stanovni-tvo, stanovi, doma instva gusto a naseljenosti -LSfi	132
29.	Povr-ina, stanovni-tvo i gusto a naseljenosti -LSfi	132
30.	Povr-ina, broj stanovnika i gusto a naseljenosti u regijama i pripadaju im gradovima i op inama LS flupanije	133
31.	Teritorijalni raspored stanovni-tva 1991. i 2001. godine	134
32.	Teritorijalni raspored stanovni-tva 2011. godine	135
33.	Suvremena demografska obiljeffja sredi-njih naselja Li ko-senjske flupanije	136
34.	Demografska kretanja u Gradu Gospi u	140
35.	Oscilacije broja stanovnika u Gradu Gospi u od 1991 do 2011. godine	140
36.	Broj stanovnika u gradu Gospi u 1991., 2001. i 2011. godine	141
37.	Dobna struktura stanovni-tva grada Gospi a	141
38.	Demografski trendovi na podru jima Like	144
39.	Postotak nacionalnih manjina zaposlenih u javnom sektoru LSfi	145
40.	Pregled stanovni-tva grada Gospi a prema nacionalnoj strukturi	148
41.	Struktura nacionalnih manjina u Gradu Senju 2001 i 2011. godine	149
42.	Struktura nacionalnih manjina u gradu Senju	149
43.	Obrazovna struktura stanovni-tva Op ine Peru-i	151
44.	Obrazovna struktura stanovni-tva u Gradu Senju 2001. godine	152

45.	Struktura stanovništva prema stupnju obrazovanja u Gradu Gospi u	152
46.	Radni kontingent po jedinicama lokalne samouprave u županiji (Popis stanovnika 2001	154
47.	Struktura nezaposlenih osoba prema razini obrazovanja na dan 31.12.2008. i 31.12.2009. godine	155
48.	Ukupan broj zaposlenih u Li ko-senjskoj županiji	156
49.	Zaposleni u pravnim osobama od 2005. do 2009. godine	156
50.	Zaposleni u pravnim osobama u Republici Hrvatskoj i Li ko-senjskoj županiji po granama djelatnosti (stanje na dan 31. ožujka 2009. godine)	157
51.	Broj zaposlenih u pravnim osobama u županiji 2009. godine po gradovima / općinama i granama djelatnosti	158
52.	Broj poduzetnika i broj zaposlenih u 2011. u općini Perućica	160
53.	Ukupni prihodi i rashodi Općine Perućica u 2011. godini	160
54.	Pregled broja zaposlenih u gradu Senju u razdoblju od 1990 do 2012. godine	161
55.	Broj nezaposlenih po gradovima i općinama u Li ko-senjskoj županiji	162
56.	Broj nedostajajućih radnika kod anketiranih poslodavaca prema razini obrazovanja	162
57.	Broj evidentiranih nezaposlenih osoba u 2008. i 2009. godini	163
58.	Broj nezaposlenih po gradovima i općinama u Li ko-senjskoj županiji	163
59.	Fluktuacija nezaposlenih osoba u HZZ, Područnoj službi Gospi	164
60.	Ukupan broj zaposlenih u Li ko-senjskoj županiji	170
61.	Zaposleni u pravnim osobama od 2005. do 2009. godine	170
62.	Zaposleni u pravnim osobama u Li ko-senjskoj županiji po NKD iz 2002. u razdoblju 2005. do 2009. godine	171
63.	Pregled broja zaposlenih kod obrtnika 2005.-2009.	172
64.	Pregled odnosa prosječne mjesečne isplate neto plaće po zaposlenom u pravnim osobama u županiji i RH 2004.-2008. godine	172
65.	Obilježja izbora za jedinice samouprave 2001. i 2005. godine	176
66.	Obilježja izbora za jedinice samouprave 2009. godine	177
67.	Izborni sustavi za lokalne vlasti u četrnaest europskih zemalja	179
68.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu županije Li ko-senjske 1993. godine	186
69.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu županije Li ko-senjske 1997.	189
70.	Postotni udio HSS-a i HSLS-a na izborima 1997. godine	191
71.	Osnovne karakteristike izbornog modela iz 2001. i 2005. godine	192
72.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu županije Li ko-senjske 2001. godine	193
73.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu županije Li ko-senjske 2005. godine	195
74.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu županije Li ko-senjske 2009. godine	197
75.	Zastupljenost pripadnika manjine u Skupštini LSŽ od 2001. Do 2009.g.	202
76.	Broj poduzetnika i broj zaposlenih po jedinicama lokalne samouprave na području Li ko-senjske županije u 2010. godini	208
77.	Pokazatelji produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti poduzetnika po županijama u 2010. godini	209
78.	Odabrani makroekonomski pokazatelji gospodarstva Li ko-senjske županije 2000.-2010. godine	212

12. POPIS GRAFIKONA

r.br	Naslov grafikona	Broj stra nice
1.	Ocjena tranzicije pojedinih država u 2010. godini	54
2.	Struktura ukupnih prihoda i primitaka jedinica samouprave	81
3.	Bruto doma i proizvod po glavi stanovnika i županijama RH u 2009.	109
4.	Struktura bruto dodane vrijednosti u Ličko-senjskoj županiji 2007.	110
5.	Usporedba ravnosti malog i srednjeg gospodarstva u Ličko-senjskoj županiji, Jadranskoj regiji i RH u 2009. godini	112
6.	Grafici prikaz nacionalne strukture stanovništva od 1991. do 2011. godine	148
7.	Grafici prikaz strukture obrazovanja stanovnika u gradu Gospiću	153
8.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu žLS 1993. godine	187
9.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu žLS 1997. godine	190
10.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu žLS 1997. godine	193
11.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu žLS 2005. godine	196
12.	Rezultati izbora za županijsku skupštinu žLS 2009. godine	198

r.br	Naslov sheme	Broj stra nice
1.	Politi ko i upravno ustrojstvo javne uprave u Republici Hrvatskoj	67
2.	Prosje na stopa nezaposlenosti 2006. - 2008.	87
3.	Prosje ni izvorni prihodi per capita (kn) 2006. - 2008.	87

13. POPIS SHEMA

Skraćenica	Puno značenje
DIP	Državno izborno povjerenstvo
ROP LSfi	Razvojni operativni plan Ličko-senjske županije
NN	Narodne novine (nacionalno glasilo)
DGU	Državna geodetska uprava
DZS	Državni Zavod za Statistiku
fiRS	županijska Razvojna Strategija
FINA	FINancijska Agencija
ISG	Izveštaje o Stanju u Gospodarstvu
JLP (R) S	Jedinice Lokalne i Područne (Regionalne) Samouprave

14. POPIS SKRAĆENICA

15. PRILOZI - PROVEDENE ANKETE U JEDINICAMA SAMOUPRAVE U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI

PRILOG 1. OPĆINA PERUŠIĆ

Naziv jedinice samouprave	Broj stanovnika /popis iz 2001.	(grado)načelnik
1. OPĆINA PERUŠIĆ	3.500	Ivan Turi (HDZ-HSS-HSLS)

1. Kakvi su izborni rezultati postignuti u Vašoj jedinici lokalne samouprave (JLS) od osnivanja iste do danas?

Od osnivanja Općine Perušić (07. 04. 1994.) do danas na vlasti je Hrvatska demokratska zajednica.

2. Kakva su gospodarska kretanja od osnivanja do danas u JLS (BDP) ?

Podatke Vam ne možemo dostaviti zato jer Državni zavod za statistiku ne vodi statistiku za BDP po jedinicama lokalne samouprave nego samo za Županije.

3. Da li je i kako tranzicija utjecala na gospodarski razvoj vaše JLS ?

Tranzicija kao pojam za zemlje koje se nalaze na prijelazu iz komandnog gospodarstva u tržišno gospodarstvo je još uvijek hrvatska stvarnost. Sami uzrok tranzicije su gospodarske krize koje se očituju kroz drastičan pad industrijske proizvodnje, zamiranje investicijskih ulaganja, sporo osvajanje novih tržišta i uključivanje u svjetske tokove robe i usluga, prespori dotok stranog kapitala, nagli porast nezaposlenosti i osiromašenje većine stanovništva. Kako Hrvatska kao tranzicijska zemlja ima problema sa svim navedenim, ista je situacija i sa našom općinom.

4. Kakva su demografska kretanja u JLS ?

Uspoređujući popis stanovništva iz 2001. godine sa popisom stanovništva iz 2011. godine na području Općine Perušić je došlo do pada broja stanovnika za 863 osobe. Prema popisu iz 2001. godine na području Općine Perušić je bilo 3494 stanovnika, dok je 2011. godine taj broj drastično smanjen te sada iznosi 2631.

Podaci o spolu i obrazovnoj strukturi iz 2011. još nisu poznati, no prema podacima iz 2001. godine na području Općine Perušić je zabilježeno 1725 muškaraca i 1769 žena.

Prema starosnoj strukturi iz 2001. godine od 0-4 godine života zabilježeno je 137 osoba, od 5-9 godina života 135 osoba, od 10-14 godina života 167 osoba, od 15-19 godina života 153 osobe, od 20-24 godine života 147 osoba, od 25-29 godina života 150 osoba, od 30-34 godine života 197 osoba, od 35-39 godina života 202 osobe, od 40-44 godine života 204 osobe, od 45-49 godina života 160 osoba, od 50-54 godine života 164 osobe, od 55-59 godina života 184 osobe, od 60 - 64 godine života 330 osoba, od 65-69 godina života 406 osoba, od 70 - 74 godine života 358 osoba, od 75-79 godina života 229 osoba, od 80-84 godine života 87 osoba, od 85 - 89 godina života 53 osobe, od 90-94 godine života 16 osoba i od 95 na više 1 osoba.

Iz svega gore navedenog vidljivo je da je starosna struktura Općine Perušić 60 +.

Što se tiče podataka o obrazovnoj strukturi - podaci su također iz 2001. godine.

- Bez škole 195 osoba/- 1-3 razreda osnovne škole 503 osobe/- 4-7 razreda osnovne škole 691 osoba/- završena osnovna škola 643 osobe/- srednja škola 875 osoba/- viša škola 68 osoba/- fakultet 61 osoba/- magisterij 2 osobe

5. Kakav je udio nacionalnih manjina od osnivanja JLS do danas ?

Podaci se odnose na popis iz 2001. godine - Ukupno stanovnika 3494, od toga 343 osobe nacionalne manjine.

6. Kakva je obrazovna struktura stanovništva ?

Vidi pod odgovorom 4.

7. Kakva je razina zaposlenosti u JLS od osnivanja do danas ?

Broj poduzetnika i broj zaposlenih u 2011.

Općina	Broj poduzetnika 2011.	Broj zaposlenih 2010.	Broj zaposlenih 2011.	IND 11/10
PERUŠIĆ	18	109	119	109,2

Ukupni prihodi i ukupni rashodi u 2011.

Naziv JLS	Ukupni prihodi			Ukupni rashodi		UP – UR
	2011. godina	Indeks 11/10	Udio u LSŽ	2011	Indeks 11/10	
PERUŠIĆ	29.336.318	103,0	1,6	28.605.581	109,3	730.737

Trenutno na području Općine Perušić ima 135 nezaposlenih osoba.

Podrobnije podatke o razini zaposlenosti za period od 1994-2010. nemamo.

8. Kakve izborne rezultate očekujete?

ZNA SE :)

PRILOG.2. – GRAD GOSPIĆ

Naziv jedinice samouprave	Broj stanovnika /popis iz 2001.	(grado)načelnik
2. GRAD GOSPI	12.383	Milan Koli (HDZ)

1. Od osnivanja Grada Gospića pa do danas, Hrvatska demokratska zajednica pobjednik je svih održanih lokalnih izbora za obnašanje izvršne i predstavničke vlasti u Gradu Gospiću. Kronološki prikaz izbornih godina i pripadajućih rezultata, s pratećim objašnjenjem promjena u izbornom zakonodavstvu, donosimo u nastavku:

Tablica br. 1. Rezultati lokalnih izbora 1993. godine

GODINA	LISTA	BROJ GLASOVA	POSTOTAK (%)
1993.	HDZ	5.357	87,98

Izvor: www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1993.html

Tablica br. 2. Rezultati lokalnih izbora 1997. godine

LISTA	BROJ VIJEĆNIKA	BROJ GLASOVA	POSTOTAK (%)
HDZ	14	4.960	66,86
HSS	3	1.029	13,87
HSLs	2	862	11,62
HSP	1	568	7,66

Izvor:

www.izbori.hr/arhiva/pdf/1997/1997_1_Rezultati_gradska_opcinska_vijeca_09_Licko-senjska.pdf

Tablica br. 3. Rezultati lokalnih izbora održani 25.05.2001.g. i 15.05.2005.g.

LISTA	LISTA	BROJ GLASOVA %	BROJ VIJEĆNIKA (Σ 15)
2001.	HDZ	3.610 - 51,85	HDZ 10, HSS 2, HSLs 1, HSP 1, HNS 1
2005.	HDZ	3.601 - 65,63	HDZ 11, HSS-SDP 2, HSP 1, HSLs 1

Izvor: www.izbori.hr

Temeljem Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 33/01), nakon provedenih izbora postignuti su sljedeći rezultati:

Tablica br. 4. Rezultati lokalnih izbora 2009.g. za Gradsko vijeće Grada Gospića

LISTA	BROJ GLASOVA	%	BROJ VIJEĆNIKA
HDZ-HSS-HSP-HSLS	5.161	82,59	13
SDP	1.088	17,41	2

Izvor: www.izbori.hr/izbori/izbori09.nsf/wi?openform

Godine 2007. donesen je Zakon o izborima općinskih načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba prema kojem se nositelji izvršnih ovlasti u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave biraju neposredno, sustavom apsolutne većine u kojem cijelo područje jedinice samouprave čini jednu izbornu jedinicu. Sukladno navedenom Zakonu provedeni su izbori za gradonačelnika Grada Gospića i postignut su izborni rezultati u prvom krugu izbora:

Tablica br. 5. Rezultati izbora 2009.g. za gradonačelnika Grada Gospića

KANDIDATI	POLITIČKA STRANKA	BROJ GLASOVA	%
MILAN KOLIĆ, zamjenici kandidata IVAN BILJAN I MARTA GRGURIĆ	HDZ-HSS-HSP-HSLS	5.029	78,10
DARKO BANIĆ zamjenici kandidata NIKOLA MARAS I IVAN MILKOVIĆ	SDP	1.202	18,67

zvor: www.izbori.hr/izbori/izbori09.nsf/wi?openform

2. Na ovo pitanje ne možemo ponuditi odgovor, obzirom da se izračun BDP-u ne radi na razini jedinica lokalne samouprave.
3. Tranzicijski procesi, pod kojima se sa znanstvenog i teoretskog gledišta političke ekonomije podrazumijeva prelazak s etatičkog na tržišni sustav gospodarstva, za život Grada Gospića bili su neraskidivo vezani sa ratnim okolnostima, u kojem kontekstu ih možemo i najobjektivnije promatrati.

To tranzicijsko razdoblje možemo podijeliti u 3 etape.

Prva etapa pripada 90-tim godinama i početku ratnih djelovanja na području Gospića kada su se dogodile značajne promjene u gospodarstvu, a čije se posljedice osjećaju još i danas. Ona je obilježena prestankom rada tadašnjih industrijskih društvenih poduzeća na privremeno okupiranim područjima, te angažiranje radno aktivnog stanovništva Gospića za potrebe obrane. Takve okolnosti su definitivno utjecale na zaustavljanje gospodarskih aktivnosti u realnom gospodarskom sektoru.

Završetak rata, nakon kojeg nastupa druga faza tranzicije, obilježio je proces pretvorbe i privatizacije nekadašnjih društvenih gospodarskih subjekata, sa ciljem njihove revitalizacije ali i revitalizacije gospodarstva u cjelini. Taj proces, ma kako on bio u duhu prihvaćenih načela

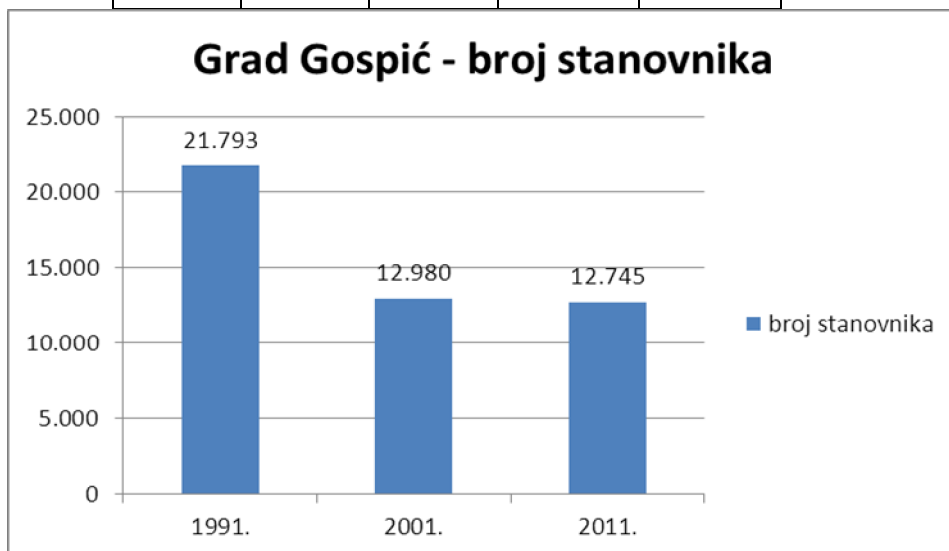
tržišne ekonomije, te unatoč početnom valu optimizma, nije donio željene i očekivane rezultate. Nova poduzeća u privatnom vlasništvu nisu uspjela pokrenuti proizvodnju što zbog neučinkovitosti i nesnalaženja nove vlasničke i upravljačke strukture, a što zbog nekih naslijeđenih problemima poput zaostalih dugova, gubitka nekadašnjih tržišta, te zastarjelosti tehnoloških procesa. Uslijedio je val stečajeva i gašenje gotovo svih industrijskih subjekata na kojima je počivalo gospodarstvo i zapošljavanje, što je izazvalo dublje poremećaje u društvenim i demografskim procesima, na području Grada Gospića.

Treću etapu, koja još uvijek traje, obilježio je postepeni razvoj i rast malog i srednjeg poduzetništva u kojem dominiraju tercijarne ili uslužne djelatnosti.

Rezime: tranzicijski procesi koji još uvijek traju, doprinijeli su značajnim promjenama u strukturi gospodarstva koje s jedne strane obilježava nestajanje industrijska proizvodnje, a s druge strane postepeni rast malog i srednjeg poduzetništva sa naglaskom na propulzivni rast sektora usluga. Nedavno otvorenje nekoliko suvremenih industrijskih pogona donosi novi optimizam i nagovještaj povratka industrijske aktivnosti, te novog gospodarskog i društvenog razvoja Grada Gospića.

4. Demografska kretanja

godina				
1991.	2001.	2011.	2001/91.	2011/01.
21.793	12.980	12.745	-40,44%	-1,81%

5. Struktura nacionalnih manjina

Hrvati	Srbi	Ostali
--------	------	--------

Изјава о ауторству

Потписани-а

број уписа

Изјављујем

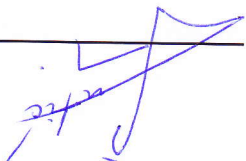
да је докторска дисертација под насловом

SOCIJALNI I POLITIČKI ASPEKTI TRANZICIJSKIN PROMJENA U POSTKONFLIKTNIM DRUŠTVIMA NA

PRIMJERU LIČKO-SENSJSKE ŽUPANIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду,

Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора BRANISLAV ŠUTIĆ

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада: SOCIJALNI I POLITIČKI ASPEKTI TRANZICIJSKIN PROMJENA U POSTKONFLIKTNIM DRUŠTVIMA NA PRIMJERU LIČKO-SENSKE ŽUPANIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ментор PROF. DR. SC. ZORAN STOJKOVIĆ _____

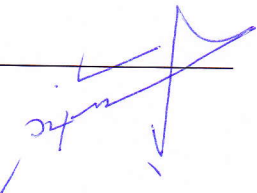
Потписани _____

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истовестна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на портал **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

у Београду, _____

Потпис докторанда

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

SOCIALNI I POLITIČKI ASPEKTI TRANZIJSKIN PROMJENA U POSTKONFLIKTNIM DRUŠTVIMA NA

PRIMJERU LIČKO-SENSJSKE ŽUPANIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредабе садржане у одабраном типу лиценце Кreative заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомперијално

3. Ауторство – некомперијално – без предаје

4. Ауторство – некомперијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без предаје

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на посебним листа).

у Београду,

Потпис докторанда

